

Viața românească

1963
OCTOMBRIE

Revistă a Uniunii Scriitorilor din R. P. R.

10

Anul XVI

Cuprins

	<u>Pag.</u>
VICTOR EFTIMIU: Noi vom zidi; Avatarii	3
MARIA BANUȘ: Cutremur	4
AL. ANDRIȚOIU: Trandafirii; Stampa vie	5
PETRE SOLOMON: Memorie	6
Cărțile anului 1964	
* * * De vorbă cu Eugen Barbu	7
EUGEN BARBU: Facerea lumii (fragment de roman)	10
Poeții lumii	
VLADIMIR MAIAKOVSKI: Poftim!; Vioara și un poco nervoso; Războiul a fost declarat; Imn prințului; Vorovski (în românește de Cicerone Theodorescu)	63
IONEL POP: Primii pași ai lui Sadoveanu pe Valea Frumoasei	68
KISS JENŐ: Viața mă inundă (în românește de Petre Pascu)	75
ION HOREA: Murmurul luminii	75
Reportaj	
ROMULUS RUSAN: Introducere în lumea triajelor	77
Scriitori și curente	
N. TERTULIAN: Lucian Blaga (III)	88
Cronica literară	
MIHAIL PETROVEANU: Nina Cassian: „Cele mai frumoase poezii”	110
Critică și actualitate	
RADU POPESCU: Poezia tinerilor și actualitatea	118
DUMITRU MICU: O epopee a satului contemporan	146
Cronica științifică	
I. MARCULESCU: Cibernetica și literatura	162

F. 16.297

Cronica filmului

D. I. SUCHIANU: „Codin“

170

Miscellanea

Doi ani de la stingerea lui Mihail Sadoveanu (V.R.) — Săptămîna poeziei (R.P.) — Două expoziții de grafică: Angi Petrescu și Clarette Wachtel (Paul Constantin) — Georges Braque (Marina Vauci) — O nouă publicație: „Viața economică“ (Z.O.) — Marcel Breslașu la șaizeci de ani (I.H.) — Telemozaic (H.Zalis) — Scrisorile lui Cehov (R.) — Două scrisori inedite ale lui Victor Ion Popa (S. Albu) — Cîteva aspecte ale prozei italiene de azi (J.M.) — Gînduri la muzeul memorial Emil Isac. (P.P.)

172

Cărți noi

C. Chiriță: „Drum bun, cireșari“ (G. Naidin) — Mihai Gafița: „Cezar Petrescu“ (Z. Ornea) — C. Măciucă: „Dimitrie Cantemir“ (Alexandru Sever) — Radu Albala: „Antim Ivireanul“ (Sanda Radian) — Erwin Wittstok: „Salba miresei“ (Cornelia Ștefănescu)

189

Revista revistelor

— din țară —

„Viața literară sovietică“ nr. 7/1963 (S.L.) — „Secolul XX“, nr. 5—6—7/1963 (S.L.)

198

— de peste hotare —

„Voprosi literaturii“ nr. 8/1963 (I. P.) — „Il contemporaneo“ nr. 61/1963 (Dragoș Vrînceanu) — „Le figaro littéraire“ nr.-eic 902—903—904 (L.D.)

202

Caleidoscop

206

Ilustrația de pe copertă: Franz Massereel (gravură)

Foto: Florin Dragu

Director: MIHAIL RALEA

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA (redactor-șef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, DEMOSTENE BOTEZ (redactor-șef, membru corespondent al Academiei R.P.R.), LUCIA DEMETRIUS, PAUL GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, Acad. ATHANASE JOJA, Acad. AL. PHILIPPIDE, Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU, Acad. TUDOR VIANU

Victor Eftimiu

Noi vom zidi

*Noi vom zidi cetatea viitoare
Cu fier, cu piatră, muzică și rouă,
Cu minte și cu mâinile-amîndouă,
Infăptuind mareașă sărbătoare.*

*Mai sus! Nainte! Adevăr zic vouă!
De pare-a noastră viașă trecătoare,
Etern e visul, forșă creatoare
Ce pregătește lumii lumea nouă!*

*Iluminași de focul prometeic,
Intr-un avînt neistovit, proteic,
In flăcări ne vom oșeli voinșă!*

*Și-n locul ereziilor, emblemă,
Vom intona religia supremă:
Efortul, arta, binele, știinșă!*

Avatarii

*Egipt. Elada. Roma și barbarii
Halucinînd a lumii panoramă
Și-au scris povestea: comedie, dramă
Și s-au închis în vaste columbarii.*

*Război și pace. Trîmbițe de-aramă
Punctează apogeuri, avatarii.
În depășiri de evuri și fruntarii
Străvechi civilizației se destramă.*

*Dar omul nou, stăpîn pe înțelesuri
Descătușat de mituri și eresuri,
În zumzetul de aur și albine,*

*În freamătul de aripi întrecute
Se nălță-n slăvile necunoscute,
Bolid al năzuinței spre mai bine.*

Cutremur

de **Maria Banuș**

*De jur împrejurul meu piatră,
era piatră înaltă, armonios chinuită,
cioplită, transfigurată în dom.
Eu, un sfînt mititel, cucernic, de piatră,
într-o firidă,
pe-un brîu exterior,
cu o privire, goală, candidă,
sub arcul de piatră,
priveam furnicarul de jos, de departe,
petale mici, colorate;
uite-i cum trec, mișunînd,
corupți, pieritori,
atinși de stigmate.
O pată fugară, un om. . .*

*Pe cînd eu purtam,
în adîncul meu,
o senzație pură, de dom,
de eternitate.*

*Asta a fost
pînă la-ntîiul
mare cutremur —*

*cînd, jos, pe trotuarele ude
și maculate,
profilul meu sfărîmat,
amestecat cu glodul,
cu furnicarul,
s-a replăzmuît într-o blîndă,
fertilă, fierbinte maturitate.*

Al. Andrițoiu

Trandafirii

*Se-aprind frumoase ginți de trandafiri
din obcini pînă-n Ulpia Trajana, —
dar tu, cutreerînd, să nu te miri
ci zîmbetul să-l vezi în flori, nu rana!*

*Infășură-te caldă-n jurul meu
și biutue-mă cu păcate scumpe
E vatra fărîi ca un curcubeu
din care jocul de colori irumpe.*

*Și parcă ne-am muta spre orient,
rămăși într-o nemaisfîrșită vară,
și parcă-aruncă-un braț incandescent,
cu trandafiri, din colț în colț de țară*

*Se-aprind, în ginți bogate, trandafirii
din Rodna pînă-n Pontul Euxin.
Venîți să ne-mbrăcăm luxos ca mirii
și toți să fim iubiți și să iubim*

Stampa vie

*Mai stai așa să te privesc cum dormi
prin noaptea ce, știindu-te, petrece
și cum palpită sîniî uniformi
loviți de lună ca de-o frunză rece*

*Desmesticite, vînturile tac, —
din salt fîntînile încet pogoară,
și-i ca un cer de mut orice copac
iar clipa e cutie de vioară.*

*Aceasta-i liniștea în cinstea ta,
chiar luna-i poruncită pentru tine.
Numai cu sufletul te voi cînta
acum, cînd visul strîns, la piept, te ține.*

*Eu cînd te vād dormind, mi-e somnul drag
și totu-n jur se tulburā ca stampa
doar trupul tāu se luminează vag
ca mîna tristă cînd aprinde lampa.*

*Atunci cînd clarele culori se pier
și-și crește noaptea duhul luciferic,
statuie ești de aur și de cer
și luminezi prelung prin întuneric.*

Memorie

de **Petre Solomon**

*Imi caut tinerețea în Timp, și n-o găsesc.
In locul ei e-o vîrstă a spăimelor, ciudată
Ca un roman de groază, pe care-l recitesc
Spre-a nu uita infernul acela niciodată.*

*Vreo amintire neagră, ca un răufăcător,
Imi dă și-acum tîrcoale, vrînd liniștea să-mi fure,
Mă vād printre ruine, sub cerul arzător,
Umblînd buimac pe-o stradă schimbată în pădure*

*Mă vād apoi în beciuri închis, zidit de viu
Ca să nu vād cum paseri de fier sfîșie cerul.
Adolescent exotic, vîrît într-un sicriu,
Sint cum mă-nțepenește, în plină vară, gerul.*

*Oriunde-mi port privirea, același cap de mort
Mi se arată, crîncen, proptit pe două oase.
Miop, nu vād în zarea aprinsă nici un port —
Ostatec sînt, în cala corăbiei hidoase.*

*Știu cine mi-a dat drumul de-acolo. N-am uitat.
Iar de mai zbor și astăzi c-un lest amar spre soare,
E fiindcă-atîta vreme prin beznă am zburat,
Și pentru că aripa, chiar teafără, mă doare. . .*

De vorbă cu Eugen Barbu

— De cînd lucrați la romanul „Facerea lumii” și ce loc socotiți că va ocupa acest roman în ansamblul creației dv. ?

— „Facerea lumii”, ca toate cărțile pe care le-am scris, are o perioadă de gestație de aproape 13 ani. Cum se știe, am fost corector în două tipografii și roadele acestei experiențe de viață au apărut pentru prima oară în nuela „Munca de jos”, publicată în revista dv. în 1954. Scrierea unui roman de actualitate despre mediul muncitoresc e o veche obsesie a autorului, persecutat de ideea că nu va reuși să fie la înălțimea materialului adunat. Spre deosebire de alți autori, am o prudență, cred justificată, față de faptele imediate. S-a făcut cu ani în urmă teoria inspirației spontane în care eu nu cred, pentru că orice proces de creație cere un timp de decantare. Iată

de ce pa unora nișel vetust, numai pentru că mă ocup, de pildă, de lucruri petrecute cu mulți ani în urmă (se poate spune că odată cu „Facerea lumii”, am ajuns prin anii 1952—60). Scriu repede, de mai multe ori, după o lungă cîntărire a faptelor, urmînd un proces secret de eliminare a faptelor ne semnificative. „Priza directă”, explozia epică, cum a numit-o cu bunăvoință un coleg, e de fapt rodul unei meditații prelungi, permanente. Pindesc, aștept și atac. Dacă mă împiedic pe drum, trec la altceva. Iată secretul producției abundente: a scrie în fiecare zi și citeodată altceva. Unii cred că e superficial să dai mult (le-aș oferi exem-

ple ilustre, dar ei le cunosc.) Cred că ei confundă sterilitatea cu înțelepciunea. Trăim o epocă prea dinamică pentru a mai pretexta la nestîrșit să cîntărim pe indelete laptele. Curios, observînd în jur, sînt și unii care scriu mult și subțire. Nu pe aceștia îi apăr. Cred în migală și în orfevrerie, nu-mi plac diluațiile și lipsa de inteligență la scriitorii. Dar să ne întoarcem la „Facerea lumii”. E un roman de producție, un roman polemic, un roman de analiză (am intrat pe acest teren numai pentru a-i liniști pe criticii mei îndrăgostiți de investigație, cred eu, ușor depășită de epocă, a sufletului omenesc). „Facerea lumii” e și un roman de dragoste, un tragic roman de dragoste. Dacă aș vrea să spun ceva mai mult, e romanul unor conștiințe. El poate părea la prima vedere lipsit de fapte (exact la polul opus a ceea ce lăceam pînă acum), dar e mult mai dramatic decît alte cărți ale mele. „Facerea lumii” vrea să dezvăluie cîte ceva din lupta noului cu vechiul în zilele noastre.

Unii bănuiesc că romanul are multe chei și nu neg că plonjarea în cea mai strictă actualitate (deși acțiunea lui se desfășoară, în cea mai mare parte, în anii 1950—52) e reală. La bază rămîn anii de muncă în tipografie, chipurile comuniștilor din acest mediu cunoscut cu de-amănuntul și, de ce n-aș spune-o, cele trăite pe pielea mea.

Ce loc va ocupa în creația mea? „Facerea lumii” încheie ciclul lumenului și al vieții muncitorești, început cu „Groapa”, continuat cu „Strada” (încă în sertar), „Șoseaua Nordului”, „Să nu-ți faci prăvălie cu scară”, „Oaie și ai săi”, adică aproape tot ce am scris pînă acum. Cred că după „Groapa” este lucrul care-mi place cel mai mult. Bănuiesc că odată cu publicarea acestui roman („Facerea lumii”), se va observa, în sfîrșit, de către croniciari că paginile despre clasa muncitoare nu sînt chiar atît de puține!

— Sîntem informați că va apare în curînd ediția a II-a, revăzută, a romanului „Șoseaua Nordului”. În ce măsură și prin ce anume, socotiți că se va deosebi a II-a ediție, de prima?

— Rescrierea „Șoselei Nordului” a fost un lucru mai dificil decît mi-am închipuit la început. Nu e plăcut să reiei ceea ce credeai că ai terminat odată pentru toldeana. Unde mai pui că rămîn și la părerea că critica a exagerat în ceea ce mă privește. Oricum, cum nu mă dau îndărăt cînd e vorba de muncă, cred că cea de-a doua gestație a romanului a fost folositoare. Aș fi putut să scriu ceva nou care ar fi evitat greșelile inițiale, dar eroii mi-au devenit prea dragi ca să-i abandonez. Am scris și un scenariu ancorat tot pe faptele romanului și mi-a venit mai ușor să încerc rescrierea „Șoselei Nordului”. Dar mai este oare aceeași carte? Cred că nu. Las cititorului plăcerea confruntării. Practica vieții de partid își va spune oricum cuvîntul, chiar dacă romanul meu se petrece cu 20 de ani în urmă.

Vor apare cu siguranță unele inadvertențe și inconsecvențe față de prima ediție, dar ele nu voiesc decît să îmbunătățească volumul care, nu mi-e rușine s-o spun, a avut cel mai mare succes în librărie după „Groapa”. Tovarășii comentatori uita, vai! de Măria Sa Publicul, necruțător cu produsele medicale, vîndute mai apoi în plicuri.

— Ce părere aveți despre modul cum se preocupă critica literară de dezvoltarea prozei contemporane?

— Iar m-a luat gura pe dinainte și dv. tocmai mă întrebați în ce măsura tovarășii de muncă ne ajută. Cum s-a remarcat și, la Conferința pe țară a scriitorilor, critica literară a rămas mult în urma literaturii. Rămînera aceasta în urmă nu s-a ameliorat prea mult în ultimii doi ani și-o să vă spun de ce. Unii au văzut în observațiile aspre ale unor scriitori numai o șicană

personală, o răfuială mărunță. Dacă ar fi așa, eu aș fi liderul acestor oameni, nu setoși de laude cum bănuiesc și se scuză aceștia, ci de o judecată dreaptă, cinstită, fără favoruri.

Unii critici fac amoruri mai solide decît legendarele iubiri ale literaturii și atunci, cutare este scutit, apărat, împins înapoi, numai pentru a nu se recunoaște că nu face numai ouă de aur. Dacă arăți asta, intri imediat sub lupă

numărul 5 și de-aici vicierea judecării de valoare!

În ce mă privește, trebuie s-o spun, critica literară nu m-a ajutat deloc. Ea a fost contradictorie, elogioasă și disprețuitoare în același timp. Dacă m-aș fi luat după unele opinii, trebuia să mă opresc după prima carte. N-am făcut-o și n-am de gînd s-o fac pentru că riscul de a fi contestat, parcă-ți dă aripi.

Facerea lumii *

— fragmente de roman —

de Eugen Barbu

O oamenii răspund în mod neprevăzut la lucrurile neașteptate. Prima reacție într-o situație nouă va fi măsura inteligenței acumulate de cel care trebuie să facă față unei împrejurări necunoscute, a instinctului sau de apărare în fața vieții și abia mai apoi unei filozofii personale. Iată de ce răspunderea dă o măsură nouă caracterului. Nu există decât trei categorii de indivizi în situații noi: aventurierul care crede orbește în instinctul său și nu se gindește de loc la viitor; prudentul, adică acela care bijbâie și nu realizează nimic în cele din urmă decât numai din întâmplare și, în sfârșit, vizionarul, cel mai greu de înțeles pentru că el are înaintea sa sfârșitul acțiunii sale și amănunțele îl incomodează.

Pentru un om ca Filipache, preluarea conducerii tipografiei lui Bazilescu nu fusese o treabă simplă. Undeva, anii de după război îl obișnuiseră cu ideea că într-o zi va trebui să fie general sau să răspundă de producția unei fabrici. După câte știa, mulți dintre foștii lui prieteni din închisoare răspundeau la ora aceea de treburi și mai încurcate, unii intrând chiar în diplomație, fapt care-l pune pe gânduri, pentru că aici, în afara unei supleți a inteligenței, a cunoașterii elementare a cerințelor vieții politice se mai cerea să știi să porți o haină, să vorbești cum trebuie și câte altele. Frică de viitor nu-i era. Trăise una din clipele cele mai ciudate ale vieții lui în ziua aceea aurită de martie când aflându-se în mijlocul mulțimii care cerea plecarea guvernului reacționar al lui Rădescu, își amintise de o altă zi, de ziua iernii lui februarie 33 când se afla tot în fața unui gard străin și tot în mijlocul unor oameni care revendicau ceva. Aceeași forță îi ținea pe fiecare unul lângă altul deși aceeași primejdie de moarte îi pîndea de dincolo de drugii de fier lângă care se aflau ofițerii și soldații cu armele încărcate. În asemenea situații instinctul de conservare rămîne undeva în ființă, ascuns ca un clopoțel orb care sună înfundat, care dă alarma permanent, dar nu mai auzi nimic. La unii așteptarea se transformă într-o exaltare exagerată, se

* Într-o versiune mai veche romanul acesta s-a numit FAMILIA.

gesticulează sau se strigă, totul în jur pare incandescent și trotuarele ard și un sentiment de bravură îți întunecă mintea. Pe urmă se petrece acel fapt neașteptat care rupe echilibrul fricii și există o tendință de a-l nimici pe agresor urmată de încercarea de a te salva.

În ziua aceea aurită și rece de martie, Filipache nu simțea nici un fel de exaltare, sufletul său era liniștit și nepăsător. Sosirea grupului imens de oameni în piața palatului se făcuse într-o ordine exemplară. Deasupra rîndurilor se agitău pancarte, domnea chiar o ușoară stare de veselie. Căderea guvernului militar apărea tuturor ca o chestiune de ore, nimeni nu prevedea vreo reacție, pentru că era de neînchipuit ca în veacul acesta să mai existe demenți care să tragă în mulțime fără somații, cum ai înjunghia vite la abator. Iată ce explica în parte această veselie ciudată a miilor de oameni. Sigur, se știa, dincolo de geamurile de cristal ale palatului vegheau ochii miniștrilor și poate chiar chipul tînăr și îngrijorat al regelui, dar protestul celor din piață era legitim, părea firesc, lipsită de logică era numai încăpăținarea celor de la conducerea statului care dovediseră incapacitatea lor, care aruncaseră țara în mijlocul unei anarhii de neînchipuit și se încăpăținau să nu cedeze locul reprezentanților poporului.

Statuia ecvestră a regelui Carol I servea de tribună și oratorii începură să spună ceva celor din jur. Vorbele nu se auzeau mai departe de o rază de zece metri și cei aflați la periferia acelei mulțimi agitate trăgeau cu ochiul spre gardurile din jur, dincolo de care se zăreau căștile verzi ale soldaților. Cu cît timpul trecea, liniștea se instăpînea în imensa piață, ca și cînd atenția ar fi înaintat pe rînd spre epicentrul mulțimii. Se pregătea ceva, dar toți sperau că nu se va trage cu armele pentru că prea era de neînchipuit să poți face așa ceva, gestul nemai fiind pentru nimeni expresia unei autorități iritate, ci o jalnică autoapărare într-o formă ce trebuia pedepsită, pentru că prea era iresponsabilă.

Într-una din acele secunde cînd parcă timpul îngheață în spațiu și devine ceva material, se auziră trosnind dincolo de gardurile ministerului de interne armele soldățești. Pe acoperișurile palatului se iviră gurile mitralierelor și amenințătoarele căști verzi. Filipache sta ceva mai în stînga statuii și în față avea cîteva ferestre înalte, acoperite cu perdele galbene, grele și înțepenite. Dincolo de ele se ghicea o mișcare abia perceptibilă a unor miini nervoase care nu se voiau trădate și pînda unor ochi. Ciudat lucru, mulțimea nu se neliniști de loc. Vorbele oratorului se auzeau distinct, așa cum se auzise cu o clipă mai înainte mînuirea rapidă a puștilor și izbitorul paturilor pe caldarîm. Cerul albastru de deasupra, umbrele reci de pe fațada palatului și aburul răsufllărilor plutind deasupra acestei mulțimi, totul avea ceva liniștitor, inexpresiv. Se apropia amiaza, undeva în unele case din oraș cei de aici erau așteptați cu masa pusă, copiii abia veniseră poate de la școală, ce împiedica ziua aceasta palidă, aurie, să fie altfel decît celelalte?

Se auzi prima salvă și nimeni nu tresări, zgomotul repetat al seriei de gloanțe nu-i sperie pe cei din piață. El putea să fie numai un avertisment. Spre margini, mulțimea avu un recul ușor, se încerca o evacuare spre gangurile străzii din apropiere, dar nucleul manifestanților, cei de lîngă statuie nu se clintiră. Oratorul vorbea liniștit mai departe ca și cînd nimic nu se întimplase. Asta îi făcu pe toți să înțeleagă că autoritatea înarmată nu-i mai putea speria. Cîțiva care fugiseră în primul moment, se întoarseră rușinați

și piața se umplu iar, deveni din nou un ocean negru, mișcător, cu talaze imense stîrnite de o furie imediată. Glasurile bubură, umplură cubul acela imens de aer cu zgomote profunde și vocile luară parcă cu asalt zidurile palatului și adăpostul armatei. Ceea ce cu cîteva clipe mai înainte era numai o adunare pașnică de oameni, se transformă într-o formidabilă catapultă sonoră. Rîndurile se agitau, se fărîmău și se apropiau și de pe acoperișurile palatului iar se auzi șuieratul zgomotos al gloanțelor, dar din nou nimeni nu se mișcă, toți rămăseră laolaltă și parcă glasul prea slab pentru urechile mai îndepărtate, contrazicea forța și brutalitatea armelor dezlănțuite. Totul finu cam zece minute și Filipache avu sentimentul unei rezistențe supra-omenești în fața primejdiei, pentru că aici se aflau în primejdie mii de oameni și nu unul singur și cînd învingi un asemenea sentiment al primejdiei la mii de oameni, frica, orice fel de frică dispăre.

Despre ceea ce urmă, mașinistul rămase numai cu o amintire vagă. Se trezi pe niște străzi laterale, împins cu brutalitate, fierbind de ură, dar lucru ciudat, de loc înspăimîntat, contrariat numai că nu se începuse o luptă imediată.

Nici pînă astăzi Filipache nu știa de ce în momentul în care Bazilescu ieșise din biroul lui pentru totdeauna, predînd cheile scifului, actele, poate nu toate actele de care dispunea, dar cele mai multe, toate adunate într-un lanț pe care el îl ținuse strîns în palmă, simțind încă umezeala mîinii fostului patron, se gîndise la momentul cînd așteptase să audă zgomotul rafalelor trase de către soldați asupra mulțimii adunate în piața palatului. Ce legătură aveau aceste două fapte între ele, nu știa, dar o legătură trebuia să existe. Nu era o judecată simplă, cum ar bănuși poate multă lume: adică acolo s-a încercat să se împiedice luarea puterii de către popor și aici se văd consecințele. Nu, Filipache simțea aceeași lipsă de spaimă ca atunci, deși instinctul lui îi spunea că din clipa următoare îl aștepta ceva tot atît de necunoscut și tot atît de misterios ca în clipa cînd părăsise piața palatului.

În realitate era simplu: Bazilescu asudase, încercase să amîne semnarea actelor din fața lui, dar totul trecuse, poate prea repede, poate prea fără vreun protest, cu o fatalitate lipsită de spectaculozitate. Ce simplu fusese: o grămadă de chei, o semnătură, puțînă sudoare pe frunte, mîini umezite, o batistă albă ca prima zăpadă a iernii, ușor mirositoare, cu un parfum discret de tutun parcă, chipul palid al fostului patron și deodată tăcere, omul a ieșit, e dincolo pe coridor, se mai aude o ușă trîntită, nu prea tare, și, exact din momentul acesta începi să te gîndești. Ei, de-acum înainte tu trebuie să hotărăști totul, dar ce trebuie să hotărăști? Că sînt multe de hotărît. Și în gînd socotise imediat avantajele celui care-i lăsase lanțul cu chei fierbinți în mîini: dacă ai un capital imens undeva într-o bancă, singura ta grijă este ca să nu te atingi de această sumă, sau dacă te ajuți cu ea, trebuie să ai sentimentul că-ți va aduce alte cîștiguri. Lui ce-i rămînea din această instituție: mai multe mașini și alea deteriorate, cu piesele mîncate de timp. Existau, e drept, comenzi, piese de schimb și mașini noi aflate pe drum, dar dacă omul care abia ieșise pe ușă contra-manda acele ordine și nu mai plătea comenzile? Cit mai puteau să funcționeze unele lynotipe și rablele de jos? Și cum va putea el, Filipache, să rabde ironiile colegilor de muncă în momentul în care procesul acesta com-

plicat al muncii nu va mai merge cum trebuie? Nu era greu să înțeleagă nepăsarea patronului. „Lasă-i!“ va fi gândit el în momentul acela, „eu plec și vor rămâne ca niște copii în fața unui tun, să-i vad...“

Ciudat lucru, după primele griji nu-i mai fu frică. Cel-l făcea atunci, pentru că mai tirziu totul avea o explicație logică, pe Filipache să nu-i fie frică, ce-i dădea liniștea de care dădu dovadă? Poate că tocmai amintirea acelei dimineți auri de martie cînd aștepta să audă puștile lui Rădescu trosnind și ucigînd de dincolo de garduri. Nu era o mindrie stupidă, fără fundament: „ei, i-am dat dracului la gunoi pe patroni, de-acum să te ții, să vezi ce deștepți sintem noi!“ Aș, de unde! Pentru clipa aceasta el se pregătise în închisoare. El știa ce o să urmeze, el cunoștea lingușirile, vorbele mieroase ale celor ce voiau să se pună de la început bine cu noul director, nu era un copil, cunoștea inima omenească, dar un procent cît de mic de greșeli trebuia să aibă în vedere, pentru că acest procent de greșeli era fatal. Nu asta îl necăjea pe Filipache atunci, în clipa naționalizării tipografiei lui Bazilescu, îl necăjea bănuiala că nu s-a pregătit destul pentru această clipă, pentru răspunderile ce-i reveneau și cărora trebuia să le facă față imediat pentru că orice întârziere agrava greșelile.

Avea o încredere nemărginită în oameni, pe cei mai mulți îi cunoștea, erau vechii lui tovarăși de luptă, la drept vorbind se și mira de ce îl aleseseră pe el pentru postul acesta de director, mașinistul bănuia că de fapt pe ceilalți partidul avea să-i folosească în alte munci și se mira că încă nu-i vede plecînd din tipografie. Ei nu-l invidiau, poate puțin necaz la unii exista, de altfel în glumele lor se simțea mai degrabă o autoironie: „Ce ne facem, fetelor?“ glumea Cocorea, cam acru, pentru că pe el cifrele contabililor, descurcarea facturilor și mai ales darea comenzilor îl scoteau din sărite. „Nu sint făcut pentru așa ceva!“ afirma senin, „pune-mă să desfac o mașină, ți-o repar la loc și iar ți-o demontez și ți-o car cu spinarea, eu bucată, pe urmă o ridic în picioare, dar nu mă lăsa să-mi vîr nasul în hîrtoagele scriptologilor“. „N-ai carte, n-ai parte!“ încheia Pîntea, nici el prea vîteaz în scrierea actelor.

Filipache știa că nimic nu este mai simplu în viață decît să încerci să-ți ieși din picile, să n-ascuți pe nimeni. Primul lucru pe care-l făcu, fu acela de a-i aduna pe șefii de ateliere și de a sta de vorbă cu ei. Voia să știe care e situația, ce nevoi există și cum pot fi ele biruite mai ușor. Din aceste adevăruri mici, avea să aibă foarte curînd imaginea generală a moștenirii lăsate de patron. O chemă pe Irma, pe vremea aceea încă secretara lui, și o puse să stenografieze tot ce auzea. Ceea ce i se părea mai însemnat își nota el însuși în carnețelul lui, carnețel care apărură încă din prima oră în buzunarul său, obiect de glume din partea celorlalți, dar foarte util cum se dovedise mai apoi. Nu erau mulți, cîțiva muncitori slăbiți de nemîncare, cam îndirjiți, cam repeziți, dar Filipache îi lăsă să spună totul, cum simțeau. În mare, mașinistul avea o idee despre proporțiile puterii de producție a tipografiei, dar cifrele deveneau nemiloase o dată adunate laolaltă. Se schimbaseră unele piese, se făcuseră comenzi, secretara patronului confirma pe loc, dar erau multe găuri, abia după trecerea războiului se sconta pe o renovare a tipografiei, se lucrase mult și se dăduse mult, dar cu aceleași mașini; și acum totul se răzbuna: în unele sectoare gradul de uzură era mare, ceea ce însemna că într-un an-doi de zile se punea problema înlocuirii definitive a agregatelor. Pe urmă, în lume se inventaseră între timp o altă serie de mașini, mai eficiente, mai rapide, și-atunci ce împiedica noua putere să le

comande? În ședințele de la minister nu numai Filipache, dar și alți proaspeți directori de tipografie aduseseră la cunoștința organelor superioare aceste necesități stringente. Trebuiau credite, investiții, economia noastră nu strălucea la ora aceea, specialiștii închideau ochii, se prefăceau că sânt neputincioși, exista și un sabotaj bine organizat. Urmară zile lungi de discuții, oamenii care altă dată nu îndrăzneau să se plînga cu atîta vehemență fostului patron, căpătără îndrăzneală, umii chiar aveau și puțină obrăznicie. Ei nu mai rugau pe nimeni, voiau numai de ceia ce ani de zile nu avuseseră. Mașinistul era gata să stea de vorbă cu oricine în privința asta, numai că totul trebuia scris, se făceau rapoarte peste rapoarte, banii soseau greu, contabilii sforăiau și toate se spărgeau în capul lui. Nu mai dormea nopțile și ajunsese să aibă cu încetul oroare de constăturile de producție pentru că aici, pe lîngă foarte multele idei noi se spuneau și o serie de baliverne fără nici o legătură cu ceea ce trebuia. Există o plăcere de a vorbi de pomană pe care la început Filipache n-o reprimă pentru că găsea monstruos să nu-i lași să vorbească pe tovarășii tăi de muncă, dar cînd văzu proporțiile timpului pierdut, se hotărî să treacă peste orice și să amîne cît mai mult aceste ședințe. Lucrul îl făcu nepopular pentru că totdeauna există mîndrii jignite, invidii alimentate cu incidente mărunte, care iau în ochii unora aspecte teribile. Filipache n-avea timp să se gîndească la așa ceva și chiar dacă s-ar fi gîndit, nu-l interesau micile supărări ale foștilor prieteni, el vedea înainte numai ideea generală despre mersul producției. Pentru asta trebuia să obțină acele mașini, cărora mai întîi trebuia să le ridice adăposturile, adică să creeze noi secții. Arhitecții chemați făceau planuri fantastice, voiau să dărîne parțial o aripă a tipografiei și el le rîse în nas. „Dumneavoastră credeți că v-am chemat ca să-mi ridicați Teatrul Național sau Opera Romînă?“ le spuse direct, cu humorul lui simplu și de bun simț. „Am nevoie să-mi înădiți fabrica asta, altceva nu — dacă nu sînteți în stare, — chem niște țigani și mă fac eu arhitect!“ Știa că mai trebuia calculat betonul, trebuia calculată viitoarea greutate a mașinilor, o fabrică nu era o coșmelie oarecare, dar exagerînd, ceilalți îl pricepură. Trebuia lucrat rapid, fără farafasticuri. Primi planurile, le studie, nu era ceva prea rău. Cîneva îi atrase atenția că trebuia să aibă grijă de noile măsuri de protecție a muncii, stabilite prin lege, de instalarea unor noi exhaustoare, pentru aerisire. Acceptă fără multă vorbă sporul de cheltuieli și lucrul începu. Sumele fură scoase uneori prin artificii contabile și avertismentele celorlalți îl lăsară rece.

Filipache stătuse toată viața lui cu chirie, nu avusese o casă niciodată pentru că nu-l interesa așa ceva, și pentru prima oară cînd văzu niște ziduri de cărămidă în curtea lui Bazilescu, avu un sentiment ciudat de proprietate. Era îndemnat să scape la ședințe cite un cuvînt care ar fi jignit urechile celorlalți, era cît pe-aci, de citeva ori, să spună în loc de „fabrica noastră“ — „fabrica mea“ și poate că această nouă fabrică cu secții noi, spațioase, cu geamuri luminoase, construite împotriva a tot ce se construia pe atunci (nu se renunțase la moda cazarmă) îi aparținea într-un fel. Mulți crezură că Filipache face lux, cînd în fosta locuință a patronului înlocuște parchetele și instalează oglinzi, un lux li se păru și faianța care făcu din vechile veceuri un fel de holuri luxoase de spital, dar cine îl înțelegea știa că toate

aceste mici amănunte aparțin unei civilizații viitoare, legate inseparabil de ideea de socialism. În general, pe atunci se mai credea de către unii că locul de muncă poate rămâne chiar după alungarea patronilor o oacă oarecare unde nu interesează decât faptul că acolo se câștigă bani. Bunăstarea, plăcerile, bucuria de a trăi erau dincolo, acasă, în oraș, eroare fundamentală pentru cine nu avea conștiința politică a lui Filipache. Certurile mărunte cu colaboratorii săi nu-l exasperau pe acest om blând și harnic, neobosit. El le spunea și lui Pinteș și lui Cocorea și lui Petrescu: „Lăsați, mă, că o să mă înțelegeți voi abia mai târziu!”

Filipache fu unul dintre primii directori de fabrică care înființă o școală de calificare. În primele luni era socotit un despot pentru că nimeni nu admitea că nu cunoștea meseria, și, la drept vorbind, nici nu se vedea utilitatea recalificării. Vechii lucrători socoteau că în materie de tipografie nu se mai putea învăța mare lucru de la Gutenberg încoace. „În definitiv, spunea bătrînul Antonică, litera tot aia e, mașina tot așa merge, ce ne trebuie nouă recalificare?” Avu mult de furcă mai ales cu bătrînii, care se considerau insultați de cerințele noului director. Nu lipsiră câteva demisii și transferuri. Filipache încercă să repare cîte ceva în sensul acesta, dar nu reuși mare lucru. Oamenii erau ambițioși și nu se lăsau înduplecați. Școlile cereau profesori, profesorii trebuiau plătiți, pentru asta trebuiau alți bani. Venea la el Anghel sau Pinteș și întrebau: „Paralele astea de unde le mai scoatem?” „Nu știu” ridică Filipache din umeri „ceea ce știu e faptul că stau cu mașinile cele noi în secții și nu le pot utiliza pentru că mașiniștii noștri au rămas tot la tehnica lui Bazilescu. Degeaba fac ei pe grozavii, uite că privesc ca vițelul la poarta nouă la marfa adusă din Germania. Mai degrabă vin duminica și repară vechile troace ale patronului decât să lucreze la noile mașini și dumneavoastră vă place treaba asta?” Nu le plăcea, dar spuneau că de la un cocoșat atîta poți să ceri și cînd e vorba de frumusețe: o cocoșă, așa că nu vedeau ce era de făcut. Filipache se încapătina și în cele din urmă n-o scoaseră la capăt cu el. Fură aduși tineri cu școli abia terminate, lucrul îi îngrijoră pe vechii meșteri și se creie acea concurență care făcu ca, în mai puțin de șase luni să existe în tipografie recalificați.

În cele din urmă, în materia asta, Filipache triumfă, cei mai încapătinați simțiră că nu mai pot câștiga tot atîția bani cum câștigau cei calificați și vrînd, nevrînd, trebuiră să învețe, numai că, cu asemenea măsuri, într-un asemenea moment nu mergi prea ușor la inimile oamenilor. Mai veni și chestiunea cu școala de alfabetizare. Cei mai mulți dintre muncitori știau carte, dar rămînea o parte infimă, a celor necalificați, oamenii de serviciu, cei de la secția cărat hîrtie, descărcătorii, tot se adunau 50—60 la o socolă scurtă, unde mai pui femeile care spalau tipografia, măturatorii, cîți nu se adună.

Măsura îi enervă, li se părea că li se răpește timpul și încă în mod nefolositor, unii erau și grei de cap, începuseră să cîrtească: „Asta-i nebun, Filipache al nostru! Vrea să ne facă bacalaureați taman acum. Noi n-avem destule pe masă, trebuie să mai tragem pe unde vedem cu ochii și el toată ziua cu gura pe noi ca să ne învețe să citim și să scriem!” Iar se simți nevoia unor măsuri energice pentru că absenții erau numeroși și profesoara angajată raporta săptămînal că lucrul ei merge greu. Începură amenzi, amenințarea cu concedierea. Cineva făcea pe ascuns raport la minister: „Tovarășul procedează cu otosbirul, amenință oamenii dacă nu vin la

cursuri". Filipache era chemat mereu și muștrat: „Măi tovarășe, ia-o mai ușor, nu știi ce-i aia metoda convingerii?” El iar fi bătut și pe cei care-l mâncau de popou, cum îi spunea lui Pinteza între patru ochi, și pe îndărătniciiăștia. „Ce, eu le dau unt de ricin ca Mussolini, ori vreau să-i fac oameni?” Li chema la el, cite unul, cite unul, bănuind că rapoartele de la ei pornesc și-i lua din scurt: „vreașazică de scris nu știi să scriți decît să mă reclamați pe mine că vă silesc să învățați!” „Nu-i adevărat” protestau ei, pentru că, în fond simțeau că nebunul de director avea dreptate. „Atunci cine tot mizgălește hirtia?” se scărpină el în cap „și-mi face mie zile grele, că uite, toată ziua mă cheamă aia la minister și mă freacă”. „Ei, ai și dumneata prieteni care te iubesc al dracului!” spunea cineva și lui nu-i venea să-și creadă urechilor. „Nu se poate”. Nu se putea să fie așa...

Primele schimburi de focuri cu Anghel, pe care nu-l înțeluse multă vreme, le avu foarte curînd și ele izbueniră de la un fapt foarte mărunț în aparență, dar cu consecințe mult mai neplăcute decît avea să le bănuiască. Se ventila ideia acordării unor credite mici sau chiar destul de substanțiale pentru ridicarea unor locuințe. Statul se gîndise să facă ceva în direcția aceasta, pentru că, după război situația era jalnică. Se dărimaseră multe imobile, oamenii trăiau claie peste grămadă și cu care categorie socială trebuia început? Cu muncitorii!

Totul era nesigur, deocamdată circulau numai zvonuri. Anghel, ca președinte al sindicatului răspundea direct de aceste probleme legate de locuințe, hrană, și chiar de problema aprovizionării cu lemne și alimente, mai pe urmă chestiunea se rezolvă în alt fel, dar el profită de aceste zvonuri și se lansă în promisiuni fără acoperire, îndemnat mai ales de Vasilescu care-i spunea că, de cînd se știe lumea, o vorbă n-a fost altceva decît o vorbă, și că, din chestia asta, nu are decît de cîștigat pentru că, dacă zvonurile se adevereau, atunci el devenea foarte popular în rîndurile celor din fabrică. Pe vremea aceea dușmănia lui Anghel față de Filipache nu luase aspecte atît de evidente. Președintele sindicatului nici nu înțeluse la început ce avantaj ofereau promisiunile. Tot contabilul îi deschidea capul. Unii cad, alții se ridică, se fac alegeri, de ce nu vrei să se vadă că dumitale îți pasă mai mult de durerile oamenilor decît de interesele fabricii?” „Bine, răspundea Anghel, dar fabrica este tot a noastră, a muncitorilor, adică și a mea, și a ta, și a lui Filipache, și a celorlalți!” „Fleacuri, bune de spus în ședințele dumneavoastră, eu știu un singur lucru, pe ce pune laba statul, se duce dracului. Totul e o convenție, domnule, nu fii naiv. Dumneata deții o funcție administrativă și atît, marele patron, că tot patron a rămas, e statul, înțelegi?” Anghel încercase să-i explice că de fapt, el ca unul din afară nu putea să înțelegă politica partidului, care era mai complicată și mai înțelcuptă decît se băntuia. Vasilescu nu asculta, părea distrat de naivitatea lui Anghel. „Domnule, retezase discuția, ce te costă să te bați, ca să li se dea credite? Dumneata știi ce-i aceea o casă? E totul. Acolo stă omul, acolo mîncea, acolo face de toate. Păi cine dă acum bani sărăntocilor, acela poate să le ceară după aia orice, înțelegi? Ce, sînt banii dumitale? Sînt banii unei abstracții, statul, ai unui sistem politic. Te duci în fața acestei abstracții reprezentate de un funcționar imbecil și-i ceri bani, el se va scărpină în cap și va decide; parcă politica statului asta urmărește: muncitorii să-și ridice

case, perfect, poftim, atitea milioane. Parcă X sau Z, de la legătorie sau de la mașini-plane, știe el ce-i aia abstracția numită stat, parcă știe el de funcționarul timpit numit director care a semnat, știe că dumneata îl cheamă și-i spui: „Vrei bani pentru o casă?“ „Vreau.“ „Dacă vrei, semnează!“ „Și cum s-o plătesc?“ „În timp de treizeci de ani“. Atita e termenul de plată, rate lunare. Ratele se mai iartă, se numește că i-ai făcut pomană cu o casă și te mai uită, că nu te mai uită!“

Anghel pricepuse. Se duse la Filipache. „Fă o adresă, mă duc să mă bat pentru ea. Oamenii au auzit că se dau credite pentru case, vor bani, trebuie să-i propunem, pe cutare, și pe cutare. Or să ne mulțumească toată viața“. „Eu n-am auzit nimic“. „O s-auzi“. „De unde știi?“ „Păi, peste tot se fac case cu credite acordate de stat. Uite, la Laminorul, la Dacia, la nu știu mai unde, s-au și alocat paralele, umblă pe la Bucureștii-Noi, umblă pe la marginea orașului și o să vezi că se ridică o mulțime de case.“

Filipache n-avea nimic împotriva. El nu văzuse legea, dar devreme ce se vorbea, devreme ce în unele locuri se și ridicau asemenea case, însemna că și el, dacă va susține cererile, va căpăta acele credite de care lucrătorii aveau nevoie urgentă, numai că exista și un pericol: bun, bani îi dai; poftim, tovarășe, cutare sumă, să-i stăpânești sănătos, banii dumitale, considerația mea, cum o să-i înapoiezi statului, asta o s-o vedem noi mai încolo, dar ce te faci, că ramiu cu banii, că materialele nu se prea găsesc, și dacă se găsesc, se scumpesc din zi în zi, pentru că există speculanți, există oameni care trăiesc din asta și, atunci, te trezești că ai ajuns la acoperiș și nu dai de tablă, sau dacă există tablă, nu mai ai tu bani, pentru că ai cheltuit totul pe uși, pe ferestre, pe draci și pe lăci... „Nu-i nimica“ spunea Anghel senin. „Omul dacă începe o casă, o termină el.“ „Cu ce bani, că doar salariul este salariu, și atunci, să furi și să pui la loc?“ Președintele dădea din umeri: „Pe mine asta nu mă privește!“ „Bine, bine, nu te privește, dar să stăm să judecăm...“ „Să le cumpărăm noi materiale“, spuse Anghel, sfătuit tot de Vasilescu după două zile. „Ar fi o idee, clipise Filipache, sigur că da, numai că ne-ar mai trebui o sută de funcționari să umble după materiale, alții să calculeze, ne-am transforma într-o întreprindere de construcții, ori noi avem sarcina să tipărim cărți. Ei?“

Președintele nu se dăduse bătut. Vorbea cu oamenii și lăsa să se înțeleagă că, credite există, că statul dovedea bunăvoință, dar directorul se opune, pentru că, mai spunea el: „Dacă oamenii în loc de materiale, după ce capătă banii se duc cu ei la circiumă și în loc de case n-o să avem nimic în afară de lipsuri de la serviciu, scandaluri etc. etc...“

Ce-i ce auzeau se înfuriau, pe bună dreptate: „Ascultă dumneata, statul ne dă bani și vine incuiatul ăsta de Filipache și se opune, nu vrea să ne facem case, el crede c-o să ne bem banii...“

Atmosfera se otrăvi, oamenii începură să-l ocolească și să-l privească cu suspiciune. Filipache habar n-avea de toate aceste lucruri. Era prea ocupat și îndrăzni chiar la o ședință comună, cu factori de răspundere, să se împotrivească planului de a se acorda credite pentru locuințele muncitorilor: „Eu cred că se face o greșeală“, spuse fără să se gîndească la ceea ce avea mai tirziu să i se reproșeze (de altfel el credea că criticile altora, atita vreme cit nu au un fundament serios, nu au nici o importanță, sfidînd ceea ce se numește totuși o opinie.) „De ce?“ întrebuse cineva. „Pentru că statul,

peste câțiva ani, în locul acestor cocioabe va construi blocuri sănătoase. Vreți să-mi spuneți că se realizează mare lucru? Eu am stat de vorbă cu arhitecții (și el într-adevăr îi chemase pe arhitecții care-i făcuseră secțiile suplimentare) și ei mi-au spus că măsura de a se acorda credite, măsură ce-a și fost dusă la îndeplinire la unele întreprinderi este foarte bună, în sensul că rezolvă unele cerințe imediate. Am moștenit o situație grea, e drept, oamenii stau claie peste grămadă, dar cu câteva zeci de locuințe, rezolvăm noi totul? Aici trebuie să fie vorba de asigurarea acelor condiții de ridicare în masă a locuințelor, fapt pentru care, la ora asta noi nu avem o bază materială". Ceea ce spunea era un lucru foarte îndrăzneț în vremea aceea pentru că existau oameni (chiar în posturi de răspundere) care doreau ca totul să se facă mai de mîntuială, existau funcționari ai *cîrpitului ochilor* și asta se simțea din ceea ce i se răspundea acestui director de tipografie, care în loc să-și vadă de planurile lui la hîrtie, se amesteca în treburile constructorilor și chiar ale urbanistilor, cum spuse cineva mai tîrziu, cu o superioară ironie ce fu bine apreciată de către cei care ascultau desbaterea într-o sală lungă și întunecoasă, de undeva de pe Calea Victoriei. „Cum adică, nu avem condițiile necesare?“ se iritaseră cei ce conduceau ședința și lui Filipache îi fu dat să audă unul din acele discursuri sfiorătoare, subliniate des de aplauze, discurs ce căuta să convingă auditoriul că în România mergeau toate ca pe roate și că numai scepticii și dușmanii poporului se pot îndoi de aceasta. „O să avem de toate, și tablă și lemn și furnire“, grăia acela, un bărbat bondoc, bine bărbierit, „să lase tovarășul Filipache grijile astea în seama noastră și să doarmă bine acasă, noaptea“. Numai că Filipache nu voia să doarmă bine, el aflase de la cei de meserie că statul acorda locuri pentru aceste locuințe pe credit în marginea Bucureștiului și că ele nu puteau (cu suma împrumutată) să fie decît niște viluțe de trei-patru odăi, chiar se întocmise un plan comun, cu tipuri standard, care asigurau acoperirea cheltuielilor minime, fără a oferi însă mare confort. Filipache mersese și mai departe: el se dusese la Bucureștii-Noi și văzuse construcțiile-tip, ridicate de salariații uzinelor de fier din apropiere. Casele erau frumoase, orientate spre soare, cu grădinițe în față, dar la o privire mai atentă, și Filipache nu era omul care să se oprească la aparențe, reieșeau lucruri supărătoare. „Baie aveți?“ întrebasese. Oamenii se uitau la el ca la sfîntul Sisoc. „Baie la Bucureștii-Noi? Păi nici apă la robinet nu se poate aduce aici. Ne spălăm la fîntină!“ Ei, asta era, te spălai la fîntină deși aveai parchet pe jos și lumină electrică (și asta numai pe străzile unde era trasă lumina electrică în vremea aceea). Mersi! De mers la closet mergeai tot în curte și nu era apă curgătoare și-atunci ce folos că aveai curte pavată frumos și gard de fier, dacă n-aveai baie, n-aveai apă curgătoare? „Asta să mă ierțați“ spunea el „este spoială, nu civilizație și creditele înseamnă bani aruncați pe fereastră!“

Lucrurile păreau mai neplăcute decît voia Filipache să creadă, pentru că curiozitatea lui nu se oprise aici. El întrebasese și iar întrebasese și știa mai multe decît cei ce-l ascultau. Creditele pentru a se putea construi clădiri mari, cu mai multe etaje, în centrul orașului, nu se puteau acorda dintr-un motiv de neînteles. Se invoca sistematizarea orașului, studiile încă neterminate în domeniul acesta și cîte și mai cîte. Deci, orice întreprindere dacă voia să folosească mijlocul de ajutor acordat de stat, trebuia să ofere salariaților săi locuri de construcție marginase. Păi de-aici, după mintea lui Filipache, se ridicau alte greutăți. Oamenii se îndepărtau de locul de muncă,

pierdeau timp mai mult cu drumul, mijloacele de transport trebuiau sporite și, vezi doamne, chiar aducerea canalizării până la Bucureștii-Noi costa enorm, dacă te gîndeai că existau locuri virane chiar în centrul orașului, numai că pentru acelea trebuia așteptat! Dracu să-l ia de birocratism și de minți leneșe! Ce te bagi tu Filipache? se certase. Aceste fapte ne depășesc. „Ba nu te depășesc de loc! se înfurie tot el. Orașul se lăbărtează, crește, trebuiesc mai multe șine de tramvai, trebuiesc conducte pentru apă și pentru gaze, liniile de telefoane se lungesc și telefonul va trebui în curînd să se afle pe masa fiecăruia, doar nu ne putem întoarce la lampa de gaz! Dacă e vorba de confort, apoi să arătăm, noi comuniștii, despre ce fel de confort este vorba. Adică dacă ai dumneata, Filipache, două telefoane moștenite de la Bazilescu pe birou, cu asta s-a rezolvat totul, gata, poate să piară lumea? Dar dacă-mi trebuie zece lucrători la ofset pentru o lucrare urgentă, dacă îmi trebuie cinci mașiniști, de ce să nu pot să-i sun când vreau, de ce să-i aștept patru ore pînă schimbă patru tramvaie?“

Ei, funcționarii ăștia superiori nu vedeau toate astea, ei aveau în față numai creditele acordate și nu știau să le folosească, de fapt căutau să scape de ele, pentru că, ce însemnau aceste credite, aceste milioane, decît griji, hîrtoage și durere de cap? Cît despre riscul ca să existe mulți care să nu-și ridice casele făgăduite familiilor lor, nici nu mai pomeni pentru că înțelese de la tipografie ce înseamnă să-ți ridici pe toți în cap. Fapt fu, că el refuză creditele și oamenii de la fabrică aflară și de atunci îl priviră cu o ostilitate neascunsă. Mai venea și Pinteș și Anghel și aruncau gaz peste foc: „Auzi ce zice lumea, Filipache; cîcă de muncit le ceri să muncească pînă nu mai pot, dar n-au unde să-și pună capul jos și dacă e așa, ei nu mai pot munci bine și dacă nu muncesc bine, numai tu ești de vină, pe ei să nu-i întrebi de plan îndeplinit, să nu te-audă că ai pretenții“.

Astfel prezentate lucrurile, sigur că o oarecare neplăcere resimți și el. Nu puteai să spui la infinit: „Voi o să mă pricepeți mai târziu“. Se întâmplă că în cîteva luni acordarea de credite se opri, dar cînd era vorba la sindicat de problema locuințelor, Anghel dădea din umeri și îi trimitea pe solicitanți la director; „Filipache să vă răspundă la treaba asta!“. Oamenii mai îndrăzneau, îi sileau și nevoile și el asculta, nu cu resemnare, ci luînd chiar măsuri pentru că exista un oficiu de plasare a locuințelor și chiar rezolvă unele cazuri mai grave, dar nimeni nu-l pomeni pe Filipache pentru asta; ceea ce făcea el era un fel de cîrpeală, pentru că altceva era să-ți faci o casă nouă, cu geamuri mari, cu dormitor și sufragerie, și altceva să capeți cine știe ce locuință veche, e drept cu numărul de odăi care-ți trebuia, dar locuință veche, în cele din urmă. La toate aceste neccazuri ce nu puteau fi evitate se mai adăugară și altele, lucruri poate la fel de neînsemnate în aparență, dar care nu aveau darul să-l liniștească pe Filipache.

VIII

Pleca de dimineața de tot de acasă, avînd grijă să nu-și trezească nevasta și pe Eva. Ieșea ușor pe ușă — deschidea poarta și se trezea în stradă. Îi plăcea imaginea proaspătă a orașului, văzut parcă după un geam abia spălat, cu ferestrele argintii, cuprinse de flăcări, arzînd în lumină, cu deșteptarea bruscă a oamenilor dincolo de perdelele umflate de vînt și chiar cu zgomotul

nesuferit al autocamioanelor care frînau lingă el și pe urmă se avîntau pe străzile întortochiate, bîzîind înfricoșător. În urmă rămînea un iz de gaze arse, de gunoi uitat lingă gurile canalelor, dar toate aceste mirosuri luate la un loc aveau ceva familiar, ceva cunoscut demult de care nu te poți lipsi. Tipografia nu era prea departe și el făcea totdeauna drumul pe jos. Se auzea zgomotul cunoscut de obloane scoase din chingile lor de fier și scrișnetul perdelelor aruncate deasupra tarabelor de zarzavat. Dimineața, piața din apropiere avea ceva atît de viu, atît de ațîțător că ai fi uitat de treburi și-ai fi rămas lingă negustori ca să tirgui ceva. Aici veneau primii cumpărători, femeile, cu coșuri de paie la subsoară, cu glasuri încă adormite și începeau tocmeala. Grămezile de salate verzi și lăzile cu primele roșii culese te momeau cu culorile lor violete și Filipache făcea un ocol numai pentru ca să simtă în nări acest parfum unic de piață romînească, mereu altul, în fiecare anotimp, dar irezistibil, ca un parfum de neuitat. Privea absent la cifrele așezate deasupra lăzilor, niciodată nu țiuuse seama de prețuri, dar îi trebuia o justificare. Seara, obosit rău de tot, spunea leneș Elenei: „Am trecut și astăzi prin piață. Ce belșug și ce prețuri! Negustorii ăștia particulari ar trebui plimbați cu cîntarele de gît prin fața lumii, își fac de cap“. Specula era un lucru abstract de care nu-și dădea seama privind cifrele minjite de ploii, scrise cu cerneală albastră sau roșie, ea lua forma unei amenințări numai din auzite. Mergea de pildă la Plane și-acolo găsea un nemulțumit care după ce-i înșira cauzele pentru care mașina lui nu mergea cum trebuie (adică n-avea uleiul trebuitor, n-avea piesele de schimb, n-avea răbdare cum se dovedise de cîteva ori și chiar o pricepere elementară) trîntea un cuvînt neplăcut, dar foarte direct și de aceea foarte convingător: „Dumitale țî-o fi convenind pentru că ai leafă de director, dar mie? Ieri, cartofii costau atît în piață și astăzi iar s-au scumpit. Ce fac comuniștii dumitale de nu iau măsuri ca să-i mai țînă în frîu pe speculanți?“ Și fenomenul acesta economic, specula, lua contur, devenea o amenințare directă, nu atît împotriva lui și a tovarășilor lui, ci împotriva aceluși nemulțumit care punea totul în seama comuniștilor. Necăjit intra în biroul lui Pîntea și se așeza pe un scaun.

„— Ce facem, dom'le?

— Cum ce facem?

— Am trecut azi dimineață prin piață și măgarii ăia de speculanți iar au ridicat prețurile“.

(În realitate el nu ținea minte prețurile din ziua precedentă, dar căpătase convingerea că prețurile creșteau în fiecare zi în proporții îngrijorătoare și că acest fapt nu putea fi oprit de nimeni).

Secretarul organizației de bază, mai flegmatic și mai puțin îngrijorat de soarta pieții, îl liniștea cu o vorbă-două:

„— Mă Filipache, tu ești cam alarmist! De unde-ai mai scos-o că iar au crescut prețurile?

— Dacă nu mă crezi, ascultă și tu oamenii.

— Îi ascult și te-ascult și pe tine, dar tu ca și ci vrei ca toate lucrurile să se bată din palme: gata, peste noapte să-i avem în mînă și pe țărani, și pe negustori, să facem militaric cu ei. Mai există economia politică, mai tovarășe, cu asta ce-i facem?“

Filipache nu se împăcase niciodată cu raționamentul simplu al lui Pîntea. Totdeauna se ridica de pe scaunul în care se așeza și punîndu-și

mîinile la spate se învîrtea în jurul vechiului birou, cu fruntea încruntată, neliniștit și mînios.

„— Vezi tu, măi băiete, spunea el, permițîndu-și să-i spună secretarului „băiete“, pentru că era mai în vîrstă, cît stăteam la gherlă, prietenii mei îmi spuneau: „Filipache pregătește-te să răspunzi de soarta oamenilor. Asta trebuie să înveți tu aici, zi și noapte“. Mă gîndeam că treaba e un fel de meserie de duhovnic. Adică or să vină oamenii la mine și or să-mi povestească neccazurile și eu am să le spun: fă așa, fă așa... Uitam un singur lucru: că mai trebuia să și acționez. Tu spui, mai există și o economie politică și cu cam bănuiesc ce-i aia economie politică: niște legi ale vieții. Cît se produce, cît se consumă, etc., etc.... Dar asta mă mulțumește pe mine? Pot cu să ascult toată ziua bună ziua cum se plînge cutare și cutare: iar s-au scumpit cartofii, iar s-au scumpit roșiile și noi avem același salariu! Pot să ascult și să mă mulțumesc să arunc pe economia politică toată mizeria? Trebuie să fac ceva, și nimeni nu-mi spune ce să fac...”

Pîntea se uita în dosarele lui, părea absent, dar tot îi da un răspuns.

„— Filipache, eu te înțeleg, dar noi cu sapa nu putem să dăm. Roșiile le-aduc la piață țărăni, ei se ocupă de creșterea roșiilor. Eu cred că dacă noi aici o să tipărim mai multe cărți, o să contribuim la lămurirea lor și lămurindu-i vom avea mai multe roșii...”

Celălalt simțea că secretarul simplifica undeva lucrurile.

„Nu ma mulțumește explicația ta, te rog să mă ierți, dar cele ce-mi spui poți să le spui la un miting, mie trebuie să-mi explici de ce pe ici pe colo se acționează cu încetineală, de ce se bate pasul pe loc...”

La punctul acesta al discuției, dar de fiecare dată la fel, Pîntea se ridica în picioare și izbucea pătimaș:

„Dacă toată lumea ar fi ca tine, nu mă îndoiesc că ar fi și mai multe roșii și mai ieftine, dar uită că noi am moștenit un aparat greoi, mii de funcționari leneși și nepricepuți și chiar dușmănoși, oameni care nu ne înțeleg sau refuză să ne înțeleagă. Ce vrei să le facem, să-i omorîm și s-aducem, de unde, alții? Trebuie răbdare, răbdare și iar răbdare...”

Filipache clătina din cap:

„Bine, vom avea răbdare, dar de mîncat trebuie să le dăm acestor oameni care tipăresc cărți și mă întrebă pe mine de ce s-au scumpit iar cartofii și salariile lor au rămas aceleași...”

„Asta n-o să dureze o veșnicie...”

„Bine, am înțeles“, încheia mulțumit numai pe jumătate directorul. Știa și alte răspunsuri, putea să le spună că, în definitiv, aveau cantina pentru care dădea sume însemnate din fondul directorial, dar un răspuns bun nu avea valoarea unei situații bune.

Cu aceste gînduri, mereu aceleași, în care intra mai ales o strașnică dorință de a pune lucrurile la locul lor, Filipache trecea de larma pieții și o apuca în sus, spre tipografie, trecînd de clădirile cenușii și asudate parcă, ale abatorului, atît de urîte că ar fi pus tîrnăcopul pe ele. Nu se grăbea pentru că drumul era calculat cu o precizie matematică. La 6,30 exact portarul de noapte îl saluta în fața ceasurilor de pontaj, cu ochii lui apoși și enervant de slugarnici. Pînă la tipografie mai erau cîteva sute de metri și Filipache privea cu atenție caii bine țesălați ai camionagiilor de la serviciul de transporturi și trupurile mari ale foștilor geambași, moțîind în leagănele căruțelor. Dîmbovița sticlea în soare și purta deasupra apelor ei leneșe

un abur transparent. Din castani cădeau frunze rare, uscate pretimpuriu. Mirosea a borhot și a singe proaspăt de animal înjunghiat, pe urmă aerul era ocupat de duhul greoi al plumbului topit, izbucnind prin ferestrele deschise ale secției *linotype*. De jos, de sub ziduri, înainte de a intra pe poarta de fier, Filipache asculta o secundă clinchetul ca de chei al brațelor mașinilor de cules. 20 de ani, în fiecare dimineață acest cântec metalic îl chemase înlăuntru.

Cîteodată, un sentiment de neplăcere îi încerca sufletul. Uita și de speculanți și de fluctuația pieții, o dată ajuns sus în biroul lui, după ce dăduse bună dimineața secretarei, care-i descuiase ușa, privea înduioșat vaza cu flori proaspete (în dimineața aceea cumpărase niște flori ieftine și sălbaticce) și se apuca de treabă. Învățase să umble cu dosarele, deși multă vreme bănuise că nu va reuși niciodată să se descurce în încercirile referatelor, scrise cu o caligrafie lăbărită de către funcționarii săi atât de meticuloși. Cu un creion roșu, totdeauna bine ascuțit, sublinia frazele esențiale: *serviciul cutare, cere cutare*, restul era pălăvrăgeală pe hîrtie și la cîteva ședințe o spusese deschis: „Tovarăși contabili, tovarăși șefi de serviciu, dacă aveți de gînd să scrieți romane despre procesul de producție, duceți-vă cu ele la edituri. Mie să-mi spuneți scurt pe hîrtie cam ce doriți și cui vă adresați“. Unii mai învățaseră, cererile erau mai scurte, actele mai clare, dar la cei mai mulți rămăsese o meteahnă de neschimbat: limbarița pe hîrtie. Pentru sporirea unui tiraj, un funcționar o lua de la Adam și Eva, cita cîta hîrtie îi livra lui Bazilescu *Letea* în 36, cîta în 38, cîta în 41. Pe cine interesa asta? Trebuia spus pe scurt: avem nevoie de atîtea vagoane de hîrtie: de ce? Pentru că sarcina noastră de plăm e de atît și atît! Fără vorbărie! N-aveți? Să vă ia dracul, ați putea să sporiti producția, să faceți și voi ceva, toată lumea se silește să sporească producția. Nu era nevoie de vorbe mari ca să-l convingi pe directorul de la *Letea*. Dacă n-avea hîrtie, oricîte rînduri sentimentale i-ai fi scris, el tot răspunsul ăla ți-l dădea: „N-am și gata!“. Ce erau toate astea! „În urma sarcinei date de către partid, din care reiese clar că noi trebuie să extindem revoluția culturală etc., etc...“ Lucrurile păreau clare, doar hîrtia nu trebuia pentru tipărit cartea de bucate a nu știu cui. Atunci ce mai trebuia atîta corespondență, pentru că pe Filipache tocmai mulțimea rezoluțiilor scrise cu cerneală cînd roșie, cînd neagră, cînd albastră, îl speria. Pe marginile cererilor apăreau rînduri peste rînduri, așternute pe margini și iar parafe și iar iscălituri și lui îi venea să înnebunească și suna pe secretară și-l chema pe șeful de serviciu și-l întreba, cam enervat deși se stăpînea cît putea: „Dumneata ai trimis cererea asta?“ „Eu“. „Cînd ai trimis-o?“ „E înregistrată, pe margine, are data...“ Se uita la dată: 6 luni, 8 luni, hîrtii peste hîrtii și vedea răspunsul simplu: „Nu avem, nu vă putem livra, cereți pentru la anul. Adresați-vă etc., etc...“ Sfaturi în loc de hîrtie. Și-atunci, după atîta experiență, funcționarul nu învățase nimic? Omul asuda, speriat de faptul că era chemat de director, cu ochii bulbucați dincolo de lentilele ochelarilor, întindea cu degetele cozondracii puși peste o cămașă plină de apă. Filipache nu putea să sufere să stea de vorbă cu oameni înspăimîntați, tocmai pentru că, niciodată în viața lui, nu fusese înspăimîntat. Dintr-o dată toată mînia îi pieria și spunea simplu: „Stai jos“. Funcționarul se codea puțin, apoi se așeza. „De ce ești atît de obosit? Muncești mult?“ „Da, stau peste orele de program“. În sclipirea ochilor apărea nesuferita aceea de lumină lingușitoare. Directorul o dată se supără, spre surprinderea celuiilalt: „Să nu mai aud că stați peste orele de serviciu... Orga-

nizați-vă astfel munca încît să nu fie nevoie de ore suplimentare. Pe mine nu mă conving orele suplimentare și nici nu-mi place să le plătesc. Acolo unde lucrurile nu se rezolvă în orele de serviciu înseamnă că nu se lucrează bine, ai înțeles? Nu mă pricep la hîrtoage, dar bănuiesc că dacă v-ați gîndi mai bine, treaba ar merge pe roate...”

Spaima din ochii funcționarului creștea și o dată cu ea creștea și neplăcerea lui Filipache. Nu voia să fie temut, niciodată nu voise să umilească pe cineva. La cîțiva chiar le spusese, mai la început, după naționalizarea tipografiei, cu o francheță care îl enervase pe Pîtea: „Nu mai te teme atît de mine, tovarășe Cutare. Ce biții așa în fotoliu? Sînt un om ca și dumneata. Am lucrat aici, mă cunoști de ani de zile, nu sînt nici mai deștept, nici mai al dracului ca dumneata, așa că vorbește-mi deschis”. Din nefericire, efectul era contrariu, funcționarii se speriau și mai mult și Filipache dădea dreptate secretarului organizației de bază care nu mai termina cu muștrările: „Ia ascultă, cît o să-ți mai pui tu cenușe în cap și-o să te mai declari prost? Păi dacă erai prost și neînvățat crezi că te punea partidul pe scaunul ăsta?”

Și uite așa se pierdea în raționamente și convorbirea se încelcea pînă cînd directorul întrebă neted: „Cite corespondențe ai făcut, tovarășe, pe tema sporirii livrării de hîrtie? „Atîtea și atîtea.” „Și tot n-ai mai băgat la cap că trebuie să faci altceva?” Ce era acel altceva, celălalt aștepta mură în gură, de la el, de la Filipache. „Adică?” reușea să îngîme. „Adică să pui mîna pe telefon și să întrebi: Alo, Letea? Directorul? Da? Ai, *dom'le* hîrtie sau n-ai? Că să vezi că n-am. Păi de ce n-ai? Și ia-l și freacă-l și dacă nu scoți nimic de la el, ia *Buștenii* și întreabă-mi, nu dormi și nu face la nesfîrșit corespondențe...”

Dar corespondențele nu puteau să ia sfîrșit. Era ca un blestem. În alte ședințe, îi certase, reeșea clar: totul se făcea pe baze de referat, trebuia oriunde o hîrtie, la urma urmelor era vorba de milioane, tranzacțiile nu se încheiau fără o acoperire. Dar Filipache simțea că dincolo de această necesitate imperioasă a actelor exista și o gîndire înceată, o inerție care-l scotea din sărite. De unde venea inerția asta? Pîtea îi spusese o dată, tot așa de neted cum îi spunea toate marile adevăruri, (și fusese tot atît de nemulțumit pentru că i se păruse că secretarul simplifică totul ca de obicei): „Filipache, trebuie să învățăm să conducem. Vezi, puterea cînd ești hotărît și lupți pentru ea, se obține repede, mai important rămîne să știi ce să faci cu ea, cum s-o întrebuițezi. Ia gîndește-te, cine a condus țara asta pînă ieri, alaltăieri?” „Niște escroci!” simplificase și directorul, la rîndul lui. „Exact, niște escroci îi dăduse celălalt dreptate, dar erau niște escroci cu carte, pentru că banii și averile nu se fac din vînt, trebuie să ai un miros, să te pricepi cît de cît la ceva. Ori pe ce contează reacțiunea acum? Pe lipsa noastră de învațatură. Și tu și eu, abia deschidem ochii. Am citit destul, dar cînd e vorba de practică, uite de cîte lucruri te izbești. Trebuie lucrat cu oamenii, primul lucru cu care trebuie să ne deprindem e acela de a avea încredere în noi. Sîntem aici, nu avem de gînd să plecăm prea repede și trebuie să știm cît mai curînd cum să conducem. Păi la o tipografie treaba asta e un fleac, gîndește-te că, comuniști ca tine și ca mine se califică noaptea, zdrobiți de oboseală în munci de inginer, li se dau pe mîna uzine nemaipomenite, unde se lucrează cu chimiști, cu draci, cu vrăjitorii, nu alta. Și ala care e trimis acolo, trebuie să știe despre ce e vorba, nu să se bîlbăie, că altfel, îl întorc șmecherii pe dos și se duc dracului milioanele. După aia, trebuie să-i de-

prindem pe ceilalți să aibă încredere în ei. Și-asta e foarte important. Ți-a dat statul șofer și tu nici nu te urci în mașină, te-ai obișnuit să mergi cu tramvaiul pînă la minister. Tovarășii de-acolo te-au criticat pe bună dreptate că întîrzii la ședințe. Ție ți se pare că faci lux și cînd 'colo, treburile te silesc să te urci în mașină, dar tu zici ca prostul: nu, nu-mi trebuie, ce vrei să mă boieresc? Nu te boierești, Filipache, n-ai timp!”

Ei și Pîntea! Prea îl crede naiv.

Ajuns la acest punct, Filipache ridică ochii din dosare, aducîndu-și aminte de faptul pentru care se simțea nemulțumit. Într-o bună zi, sună scurt și secretara apără repede în ușă.

— Tovarășă Coca, a venit șoferul?

— N-a venit încă.

Directorul clătina nemulțumit din cap.

— Cînd vine să treacă pe aici, am să-i spun ceva.

— Am să-l chem, are telefon.

Acest lucru nu-l știa Filipache. Vrasăzică șoferul avea telefon și el, cît era de director nu reușise încă să aibă cu toate insistențele celor de la minister, care voiau să-l cheme la orice oră din zi și din noapte, dacă ar fi avut nevoie de dînsul. „Poate că omul a făcut altceva înainte și-acum e șofer, și-are telefon de ani de zile, ce mă privește pe mine?” Scuză nu-l mulțumea, nu era vorba de o invidie, dar în toate ceva părea nepotrivit, nelalocul lui. „Omul ăsta nu poate să mă respecte“, gîndea. „De unde-ai mai scos-o și p-asta? Poate că n-a găsit altceva mai bun și s-a făcut șofer“. „N-ar fi nimic, dar nu vezi că dacă n-ai nevoie de el, nu vine la timp la serviciu, n-are ore fixe și citeodată te cheamă undeva, pe neașteptate, la o ședință și ia-l de unde nu-i! O întrebi pe secretară, unde-i dom'le individ' ăsta?“ „Nu știu“. „Nimeni nu știe, el își face de cap și tu te duci tot cu tramvaiul și întîrzii și tovarășii se uită chiorș la tine, nu-ți spun nimic și ție îți crapă obrazul de rușine“. Îl certase de cîteva ori, obligîndul să vină ca toată lumea la 6,30 în curtea fabricii. Un timp, șoferul se chinase de cuvînt. De cîte ori intra pe poarta fabricii îl găsea moțîind în mașină. După o lună sau mai puțin iar avusese nevoie de el, pe la 11 într-o dimineață și nu-l găsisese. „Unde e?“ „Are puțină treabă“, îl scuzase secretara. „Ce fel de treabă?“ „Nu știu!“ „Trebuie să repare ceva la motor“. Filipache fusese bucuros că-i găsisese o scuză. „Și-o mașină se mai strică, trebuie reparată, nu e ceas...“ Cînd îl întrebasese peste citva timp dacă a reparat motorul, șoferul păruse uluit, de unde el, Filipache dedusese că nu era lucru curat la mijloc. Îl întrebasese pe Pîntea: „Măi frate, ce-i cu șoferul nostru? E om bătrîn, are părul alb, mi-e rușine de rușinea lui. Nu-și face datoria. O să-l amendez“. „Are copii, Filipache, o liotă, dacă-i mai iei și din salariu, îl omori!“ „De ce nu stă la datorie? Am foarte rare ori nevoie de el și în general nu pot să sufăr mașina, dar se mai întîmplă că mi se cere să fiu în 5 minute la o ședință și sint silit să spun că nu pot. „Păi n-aveți mașină?“ întreba cîte o tovarășică dintr-alea de la secretariat. Am, dar vezi dumneata, stai de-i explică...“

Pîntea cercetase cazul, întrebasese portarul ce se întîmplase cu șoferul, afluase totul, venise la el: „Filipache am cercetat, e cam ticalos. Cară zarzavaturi din piață pentru niște negustori. Tu nu miroși cînd te urci în Buikul ăsta vechi, parcă e o grădină. S-a dus dracului benzina, uleiul, mașina noastră miroase ca o seră...“ Făcuseră haz de necaz. Filipache îl chemase la el, iar Vardughian, slab, osos, cu o figură tragică, cu obrazul căzut, umilînța

în persoană, cam adus de spate pentru că era prea înalt și la volan trebuia să conducă aplecat puțin ca să potă zări drumul prin parbriz, rămăsese lângă ușa, cu șapca în mâini, așteptând. Il poftise pe unul dintre fotoliile lui Bazilescu în care te scufundai ca într-un cupeu de trăsură: „Ia stai, tovarășe Vardughian“. Șoferul se așezase pe-o bancă, căutând speriat într-o parte. „Ce-ai făcut dumneata înainte de a fi șofer?“ Omul o încurcase (mai pe urmă cercetase la cadre și aflase că se ocupase cu comerțul de cafea și că falimentase după doi ani după ce deschisese o mică prăvălioară în pasaj), dăduse niște explicații încalcite, Filipache nu mai insistase. „Bine, nu vrei să-mi spui totul“ încheiase directorul fără supărare. „Dar de serviciu de ce nu teții?“ Celălalt tresărise cu o mirare care era gata-gata să-l scoată din sărite pe Filipache. „Cum nu-mi văd de serviciu?“ Nu avea rost să se certe. Trecuse direct la obiect. „E adevărat că faci transporturi cu mașina tipografici?“ „Ce fel de transporturi?“ întrebasese cu o nevinovăție care-i aduse sângele în obraz lui Filipache. „Transporturi de zarzavat“. Omul lăsase capul în jos. „Odată am cărat niște lăzi cu zarzavat pentru cantină și mi-a scos lumea vorbe“. Vrasăzică recunoștea. „Să nu se mai întâmple te-ă te amendez“. „Bine, am înțeles“. Dar nu înțelesese. Iar avusese nevoie de el și iar nu-l găsisese. Se dusese la Pîntea în birou: „Ce facem cu omul ăsta? Nu vrea să se îndrepte și pace“. „Trebuie să avem răbdare. Gîndește-te că e ușor, îl putem da afară, dar ce fac copiii, nevasta?“ „Atunci de ce nu înțelege să-și facă datoria?“ „Vorbește cu el, arată-i care e situația...“ „Bine“. Il chemase din nou și-i vorbise ca unui om mai în vîrstă: „Am aflat că ai o familie grea“. „Da“, recunoscuse el. „Cîți copii?“ „Șase“. „Și nu ți-e milă de ei?“ Vardughian tresărise și o urmă de desnădejde-i urcase în priviri. „De ce mă întrebați?“ „Pentru că nu se mai poate. Dacă nu te astîmperi, te dau afară...“ Ciudat lucru, amenințarea nu-l speriasese prea tare și-abia mai tîrziu înțelesese de ce. „Nu cred că o să mă dați afară“ spusese șoferul moale. „Întîi că nu vă dă nimeni voie. Sint și eu muncitor și azi muncitorii nu mai sint lăsați pe drumuri...“ Filipache vruse să-i spună brutal că el nu crede că are de-a face cu un muncitor, dar renunță. „Pe urmă, continuase Vardughian, din ce vreți să trăiesc? Leafa nu-mi ajunge, trebuie să mă cîrlesc...“ „Du-te după orele de serviciu și angajează-te undeva la un garaj, dar mic, în timpul producției să-mi stai la serviciu“.

Pe urmă conflictul se ascuțise. Reclamațiile curgeau. Vardughian fusese văzut la o înmormîntare. Vardughian avea clienți la ore fixe pe care-i transporta dintr-un punct al orașului în altul, Vardughian întîrzia... În ședințele sindicale, la toate criticile, șoferul nu răspundea, părea mut, ajunsese la o nepăsare în stare să scoată și pe un sfînt din sărite. Culmea era că își găsisese și apărători și Filipache nu înțelesese manevra de la început. Vasilescu spunea că el e de vină pentru că Vardughian întîrzia și lipsea în unele zile, pentru că avea nevoie de dînsul ziua și noaptea. Scuze se găseau destule: aprovizionarea cantinei devenea din zi în zi mai greoaie și trebuiau făcute drumuri lungi după alimente. Muncitorii ascultau și-i dădeau dreptate: „Săracul Vardughian, umblă cu Vasilescu după roșii și noi îl criticăm în ședințe“. Dar scuză asta nu-l mulțumea pe Filipache. Nu-i plăcea Vasilescu. Mai ales după ultimele zvonuri devenise foarte circumspect. Tot cu Pîntea se înțelesese. „Măi frate, ia să luăm noi măsuri, să vedem ce s-ascunde după toată treaba asta?“ Secretarul mirii: „Știu eu ce s-ascunde, e problemă mare. O să te doară capul, Filipache“. „Las' să mă doară, dar barem să știu adevărul...“

După trei săptămâni, secretarul intrase la el în birou și-i spusese neted: „E amestecat și Anghel, președintele sindicatului“. „Adică?“, „Adică, lasă-mă să fumez o țigară“. Și-o aprinse și povestise precipitat: „Dumnealor fac afaceri pe spinarea muncitorilor. Escrocul ăla de Vasilescu învârtește banii și din ce rămîne pe de lături se duce la chefuri cu Anghel ca să fie acoperit. Spune lumea că merg seară de seară la „Tipă-n-drum“, o crîsmă pe Pantelimon și beau și mîncă momițe și le cîntă lăutarii și-au înnădit și cîteva legătorese de sus, niște pramatii aduse în producție tot de Anghel de la cine știe ce stabiliment scoase...“

Filipache simțise cum asudă. Zvonul că Vasilescu și cu Anghel își fac case în Bucureștii-Noi nu-l crezuse de la început. El știa bine pe președintele sindicatului și chiar atît de prost nu-l bănuia. Dacă ar fi umblat cu lucruri necurate, nu ieșea el ca viermele în față, dar chestiunea cu chefurile și cu femeile, asta-i semănau foarte bine. De cînd îl cunoștea îi plăcuseră cheful și femeile. Faptul că trebuia să aștepte un adevăr neplăcut îl făcea atît de trist pe Filipache și de aceea nu mai simțise de loc bucuria dimineții radioase de iunie.

Intr-altă zi, pe la 9 și-un sfert, secretara îl aduse înăuntru pe șofer. Vardughian era obosețit, ca după o noapte de insomnie, avea o față răvășită și părea foarte bolnav.

— Stai jos, îi spuse cu o voce care nu promitea nimic bun, dar ea de fiecare dată cînd stăteau de vorbă, șoferul nu părea prea înspăimîntat. Coca, cheamă-l și pe tovarășul Pîntea.

Prezența secretarului organizației de bază la o discuție pe care o aștepta îl neliniști puțin pe Vardughian, dar recăzu într-o somnolență prefăcută. Pînă la sosirea celui de-al treilea, Filipache hotărît dintr-o dată să ia taurul de coarne, cum îi era obiceiul, ridică la întîmplare un dosar de pe masă și îl arătă șoferului:

— „Vezi, ăsta-i dosarul dumitale“.

Șoferul clipi moale. Știa că în afară de a-l concedia n-avea ce să-i facă și un loc de muncă pentru același salariu mai găsea el.

— Pari nepăsător, zise Filipache, dar nu e dosarul dumitale de cadre. E un dosar al Miliției...

Cuvintele avură un efect neașteptat. Vardughian parcă atunci se trezise după un duș rece.

— Ce-are Miliția cu mine?

— O să vezi îndată...

Directorul se mira el însuși de faptul că putea minți cu atîta ușurință.

Intră și Pîntea. Secretarul se așeză pe un scaun, mai într-o parte, privind cu liniște la cel din față lor, ca și cînd atunci l-ar fi cîntărit cîți bani face.

— I-am adus la cunoștință cele constatate de Miliție, zise Filipache cu o seninătate uluitoare.

Secretarul nici nu clipi.

— Și ce spune dumnealui?

— O să vedem acum...

Vardughian căuta cînd la unul, cînd la celălalt, voind să ghicească cu o secundă mai devreme cam ce știu și ce nu știu cei doi. Văzînd chipul indiferent al lui Pîntea se simți pierdut. Totdeauna îi fusese frică de omul acesta, tocmai pentru că toată lumea spunea despre el că este foarte cinstit.

Chiar porecla de „adventist“ îl făcea să se simtă ca pe gheață ori de câte ori trebuise să-i vorbească.

— Ai de gând să spui tot? întrebă neted Filipache. Noi nu te mai putem ține în fabrică, nu știu cum ai să scapi de Miliție, pentru că e ușor să pleci de-aici și să te angajezi în altă parte, dar să vedem ce-ai să faci când va trebui să răspunzi de faptele tale.

Ceea ce era uluitor, era faptul că pe măsură ce Filipache mințea, simțea cum îl cuprinde o veselie ciudată.

„Toată lumea fură aici!“ zise în cele din urmă Vardughian și deodată își dădu seama că era pierdut și că cei doi îl înțeleseseră pentru că era normal, ancheta trebuia să aibă loc la Miliție și nu în biroul directorului, dar pentru că o pornise așa, cel puțin să se desvinovățească, să arunce pe ceilalți ce-i puneau lui în circă.

Filipache glăci raționamentul și spuse neted :

— Vardughian, dosarul ăsta poate fi oprit, fă în așa fel ca el să n-ajungă unde trebuie. Dacă spui tot o să vedem ce-i de făcut cu tine, dacă ascunzi ceva, și noi știm destule, o să vezi ce-o să urmeze.

Calmul lui Pintea îl scotea din sărite pe șofer. Acesta nu se mișcase de loc din scaun și avea aerul că știa și mai multe ca directorul. Filipache nu se mai stăpini și întrebă pe neașteptate :

— Ia zi-i, ce-i cu circiuma aia „Țipă-n drum“?

— Vasilescu e capul răutăților, începu Vardughian. El l-a tras de mincă și pe tovarășul Anghel. Dumneavoastră nu prea mergeți cu mașina. Veniți primul și plecați ultimul de la tipografie. Ei, seara, pe la 7, gata, o întrebă pe secretară : „Tovarășă Coca, ce face tovarășul Filipache, mai stă? — Mai stă! — Dacă întrebă de mașină, spune-i că a plecat cu tovarășul Anghel... La început nu mergeam des la circiumă, dar de la o vreme, din două în două seri îi las pe Pantelimon...“

— Știi, confirmă Filipache cu o liniște care-l îngheță pe celălalt. Și cu fetele cum e?

— Niște curve de la legătorie. Le-a angajat tovarășul Anghel, la sfaturile lui Vasilescu. Nu fac nimic, vin dimineața năuce la serviciu. Le pontează una din ele și ele se duc în pod și dorm. Dacă le ia la întrebări șeful de secție, ele îi arată cotul. Să le reclame, n-are decît, că o să vadă el! Asta e!

Vardughian voia să ocolească ceva foarte neplăcut pentru el, dar cei doi așteptau cu răbdare să-l mai audă.

— Cum scoate Vasilescu banii pentru chefuri?

— Simplu. Are oameni la grădiniările din jurul Bucureștiului, niște fermieri care mai țin locuri. Pune prețul dublu. Tovarășul Anghel știe, dar închide ochii. La început nu prea voia, dar de cînd cu chefurile...

Pintea îi aruncă directorului o privire scurtă. Filipache simți cum roșește puțin în albul ochilor.

— Și cu casele de la Bucureștii-Noi, cum e?

Vardughian tăcu o clipă descumpănit.

— Le-au pus pe numele nevestelor, nu-i așa?

— Numai Vasilescu, tovarășul Anghel n-a vrut nici în ruptul capului să-și facă două odăi de zid, după cum l-a povățuit celălalt. Zice că să nu bată la ochi. Îi place mai mult petrecerea.

Se făcu un minut de tăcere.

— Și de ce nu ne-ai spus singur toate astea mai devreme? întrebă Pinteia de la locul său.

Șoferul șovăi.

— Pentru că le ești complice, completă secretarul, pentru că furi cauciucurile vechi de la magazie, pentru că vinzi pe ascuns hîrtie furată...

Filipache nu mai știe ce era adevărat din toate astea și ce nu, dar chipul înspăimîntat al șoferului îl făcu să ghicească totul. Pinteia nu isprăvisc însă, mai voia să știe un lucru foarte important și îl află.

— Spune-mi, ce-i face atît de nepăsători pe Vasilescu și pe tovarășul Anghel?

Vardughian șovăi, pe urmă nu mai putu să înfrunte privirile celor doi.

— Cînd se îmbată, se laudă că or să vă scoată ca pe niște măsele stricate pe amîndoi. Vasilescu spune că are un ștab în minister și că asta de mult v-o coace, pentru că ați făcut niște greșeli pe aici...

— Ce fel de greșeli?

Omul știa ceva, dar nu găsea esența acelor vini imaginare puse în spatele celor din fața lui, pe care-i simțea acum foarte puternici tocmai pentru că nu se simțeau vinovați cu nimic.

— Era vorba, cit am înțeles eu, de niște manifestări nesănătoase, chiar așa le spunea, nesănătoase. Tovarășul Anghel ride cînd e mai bine dispus și zice că tovarășul Filipache o s-o ia pe coajă pentru că a folosit fondurile nu știu care pentru mărirea tipografiei și asta nu pernit legile. Pe urmă mai zice că s-a făcut risipă de materiale și că s-au aruncat bani pe fereastră pentru ca să se pună faianță la closet și că se spioiește de prea multe ori tipografia și asta costă și cineva o să întrebe vreodată de ce nu se respectă disciplina financiară?

Spre uimirea lui, șoferul îl auzi pe director cum ride din toată inima:

— Destul, tovarășe Vardughian. Știu totul. Mai spune că n-am vrut să cumpăr la preț de speulă mătase pentru pavoazare, mai zice că am sfătuit fetele să vină îmbrăcate cum trebuie la serviciu, nu-i așa?

— Chiar așa? se miră colălalt, fără să priceapă de ce era atît de vesel Filipache.

— E în regulă. Poți să pleci, să știi că pentru furtul cauciucurilor tot o să te dăm afară, la noi nu mai ai ce să cauți, cît privește celelalte, n-ai nici o vină. De azi înainte nu-i mai duci cu mașina pe nici unul. Ordin de la mine. În scurtă vreme vom vedea ce-o să facem și cu ei doi.

Rămași singuri, Pinteia și cu Filipache se priviseră în tăcere.

— Ce spui de toate astea? întrebuse într-un tîrziu secretarul.

— De dimineată eram trist. Parcă aș fi mers la un dentist să-mi scot o măscă. Acum sînt liniștit. Nu mai am nici un prieten. Anghel a murit din clipa asta pentru mine. Eu îi voi fi cel mai mare dușman de azi înainte

Pinteia clătinase din cap ușor, cu melancolie.

— Nu-l cunoști, e un om periculos.

— Asta a fost greșala mea, că nu l-am cunoscut. Acum mi-e mult mai ușor, vreau numai să aflu ce s-a întîmplat cu el? Ce l-a împins spre furti-

șaguri. Crede-mă, mă simt foarte bine. Dacă e de luptat, principalul e să știi când trebuie să o începi...

Și fără să mai spună ceva se infundase în fotoliul de piele al lui Bazilescu, simțind că abia din clipa aceea începe să se infurie.

IX

Filipache nu avusese niciodată senzația pe care o încercă după cîteva luni, într-o dimineață, cînd, oprindu-se lângă un linyotip și voind să stea de vorbă mai multă vreme cu Petrescu, simți în glasul acestuia o uscăciune politicoasă. Nu era dușmănie, dar nici departe de dușmănie nu se afla. Omul avea în privire o bănuială, lucra și vorbea cu el cum ar fi vorbit cu cineva care-l plictisește. N-o spunea, dar din faptul că nu ridica ochii de pe claviatura de metal a mașinii, directorul deduse că îl încurca și că ar fi bine să-l lase în pace. Petrescu avea ca și el aproape 45 de ani, munca de ani de zile îl adusese puțin de spate, un vechi reumatism sau o spondiloză, boala la modă, îl uscaseră și-i aplecase coloana vertebrală și plumbul îi măcinase fața dîndu-i culoarea acea specială a feții tipografilor. Omul din fața lui îi răspundea rece și mîndru. Mîndria se simțea din impersonalitatea răspunsurilor, din indiferența afectivă la problemele comune (ce putea spune Filipache unui lucrător, decît: Ei, cum mai merge? Ce greutăți aveți voi pe-aiți? întrebări aproape obligatorii la un director care, chiar dacă nu e preocupat de soarta salariiților săi, este obligat să spună ceva de genul acesta, cu acea repetare oboșitoare a frazelor din care lipsea mai ales convingerea — dar el nu era un astfel de director și atunci, în ziua aceea voia să afle cu adevărat ce greutăți întîmpină linyotipiștii și găsisese firesc să se adreseze unui vechi tovarăș de luptă, unui om lângă care avusese ocazia cu ani în urmă să fie împușcat de gloanțele trupelor lui Rădescu. Și deodată auzi glasul acela fără culoare, simțea indiferența celui alt, ostilitatea lui abia ghicită. „Ce i-am făcut?“ se gîndi îngrijorat, cu grabă. Ia să vedem. De cînd sînt director a venit el vreodată la mine să-mi spună că are vreo greutate sau să-mi ceară ceva? Nu. Dar tu? Tu, ai venit vreodată pînă aici să stai de vorbă cu el și să-l întrebî ce greutăți are?

În minutul următor, Filipache avu senzația unei singurătăți dure-roase. Ce ciudat lucru, gîndi el. Cei mai buni prieteni ai mei m-au părăsit de o dată. Uite, nici unul dintre ei nu mi-a călcat pragul biroului, nici unul nu mi-a cerut ceva, și eu, furat de treburi, am uitat de ei și au trecut luni de zile de cînd, în afara unor întîlniri întîmplătoare, nu ne-am dat decît bună ziua. Unde este Cocorea? Pe el l-am retrogradat pentru o greșală, tocmai ca să arăt că în materie de condus fabrica cu uit de prieteni și că asta este caracteristica principală a unui comunist: faptul că atunci cînd este vorba de munca pe care i-a încredințat-o partidul, n-are mamă, n-are tată, n-are prieten. Dar oare numai asta îi caracterizează pe comuniști? Nu sînt ei oamenii care au suferit cel mai mult în viață și nu sînt ei aceia care au descoperit dulceața prieteniei, a tovarășiei în suferință, acel sentiment înălțător ce merge pînă la primirea morții cu seninătate, mîndria bărbătească de a fi solidar cu un alt tovarăș și că răspunzi și tu de faptele lui, după cum și el răspunde de faptele tale, de orice greșală... Cocorea poate că se simte singur și nedreptățit, și tu puteai să te duci și să-l întrebî dacă acest sentiment de nedreptățire îl face să sufere și-atunci

erau bune și unele cuvinte spuse când trebuie. Și nu era numai Cocorea, era și Petrescu, Săceleanu, Sandu-Git de la Cartonaje și încă dacă ar fi stat să se gîndească, alții. Oare să se fi speriat ei de noua ta funcție? Să fie și puțină invidie la mijloc? La ședințele de producție nu prea-i văzuse, deși nu lipseau, nici nu-i auzise. Tăceau, ocupau scaunele cele mai din fund, tăceau și așteptau să vadă ce face. Dar de ce nu veneau la el, cîstit, ca între prieteni, să-i spună: „Uite, bă Filipache, mie asta nu-mi place, aia nu-mi place, ai scăpat caii, ce mai încolo și-ncoace!“ Nu, nimic. Numai dacă era necesar: „Eu, tovarășe director cred că...“ Și tot în clipa aceasta Filipache își dădu seama că și în glasul lor era aceeași răceală și în priviri aceeași bănuială ca în ochii lynotipistului. Ceva nevăzut, un lucru rău și de neînălăturat se așezase între el și oamenii aceștia. Dar care era acel lucru?

Petrescu continua să culegă textul de lângă mașină și să-i răspundă mecanic:

— Cum ți se pare mîncarea de la cantină?

— Bună tovarășe director... (Iar glasul acela ca un fierăstrău ruginit).

— Și cu plumbul ăsta cum e? Am auzit că are reziduri, că rablele de mașini vă dau bătaie de cap...

— Da, ne dau, dar ne descurcăm noi cu ele, tovarășe director...

— Nu-mi mai spune tovarășe director, că mă supăr, ce dracu, ați înnebunit cu toții? (Privise peste umăr la celălalt și-și dăduse seama de bănuiala aceea ironică, parcă ea singură în stare să-i spună: „Las-o șefule! Că-ți place al dracului să ți se spună așa...“)

Un minut de tăcere. Afară ningea violent ca și cînd norii negri de deasupra orașului descărcaseră cu furie toată încărcătura lor de zăpadă. Pe geamuri se prelingeau fulgi mari și deși, frumoși, și aici era cald, gazele sfîrșiau și nu se auzea decît zgomotul mașinilor de cules, muzical și cunoscut, melodia aceea fermecătoare a căderii literelor de plumb în căsuțele lor ca niște mici clopoței și peste tot fumul de țigări și respirațiile celorlalți oameni din secție, vata densă a plumbului topit, senzația materială că ceva te apăsă pe piept, că mirosul dulce te ametește puțin cîte puțin. În acest minut de tăcere, Filipache auzi strigătul găinilor tăiate în curte pentru cantină. Căderea zăpezii masive și albe punea o surdină acestei disperări animale colective, dar tocmai de aceea țipetele găinilor erau mai grăitoare.

— Ce-aveți voi cu mine? întrebă sugrumat după aceea Filipache. Parcă a intrat dracul în voi, în toți. Îmi vorbiți ca unui mitropolit: „Bine, tovarășe director! Cum e mîncarea? Bună, tovarășe director!“ Dar ce, mă Petrescule, tu crezi că o fac pe nebunul, crezi că vă privesc de sus, crezi că nu-mi cunosc lungul nasului? Ia să-mi vii la 2 la mine să stăm de vorbă... S-a înțeles?

Celălalt izbucnise fără să vrea în rîs și directorul porni spre ușa secției înfuriat și ușurat dintr-o dată: „Ia te uite la ei ce fițe-mi fac, am ajuns să mă rog, am ajuns să mă simt prost că sînt director. Știi că-i bună, *domne!*“ Și curajul inițial cu care pornise spre Plane, unde trebuia să dea de Cocorea i se topi dintr-o dată. Travensă Zețăria cu capul în pămînt, răspunzînd din fugă salutului lucrătorilor aplecați peste regale și abia cînd se văzu dincolo de ușa capitonată a biroului lui Bazilescu se mai liniști. Asta era un fel de a zice, pentru că nu era liniștit de loc. O sună pe secretară și-i spuse ursuz:

— Tovarășe Coca, nu mă dai la nimeni la telefon, s-a înțeles?

Fata dispăru speriată dincolo, în mica încăpere din față.

„Ia să ne gândim puțin...” Se ridică de pe scaun și începu să ocolească biroul masiv de stejar cu mâinile la spate. Târnișala caloriferului îl scotea din sărite. Privi pe fereastră la ninsoarea înversunată de afară. Aici nu se mai auzea țipătul găinilor tăiate pentru cantină. Treceau mașini și tramvaie huruind, jos sub ferestrele Planelor. Oamenii se grăbeau spre locurile cunoscute numai de ei, unii primeau ninsoarea cu umilință parcă, încovoind spatetele, alții râdeau tare și se uita în sus, o față aștepta să-i cadă fulgii pe gene, susținută de braț de un băiat de 18 ani cu capul descoperit, nins tot, parcă și-ar fi pus în dimineața aceea o perucă de lână albă. „Uite oamenii, se plimbă, și dumneata nu mai ieși din prostiile care te mănincă. Va trebui într-o zi să nu mai vin la *uzină*, să mă caute cu Salvarea, cu Pompierii, cu Miliția, cu cine vor dumnealor și s-o iau așa spre șoseaua Kisseleff și să mă plimb pe sub pomii aceia bătrâni și să aud cum bufnește zăpada căzând de sus. Ah, ce aer, ce un cuțit, și sînt ciori care croncănesc și cerul parcă e de metal, ca plumbul ăla de la lynotype și poate că ar fi bine să-mi iau și nevasta și fata și să le duc pe urmă la o țuică fiartă, într-o bodeguță d-ăia cu godin unde cîntă cite un balaoacheș și unde-o să dau poate peste Anghel și Vasilescu, pe unde-or bea ei banii furați, cum îi zice la circiuma aia : *La țipă-n drum, halal circiumă!*”

Uite, na, că iar se întorsese de unde plecase...

Pe stradă trecea un vânzător de ziare strigînd pițigăiat :

— Ia Scinteia, România liberă ! Ia ziarilii...

Sus torceau mărunt și egal mașinile. Cum dracu să te plimbi la șosea cînd aici era atîta treabă de făcut ! Fii, *domne* serios, vezi-ți de treaba dumitale, e tîrșală mare, nu merge. Claxona îndelung o mașină, trebuie că venise hirtia și portarul moțăia în cabina lui și nu mai deschidea o dată porțile mari de fier. Gîndul acesta îi aminti de un autocamion de demult, de o iarnă de demult. Era cu Cocorea sus, pe *firlandeză*, acoperiți cu niște pături și foi de cort și curentul și vîntul, deși stăteau în spatetele cabinei șoferului, îi înghețase. Se strînseseră ca oile unul într-altul și mulți miroscu a mahorcă și citiva chiar a țuică și drumul era lung. Parcă cu alegerile, parcă cu agitația la țară. Ce de drumuri ! Ce epocă turbure și omul acela sta mereu lingă el. Cocorea, înalt ca după nume parcă. Ei îi spuneau simplu : Cocorule... Osos, slăbănog, parcă nemincat, ducînd al dracului la țavăleală, nedormind cu zilele, gata să se urce în tren dacă era nevoie, ziua, noaptea, lăsîndu-și copiii și nevasta...

— Dé ce dracu l-am retrogradat ? A, da, din vina lui s-a stricat mașina aia și ne-a costat o mulțime de bani... Dar dacă o fi fost obosit, că de băut nu bea, dacă cine știe ce sarcini o fi avut și a uitat un șpalt lingă *val* și-a făcut zob *valul*... Se întimplă ! Și-acum plătește nu numai el, plătesc și copiii aia pe care i-ai văzût și tu. Patru are, doi băieți și două fete, ca niște gigalici. Și n-ar fi fost frumos din partea ta să te duci într-o duminică la masă la el, neinvitat și să aduci o sticlă de vin și să stați de vorbă : „*Domne*, te-am ars, dar trebuia, tu ca membru de partid trebuie să înțelegi. Nu se poate fără disciplină. Ce, parcă dacă lui Bazilescu îi faceai una ca asta, te ierta ? Te arunca pe drumuri și îți dădea o recomandție de nu te mai vedeai, nu mai călcai prag de tipografie...” „Bine, bine ar fi zis el, la masa aceea cu ciorbă grozavă, gătită de nevastă-sa, mirosind a tarhon, dar de ce nu mă întrebi, am dormit azi noapte ?” „Nu mă interesează. La mine la tipografie ești tipograf, *mașinistru*, ce faci noaptea, ce-mi pasă mie ? Ai stricat mașina, mi-o plătești !” „O plătesc, ar fi zis el înfudecînd din varza

cu carne, dar tu de ce nu mai stai de vorbă cu oamenii? De ce nu mai întrebi, crezi că numai acestea se întâmplă în fabrică? Avem și noi ale noastre. Ne-ai aduci la ședință și spunem una, alta, dar asta-i una, pe cînd dacă mă chemi pe mine, Cocorea, și-mi dai un scaun, că sînt și eu om și trebuie să mă bagi în seamă, este altă ceva, nu știi dacă înțelegi, *domne*? Pentru că dacă vrei s-o știi p-a dreaptă, cine vine la dumneata, tovarășe Filipache? Cine-ți mîinecă timpul de nu mai știi cum te cheamă? Cocorea? — Nu! Petrescu? — Nu! Săceleanu de la monotasteră? — Nu! Sandu-Gît de la Cartonaje? — Nu! Atunci, cine? Să-ți spun eu cine? Tovarășul Anghel, tovarășul ăla cu ochi de vier și picioare scunde, cum îi spune, Sîrbu, da, tovarășul Sîrbu care nu mai are loc de alții și îți împoale capul ba că ăla a zis că ești un incapabil, ba că la Legătoria nu e ordine, ba că jos în magazine doarme pe el bătrînul ăla bolnav care ar trebui scos la pensie...

Stai că n-am terminat, mai e, *domne*, mai e și Vasilescu de la cantină. Țștia au simțit că-i bîmiești, ăștia au mirosit c-ai să chemi Milităia și uite cum te ameteșe! Anghel e numai micre. În față îți spune că ești cineva, că ai făcut aripa nouă a tipografiei peste prevederile financiare și dînd peste cap legea fiscală, iar pe unde dracu s-o duce el, nu te mai scoate din demagog! Da, demagog. Adică vrei să faci pe muncitori să creadă că dezvoltă fabrica, că dai piine și altor tipografi lăsați pe drumuri de burghezie pentru că pe ăștia nu-i interesa cartea deși făceau mare caz de ea...

Filipache îl oprișe în închipuire pe Cocorea care se pornise.

„Stai că nu-i așa, Cocorule...”

„Da, cum dracu e?”

„Oamenii mă vorbesc pe la spate și dacă vrei să știi, mie puțin îmi pasă. Știi dumneata de ce sînt eu zdrăvăn și trag ca la roată aici, la tipografie, pentru că nu mă feresc nici de ăla, nici de celălalt. Vreau numai un singur lucru: să folosesc bine banii încredințați de stat. Că mai există cîte un prostălu de șef-contabil la minister care o să mă zgîrie la vreo ședință că am trecut peste instrucțiunile lor, puțin îmi pasă. Doar banii nu-i bag în buzunarul meu, se vede ce-am făcut cu ei. Lasă-l pe Anghel să creadă că vreau să mă fac popular printre muncitori, n-are decît. Ei nu înțeleg multe acum, or să înțeleagă mai tîrziu. Ce mai vrei dumneata să spui? Că am înființat școală de balet pe lingă tipografie? Foarte bine, ne-au felicitat de la raion. Ei nu văd decît banii și atît. Dar partea sufletului? Ce, adică copilul de muncitor n-are și el dreptul la artă? Uite, mie cînd mi-a spus nevastă-mea că o face pe Eva, fata mea, balerină, am vrut s-o bat. Ei cînd spun balerină spun curvă, crezînd că acolo, la conservatorul ăla al lor se face cine știe ce, dar să meargă cu mine, să vadă ce muncă grea e, ce nădușală și ce frunusețe... Ce mai au să-mi mai spună, că închid ochii că mai fură cîte unul cartoane și hîrtie? Nu sînt un zbir. Lasă, omul se mai ajută cu cîte ceva...”

Cocorea reapăruse iar pe neștiute, lung, osos și crîncen.

„Dar de lingușit de ce te lași lingușit? De ce închizi ochii la cîte faci ei? De ce nu deschizi ochii? Tu nu vezi că s-au organizat? Anghel îl are în spate pe Vasilescu, de la asta și de la Sîrbu pornesc firele. Ei te-au izolat de noi, ei te-au învrăjbit împotriva noastră. Petrescu a lipsit o dată pentru că a înmormîntat-o pe maică-sa la țară și l-ai făcut de două parale, pe unul l-ai pierdut. Despre Sandu-Gît ți s-a spus, tot la ureche că se laudă că a fost prieten cu tine și de-aici toate cîte le face anapoda, tovarășul director închide ochii! Lui Seceleanu nu i-ai zis nici dă-te mai încolo, dar ai

reacă pe el parcă. Asta de unde se trage? Nu ți-a șoptit o dată tot Sirbu că muncitorii zic și că... Ce zic? Zic că în loc de luxul de la club mai bine le-ai mai da ceva la leafă.“ „Eu nu stabilesc salariile și luxul trebuie să ne obișnuim cu el, că de-aici mi se trage, ne-am deprins cu pământ pe jos, cu rața în geam și cu uluca picată peste noi...“ „Ei, bine c-ai ajuns și la locuințe...“

De câte ori ajungea la punctul ăsta, Filipache se așeza pe fotoliul florentin al fostului patron. Pielea mirosca frumos din pricina căldurii din încăperea și sfîrșitul caloriferului începea să-i placă. Era liniște, dincolo, în încăperea mică din față, Coca sugrumase țîrșitul telefonului, și ea îl apăra de năvala celor care aveau prea mult timp și voiau să-i mai șoptească cine știe ce. Uite Sirbu ăsta, asudatul ăsta, omul ăsta fără labele picioarelor, nervosul ăsta, cu ochi de vier, cu privirea mereu în pământ, niciodată drept în luminile ochilor, ce frumos știa să te ia, cum te luase de cîteva ori, pe departe, cum lauda el curățenia fabricii, cum spunea ce bine merg toate, fără să pomenească numele tău! Nu, doamne ferește! Nu era prost. Știa să compare, avea cifre în buzunar, le scotea la fiecare ședință și începea să citească : păi pe vremea lui Bazilescu se tipărea atît și-atît și noi *Cit* tipărim? Atît și atît! Se compară? Și ce ziceau tovarășii că sîntem proști, că nu știm să conducem, uite că știm să conducem!

Și dumneata Filipache o dată mi te umflai și-ți spuneai în sinea ta : Da' știi că ăsta nu e prost! De unde-a venit? De la C.C.S. Foarte bine, e pregătît, știe să pună problemele. Cine te aproba imediat? Tovarășul Anghel! Cine-l adusese? Tovarășul Anghel! „Am eu un om, țîță!“ „Bine, Anghel, dacă-l știi tu! Muncește?“ „Auzi vorbă! Sîrmă! O să fie bun și pe linie sindicală. Știe să scrie, are doxă. Trebuie să raporte. Dumneata, nene Filipache, ai atîtea pe cap, ce-ți mai trebuie scriptologie! O să fie bun la toate : dacăcă îți aduc că și tovarășii ăia : toată ziulica la telefon : gata raportul cutare? Păi să vezi, c-o fi, c-o păți! Nu știm, n-am auzit. La 11 s-duceți raportul la minister. Pe cînd așa : îți aduc eu *grafologul* colea, zgîrie hîrtie. Devotat, devotat, vrednic de-o să te sperie...“ „E membru de partid?“ „Nu știu, să-l întreb.“ „Păi de undel cunoști?“ „A fost și el tipograf, a lucrat cu mine. De cîteva ani nu mai știu ce-i cu el. O să-l întreb“

Și Filipache uitase să mai întrebe care-i situația lui Sirbu. E sau nu membru de partid? Ia să-l întreb eu mine pe Anghel, așa dintr-o dată să văd ce-mi spune...

„Acum ți s-a cășunat pe ăsta“.

„Mi s-a cășunat că prea e perfid. Acum îmi dau seama. Vine la mine, mă întrebă : ce părere aveți de cutare chestiune? A, în chestiunea cu clișeele de la Zincografie? Ar trebui să se muncească mai bine. Ce-mi face domnul Sirbu? Se duce la Zincografie și pe baza acestui simplu cuvînt face o ședință cu secția și mi-i freacă pe oameni de le scoate sufletul. Dar eu n-am spus decît că s-ar putea munci mai bine! Atît! Și eu nu știu nimic și aflu întîmplător, de la cine? De la Pîntea care e supărat foc : „Bine, Filipache, da' ce-ai avut cu oamenii?“ „Care oameni?“ „Oamenii de la Zincografie...“ Incepi să crezi că nu mai ai țînere de minte, că ți-a plecat mîntea cu sorcova. „Ce tot spui tu acolo, Pînteo!“ „Păi nu i-ai spus tu lui Sirbu să-i frece pe cei de la Zincografie?“ „De ce să-i frece?“ „Că nu muncesc ca lumea...“ „Asta-i nebun! Ia să vină la mine“. Dar cum naiba s-a făcut, era plecat într-o delegație, și a trecut o zi, au trecut două, ai uitat. Pe urmă

iar nu știu cum s-a făcut că ai dat peste el într-o secție și nici n-ai apucat să spui ceva că a și început cu gurița lui de aur: „Tovarășe Filipache, pot să vă spun ceva?“ „Spune, *domne!*“ „Ieri am venit de la Sibiu, am fost acolo în schimb de experiență. Știți ce tipografie au aia. Numai pe Maica Domnului în 12 culori n-au scos-o că dacă le-ar cere ceva așa ceva, ar scoate-o...“ „Ei, treci la obiect...“ „Trec. Dar să știți că mi-e greu să vă spun...“ Ochișii ticălosului erau umezi, apoși, vierul era emoționat, asudase tot, părul lui încrețit lucea de plăcere. „Până acolo s-a auzit de dumneavoastră!“ „Ei, lasă fleacurile!“ „Pe cuvântul meu de om!“

Există un sentiment mai ticălos decît plăcerea asta stîrnită de un cuvînt bine brodit? Ia să-mi spui Filipache? Și doar ești un om dintr-o bucată. Odată ai stat de vorbă cu un agent de poliție, ieșit la pensie. Cum dracu se făcuse, omul văzuse multe și se înduioșase, simpatiza cu comunistii. L-ai simțit sincer și ai vrut să afli un lucru care te mîncă de multă vreme și l-ai întrebat: „Ia spune, *domne* Vișan, cum îți explici dumneata că poliția asta mai recrutează cite un agent chiar din mijlocul nostru? Cum se corupe un om, în general?“ Domnul Vișan avea 66 de ani, părul ca nînssoarea asta de pe geamuri și o mustață falnică. Îi plăcea să se asculte și să lase să se creadă că știe multe.

„Intrăm într-un domeniu delicat“ zisese cu pedanterie

„Să intrăm.“

„Intrăm în psihologie.“

„Hai să intrăm.“

„Bine...“

Grozav îi mai plăcea domnului Vișan cuvîntul psihologie.

„Domnu' Filipache. Pe om îl corupi, ori lingușindu-l, dar nu așa ca prostu. Întîi îl studiezi, ca la anatomie. Te uiți în el: unde-i mai slab asta: îi plac femeile, îi spui că știi pe cineva care se prăpădește după el; bea, îi aduci de băut și-l lauzi de-l usuci: că ce spiritual e el, că o să vadă lumea cu ce om are de-a face etici, etici... Dacă nu merge așa, îl mai corupi cu bani și cadouri: uite mi-e drag de dumneata, ia stiloul ăsta, ia pieptenele ăsta. N-ai nevoie de 500? Cum să n-ai! Poftim. M-i dai cînd oi vrea dumneata. Și zilele trec și mai ia 500 și mai ia o mie. Odată vine scadența? Și dacă și la laude și la bani rezistă, amenința-l! Prinde-l cu ceva și nu-l scapa din mîna, fii tare!“

„Bun. Dar care e cea mai a dracului metodă dintre ele?“

„Tot aia cu lauda. Cei mai mulți la laude nu rezistă și faci de ei ce vrei. Cîrpă de șters pantofii.“

„Și ce se spune la Sibiu despre anie? întrebai dumneata, domnu' Filipache.“

„Că ați mărit tipografia, că ați adus mașini noi, că ați dat pîine de mîncat la oamenii... Vă spun, mi-a făcut o adevărată plăcere să aud toate astea...“

„Auzi, îi făcuse o adevărată plăcere!“

Și lanțul ăsta sporțește. Într-o zi tot Sirbu vine la tine și stă în picioare și te respectă și vrea să te servească cu orice și spune că el admiră și înțelege ceea ce faci tu, Filipache, și-ar vrea să-l ajuti într-o problemă. „Care problemă?“ Are și el un om, muncește bine, are calificare. Vrea orice salariu, numai să muncească aici, că numai aici o să se ridice. Tocmai în fabrică dumitale, Filipache... Numai aici se învață adevărata artă tipografică și

Gutenberg dacă s-ar mai scula o dată din morți, tot la Grafice 6 ar veni, că aici sînt cîinii cu covrigii în coadă!

Și tu prostul semnezi și azi așa, mîine unul, poimîine altul, domnu Sirbu își aduce oamenii lui și încet-încet, fără ca tu să știi, te trezești la ei șefi de secții, șefi de sector, cutare, cutare. O pilă pune Anghel, una Vasilescu, una contabilul: Cine, Stamate? Păi să vă spună și tovarășul Sirbu, muncеște de se rupe! Nu doarme, nu mănîncă. „Dar parcă secretarul de partid îți zice că e cam chiulangiu, că se leagă de fetele de la Legătorie...” „Ei, e băiat frumos, fetele, fete, ce vrei, tovarășe director. Producția e una și fetele alta.” „Păi pe cine să cred, pe Pinteș sau pe dumneata?” „Tovarășul secretar e ocupat, află și dinsul din auzite...” „Și iar uiți, tovarășe Filipache, azi de unul, mîine de altul și cazurile se înmulțesc. Parcă în ședințe ce se întîmplă? Vii dumneata, te așezi pe scaun, vrei să afli cîte ceva despre viața uzinei. Nu poți dumneata să stai și în birou și în Zețarie și la Plane și peste tot. Lipsеști, ai ședințe, mergi la Minister, alergi după hîrtie personal. În timpul asta viața fabricii continuă. Nu poți s-o cuprinzi. Oamenii au început în ochii tăi să semene unii cu alții, au contururi numai, nu mai reușești să ții minte care are ochi albaștri, care negri. Ei uiți. Așa ți-ai uitat și prietenii. Și în urmă cu cîteva luni cîțiya mai ridicaseră glasul: „Tovarăși, în sectorul Cutare nu merge cum trebuie cutare.” Se ridica repede Anghel: „Tovarăși, dacă e vorba să facem o critică, să facem o critică serioasă. Tovarășul se leagă de lucruri secundare... Să trecem la altceva.” Asta în cel mai bun caz. Cîteodată, unul mai îndrăzneț o lua mai rău pe coajă: „Dumneata critici fără temei și în general nu e bine să ne amestecăm unde nu ne fierbe oala!”

Dumneata Filipache, ai ascultat și te-ai mirat:

„Lasă-l, tovarășe Anghel să spuie, cine ne dă nouă dreptul să punem pumnul în gura muncitorilor!”

Și omul nu mai spusese pentru că de jos, de lîngă el, șeful de secție îi șoptise ceva. Urmase o explicație nevinovată: la Topitorie s-au spart două geamuri? Ei, ce mare lucru! Asta-i treaba administrației! Bine, dar de ce administrația nu pune cele două geamuri pentru că cuptoarele ardeau în permanență și oamenii lucrau fără cămăși pe ei și din spate venea curentul de-afară și spitalul gata. Și-atunci unde-i grija față de om? El, Filipache, miroșise că ceva nu e în regulă și se dusese sus, la Topitorie, și-acolo văzuse că nu sînt geamuri de loc, nu erau numai două geamuri sparte. De ce nu erau geamuri? Pentru că le spărsese vîntul de astă toamnă. „Și cum, de astă toamnă lucrați așa?” „Da...” „De ce?” „Pentru că am tot spus și nu se pun geamuri!” „Și de ce dumneata care te-ai ridicat, n-ai mai avut curajul să spui toate astea?” „Pentru că...” „Să-ți spun eu de ce. Pentru că șeful dumitale de secție te-a tras de mîneacă. Cine e șeful de secție?”

Era un muncitor necunoscut, angajat de cîteva luni. Și cum ajunsese șef de secție peste noapte? Bine! Îl recomandase tovarășul Sirbu. Bun. De ce l-ai recomandat, tovarășe Sirbu? Muncеște bine. „Bun, și dacă muncеște bine, de ce înăbușe critica și lasă oamenii să răcească de astă toamnă?” „N-ă vrut să vă superе cu fleacuri.” „Păi astea-s fleacuri, măi frate?” „Nu sînt tovarășe director, dar cînd noi avem în față atîtea sarcini ne mai uităm la niște geamuri sparte?” „Ne uităm, tovarășe Sirbu!”

Dar la asta se redusese toată chestiunea, pentru că peste cîteva zile venise Anghel și, ca din întîmplare, spusese că șeful Topitoriei fusese recomandat de către raionul U.T.M., unde are o muncă de răspundere. „Bine,

bine, l-o fi recomandat U.T.M.-ul, dar uite ce-mi face“. „A uitat și el, nene Filipache. Are atitea pe cap...“

Numai că lucrurile nu erau de loc întimplătoare. De la o vreme n-ai observat dumneata că oamenii au la ședințe o rețineră, nu mai vorbesc, cască, abia așteaptă să plece acasă, par oboșiți și fără interes și de unde vine lipsa asta de interes? De la credința care se instăpînește că nu poți să spui ceea ce îți place și ceea ce nu-ți place în fabrică. Și cum poate să rabde o astfel de stare un comunist? Cum de nu face lumină? Cum de nu descoperă acele cauze secrete care falsifică viața uzinei. Doar tipografia asta e casa tuturor, doar ei, toți, în frunte cu directorul, formează o mare familie. Și ce se întimplă în această familie? Cineva face ca relațiile dintre membrii ei să fie altfel decît ar trebui. Aici se naște limușcala și teama de a spune adevărul, și el, Filipache, asta n-o poate tolera.

Dar ia să ne gîndim mai bine. Nu te izbește pe dumneata un oarecare mecanism la ședințele acestora, că de la ele pornisem. Nu există o rețea subterană, ca să ne exprimăm în limbajul romanelor senzaționale pe care le citeam mai demult? Uite, odată parcă o fată de la Legătorie a apucat să mîriie ceva printre dinți, ceva despre un lucru ce semăna cu un fel de șperț. Mai pe scurt, șeful de atelier se lasă „cîstit“ la chenzină de anumite persoane și acele persoane, nu știu cum se făcea că aveau totdeauna o normă ridicată. „De pildă, cine?“ întrebuse el. Se spusese vreo patru nume, se luaseră fișele și se cercetase. Nu erau cifre exagerate ci posibile, la control, învinuțiile dovediseră că pot munci atît. Pe urmă trecuse timpul și ți-ai adus aminte de fata aia mititică și buclată care vorbise în ședință. „Unde este?“ întrebuse Filipache. „În ce schimb lucrează?“ „Nu mai e la noi.“ „Dar unde e?“ „S-a transferat la Grafice 7“. Curios lucru. Cercetase. Anghel îi dăduse explicațiile: fata nu corespundea pe linie politică, nu îndeplinea nici o sarcină, nu voise să adune banii pentru abonamente la ziarul U.T.M.-ului. Il chemase pe secretarul U.T.M.-ului. „E adevărat că Veronica nu voia să îndeplinească sarcinile?“ Secretarul se încruntase, ezitase și spusese deschis că, în realitate, anumiți tovarăși făcuseră unele presiuni asupra ei, că-i dăduseră foarte multe sarcini, tocmai ca să nu le îndeplinească.

Asta era. Ici și colo se auzeau voci răzlete, dar cam mereu aceleași. Azi o critică, mâine alta. Despre anumiți oameni din fabrică se forma o opinie. Cutare e leneș, cutare fuge de la ședințe, cutare a zis că...

Afară tot mai ninge cu fulgi mari și deși. Filipache se ridicase din scaun. Asta era. Sub el se producea o mișcare lentă și răbdătoare de care habar n-avea. Odată Cocorea îi spusese că ar trebui să observe că toți foștii meșteri ai tipografiei dacă n-au ieșit la pensie sînt înlocuiți cu tineri veniți din alte locuri. „Ai ceva cu bătrînii?“ întrebuse prietenul lui. „Ce să am? Ai înnebunit?“ „Păi deschide ochii!“

Nu ținuse seama de observația aceasta. În definitiv, în uzină erau angajați și oameni noi, cu școală și calificare nouă, nu putea să le pună bețe în roate, dar ceea ce spunea Cocorul, abia acum înțelegea: bine, bine, ai nevoie de tineri, trebuie să-i înveți meseria punîndu-i să muncească, dar de ce să scapi de bătrînii zefari, de ce să-i pui să fie comandați de către niște mucoși care abia au lăsat școlile și te învață cum să ții vingalakul în mînă?

— Stai, *domne!* Întîi că nu trebuie să uiți că avem mai ales nevoie de oameni noi. Unii dintre meșteri sînt unși cu toate alifiile, l-au slujit pe Bazilescu ca niște servitori, nu ca niște muncitori.

— Bine, dar nu *toți!*

— Al doilea, și-ăștia tinerii cît s-aștepte? Au învățat, dă-le ce li se cuvine...

Pe urmă gîndul i se întoarse iar la fata aceea bucalată, parcă Veronica o chema. Vrasăzică dumneacîi a plecat pentru că au existat *presiuni*. Cineva care s-a simțit cu musca pe căciulă, într-adevăr, bețivul acela de Stamate se lasă *cinstit* din cînd în cînd și dacă cineva i-o spune, el face ce face și fata se transferă.

Ei, de aici vine sentimentul acesta de frică, spaima că ți-ai pierdut prietenii, *domne* Filipache. Ei au rămas ca și tine cinstiți. Dar *tu nu vezi* toate astea și ei le văd și nu știu că tu nu le vezi, pentru că nu se poate presupune că un director nu știe ce se întîmplă cu cei pe care-i conduce. Și dacă nu știu lucrul acesta au dreptul să se uite cu bănuială aceia în ochi la tine, au dreptul, ca Petrescu, să-ți răspundă peste umăr. Tolerînd toate acestea înseamnă că le aprobi, și dacă le aprobi înseamnă că ei te bănuiesc că nu mai ești omul pe care l-au cunoscut și stimat. E limpede.

Ajuns aici Filipache deschisese larg ușa și-i spusese secretarei :

— Tovarășă Coca, adu-mi te rog un pahar cu apă și anunță pe toată lumea că miercuri avem o *generală*, să nu lipsească nimeni. Mi se pare că am să le spun cîte ceva cumsecade la fiecare...

XI

Adunarea generală avu însă loc mai tirziu și în alte împrejurări decît le bănuise Filipache. În zilele următoare, urmără cîteva ședințe la minister și tot amînînd cu lucrurile la ordinea zilei, aproape că uită de ele. Nici cu Eva nu apucase să vorbească deși de cîteva ori plecase decis de la tipografie s-o aștepte și să-și piardă mai multe ceasuri cu ea. Adormea repede, obosit, vegheat de Elena, nebănuînd că tocmai nevastă-sa putea să-i spună mai multe lucruri despre fiica lui, cum ar fi fost normal, știindu-se că femeile își mai incredîntează unele secrete.

Tot în săptămîna aceea avu și alte neplăceri la fabrică. Șoferii de la transportul hîrtiei trimiseră pe unul dintre ei, Voicu, să-i spună că, dacă nu li se rezolvă situația, vor reclama forurilor superioare greutățile pe care le întîmpină din partea contabilității. Filipache știa foarte puține lucruri despre ceea ce auzea în dimineața aceea. Il invitase pe Voicu să stea pe un scaun și închisese clasoarul cu dosarul care-l avea în mînă, așteptînd. Omul era frămîntat, directorul bănuia după aceea că cineva îl amenințase, sperînd că nu va ajunge pînă în biroul directorului. Pe scurt, era vorba de munca nenormată a șoferilor. Legea le dădea dreptul la un spor de 50% pentru orele suplimentare și șeful contabil, împreună cu Vasilescu le opreau jumătate din aceste sume, răsătalmăcînd textul din lege. Șoferii erau hotărîți să dea întreprinderea în judecată și chiar găsiseră un hoț de avocat care era gata să le cîștige procesul fără să aibe alte pretenții decît aceea de a împărți cu ei suma ce trebuia să le revină tuturor. El, Voicu, se gîndise că nu se face să te judeci cu tipografia unde-ți cîștigi pîinea și venise aici, deși erau

persoane care-l sfătuiseră să n-o facă, pentru că directorul nu le va da dreptate.

Filipache simți iar că i se urcă un fior rece pe șira spinării. Din nou Vasilescu... „Tovarășului Anghel v-ați adresat?“ întrebare, făcând fără să vrea imediat legătura. „Da“. „Și el ce v-a spus?“ „A spus că să ne vedem de treabă.“ „Chiar așa a spus?“ „Chiar așa...“ Directorul tăcuse. Pe urmă se ridicase de la birou și se învîrtise puțin prin cameră. „Voicule, de cînd ești angajat aici?“ „Din '933“. „Ai venit înaintea mea.“ „Da.“ „Spune-mi ce cred oamenii despre mine, dar sincer...“ Celălalt tăcuse înverșunat. „Vrasă-zică nu e ceva plăcut, nu poți să-mi spui...“ „Tovarășe Filipache“ începuse șoferul... „despre dv. lumea crede că sînteți un om slab, dus de nas de ceilalți.“ „De ce?“ „Muncitorii spun că ați început-o bine, dar că pe urmă ați dat de trai și ați uitat de unde veniți.“ „Cum așa?“ „Păi toate au mers ca pe roate la început. Ați mărit fabrica, ați făcut economat. Pe urmă cantină. Numai că, încetul cu încetul, ceea ce noi am cîștigat sub regim a început să se subțieze...“ Voicu vorbea pe limba lui. „Haide, zi-i mai pe gros...“ îl invită Filipache în același limbaj cunoscut. „Se bănuiește că ori nu știți, ori...“ „Ori?“ „Dar nu se poate!“ se revoltă celălalt. „Ce să nu se poată?“ „Nu se poate ca să luați ceva, să băgați în buzunar...“

Filipache avu deodată imaginea îngrozitoare a toleranței lui prelungite, a lipsei de inițiativă din ultimele luni. Voise de cîteva ori să-l cheme pe Anghel să stea de vorbă, dar frica de ceva ireparabil îl oprise de fiecare dată. „Dacă-l chem, îi spun totul și-o rupem definitiv și eu nu pot să cred că omul care m-a adăpostit în casa lui în timpul lui Antonescu, a devenit un ticălos!“ Iată că sentimentalismul ăsta de păduchios se răzbuna. Filipache simțea cum i s-au roșit obraji pe neașteptate și o suferință îngrozitoare îi cuprinsese inima. Nu se mai putea îngădui nici un fel de aminare, altfel se transforma într-un complice al celorlalți, al lui Anghel și-al lui Vasilescu, al lui Sirbu și-al lui Stamate. Ce lungă era lista asta și cît de adînc dormise el în fotoliul de piele, crezînd că e de-ajuns să livrezi cantitatea de cărți comandate de stat și-atît, cînd dincolo de muncă, existau mai ales oamenii, cu problemele lor...

„Spune-mi, îl întrebare pe Voicu, banii ăștia îi bagă cineva în buzunar? E vorba de cei 25% pe care șeful contabil și cu Vasilescu vi-i oprește.“ „Într-un fel, da“ acceptase șoferul. „Pentru că banii se întorc tot la ei sub formă de prime. Cu cît fac economii mai multe, cu atît le crește prima.“ „Înțeleg. Și au economii destule?“ „Cum, dv. nu știți că și de la cartonaje și de la matrișieri scot cît pot? Juipoaie lumea și spun că așa e legea. Ca și cînd în locul lui Bazilescu au venit alți exploataatori...“ „Și de ce n-a venit nimeni pînă acum la mine?“ se înfurie deodată Filipache. „Pentru că oamenii au aflat că mai știți și alte lucruri și nu ați luat măsuri.“ „Cum n-am luat măsuri? Pe Vardughian, șoferul l-am retrogradat...“ „Da, dar pe adevărații vinovați nu i-ați pedepsit...“ „Care sînt adevărații vinovați?“ „Lumea spune că contabilii ăștia au pe cineva la spate, altfel nu și-ar face ei de cap chiar atît...“ „Înțeleg. Bine, aveți puțină răbdare, o să facem o ședință și-acolo o să spuneați toți ce aveți de spus...“ „Tovarășo Coca a zis că ați amînat-o de cîteva ori.“ „Am treburi la minister și nu mai face nutra asta că și cînd n-ai crede o totă din ce-ți spun. Ai încredere în mine?“ „Am, altfel n-aș fi venit aici.“ „Bine, spune celorlalți că veți primi drepturile voastre pînă la un leu și încă din urmă, nu e nevoie să dați avocatului jumătate...“

În aceeași zi îl chemă la el pe Anghel.

Cu președintele sindicatului, Filipache se văzuse în ultimele luni nu prea des, dar destul ca acesta să înțeleagă că în sufletul directorului se petrece ceva neobișnuit. Salutul lui nu mai era atât de deschis și pe urmă când ai simțământul vinovăției, devii tu însuși bănuitor și proporțiile oricărui gest cresc. Faptul că Filipache era singur și că la aceasta convorbire nu asista Pinteș, secretarul, îl neliniști de la început pe președinte. De obicei, măsurile le luau împreună și absența celui de-al treilea îl făcu să clipească ușor de după ochelari. Se mișca greoi cu piciorul lui tîrît și parcă în ziua aceea din instinct voia să atragă celuilalt atenția asupra infirmității. Filipache îl pofți să se așeze. Nu avea aerul dușmănos al unui om care se desparte definitiv de un prieten și știe că din clipa următoare fostul amic devenea pe neașteptate dușmanul cel mai înverșunat. O speranță vagă îl făcea să creadă că tot ce avea să-i spună lui Anghel va fi desmințit imediat de acesta și că, la plecare, vor putea să-și mai strîngă mîinile. Era aproape de ora 12 într-o zi de februarie, cu dezgheț pe acoperișuri, cu o lene de primăvară presimțită în aer. Președintele căsca, probabil că, cu o seară înainte chefulise iar și îi era somn și abia aștepta să ajungă acasă după ce va mânca la cantină. Filipache îl privi mai bine și își dădu seama că omul se schimbase foarte mult fără ca el să bage de seamă. În general nu știa niciodată ce culoare au ochii celui cu care vorbea, pentru că nu-l interesa. Era mereu grăbit, reteza cuvîntul și o lua alături. N-avea timp și nu permitea altora să îl mîncească pe-al lui. De data asta simțea că trebuia să stea de vorbă multă vreme cu omul din fața lui. Băgă de seamă că Anghel era bărbierit proaspăt și că gulerul cămășii era neobișnuit de curat. N-avea nimic împotriva oamenilor îngrijiți, dar în tipografie era obișnuit cu salopetele și cu cerneala care pătează hainele și o cămașă curată presupunea parcă multă lene, o lipsă de ocupație care părea stranie în acest loc unde se asuda și se muncea într-un ritm destul de susținut. Se gîndi în ce zi se aflau. Nu era luni. Dacă ar fi fost luni l-ar fi întrebat: „Ai fost la vreo nuntă?” Era joi și nu mai întrebă nimic. Poate venea direct de la o petrecere cu prietenii, ce-i păsa lui de asta? Atunci își dădu seama că de fapt munceau de multă vreme împreună, dar nu ieșiseră la o țuică, *la un pahar de voie bună*, cum ar fi fost firesc. El, Filipache, era un sălbatic, nici cu Pinteș nu băuse o țuică-două. Nu-i plăcea băutura, asta era adevărat, și celuilalt îi spunea lumea *adventistul*, dar ar fi putut să iasă împreună și să bea ceva, numai așa ca să simtă că trăiesc și că munțesc împreună. Anghel avea viața lui, îl privea. Ii era groază să se bage în sufletul cuiva. Dar îl izbiră nu numai hainele președintelui sindicatului. Parcă și piciorul schiop îl așeza altfel peste celălalt picior, pe chipul lui, la început fusese puțină frică, sau mai curînd o curiozitate. Acum Anghel era liniștit și zîmbea fără bunăvoință, ghicind că va urma o convorbire neplăcută. Filipache ar fi putut s-o cheme pe secretară și să comande două cafele sau două pahare de coniac și chiar așa făcu, sună și ceru coniac. Nu-i urmări privirile celuilalt, dar adusul paharelor și al sticlei bombate în care strălucea stins o rază rătăcită de soare îl îngrijoră și mai mult pe Anghel, deși el n-o arătă. „E groasă!” Președintele sindicatului prevăzuse această convorbire (Vasilescu îl avertiza mereu) așa că oarecum era pregătit, dar reacțiile lui Filipache erau cu totul neobișnuite, el putea să facă ceva neprevăzut și asta îl supăra cel mai mult.

— Ei, ce mai e pe la sindicat? începu Filipache, bînd cu o buză stîngace coniacul.

— Muncă, muncă și iar muncă, zise celălalt ironic sorbind cu sete și turnîndu-și singur un alt pahar pentru că avea nevoie de căldura băuturii ca să poată înfrunta curiozitatea naivă dar și insistența a directorului.

— Voiam de multă vreme să-ți vorbesc. Nu-ți ascund, sînt multe de descurcat. Am o mare nedumerire...

Filipache tăcu puțin, apoi ridică iar privirile.

— Ce nedumerire? întrebă celălalt.

— Anghele, ce fel de om ești? Am stat cu tine cîteva luni în aceeași casă, mai ții minte? Din pricina mea ai avut și neplăceri. Asta mă siloște să te respect și aș vrea să te respect toată viața mea. Unii oameni sînt nemulțumiți de tine. Zvonurile cele mai idioate mi-au trecut pe la urechi. Putem să discutăm sincer, ca doi comuniști?

Tonul deschis nu-i convenea de loc celuilalt, dar știa să se ferească.

— Ți s-a spus că beau cam mult?

— Și asta.

— Și mai ce?

— Că ai angajat fete la legătorie numai ca să...

— Prostii! Am nevastă și copil de-acum..

— Bine, să spunem că nu-i adevărat. Ești prieten cu Vasilescu?

— Prieten? Am mers cu el de cîteva ori, pe vremea economatului după alimente, am mai băut cîte un pahar de vin. Nu mă dau îndărăt, dar de aici și pînă la prietenie e un drum lung. Pe urmă, te întreb, și dacă aș fi prieten cu el, ce-ar fi?

— Nu-mi place omul acesta. Lumea spune că e necinstit.

— Prostii!

Repetă cuvîntul cu ușurință și directorul se înfurie puțin fără s-o arate.

— E adevărat că-și face case în Bucureștii-Noi?

— Nu l-am întreat.

— Eu l-am întreat.

— Și ce ți-a spus?

— Că-și face.

— Atunci de ce mă întrebi pe mine?

— Voiam numai să știu ce-o să-mi răspunzi...

Anghel își mai turnă un coniac în pahărel.

— Filipache, spuse după aceea, vrei să ne certăm?

— Nu vreau să ne certăm, dar trebuie să vorbim deschis. Cu ce bani își face casele?

— A strîns omul, are salariu, muncește și nevastă-sa. A mai vîndut mi se pare și un loc de la țară...

— Uite că știi mai multe decît mine. De ce nu-mi spui? Te vezi des cu el?

— Îmiiei interogatoriu? Sînt sătul de interogatorii...

Filipache simți că convorbirea aluneca pe un tărîm neplăcut.

— Iartă-mă, dar nu vreau să te jignesc. Poate ai o slăbiciune pentru acest om, se întîmplă. Și eu, în pușcărie am fost prieten cu un ticălos care mă turna la directorul închisorii, pînă mi-am dat seama, a trecut vreme îndelungată. Vreau să mai știi că m-a supărat că ai intervenit pentru Irma și că, cu ajutorul tău, cei de la Grafice 7 au angajat-o. Îmi vin svonuri

pe la urechi că e o tîrfă. Se spune că trăiește cu un funcționar de la minister, unul Burcea...

Anghel se făcu palid, dar nu scoase un cuvînt.

— Cum au angajat-o s-a încurcat cu directorul. Era s-o dea afară Numai Burcea ăsta o ține acolo de cînd trăiește cu el...

— De unde știi lucrurile astea?

— Vorbește lumea!

— Și ce mai vorbește lumea?

Filipache nu avea nici un sentiment de voluptate în a-i spune toate aceste lucruri, dar repetîndu-le, descoperă că ceva era adevărat pentru că Anghel se posomora și se enerva.

— Lumea mai vorbește că a trăit și cu tine cît a mai fost angajata noastră și chiar după aceea...

Directorul tăcu. Pe urmă se ridică în picioare și înaintă spre președintele sindicatului.

— Ar fi trebuit să luăm măsuri, dar numai plecarea ei l-a hotărît pe Pîntea să nu se mai amestece. Ce zic oamenii dacă noi facem ceea ce facem?

— Știi că ai haz? Vorbești la plural, doar tu ești un sfînt, Filipache. Omul devenise pe neașteptate cinic.

— Poate mai ai să-mi spui multe lucruri.

— Nu multe, dar destule. Toată fabrica vorbește despre excursiile pe care le organizezi pe linie sindicală.

— Adică?

— Mergi cu fetele de la legătorie și petreaci cu contabilul șef și cu Vasilescu...

— Și dacă ai știut, de ce-mi spui abia acum?

— Pentru că n-am crezut o iotă din cele ce auzeam.

— Dar naiv mai vrei să pari! Ia ascultă, Filipache, crezi că cineva îți dă dreptul să te amesteci în viața mea particulară?

— Nu e viața ta particulară, Anghel. Ai în buzunar un carnet de partid.

— Fleacuri. Destul am făcut pentru partid. Doar nu vrei mai mult?

Filipache avu același sentiment de spaimă dureroasă pe care-l încercase în clipa cînd aștepta să audă lătratul mitralierelor într-o aurită dimineață de martie. Nu-l îngrozea ceea ce auzise, ci simplitatea gîndirii lui Anghel. În cazul de față nu existau decît două posibilități, ori omul din fața lui nu credea o iotă în nimic și atunci nu era, nu putea fi comunist, ori era nebun, și Anghel nu avea în momentul acela aerul unui nebun, vorbise fără vreo urmă de responsabilitate, ceea ce trăda o convingere mai veche.

Vru să-i deschidă ușa și să-l dea afară, dar chiar și murdăria are o atracție a ei, mai ales pentru un om care descoperă atît de neașteptat acest adevăr. Filipache se reazează pe scaunul lui și-l privi cîteva clipe Anghel. El își mai turnă un pîhărel de coniac.

— Filipache, îi spuse, mi se pare că ești mai în vîrstă ca mine, iartă-mă că-ți spun așa. Tu mă cerți ca pe un copil de școală. Eu am făcut după părerea ta o mulțime de greșeli. Numai că nu recunosc acest lucru și dacă vrei să ne luptăm, ne vom lupta. Îmi place să petrec, îmi plac femeile și n-o să mă împiedice să trăiesc un carnet roșu pe care oricînd îl pot așeza pe masa cui vrea...

— De ce m-ai ascuns în casa ta atunci? întrebă Filipache și celălalt se aștepta parcă la întrebarea asta.

— Nu știu.

Se făcu o tăcere asurzitoare.

— Ești nebun, ai băut prea mult. Vrei să spui că nu mai crezi în nimic, că te porți așa pentru că îți este indiferent orice?

— Nu mă interesează morala voastră de mironosițe. Cred că pot fi comunist și fără obligații. Ce are partidul cu femeile cu care mă culc, te întreb. Dacă tu nu te-ai săturat încă de fusta nevestii, te privește, pe mine să mă lăsați în pace!

Filipache simțea că durerea îl cuprindea ca o apă căreia nu i te poți împotrivi.

— Are, reuși să îngine, pierdut, ca și când sub el s-ar fi deschis pământul.

— Prostii. Muncesc? Muncesc! Am fost un om devotat, nu te-am dat pe mâna poliției, n-ajunge?

— N-ajunge.

— Și mă rog, ce mai trebuie?

Filipache nu știa ce să-i răspundă, era greu să-l facă să înțeleagă pe celălalt ce gîndea. Abia reuși să îngine:

— Anghele, comuniștii nu pot trăi oricum, la întâmplare...

— Vorbești ca apostolul Pavel.

Președintele sindicatului nu rîse, era înfuriat, o speranță vagă de tot avea că celălalt nu știu nimic despre cele ce făcea, deși Vasilescu îl prevenise, dar cum era un om care pierduse orice bun simț, nu era interesat să stabilească ce era moral și ce nu era, așa că își permitea să spuie ceea ce-i spusese lui Filipache.

— Mă mir că te-ai vorbind astfel, încheie el pe neașteptate ca și cum ar fi fost plictisit de cele ce avea să adauge. De ce vrei tu să faci ordine în viața altora și nu faci ordine la tine acasă?

— Ce vrei să spui?

— Nu ți-a spus nimeni că fiica ta trăiește de doi ani de zile cu un proprietar de cai? Vrei să cred că nu știi că e pusă pe căpătuială, că vrea să steargă peste graniță cu Manicatide?

— Ce Manicatide? Ce plecare peste graniță? Ce, ești nebun?

Filipache simți că se sufocă și căută rama de piele a scaunului. Deci era adevărat! Pîntea îl cruțase, îl îndemnase numai să vorbească cu Eva, fără să-i arate proporțiile acestor lucruri necunoscute.

Tirziu cînd își reveni, Anghel dispăruse și pe cristalul biroului nu rămăseseră decît cele două pahare, pline pe jumătate cu coniac. Un sentiment îngrozitor de singurătate îl cuprinsese pe omul acesta puternic și crezu că în clipa aceea părul îi va albi.

XII

În toate aceste fapte nedesluite, cel mai îngrozitor lucru lui Filipache i se păru naivitatea lui. Există oameni pentru care viața este un lucru supărător de simplu și el era un astfel de om. Dacă cineva l-ar fi înjunghiat pe neașteptate, nu ar fi simțit o surpriză mai mare. Unele avertismente ale lui Pîntea le auzise, dar nu știa nimic. bănuia că e vorba mai mult de

unele copilării. „Eva e mare de-acum! S-o fi îndrăgostit, dar o să-i treacă. Ei, chiar dacă era vorba de un proprietar de cai, ce era cu asta! O certase parcă-i dăduse și-o palmă — gata. Totuși câtă ușurință! Și la urma urmelor, unde era maică-sa, Elena ce păzise? Pentru că probabil știuse și era probabil complicea acestei iubiri neroade. Dar de aici pînă la faptele grave despre care auzise: fugă peste graniță, cutare, cutare. Nu mai părea o joacă, ușurința lui se transformase într-o catastrofă.

Alergă mai mult decît umbla pînă acasă. Bineînțeles, cum se întimplă în astfel de împrejurări, nu găsi pe nimeni. Era devreme. Nevastă-sa lucra după amiază, Eva cine știe pe unde umbla. Începu să se învîrte în jurul mesei, se trudi să se liniștească, dar nu reuși. Ceva uriaș, înspăimîntător, creștea deasupra lui, ca un val apăsător care mimicește totul, care te strivește fără să poți să faci ceva, cum ai cădea în casa unui ascensor și vezi cum de deasupra vine greutatea unei cuști de fier și strigi și strigi și nimeni nu poate face nimic...

Iată, toate apăreau limpede, cît se poate de limpede... Vasilescu putea să fure cît vrea, Vardughian putea să-i răspundă obraznic și să-și vadă de-ale lui. Stamate, bețivul putea să angajeze pe spinarea sa cîte curve voia și chiar să le tăvălească în *fabrica lui, sub ochii lui*, fără nici o teamă, Sirbu putea să-și aducă toată familia în tipografie și s-o angajeze, totul se putea face, acest mizerabil de Anghel putea să protejeze pe bucătari, pe toți neisprăviții care-i dădeau bani pentru că era limpede: lumea credea: iată-i pe comuniștii noștri, au pus și ei mina pe o întreprindere și închid ochii reciproc în fața a ceea ce face celălalt. Te cred și eu: asta, Filipache are o fată care e încurcată cu un fost capitalist și vrea să fugă peste graniță, poftim, președintele sindicatului poate să țină cîte femei vrea pentru că nimeni nu îndrăznește să-i spună ceva. Și cînd îl întrebuse, ce i se răspunsese? Dumneata să taci, pentru că nu ești în stare să-ți faci ordine în casă la dumneata, dar-mi-te într-o fabrică unde mănîncă pîine atîta lume. Și pentru prima oară Filipache avu sentimentul unei neputințe totale și crezu că ar fi cazul să meargă a doua zi, unde nu știa încă, și să spună că nu e în stare de nimic și că e păcat să se mai creadă că vreodată va putea să facă ceva ca lumea...

Înțelegea limpede că nu palmele și cearta puteau să schimbe ceva în toate aceste lucruri. Greșelile erau prea mari și prea vechi pentru ca să se poată repara ceva imediat și radical. Cu sentimentul că în seara aceea trebuia să se petreacă ceva îngrozitor își așteptă în liniște nevastă. Elena sosi pe la ora unsprezece și jumătate noaptea. Era obosită, abia își mai ținea ochii deschiși. Trebuia să se scoale de dimineață la șapte și să pornească spre mahalaua Pantelimonului unde ducea o muncă culturală. Avea mai precis de alfabetizat cîțiva bătrîni care nu ieșeau din casă în ruptul capului, pe care se obligase în fața organizației de partid să-i învețe la domiciliu să citească. Era o muncă anevoioasă pentru că nici o ființă din lume nu e mai îndărătnică decît un bătrîn încăpăținat și nu era unul, erau mai mulți. Se scula devreme și le bătea în poartă, lătrată de cîini, sculînd vecinii și ascultînd glasul ironic al muierilor de peste ulucile vecine: „Nu s-a sculat, tata mare, a chefuit aseară cu fii-să, care s-a cununat a doua oară!“ Nici vorbă de așa ceva. Fiica aceea avea și ea 50 de ani și era femeie serioasă, dar muierile erau rele și n-aveau treabă. Nu le asculta, căuta încuietorile porții, se ruga de bărbații strînși în jur din curiozitate și-i ruga s-o ajute să năvălească peste îndărătnic. În cele din urmă îl găsea în fundul casei. Era

vreau necăjit, fără dinți, plingînd parcă de neputință, neînțelegînd ce era cu ambiția acestei femei să-i pună să citească acum, în pragul morții, după ce ani de zile trăiseră și fără ziare. „Nu pot, se inversuna Elena. *Te-am dat pe situație*, înțelegi, cu numele, pronumele, ocupația...” „Dă-o dracului de situație, parcă o să vină cineva și-o să mă întrebe după situația dumitale dacă știu buchile...” „Nu vine”. „Atunci?” „Păi, asta e moșule, că se lucrează *pe cuvînt*, înțelegi?” Moșul nu înțelegea și se supunea greu la canoanele învățaturii. Cînd o rugaseră să preia munca asta, Elena nu înțelesese ce-i rămînea de făcut. Pînă atunci avea răspunderi mici, sîrînea cotizații, cînta în corul fabricii, umbla cu agitația duminica la țară. Era obositor, dar îi plăcea. Pe urmă o trimiseseră la o școală de instruire. Învățase o mulțime de chestiuni pedagogice, cum să ai răbdare cu oamenii, cum îi convingi. Venea frîntă de oboseală, mai avea și un schimb în producție, dar noutatea și mai ales gîndul că face ceva pentru oameni îi dădea un fel de nebunie a muncii. N-ar fi dormit, ar fi umblat kilometri pe jos, vorbea oricui cu entuziasm despre ceea ce face. Numai Filipache n-apura să audă toate astea. Și el se întorcea frînt acasă și adormea numai decît. Ea dădea din umeri și se culca alături, pe pernă, fără să protesteze: „O fi și el obosit, săracul, că nu stă degeaba!” Și-a doua zi pornea iar, vară, iarnă prin funduri de mahala, bătînd la porți, certîndu-se cu oamenii, căuțînd cu o răbdare de înger să arate cui o asculta ce pierdere însemna pentru un om întreg lipsa de știință de carte. Ceea ce plăcea celorlalți la Elena era îndirjirea tăcută cu care își îndeplinea toate sarcinile. Niciodată nimeni n-o auzise spunînd nu pot, sau nu vreau, sau să întrebe de ce trebuia făcut cutare lucru? Asculta în tăcere, nu promitea, spunea doar încet, parcă îndoindu-se. „Să vedem ce se poate face!” Și-și vedea de treabă.

Cunoștea tot Bucureștiul. În cîțiva ani îl bătuse pe jos, de la un capăt la celălalt. Umbla pe la Comitetele de femei, pe la U.F.D.R., pe la organizațiile de tineret, își găsise un carnețel jerpelit în care-și nota orele ședințelor, ieșea dintr-o adunare, cădea în alta. Cînd se făcea ora 2 abia apuca să mănînce ceva la repezeală la cantina și intra direct în schimb, abia atunci dîndu-și seama cit de obosită era. Obişnuința însă ucide și oboseala și ajunsese chiar să spună despre ea că se miră că n-o lasă Filipache, că se abrutizase; nu mai era o femeie, era un bărbat întreg! Haz amar, dar adevărat undeva. Nici duminicile nu erau mai libere, exceptînd după masă cînd și ea și bărbatul ei cădeau într-un somn greu pînă seara cînd ieșeau la o scurtă plimbare. Nu aveau rude, nici prieteni, nu simțeau nevoia să se vadă cu alții, pentru că toată săptămîna trăiau în mijlocul oamenilor, erau sătui de vorbă și de fleacuri. Pe urmă, luna o luau de la cap din zori, parcă mulțumiți că ziua de sărbătoare trecuse și puteau face ceva. Pe Eva n-o priveau ca pe o fiică căreia trebuie să-i dai asistență. Nu se știe de ce amîndoi credeau că în familia lor anumite lucruri nu mai trebuiau repetate; adică se știau, se subînțelegeau. Viața unui om însemna înainte de toate: muncă, muncă și iar muncă. Eva avea partea ei: la balet se cade pe brînci pînă se ajunge la desăvîrșire și Elena știind că e nevoie de vreo 9 ani pînă poți să te numești baletistă, nu se îngrijoră de soarta fiică-sii. Era ca și cum și-ar fi închipuit că are o rudă dusă în pușcărie pe un termen lung: după ce termina pedeapsa, după aceea se mai putea discuta: ei, acum să vedem ce-i de făcut? Ori, după socotelile ei, cei 9 ani nu trecuseră, mai erau zile destule. Dar, iată, se iviseră micile neplăceri. Lumea birfea. Eva era adusă

acasă cu mașina de un bărbat cu părul alb, care se zicea că e proprietar de cai de curse. Ei, și? Nu împărțea lumea în buni și răi. În general, Elena credea că fiecare om trebuie să știe cu cine are de-a face, fără a fi nevoie de sfaturi și de supraveghere. Atunci de ce dracu mai sîntem, eu și Filipache, așa cum sîntem, dacă de la noi nu s-a învățat nimic? Și își vedea de bătrîni ei, de stringerea cotizațiilor, de îndelungata și uneori plicticoasa muncă socială de a încredința pe alții că lumea trebuia să trăiască altfel. Cîtă vreme nu se mișcase de lingă Filipache, știa foarte puține lucruri în general. O fabrică este în cele din urmă și un fel de universitate populară, oricîte glume s-au făcut pe seama compromisei formule a celor ce declară că „au școala vieții“. E nițel adevăr aici, nu se poate să nu fie. Și mai ales e un stil de viață. Cîtă vreme bărbatul ei fusese închis gîndise cum gîndea orice muncitoare în vremea aceea, avînd soțul în pușcărie: „Asta e viața noastră. Nu putem face nimic. Autoritățile ne iau bărbații și ni-i bagă la zdup, cînd aceștia nu se astîmpără și încep cu revendicările. Mai bine și-ar vedea de treabă!“ Pe urmă brutalitatea autorităților o contrariase: „Aici trebuie să fie ceva adevărat. Bărbații nu sînt chiar atît de nebuni. Numai un animal rabdă să-l bați pe degeaba și atunci cu greutate. Și un cal, și un cîine mușcă. De ce n-ar mușca șiăștia ai noștri? Ia te uită!“ Cînd mergea la vorbitor sau cînd trimitea un pachet cu mîncare sau cu haine la pușcărie, nu se știe de ce, simțea un fel de mîndrie de care alte femei erau cu siguranță lipsite pentru că ele nu aveau bărbați închiși la Doftana. Ele habar n-aveau ce înseamnă să-ți iei de la gura copiilor și să faci sacrificii pentru cineva care se opune unci autorități... Cu un astfel de sentiment poți să rabzi de foame și de sete, ba chiar ești în stare, dacă ești provocat, să te duci și tu la pușcărie. De aceea, astfel de femei par neînfricate și în realitate sînt neînfricate, pentru că ele *înțeleg* esența luptei politice

După ce Filipache venise acasă și vecinele parcă altfel îi dădeau bună ziua, Elena nu mai avea nici o bucurie. Începea viața obișnuită, viața de dinainte, fără nimic extraordinar. Pe masa lor era piine, chiar cite o sticlă de vin și în casă se auzeau rîsete. Astea toate îți dau un sentiment bun, o plăcere a vieții, dar lipsea ceva și ea vru să facă imediat acel ceva, să nu stea degeaba, să se gîndască la toate prostiile. Îl întrebuse pe Filipache cu ce să înceapă. „Cere o muncă sindicală pe acolo. E mare nevoie de oameni“. „Bine, o să cer“. Cei de la sindicatul textilistelor se bucuraseră: „Știam noi că nu ne lasă tovarășa Filipache“. Era o linguşeală ciudată în cuvintele lor. Adică cum venea chestia asta: știau ei, că n-o să-i lase? Și dacă ar fi avut într-adevăr chef să-i lase? Ce nu se putea întîmpla și așa? Ce caraghioși sînt oameni uneori! Ea simțea nevoia să facă ceva, cu adevărat, fără ipocrizie și ei îi încredințară din ce în ce mai multe munci pe care Elena le primea cu sufletul ușor pentru că umblînd și stînd de vorbă cu oamenii și mereu descoperind alte lucruri, îl înțelegea și mai bine pe bărbatu-său, pe Filipache. Aceste străzi mărginașe, fără canalizare, curțile pline de gunoaie, droaia de copii de mahala care o întîmpinau de la colțul ulițelor pentru că o cunoșteau de-acum, interioarele sărace, fără lumină și apă, sugarii bolnavi, nașterile premature ale vecinelor și chiar ale prietenelor care habar n-aveau de igienă deși apăruseră antibioticele, toată mizeria socială pe care o pricepea, pe care o *străbătea* centimetru cu centimetru, o înverșunau, o transformau dintr-o ființă răbdătoare într-o femeie pornită pe vechia societate. Învățase să vorbească, știa să arunce unde trebuia vorba de ocară și

nu de puține ori cărase după ea pe neîncredători, să le arate cum se mai trăia în secolul 20, după ce se vorbise atât despre om și despre condițiile civilizate. Era o răzvrătită care se descoperise târziu. Trebuiau făcute multe lucruri și la început exista o inerție stupidă, vechii funcționari se scobeau în urechi, dădeau din umeri, îi spuneau că e ori nebună, ori idealistă, pentru că în Țara Românească nimeni n-a făcut și n-o să reușească să facă ceva pentru că nu se poate. Și cuvintele astea imense, asurzitoare : **NU SE POATE** nu o lăsau să doarmă, n-o lăsau să trăiască liniștită. Spălase, călcase, gătise mâncare, crescuse copiii altora, văzuse toate lucrurile urite din viață și ceea ce era și mai ciudat, la acceptase ani de-a rândul, neînțelegând în bună parte lupta lui Filipache. Și, iată acele forțe, singurele în stare să cîntească din loc toată neputința și lipsa de pricepere de care dăduse dovadă ceilalți guvernanți, eliberate. Între ele și ea, o biată femeie ! Oamenii îi spuneau : munceste și fă și altora drum spre muncă, învață-i să gîndească, învață-i să înțeleagă ceea ce nici tu nu ai priceput multă vreme : că e timpul celor lipsiți de drepturi pînă acum și că drepturile se pierd dacă nu știi să le aperi !

Ceea ce făcea i se părea foarte neînsemnat : mare lucru să lipești niște afișe și mai apoi să vorbești la mitinguri, să explici celorlalți că drepturile politice redobîndite prin lupta comunistilor *trebuiau exercitate*, apoi să strîngi timbre și bani pentru organizațiile muncitorești sau să pleci la țară cu agitația, să le spui unora mai grei de cap că boierii și moșierii se duseseră dracului și că nu mai aveau nici o putere. Nimic mai greu decît să-i convingi că pot să are și să semene în ceea ce ei numeau încă cu sfială pămîntul nostru, gîndind în realitate : *pămîntul altora*. Il întreba pe Filipache cîteodată trezindu-l din somn noaptea : „Spune-mi, și tu ai de-a face cu proști ?“. El mormăia ceva supărat, se întorcea pe o parte, voia să readoarmă, dar nu mai putea rezista curiozității : „Ce dracu s-a mai întimplat ?“ Și asculta glasul ei mărunt. Unul mai plătca dobnzi plutonierului de jandarmi care amenința cu întoarcerea vremurilor de demult, alții se duceau cu mălai și făină la foștii chiaburi ai satului, ca să îi imblînzească. Cîte și mai cite. Sărăcii se împăcau cu greu cu ideea că au răsturnat puterea altora și că sînt singurii stăpîni. „E vorba de o *conștiință nouă*, care trebuie formată, ehei, ce muncă e aici !“ exclama filozofic Filipache, ca și cînd ea ar fi trebuit să priceapă un lucru nemaipomenit. „O dau dracului de conștiință nouă dacă e atât de greu de învățat“ spunea cîte un terchea-berchea. „Eu una știu că mai mari se duc și trec și noi rămînem tot cu jandarmii, cu stăpîni, cu dracii, cu lacii, năpăstuiți, bătuiți și cu totul furat.“

O asemenea muncă, mereu neașteptată, presupune un anumit fel de om. Se cere o credință necurmată în cauză și mai ales puterea de a rezista unui anumit scepticism care trăiește în om ca tenia. Chiar în fabrică la ea existau femei care munceau de mîntuială și nimic nu e mai îngrozitor decît munca fără scop. Vii, stai lingă o mașină, te gîndești la toate ale tale și pleci după 8 ceasuri. La două date fixe încasezi salariul și ai terminat. Vorbele Elenei la discuțiile sindicale : *țovarășe, e vorba de hainele poporului, trebuie să dăm produse de calitate* și cîte altele, sunau slab în unele urechi. „Propagandă !“ zicea cîte una. „Uite ce e Eleno, noi pe tine te înțelegem, bărbatul tău e comunist, dar noi, noi nu sîntem comuniste. Noi sîntem muncitoare“. Asta era bună ! Stai și le explică ce prostii le ieșeau din gură. Iar il trezea noaptea din somn pe Filipache : „Ia auzi ce spun năroadele alea, la noi, la fabrică,

că ele sînt muncitoare, nu comuniste“. „Prostii“ mormăia Filipache în somn și peste 5 minute tresărea pe neașteptate: „Chiar așa au spus?“ „Chiar așa!“ „Lua-le-ar dracu!“

Timpul trecea și lucra într-un fel peste toată lumea. Prezența Elenei nu mai mira, cuvintele pareau să sune mai obișnuit. „Ia te uită, se întîmplă ceva“ spuneau năroadele ei. Venise vorba despre drepturile politice ale femeilor și ele erau dispuse să creadă că asta era numai o formalitate, așa, o chestiune de propagandă, cum se mira în gura mare o vecină de ring a Elenei. „Cum, adică, de propagandă?“ „Păi vrei să aveți voturi mai multe la alegeri...“ „Care, adică, vrea. Tu nu vrei?“ „Nu vreau, ce să fac cu drepturile mele politice?“ Elena simțea că e învinsă cu o tristețe ucigașă. Îi venea să plîngă, să se lase de orice. „Ce-mi bat eu capul cu nebunele?“ Ele n-aveau să înțeleagă niciodată, nimic, era limpede. Li se părea firesc să se scoale de dimineată și să intre în fabrică, să muncească orbește 8 ore și să se întoarcă acasă. Pe Elena o speria tocmai această lipsă de prevedere a viitorului. Pentru ele revoluția, împușcații, războiul, bărbații care le-au murit, n-au însemnat nimic. Un mare zero, asta a fost. Ele cred că de aici înainte se va trăi ca și înainte!

Spune asta în fiecare zi, nu uneia, nu unuia, spune parcă la infinit, scoate-l din casă, pune-l să citească, explică-i de ce e nevoie să înveți să citești la 78 de ani sau la 84 cînd stai cu un picior în groapă. Aleargă acasă la ei, vezi-i cum locuiesc ca porcii, opt la un loc, fără apă și fără lumină și arată-le că dacă nu pune fiecare mîna, nimeni nu va fi în stare să-i scoată din mizeria asta, uită-te la chipurile lor pe care nepăsarea animalică s-a înstăpînit, cum nu tresar, cum surd cu neîncredere: „O să faceți și voi rahatul praaf! Am mai auzit noi vorbe!“ Și iar pune-te pe șezut, pe *nu sînt acasă*, pe *o dau dracului de alfabetizare* și așa mai departe. Asta fusese viața ei în ultimii patru ani.

Cu fiică-sa, Elena vorbise în cîteva rînduri. Fata aproape îi ascunsese viața sa, din nefericire nici măică-sa nu insistase. Aventura cu proprietarul de cai nu i se părea nici anormală, nici periculoasă: Eva știe s-aleagă! Nu pot să-i impun eu bărbatul. Tinerii trăiesc altfel, nu ne putem amesteca! O supăra mai mult disprețul nemărturisit al fetei pentru viața lor de *troglo-diți*, cum spunea. Eva socotea că muncește prea mult, că n-are timp destul pentru distracții, și timpul ei era foarte scurt și-ăunci bănuia că poate să-și permită orice cu el. Mai era la urma urmelor și acea îngăduință a tinerilor mamelor din lume pentru care greșelile fiicelor lor nu au o importanță prea mare. Elena putea foarte bine să certe pe altele, să le vorbească despre viața lor nepotrivită cu noile timpuri, dar dacă ar fi auzit un cuvînt urit despre Eva ar fi protestat și s-ar fi certat cu toată lumea. „Eva poate greși, dar cine nu greșește? Numai că ca o să se îndrepte, ea știe ce trebuie să facă în viață“. Socoteală simplistă și periculoasă. Vecinele îi spuneau la început cu admirație: „Fie, madam Elena, dar strașnic bărbat a mai găsit duduia Eva“. „Cum adică strașnic?“ Pentru vecine a fi strașnic, însemna întii și-ntii să ai mașină ca Mănicatide, apoi să arăți ca el, adică *biné*, călcat, dichisit, totdeauna scos din cutie. Se uitau la părul lui alb și socoteau delicat în gînd: „Asta e un curvar ce n-a văzut Parisul! Dar dacă fetei îi place, n-are decît, ce-i a mea? A mea o să fîmînă cu burta la gură cînd i s-o face hăndrăului de pus coada pe spinare?“ Mai izbucneau ici și colo, mici reproșuri: „Ei, coană Eleno, fie că faceți polițica mare“. „Cum,

adică?" „Păi comuniști, comuniști, dar tot vă puneți bine cu proprietarii, că cine știe?" Elena nu avea de unde să înțeleagă proporțiile acestor afirmări. Lumea vorbea, era slobodă la gură. Deocamdată nu se petrecea nimic necuviincios. Dacă el e în vîrstă și dacă are mașină și are cai, n-are decît. Ii place Evei, bună ziua! Eu nu mă bag în viața ei, că nu-mi place. Pe urmă o luase îngrijorarea. „Stai, că aud că are și-o nevastă și cum vine asta?" O întrebare, Eva spusese că așa-i, dar că nu-i pasă, că-i place. Elena putea să dezaprobe această ușurință, să dea sfaturi, dar parecă o înțelegere izbucnită tot din dragostea ei oarbă de mamă, tot avea. „Cum crezi tu, dar nu e bine!" „Știu, spunea Eva, dar ce să fac? Nu pot să stau cu oricine". „Cum e asta! nu poți să stai cu oricine?" „Mamă, voi ați trăit alte timpuri. Voi vă căsătoreți la 16 sau la 18 ani și cu asta totul se termina. Noi sîntem clădiți altfel". „Adică cum? N-aveți sînge și carne pe voi?" „Lasă, nu-i de nasul dumitale, vezi-ți de fabrică, de ringuri, de cotizații sindicale, de munca de alfabetizare". Nu era dispreț în ceea ce spunea, era mai mult setea aceea de a trăi singură pe care o avusese de mică. Pe urmă iar revenea vechea îngrijorare: „Fata asta e lungă și slabă și disgratioasă la urma urmelor, va găsi cu greu un bărbat, nu pot s-o condamna. Nu poate să sufere să se uite în capul cuiva, să iasă cu un bărbat scund pe stradă, să ridă lumea de ei ca de Stan și Bran sau de Pat și Patachon, că nu mai știe care dintre ei erau: unul lung și altul scurt" Și-apoi, era fericită, ajunsese profesoară, ce-i mai trebuia, în cîțiva ani va ajunge și la Operă. Deocamdată exersa, trebuia să mai dea un examen. Iși avea o meserie. Cei de la școala de coregrafie spuneau numai lucruri bune despre ea: își cunoștea meseria, era o bună pedagogă. Între patru ochi, doamna Yvonne îi întărise vechile bănuieli. Elena o întrebă: „Doamnă Yvonne, credeți că fiica mea va dansa?" „Nu știu, doamnă. E prea înaltă, prea athletică, aici trebuie multă grație, ea a crescut nepermis de mult. Dar vom încerca...". Știa și Eva că șansele sale de a dansa erau destul de reduse și asta o întrista, o făcea să plîngă nopți întregi. Ratase și plecarea aceea la Leningrad, unde ar fi învățat o mulțime de lucruri noi și folositoare. Cît era de neștiutoare, Elena totuși bănuia că excluderea din U.T.M. nu avea cum să-i folosească și gîndindu-se la multele neazuri ale lui Filipache, și el mîncat de griji și obosit, îi ascunsese totul pînă cînd el venise acasă și la o oră tîrzie din noapte o invitase să stea la masă și o întrebă direct:

„— Eleno, tu știi că fata noastră trăiește de doi ani cu un proprietar de cai?"

— Știu, recunoscu ea.

— Și de ce nu mi-ai spus nimic?

— Pentru că ai destule pe cap și n-am chef să te mai supăr cu ale femeilor.

— Mi-ai ascuns totul și acum faptele se răzbună. Anghel mi-a spus azi la fabrică că a vrut sau vrea să fugă cu ala peste graniță. Îți dai seama în ce lucruri am intrat?

Vocă lui nu era minioasă și nici îngrijorată, nu se mai certaseră de la începutul căsniciei lor și de atunci trecuseră ani și înfruntaseră amîndoi o mulțime de neplăceri.

— N-am știut, nu mi-a spus.

— Vreau să te întreb numai cum de-ai putut să taci atîta timp cînd tu însăși ai bănuit poate că Eva are o legătură nepotrivită. Nu sînt un tată incuiat, nu sînt un idiot, am văzut o mulțime de lucruri pe acest pămînt și știu că lumea trăiește cam aiurea, crezînd că primejdia războiului îi dă dreptul să-și dea poalele peste cap. La fabrică jumătate din timp mi-l pierd cu Pîntea la organizația de bază ca să-i împac pe alții care fug de la neveste sau să sancționez pe curvele care strîcă casa altora, sînt sătul pînă în gît de imoralitate și iată că-n propria mea casă se petrec lucruri înspăimîntătoare și eu nu știu nimic, și tu îmi ascunzi, închizi ochii, știu, știu ce-o să-mi spui, că ești mamă, că ai crezut că așa și pe dincolo. N-o să fac teorii, inima omului nu are compartimente ca trenurile și nici măcar semnal de alarmă. Dragostea vine de aiurea, nu i te poți împotrivi, dar ca să-i explici acestei nenorocite că o ia pe drumuri greșite, puteai să o faci...

Elena începuse să plîngă și el o mîngîiase pe creștetul capului. Era trist și îndurerat și simțea că e singur și neputincios în fața acelei ființe de carne și sînge care era Eva. Nu-i putea spune nimic, sau aproape nimic. Cuvintele mari ca: datorie, luptă de clasă, compromiterea ideilor pentru care el suferise o viață întreagă, asta n-o puteau impresiona. În sufletul lui Filipache se năștea o convingere nestrămutată că trebuie să procedeze într-un fel drastic și fără ieșire. Ce face un om în starea lui, ce face un tată cînd își dă seama că nu mai are de fapt o fiică? Ce face un om în situația în care trebuie să-și taie o mîină pentru ca ea cangrenează? Și-o taie! Trebuia să-i vorbească, dar cuvintele nu ajutau la nimic, el știa bine, el cunoștea disperarea nejustificată a unora dintre tineri, care cred că pot să-și permită orice numai pentru că viitorul nu le este foarte limpede. De cînd auzise prima oară că Eva are un logodnic, proprietar de cai și o căutase la hipodrom, avusese sentimentul zădărniceii intervenției sale. „Bine, o să mă duc, o s-o găsec, o să-i vorbesc. Și ce-o să-i spun? Că asta e un ticălos, un exploataitor. Îmi va rîde în nas. Ea nu poate fi convinsă cu asemenea argumente. Ea are din familia noastră o viziune comunistă asupra lumii, ea știe ce e drept și ce nu e drept, ea în fond urăște lumea acelui bărbat, dar pe el, pe acest bărbat îl iubește! Și-atunci? Cine-și putea închipui că acest proprietar de cai, probabil plin de bani, cu mașină, nu o convinge că oamenii de felul său, Filipache, muncesc zadarnic, pentru ce? Pentru ideea himerică a egalității tuturor celor lipsiți pînă atunci de drepturi? pentru o societate în care trîntori de genul acestui proprietar de cai nu aveau ce căuta. Și în această luptă necruțătoare începută de el atît de tîrziu, cine avea cele mai multe șanse? Acel proprietar de cai, care avea mașină, care era probabil un bărbat frumos și bun de gură. Ce putea atunci să-i ceară Filipache fetii lui decît să renunțe definitiv: ori la el, ori la acest bărbat, socoteală simplă, dar care dădea naștere la atîtea încurcături...

Eva se întoarse după miezul nopții în ziua aceea. Fusese iar la un chef cu Manicatide, colîndase restaurantele, și era obosită de moarte. Ar fi vrut să doarmă, dar cînd văzu lumina mare în toate odăile casei lor, bănuia că s-a întimplat ceva neobișnuit. Intră, își găsi părinții la masă, stînd nemișcați ca și cînd ar fi murit cineva, spuse bună seara, îi întrebă de ce nu s-au culcat și ei o poftiră să se așeze. Geamurile erau deschise, de afară venea răcoarea copacilor abia înfrunziți (era aprilie, un aprilie rece și întîrziat.)

— Ce-i cu voi, vreți să-mi spuneți ceva?

Mirosea ușor a alcool, era înaltă, frumoasă, cu părul răvășit puțin de vântul de noapte, cu strălucirea nocturnă a ochilor găsită la toți petrecăreții, era îmbrăcată frumos, cu pantofi albi, cu o poșetă ieftină dar curată, avea un aer de femeie stîrnită de primăvara de afară, de nemulțumire și de o dorință secretă, pentru ceva necunoscut lui Filipache. Manicatide ciștigase la curse o sumă nu prea mare, voise să petreacă. Era imprudent, nu voia să știe de ziua de mîine și glumise amar: „Voi, femeile mele, n-o să mă lăsați să mor. Acum am chef să umblu, să petrec...” Se îmbăta mai repede de la o vreme. Ajuși în centrul orașului, Vasilescu, pentru că cu ei fuseseră, și cu Irma, și cu unul Burcea, de la minister, îl chemase să doarmă sus la el. Manicatide era furios pe ceva de neînțeles și spusese brutal, cu invidie: „Cum pun ghiara pe o sumă mai mare de la cai, dau o filodormă și mă mut aici în centru, nu pot să mai sufăr mizeria și noroiul ala de mahala, bine am mai ajuns, n-are nimeni grije de mine, de ce nu-mi împrumuți bani, de ce nu puneți mîna de la mîna ca să mă salvați?” îi certase în gura mare, în mijlocul străzii, stîrnind curiozitatea ultimilor trecători. Eva îl simțise, și nu era prima oară, slab și mizerabil și dorise să plece repede acasă, să-l lase acolo și fugise pe neașteptate, urmărită de strigătele lui: „Hei, unde fugi? Stai, stai, nebuno!” Și urmase un ris puternic, repercutat de zidurile amorțite sub noapte. „Cît o să mai dureze toată mizeria asta?” se întrebase singură și disperată. Nu-l mai iubesc, ceea ce simt acum e milă și nu dragoste, e ca o fatalitate, aștept ceva care nu mai vine, știu că mai sînt oameni în lume care merită atenția și dragostea mea, dar cum să scap de sentimentul ăsta ticălos, cum să fug de toată mizeria asta?” Venise aproape fugind spre casă, bănuia că îi va găsi culcați ca de obicei pe ai săi, și-acum iată-i aici, la masă, privind-o parcă cu neindurare, căutînd să vadă pe chipul ei ceva murdar și inexplicabil. Simțea, știa cu exactitate că marea scenă a mărturisirilor, a tragerii la socoteală, urma chiar în minutul acela, dar nu-i fu frică, de mult voia să se răfuiască cu ei, pentru că pe ei îi considera vinovați c-o aduseseră așa pe lume, înaltă și nenorocită, lacomă de plăceri pe care nu le va mai avea niciodată. Privi ochii cenușii, de lup ai tatălui său, obrazul lui tăiat de griji și gura aceea strînsă mînios și știu ce-o să audă, dar tocmai cruzimea chipului său o hotărî să-i sfideze pe amîndoi și să le răspundă la fel de necruțător.

Contrar așteptărilor, Filipache vorbi blind și impersonal, e drept, fără urmă de bunăvoință, ca unui străin căruia trebuie să-i spui ceva meticulos ca să te priceapă și te temi că nu va pricepe și-o iei de la cap și revii și ai mereu impresia că celălalt e idiot și nu înțelege și totul se transformă într-un talmeș balmeș caraghios.

— Eva, ce-i cu proprietarul acela de cai?...

— Fost proprietar de cai, preciză fata ironic.

Elena tăcea posomorită și tresări cînd auzi veselie ei deplasată în voce.

— Fost proprietar de cai, reluă Filipache, parcă trăgînd o concluzie.

— Îl cheamă Manicatide, dacă vrei să știi, preciză iar Eva, dispusă să dea convorbirii acea ascuțime care lipsea deocamdată.

— Mă rog, constată rece tatăl. Cu acest domn este adevărat că ai vrut sau vrei să fugi peste graniță?

Urmă un minut de tăcere, lung și penibil. Elena o fixă cu minie și asta o descumpănea pe Eva.

— Am vrut. Lucrul s-a consumat. Nu se mai poate.

— De ce ai vrut să fugi, Eva?

— Nu știu, spuse moale, începînd să simtă cum o deznădejde ciudată o ia în stăpînire ca o apă mare și plină de volburi.

— Cum nu știi? se miră moale Filipache.

Ce putea ea să explice acestor doi oameni pe care-i socotea simpli, dar care nu erau de loc simpli, că fusese atrasă de eleganța aceluia bărbat, de manierele lui, de luxul unei vieți mai mult probabile, de timpul acela plin de cai, de barurile strălucitoare în care intrau, de invidia simțită în ochii altor femei și mai ales de visul că va străluci vreodată lingă el în cine știe ce societate de undeva de la Paris, de la Londra sau New-York, unde ea trebuia să fie o mare balerină și el un fel de slugă credincioasă și bună, mai bătrînă și mai imblinzită acum, fără Clara, fără amantele lui, numai un domn manierat care se ocupă de contractele ei, de turneele în Australia sau din America Latină... Puteai să spui aceste lucruri celor doi oameni din fața ta pentru care supremul vis era să se scoale în fiecare dimineață la vreme ca să nu întîrzie la ring și la fabrica aceea plină de mirosul de plumb care-i năpădise hainele și pînă și sufletul, fabrică pe care Filipache o conducea, dar care nu era în stare să-i asigure măcar o casă mai bună, un salariu mai bun, pentru că taică-său deși cîștiga mai mult, tot în haine vechi umbla, nu ca Manicatide în stofă englezească sau chiar ca pîrlitul de Vasilescu, salariatul lui, om cu apartament lingă Aro, descîrcăreț și vesel. În definitiv, cît credeau ei că poate răbda o fată ca ea, mutrele timpuri ale elevelor sosite să învețe, ca și ea pe vremuri, arta dansului? Cît să mai rabde oboseala zilelor nesfîrșite cu ședințe și cu interminabile discuții, cu excluderi din organizația de tineret atunci cînd se află că te bagi în treburile altor femei? Ce să spui lui Filipache despre deznădejdea ta la gîndul că s-ar putea să nu ajungi niciodată pe o scenă și să nu dansezi niciodată deși asta ai visat toată viața? E drept, nimeni, nici maică-si, nici lui taică-su nu-i promisese nimic, dimpotrivă. Filipache spunea de multă vreme că partidul comunistilor nu dă nimic nimănui în afară de libertatea și fericirea tuturor, cerînd în schimb multă energie și devotament, dar ce era această fericire a tuturor cînd ea încă nu putea să-și cumpere acele rochii frumoase pe care le rivnise, cînd șmecheri ca acest Vasilescu învîrteau mii de lei și chefuiau și petreceau și prostul de taică-său probabil că vorbea toată ziua, acolo, la fabrică, despre dreptate și egalitate și fericirea de mîine...

Dacă i-ar fi spus lucrurile astea tatălui ei, Filipache ar fi avut ce să-i răspundă, dar ea nu scoase nici un cuvînt. Devenise iar agresivă pentru că, în momentul acela își aduse aminte ce sentiment de ratare încercase de cîteva ori, își aminti de drumurile lungi cu Manicatide, de gerurile acelei ierni cînd făceau contrabandă, își aminti de decăderea lui și își mai aminti și de ceilalți, de Denise și de Pavel și se simți parcă vinovată de soarta lor, vinovată că crezuse în cuvintele lui Filipache care-i cerea numai răbdare și care îi explicase odată că se petreceau lucruri complicate și că schimbarea societății nu era un fleac care se produce cît ai bate din palme. „Bine, înțeleg“ protesta o altă ființă din ea, „dar cît să mai aștept, am destui ani și trece tinerețea și după aceea la ce-mi mai folosește

mie toate cuvintele frumoase și așteptarea celui viitor fericit care nu mi se cuvine mie, ci altora?”

Filipache ghici ce gîndește fiica lui și zise simplu :

— Nu crezi că ar fi bine să-mi povestești cum l-ai cunoscut pe Manicatide și ce s-a întîmplat de-ai ajuns în situația nenorocită de a fi în stare nu numai de a ne lăsa pe noi, ci de a părăsi chiar țara de dragul unui aventurier care nu vede în tine decît o gîsculiță oarecare...

Era greu să-i spui totul unui părinte și mai ales era greu de găsit acele cuvinte care să cuprindă în ele tristul adevăr. Eva încercă, le spuse simplu cum venise Manicatide în subsolul școlii doamnei Yvonne, le povesti cum o chemase la plimbare, cum umblaseră ore întregi cu mașina pe la vechile minăstiri și biserici...

Aproape că-i plăcea să retrăiască acele dulci ceasuri de demult, cu toată minciuna lor absurdă. Filipache n-o întrerupse, medita, parcă doborît de somn și de oboseală, dar în realitate era atent și disperat pentru că înțelegea tot mai mult că vechea lui bănuială se confirma și că Eva intrase într-una din acele iubiri nenorocite care nu se termină atît de ușor, dar tocmai sentimentul acesta îi întărea convingerea că trebuie să fie necruțător.

— Eva, o întrerupse o dată, noi nu sîntem creștini, nu ți-am vorbit niciodată despre păcat, dar el există și trebuie să ținem seama de el. Cum ai putut să primești să trăiești cu un om căsătorit? Totul pot să înțeleg : și faptul că e mai bătrîn ca tine și că e un ticălos, dar nu înțeleg de unde lipsa asta de milă față de femeia lui, la tine? Voi poate ați citit mai multe cărți decît noi și ați văzut multe filme și poate morala e mai elastică acum, dracu s-o ia, totdeauna cred că cea a fost foarte elastică pentru unii — dar conviețuirea asta trivială în trei, cum poți să mi-o explici. Vezi, și animalele au o mîndrie a lor, ele sînt inconștiente, dar sentimentul dragostei există cu toată orbirea instinctuală de care dau dovadă. Poți admite că o fată de muncitor, crescută într-o casă sănătoasă și curată, poate fi o iapă oarecare, gata să primească, iartă-mă că-ți vorbesc atît de brutal, că ești fiica mea, pe oricine are chef de ea?

Eva asculta surprinsă cuvintele celui om parcă îmbătrînit pe neașteptate, pentru că glasul lui scăzuse, nu o certa, nu era mînios, nu avea nimic amenințător în ceea ce spunea, era numai o gravă și disperată spaimă în cuvintele lui, atît, dar această spaimă era cutremurătoare și simțea cum îi îngheață spinarea.

— Eva, spunea el încet, cu o voce coborîtă, parcă temîndu-se să nu fie auzit. Stai și cere pomana unui bărbat sâstisit de alte femei, îmi vorbești de cariera ta pe care el te-a asigurat că ți-o poate face peste graniță. Cum, adică? O să danseze el în locul tău? Și dacă poți dansa, de ce nu dansezi aici, pentru că și aici e lume și încă mai înțelegătoare cred eu în ale artei decît pe-acolo pe unde vrei tu să mergi... Nu vezi că te minți, nu vezi că mîntea ta judecă profund greșit, că ai o mentalitate de om de nimic, gata să se mulțumească cu orice fărîmituri de la masa altora? Nu ai puțină rușine, Eva?

De afară veneau șoptele nocturne ale copacilor bătuți de vînt. Fetii i se făcuse frig.

— Crezi că s-au terminat bărbații din lumea asta? Crezi că o dată cu apariția acestui terchea-berchea, ai terminat cu viața sentimentală, crezi că nu vei mai iubi pe nimeni? Te înșeli, numai că va fi prea târziu când ai să înțelegi că nu se poate trăi fără demnitate. Eu nu pot să-ți dau sfaturi, ba ceva mai rău: eu te voi părăsi, eu nu mai am nici o fiică. Înainte încă de a-mi spune ceea ce mi-ai spus, eu am ghicit totul și am știut ce hotărâre să iau. Eva, te rog să te duci unde vezi cu ochii, ai un salariu acum, ești majoră, eu nu te mai cunosc. Nu te pot arunca pe drumuri, dar îți spun că nu te mai pot vedea în fața ochilor. Orice zi de întârziere mă va face să sufăr, dar nu-i nimic, într-o zi poate voi pleca eu de-aici în locul tău. Știu că Elena o să plângă acum și-o să mă roage să fiu înțelegător, dar eu n-am timp și nici chef să facem teatru. Niciodată, înțelegi, Eva, niciodată nu-ți voi ierta că ai vrut să mă părăsești fără să-mi spui, tu nu ne-ai iubit pe noi, pe mine și pe Elena, și-ai dovedit lucrul acesta în momentul în care ai recunoscut că ai fi plecat fără nici o strângere de inimă. Această mărturisire îmi dă dreptul să fiu la fel de hotărât. Nu mai ești fiica mea, știi, eu nu spun vorbe în vânt, probabil că maică-ta va mai avea grijă de tine, e firesc că o să vă mai vedeți, dar pentru mine, din această seară, Eva, ești moartă. Nu vreau nici măcar să mai știu că ai existat.

Se ridică greoi de la masă și spuse simplu Elenei care într-adevăr izbucnise în plîns:

— Haidem la culcare, mâine ne sculam de vreme...

Și o lăsară amîndoi singură pe Eva care înțelese că hotărîrea lui Filipache era nestrămutată și că nu mai trebuia rostit nici măcar un cuvînt în plus.

XIII

De cîțva timp, Pîntea sîmțea că în aer plutește o amenințare vagă, că în viața tipografiei se schimbase ceva. Oamenii munceau la fel de preocupați, zi și noapte, zidurile vibrau de zgomotul mașinilor neoprite. Ciudat lucru, de la minister soseau pe rînd admonestări după admonestări. Ba că ridicarea hîrtiei din gară de triaj întîrziase (deși la un control se constatase că vina era a fabricii de la Bușteni), ba că se risipesc coloranții, ba că înlocuirea urgentă a unor piese costa prea mult și nu erau fonduri, ori că realizarea trimestrială a planului suferea — de unde tăierea primelor sau mieșorarea lor și de aici nemulțumiri printre muncitorii care, pe bună dreptate, erau surprinși că eforturile lor nu erau răsplătite. Se făcuseră ședințe de analiză pe secții, se constataseră într-adevăr defecțiuni, unele absențe și chiar greșeli, dar cifrele erau nemîndurătoare: planul la tipărituri era cu regularitate depășit, cu mici excepții volumele livrate Difuzării erau de bună calitate. „Cineva nu ne iubește“, spunea secretarul în barbă, lăsînd să fie auzit numai de către Filipache, pentru că, ciudat lucru, cu șeful sindicatului raporturile celor doi nu mai erau de loc bune. Anghel lipsea în mod ostentativ de la consfăturile de producție, pretextînd că are treabă în alte locuri și nu lipseau voci care să aducă la cunoștința directorului și *adventistului* că el, Anghel se desolidariza de măsurile luate de către conducere, învinuindu-i pe Filipache și pe Pîntea de muncă sectară.

Un alt conflict mai vechi reieșise la suprafață cu un prilej îndepărtat, dar care avea acum consecințe foarte neplăcute. Încă din primele luni ale

numirii sale ca director, Filipache se bătuse pentru menținerea în fabrică a unor maiștri care aveau o înaltă calificare, dar pe care, nu se știe de ce, șeful cadrelor voia să-i îndepărteze. Directorul îl chemase pe Levente la el și-l întrebuse ce are cu oamenii aceia, cărora le cerca îndepărtarea cu înverșunare. „Trebuie să ducem o politică de cadre foarte fermă.“ „De acord“ zisese Filipache. „Și-atunci?“ se miră Levente, un om gras și roșcovan, cu gene albe și mina veșnic nădușită. „Atunci?“ „Nu pot să-i țin.“ „De ce?“ „Păi asta, Cizek, de la atelierul de fotografiat are rude în Germania.“ „Și ce dacă are rude în Germania? Se poartă bine, a făcut vreo boroboață?“ „Nu știu.“ „Cercetează și pe urmă hotărăște...“ „Tovarășe Filipache“ se aprinsese Levente, „eu sînt pățit cu nemții ăștia, dacă a fost hitlerist?“ „Nu mă întreba pe mine și cercetează, dar nu-l da afară. Mai departe...“ „Mai departe...“ — asudase Levente — „Stăvroiu, mașinistul-șef de la Plane, a făcut ceva prin 36...“ „Ce-a făcut?“ „Mi se pare că a ridicat o biserică cu liberalii sau eu nu știu cine...“ „Cercetează, deși, la drept vorbind, faptul că a ridicat o biserică nu mi se pare chiar așa o ticăloșie. Mai bine l-ai convinge să nu asculte de popi, ce dracu, dumneata nu vezi că astea sînt proștii?“ Levente se roșise și protestase nervos: „Eu îmi fac datoria, tovarășe director.“ „Făți-o, că nu te împiedică nimeni!“ Filipache nu avea antipatii personale și nu judeca oamenii după aspect. Niciodată nu crezuse definitiv într-un om decît după ce îl verificase bine. Era o practică de partid și singura excepție în această circumspecție firească avusese loc în cazul lui Anghel, unde sentimentalismul și alte lucruri interveniseră în favoarea omului acela care-l înfrunta acum pe ascuns. Dar în cazul lui Levente se naștea ceva ciudat de care Filipache nu mai era responsabil. Omul era unsuros în sensul cel mai rău al acestui cuvînt. Umbla neglijent, vorbea pe șoptite, aproape de ureche ca și cînd totdeauna ar fi avut de împărtășit cuiva un secret și asta îi displăcea profund directorului care era un om deschis, fără fașoane, spunînd totul cu brutalitate chiar atunci cînd își dădea seama că ceea ce va rosti va supăra pe cel din fața lui. Într-o convorbire cu Pîntea, Filipache îi mărturisise acestuia că nu-i plac ochii lui Levente. „Domne, asta o face pe detectivul și mie nu-mi place, el nu e pus aici ca să ancheteze, trebuie să știe totul despre oameni, dar să nu-și ia aerul asta de Scherlok Holmes că are de-a face cu muncitorii și pe muncitori să nu-i suspectezi că te bagă în aia mării cit ai zice pește!“ Levente simțea că Filipache nu-l înghite, dar asta nu-l împiedica să vie în fiecare zi aproape cu cîte o hîrtiuță plină de rînduri necitite în care directorul nici nu-și arunca măcar ochii, fapt care-l exaspera pe șeful cadrelor. „Ce-i Levente? întreba Filipache, iar ai descoperit vreun spion, vreun sabotor?“ „Tovarășe director, nu rîde tovarășe director, că o să ne trezim într-o zi cu fabrica scrum, și-atunci eu am să le spun tovarășilor că dumneata ai luat totul în derîdere.“ Filipache n-avea timp și-apoi cînd îi vine unui zi de zi cu fleacuri, nu prea-l mai creditezi. „Ia spune, Levente“ zicea cu ochii în situațiile secțiilor. „Îl știți pe Melinte?“ „Melinte? Melinte... Care Melinte?“ „De la Monotastere.“ „Da. Ce-i cu el?“ „A venit un denunț, cică a fost legionar...“ „Ei, asta nu e prea plăcut, mi se părea un om serios, care muncea bine...“ „Păi vedeți? Ei se prefac, ei vor să ne adoarmă vigilența, dar nici noi nu dormim.“ „Bine, bine, cercetează...“ „Ce să mai cercetez? Gata, i-am dat preavizul...“ Filipache simțea că turbează: „Ia ascultă, măi omule, dacă vine unul la tine

mîine dimineată și te acuză că ești Adolf Hitler, ce faci?“ Levente pălea. „Cum o să spună așa ceva?“ „Uite că mai sînt și din ăștia.“ „Nu cred“ se încapățina Levente. „Nu crezi, dar cercetează și cheamă omul înapoi, are familie, copii, nu-ți face un păcat, cercetează...“ Și în cazul lui Melinte și al altora se dovedise că adevărul era altul și-atunci Filipache îl chemase la el pe Levente și-l scuturase serios: „Ia ascultă, tovarășe Levente, cît mai ai dumncata de gînd să ne faci greutăți? Uite că Melinte s-a adresat pînă la Comitetul Central și i s-a făcut dreptate. De ce ascuți de calomnii și nu cercetezi?“ „Am cercetat.“ „Nu cred. Dacă cercetai nu stătea omul pe-afară trei luni și eu nu rămineam cu o secție în aer...“ Filipache confirma un lucru dureros pentru vremea aceea; el de cînd luase fabrica în mînă spusese celor cu care lucra: „Tovarăși, mare atenție la cadrele de specialiști. Capitaliștii au ținut fabricile și s-au îmbogățit cu oameni capabili. Trebuie să avem grijă de ei, altfel ne ia mama dracului! Noi trebuie să învățăm, să nu dormim, să tragem cu ochiul și dacă sînt elemente dușmănoase să le arătăm că nu avem nimic cu ei dacă-și vîd de treabă. Cînd nu-și mai vîd, apoi, atunci nimic nu-i mai scapă, dar cît putem să-i folosim, să-i folosim. E drept că n-am moștenit niște fecioare, că nu toți sînt curați și la asta se cere multă băgare de seamă, dar fiți delicai cu oamenii aceștia, căutați să-i convingeți, poate că unii au greșit fără să vrea, poate că au fost mințiți. Cei mai mulți sînt ca și dumneavoastră, muncitori, drumul lor poate a fost deosebit de-al nostru din pricina lăcomiei și a dorinței de cîștig ușor. Dacă vor să pună umărul să nu-i împiedicăm.“

În asta unii vedeau împăciuitorism și stingerea luptei de clasă, dar Filipache nu iertase atunci cînd se constatasese că existau și sabotori în fabrică cum fuseseră vreo doi de la lynotipe care iubeau uzina și pe conducătorii ei ca sarea în ochi. „Asta e altă căciulă, spunea directorul mihnit de atîta orbire, cu ăștia o să discute Miliția, avem o miliție bună...“ și îi îndepartase fără multă vorbă din tipografie.

Numai că mai tirziu, Anghel și cu Vasilescu folosiră amănuntele și întreprindeau în ascuns opinia că lui Filipache îi plac mai mult cei compromiși, că lui Stăvroiu care fusese liberal îi dădea primă regulat, că lui Cizek numai mașină la scară nu-i oferise ca să se ocupe de laborator cu priceperea lui, ca să nu mai vorbim de Melinte, căruia îi strîngea mîna oridecîteori trecea prin secție și ședeau de vorbă ca doi prieteni de demult. „Asta-i familiarism!“ șopteau gurile rele pe la spate. „Se poate ca directorul să se fiină de git cu elementele astea compromise?“ Totul verea de la asprimea lui Filipache care pe de altă parte nu îngăduia nimănui să întirzie sau să nu-și facă datoria. Ceea ce se numește o *mînă de fier* nu e totdeauna un om care răcnește sau își disprețuiește subalternii, cît un om care știe totul despre cei din jurul lui, un om care cere pentru că cunoaște și-atunci e greu să-l duci cu zăhărelul, ori lucrul acesta e cel mai greu de suportat de către chiulangii și demagogi. În unele ședințe, Filipache îi admonesta pe cei care o luau razna și ridicau cifrele de plan pe spinarea muncitorilor din secție și asta bineînțeles nu era pe placul, să-i spunem, lui Sirbu sau a altora. Directorul îi chema și le freca ridichea cu umorul lui abia simțit dincolo de vorbele pașnice în aparență: „Ia spune, Orghidane, pe cine mai vrei s-aduci în secția ta să-ți lege cărțile, că vîd că ai umflat cifrele cu pompa de bicicletă.“ „Pe nimeni, tovarășe Filipache.“ „Atunci de ce nu ești realist, de ce vrei să spe-

tești fetele alea din secție, de ce vrei să iasă lucru de mîntuială? Tu nu înțelegi că omul nu e o mașină și că nu scoțindu-i sufletul o să facem revoluția cu ei? Vrei să ne spună că-i ținea mai bine Bazilescu decît noi? Ce-s vorbele astea mari: lupta pentru plan, cutare, cutare... Ia fii atent..."

Mai existau apoi oamenii necalificați, aduși pe ușa din dos de către Sirbu și Stamate, angajați, ciudat lucru de Levente, fără o prea mare străduință în cercetarea trecutului. Astfel, aproape fără să vrea, Filipache fusese pus în fața unui fapt împlinit: într-o dimineață, un muncitor de la depozitul de hîrtie intrase direct în birou fără să mai țină seama de protestele secretarei și își trîntise șapca de pămînt: „Tovarășe Filipache, eu unul nu vreau să intru în pușcărie.“ „Ce s-a întîmplat, mă Gheorghe?“ „Păi șeful depozitului fură și vinde hîrtia și eu s-o plătesc, că el e hoț și nu semnează.“ „Da cine e șeful tău, nu e Neculae?“ „Nu mai e, a fost internat în spital și tovarășu Levente mi-a adus o podoabă, pe unul Cîrneci.“ „Și ce face asta?“ „Tovarășe Filipache, fură. Eu îl cunosc demult. Eu stau pe groapa Floreasca, asta a intrat în case de om și-a pus mina. Dar mi-te aici! A fost condamnat de două ori și a ieșit, și-acum mă comandă pe mine.“ „Mă, tu spui adevărul?“ „Să-mi sară ochii!“ „Bine.“ Il chemase la el pe Levente, șeful cadrelor. „Tovarășe Levente, cine l-a angajat pe Cîrneci de la depozitul de hîrtie...“ Celălalt iar asudase și-și frecase palmele. „Știu eu? Poate cineva din secție...“ „Dumneata nu știi nimic?“ „Ce să știu, poate ați aflat dumneavoastră ceva...“ „L-ai verificat?“ „Cred că da.“ „Crezi, ori ești sigur? Uite ce e, tovarășe Levente, ia cercetează și vino și spune-mi.“ Levente se speriasse și-l dăduse afară pe șeful depozitului. Peste o săptămînă Filipache auzise. „Ce-ai făcut tovarășe Levente?“ il întrebă iar pe șeful cadrelor. „L-am dat afară pe Cîrneci.“ „De ce?“ Levente nu știa. „Ai aflat că a fost condamnat de două ori?“ Levente nu știa, dar se bucura că îl dăduse afară pe șeful depozitului. „Iar ai greșit“ auzise după aceea cu stupeoare. „De ce?“ „În general n-am încredere în recidiviști, dar asta nu e un motiv ca să nu-l menții în serviciu. Nu să-l pui șeful unui depozit, dar o bucată de pîine trebuie să mînînce și apoi, dacă omul s-a îndreptat între timp?“ „Haida de!“ exclamase Levente, convins că cine a furat de două ori nu se mai poate îndrepta...

Din toată povestea asta rămăsese zvonul că directorul Filipache nu numai că-i protejează pe liberali și pe cei compromiși, dar pină și pe hoții îi angajează, după ce serviciul de cadre își face datoria. Pîntea îi atrăsese atenția lui Filipache: „Măi, omule, cineva te mînîcă de cur și tu habar n-ai! Vezi că o dată o să fim trași la răspundere de fapte pe care nu le-am săvîrșit. Ar trebui să cauți și să afli cine nu are loc de tine și să tragi în el să-i iasă fulgii!“ „N-am timp, Pînteo, n-am, scumpule, timp de fleacuri. Despre munca mea nu mi-e chef să vorbesc. O să se vadă, cînd o fi la o adică. Doar noi nu muncim aici într-o pivniță, totul se știe, totul se poate discuta.“ „Nu e bine, Filipache, gura omului face mai rău decît obuzele. Ai să vezi. Azi un cuvîntel, mîine altul, cine are timp să verifice, te vei trezi dușman al poporului.“ Filipache iar rîsesse: „Chestia cu aria calomniei nu se mai prinde în regimul nostru.“ „Bine“. Dar vorba rodea undeva temei-nic și Filipache alimenta aceste zvonuri. Era un om glumeț, care spunea lucrurile pe șleau și unele urechi diformau aceste vorbe, existau susceptibilități și cineva avea grijă să le zgîndăre. Cînd hîrtia nu sosea la timp, Filipache înjura pe birocrații de la minister, ori aici ajungea zvonul că Filipache spunea că conducerea ministerului e incapabilă și că el, Filipache.

ar da-o dracului cu toți de-acolo! Ori, omul e om și se supără. Azi una, mâine alta, faptele se încapăținau, iată de ce Anghel declara de la o vreme în gura mare că el se desolidarizează de conducerea actuală a fabricii, iată de ce soseau avertismente și observații; ba că la distribuirea hîrtiei se greșise, ba că, din neglijență se risipea materialul, cite și mai cite. Filipache vedea hîrțile, la primele răspunsese tăios, dictînd secretarei și așteptase răspunsuri care întîrziu și care, chiar dacă soseau, aveau același aer amenințător. În zilele cînd se acordau primele, Filipache era chemat la minister și i se demonstra că fabrica lui muncește cel mai prost și că fondul premial e foarte mic, din ce în ce mai mic. La început Filipache crezuse, convocase contabilii, cercetase fișele de lucrări, avea oroare de umflarea cifrelor, de minciună, și cifrele demonstau că nu se umflase nimic, că cheltuielile de tipărirea cărților nu sporiseră, dimpotrivă, se micșoraseră, că fabrica în general mergea bine, că oamenii ei munceau. Se dusesese cu rapoartele și cu avertismentele la minister și funcționarii de acolo începuseră să se uite la el cu ironie și să-l cam ia peste picior. Cea mai ușoară formă de calomnie era aceasta: ei, tovarășul Filipache, e un tovarăș bun, dar e cam ușuratic, uite a făcut școală de coregrafie pentru copiii muncitorilor, fapt care nu e rău, a făcut club, dar ce trebuia atîta lux, a cheltuit cu grădina din curte cîteva sute de mii de lei, de ce? Spune dînsul că plumbul e foarte otrăvitor și că trebuie să schimbe aerul, dar parcă cine-i împiedică pe tovarăși să meargă la șosea dacă au nevoie de aer curat, ia să ne spuneti! Dînsul a mărit cantina, astă toamnă a pus faianță, la grafice 6 e faianță și la closet, să mă scuzați, totul e bine, la ședințe se aduc crini și se pun pe masă, s-a cumpărat o masă de ping-pong și întreprinderea are echipă de fotbal în *orășenesc*, numai cu un lucru stă prost tovarășul Filipache, dînsul nu scoate cît scot cei de la Grafice 8 unde nu sînt flori sub ferestrele tipografiei și nici faianță la W.C., în schimb oamenii realizează cifre care te uimesc!“

Cînd auzea toate astea Filipache simțea că înnebunește. Din nefericire își creiase reputația de aiurit deși era un om cu capul pe pămînt. „Artist“ preciza cineva cu maliție, „iubește artele și frumosul“ și cuvîntul acesta făcuse ocolul Bucureștiului. Cînd venea vorba de Grafice 6 atît se spunea: „A, Grafice 6, acolo e artistul! Filipache. Omul care a sădit *cana indica* în mijlocul curții!“ și pune-te pe ris și dă-i și dă-i! Dar Filipache era și încapăținat și-atunci începuse să cerceteze cifrele comparative servite de către birocrații de la minister. O minte limpede vedea dintr-un cîndeai că, de pildă, la o altă tipografie nu se puteau tipări atîtea volume din motive foarte simple: nu erau destule mașini și oricît randament ar fi dat cele existente, ele nu ar fi putut acoperi cifrele prezentate. Cînd își exprimase uimirea, într-o ședință, se auziseră glasuri indignate: „Filipache e invidios! Ne calomniază! Doar cărțile se pot număra, sînt depozite, sînt librării!“ Adevărul e că nu le număra nimeni în vremea aceea, pentru că nu era timp și pentru că existau încă sectoare neorganizate și mai ales o mare dorință de a se prezenta cifre excepționale, preluate ca recorduri și făcut din ele obiecte de cult. Și-atunci cine să înțeleagă acel glas singuratic care spunea că nimeni nu folosește din lupta aceasta, că orice invenție se plătește mai tîrziu și că odată se va constata cît rău au făcut demagogii și răii intenționați pentru care cauza socialismului era numai o trambulină.

La necazurile acestea se adăuga și un necaz personal pe care Pîntea îl ghicea, numai, dar despre care nu știa decît lucruri vagi. În fabrică se și zvonea că Filipache se certase cu Anghel și că din asta n-o să iasă nimic bun, pentru că președintele sindicatului are prieteni la minister și o să vadă el pe dracu pentru că prea o luase razna. Svonurile le întreținea Vasilescu cu echipa lui, ele plecau din birourile administrației și ale contabilității și aveau un circuit oarecum exterior cadrelor de conducere, pentru că nimeni nu îndrăznea să vorbească de funie în casa spînzuratului. Pîntea aflase întimplător de toate astea de la Antonică, mașinistul, *gură de aur*, pișicher și palavragiu, altfel om serios. „Adevărat, Pîntea?” întrebuse într-o seară. „Ce, mă Antonică, ce să fie adevărat?” „Ei, dăduse el din umeri parcă absent. Schimbarea domnilor, bucuria nebulilor!” „Adică ce schimbare, Antonică?” „E adevărat că vă schimbă?” „Pe cine să schimbe, mă Antonică?” „Pe tine și pe director?” „Ei, și dacă ne schimbă ce-o să fie? Mergem de unde-am plecat, că meserie am învățat și n-am uitat-o.” „Cum, tu nu știi nimic?” „Nu știu nimic.” „Păi ce fel de secretar de organizație de bază ești tu dacă nu știi nimic?” „La partid nu ardem gazul degeaba, avem și alte treburi.” „Și nici nu vrei să afli?” „Dacă ai să-mi spui, bine, dacă nu, puțin îmi pasă!” Mașinistul își ștersese fruntea de sudoare și se așezase pe un scaun. „Măi Pîntea, voi mi-ai mâncat mie zilele într-o ocazie, tu și cu Filipache, dar eu tot vă iubesc, mă, că sînteți drepți și cinstiți și cînd o fi la o adică n-o să țin eu seama că voi nu mai aveți loc de fundul unei muieri de-mi plăcea mie, dar nu-i nimic. Uite ce e. Mănîncă lumea rahat că Filipache ăsta ține cu legionarii și cu liberalii și că, pină și pe hoți i-a aciuat aici în tipografie, dar nu e adevărat, eu pun mîna în foc pentru el și pentru tine. Dar de, gura lumii e slobodă și aia de la minister cică vor să organizeze o ședință mare, să-l ia la întrebări și să-l cerceteze pe Filipache. Cică l-ar numi director pe Anghel care-l roade pe la spate pe omul care l-a adăpostit în casă, dracu mai pricepe ceva! Lucruri încurcate, dar eu nu mă bag, numai că ar trebui să-i vorbești tu lui Filipache și să-i spui toată tărășenia, că e păcat de el, poate are și el vreun sfînt pe-acolo pe le minister să pună o vorbă, să nu ne trezim cu Anghel director că mie ăsta nu-mi place, și-o spun pe-a dreaptă! Are o gașcă a lui. ăsta a început să putrezească, ascultă-mă pe mine!”

Antonică se ridicase, își luase șapca și plecase. Pîntea stătuse cîtăva vreme prost pe scaun. Acum începea să înțeleagă de ce era întebat de cîtăva vreme de la raion cîte ceva în legătură cu Filipache. Cei de-acolo nu spuneau ce anume doreau să știe, dar parcă așteptau ceva de la el, adică el, Pîntea să le aducă la cunoștință unele lucruri care lui, lui Pîntea, să nu-i fi plăcut și el nu pricepuse, abia acum începea să înțeleagă cîte ceva. „Il pase pe Filipache și el e nebun și nu se apără și nu se duce la partid să pună chestia deschis, să vorbească cu cineva de-acolo.”

Și într-o dimineață se hotărî să-i vorbească. Era chiar în dimineața cînd, mai obosit decît oricînd, pentru că nu dormise toată noaptea, Filipache privise cum Eva, fiica lui, plecase de acasă numai cu un geamantan în care se aflau cîteva rochii. Nu întrebuse nimic pe Elena, aceasta plîngea înăbușit în bucătărie, dar el nu scosese un cuvînt, se spălase doar cu apă rece și fără să mînince ceva pornise încet spre fabrică. Era ora 6 și jumătate, ca de obicei, și biroul lui era pustiu, în aer plutea un nor alb de praf, femeia de

aericiu mai ștergea încă cristalul de pe biroul fostului patron și în glastră străluceau câteva ramuri de flori ornamentale galbene, atunci aduse de tovarășa Coca. Orașul se deșteptase, era în mai, soarele încălzea nemilos încă de pe acum și pe acoperișurile din jur se scurgeau primele valuri de cositor ale dimineții. În prag îl aștepta cu un aer speriat puțin Pîntea. Chipul lui Filipache avea o încremenire ciudată, de pe obraz parecă îi fugise tot singele și în ochi nu strălucea nimic din bucuria acestei triumfătoare zi de mai care năvălise în toată fabrica. „A aflat!“ își zisese Pîntea. „Cu atît mai bine. Vom putea discuta deschis.“ Și după ce-i strinsese mina se așezase în largul și comodul fotoliu din fața biroului. Discuția începu anapoda. Secretarul organizației de bază îi spusese că stătea ceva mai bine cu livrarea, că ieri iar se iviseră greutăți la transport și chiar avusese loc un mic incendiu sus, la topitorie, iute stins de către muncitori. Filipache parcă n-asculta. Părea surd și încremenit, obrazul lui avea ceva din durerea nemărturisită a pietrei care strigă singură după ce a fost cioplită. „Aș bea puțin coniac“, spuse pe neașteptate directorul, spre uimirea celui alt. „Acum, la ora asta?“ „La ora asta!“ Sună, veni Coca și Pîntea auzi aceste cuvinte incredibile. „Tovarășa Coca, aveai parcă o sticlă cu coniac pentru oaspeți, vrei să mi-o dai, cu două pahare“. „Sărbătorești ceva?“ întrebă iar secretarul, dar pe chipul lui Filipache se citea un lucru crîncen și vorbele păreau atît de nepotrivite încît acesta se sperie de indiscreție. „Nu sărbătoreșc nimic“, spuse moale Filipache. „Dar nu te-am văzut bînd niciodată.“ „O să mă vezi acum.“ Fata intră, aduse și turnă în două paharele băutura rubinie care strălucea în razele de soare din încăpere. „Noroc!“ „Noroc.“ Nu mai ciocniseră de la naționalizare și trecuse timp destul, ba ca să nu mintă nici unul, de-acum doi ani, de cînd cîștigaseră drapelul de producție pe ramură. Primul și ultimul lor drapel, deși după părerea lui Filipache ei ar fi meritat mai mult. Directorul bău de trei ori la rînd fără să scoată un cuvînt. În obraji i se urca singele și ochii i se însuflețiră. Parcă reînvia. Pîntea avu senzația că asistă la reanimarea unui mort. „Pîntea, spuse Filipache, în cele din urmă, ce simte omul cînd îi moare cineva drag, un copil să spunem?“ Celălalt se uită iar speriat la director. „Ți-a murit cineva?“ „Da de unde! spuse cu o nepăsare disperată Filipache. Dar întreb așa...“ „Nu știi, am trei băieți, nu m-am gîndit niciodată la așa ceva și nici n-aș vrea să mă gîndesc“ și în mod stupid Pîntea bătu cu degetul în lemnul scaunului de lîngă el. Filipache rîse. „Las-o dracului!“ „Ai pățit ceva?“ întrebă îngrijorat Pîntea.

Se făcu o tăcere asurzitoare, apoi se auziră tramvaiele izbuonind din depoul de alături, de pe un bulevard din apropiere și iar urmă o tăcere și apoi strigătele vînzătorilor de ziare: „Ia Scînteia, ia România liberă, ia ziarulii!“ Filipache tăcea și pe trotuarul de sub fereastră se auzeau pașii celor ce întîrziaseră din schimb, grăbindu-se și aruncîndu-se spre ceasurile de pontaj ca să mai salveze măcar un minut sau o secundă din cifra nemiloasă care le înregistra pe bucata de carton timpul de întîrziere. Se deslușea tot mai distinct pornirea mașinilor din secțiile care nu lucraseră noaptea, sughitul repetat al tighelelor și uruitul monotasterelor. Zgomotul familiar și dulce, continuu și întrerupt numai de un efort deosebit al mașinilor îi sunau lui Pîntea în urechi ca o veche melodie. Era o clipă de farmec pe care o simt numai cei ce se scoală devreme de tot și au urechea atentă la primele zgomote vitale ale zilei, cînd lumea din jur aleargă la primele treburi și

există o libertate a trupurilor abia sculate din somn și se aleargă și se vorbește tare și se exclamă și soarele invadează acoperișurile și totul strălucește: geamuri și străzi, pietre și copaci, o strălucire amestecată, de un verde proaspăt de frunză și dungi negre de șine de tramvai și femeile au rochiile transparente și sînt frumoase, cu obrazul încă umed au pe buze miera și bucuria nopții trecute, a somnului și dragostei și la geamuri apar primii copii, atunci deșteptați, și mofuroși, cu fața rumenă și aprinsă, și cască și vrăbiile pe-aproape strigă în pomi, ciripind sălbatic în emstea primăverii calde, a anotimpului generos din jur. Aducă la asta și o picătură de coniac care arde și te face exaltat și-ți vine să te ridici de pe scaun și să fugi undeva în lume, strigînd și alergînd besmetic. Ori tocmai într-o astfel de clipă, cînd geamurile seamănă cu niște flăcări din pricina soarelui și răcoarea de dimineață pierе în valul de căldură și se aude orașul gemînd de plăcerea trezirii ca o uriașă ființă abia sculată dintr-un somn negru și adînc și păcătos și bolnav, dacă vezi un chip de om care ți-e foarte drag împietrit și suferind în tăcere și nu auzi acele cuvinte pe care le aștepti, ai deodată senzația de sufocare. Asta simțea Pîntea dîndu-și seama că lui Filipache i se întimplase ceva mai grav decît bănuise, mai grav chiar decît moartea unui copil. „Vorbește, omule!“ îl rugă cu vocea aceea pe care o au numai prietenii adevărați. Se cunoșteau de mulți ani, parcă nu fuseseră prea apropiați, se stimau dar nu se născuse încă între ei sentimentul acela elevat, puternic, al amicitiei. Filipache avea altă fire, nu avea duritatea lui, ori tocmai asta îi plăcea lui Pîntea la el, dar de apropiat nu se putuseră apropia. Gîndeau la fel, niciodată nu avuseseră de discutat în privința hotărîrilor comune pe care le luau. Filipache care fusese vechiul secretar de organizație se bucurase cînd i se încredințase lui Pîntea postul și în stringerea sa de mînă eră mai mult decît în cuvintele formale ale altora. De cînd Filipache conducea fabrica, Pîntea își dăduse seama că are în față nu numai un om capabil, dar ceea ce e mai rar, un om care vede înainte. Celorlalți, unele hotărîri ale directorului putuseră să li se pară curioase, într-o împrejurare chiar se spusese mai mult (era vorba de faimoasa chestie a drapelului pentru 1 Mai, cînd Filipache pentru ca să nu cumpere mătase și cu un preț mai scump de la particulari, ceruse să se confecționeze drapelul din pînză roșie, mai ieftină, declarînd că jertfele clasei muncitoare se pot cinsti și mai modest, fapt interpretat de către unii ca o ironie la adresa unor lucruri scumpe partidului). Dar poate tocmai astfel de rațiuni făceau din Filipache un om iubit. El, Pîntea, nu vedea în faptul că fabrica fusese spoită în culori vesele o cochetărie sau o trăznaie. Între patru ochi directorul îi mărturisise că citise undeva că culorile vesele au asupra moralului o influență binefăcătoare, că fără să se știe crește puterea de lucru pentru că aceste nuanțe au calități recreative. Filipache nu era un încuiat. În punerea faianței la closete și în cumpărarea de lucruri costisitoare pentru club, Pîntea nu vedea risipa ci respectul profund pentru om. „Dar mai sînt atîtea capete pătrate!“ se liniștea. Și așa se obișnuise cu el, lună de lună și lucrurile mergeau strașnic pînă cînd nu se iviseră acele divergențe care duceau conducerea uzinei spre o scindare fatală. Numai că ceea ce vedea Pîntea în ochii lui Filipache în dimineața aceea de mai nu era lucrul bănuît. I se întimplase ceva acasă, un lucru dureros pe care nu avea încă tăria să-l mărturisească. Îi mai turnă un pahar de coniac și glumind că se va îmbăta, Filipache îl dădu peste cap și începu după aceea să vor-

bească fără vreun efort, cu o stăpînire de sine care-l îngrijoră pe secretar : „Nu știu dacă ai să mă înțelegi, dar te rog să mă ascuți cu multă atenție. N-am cu cine să vorbesc. Nu vreau să par slab, dar acum simt că sînt slab și tu ești singurul care vede acest lucru și să nu rizi de mine, să nu crezi că mi-e ușor. Poate ai încercat și tu acest sentiment, o să înțelegi imediat. Am crezut despre mine că am făcut totul pentru ceilalți. Am avut o viață grea, păcătoasă, poate ai auzit sau o cunoști, nu știu dacă am vorbit vreodată sau se știe, n-are importanță. Cel mai mult lipsește celor care o duc greu, puțină dragoste. Ei înțeleg asta foarte tîrziu. Am fost un apucat, am iubit oamenii și i-am ajutat, am luptat pentru ei, mi-a plăcut dreptatea și lupta, e firesc, toți muncitorii sînt așa, sau dacă nu sînt vor deveni astfel, trebuie să-i schimbăm... Parcă nici n-am avut părinți, tata era un fel de terchea-berchea, nu am ce să-i pun în cîrcă, era cinstit, curat, drept, dar nu se uita la mine, probabil că am moștenit asta de la el. M-am însurat, am dus-o greu, am făcut cu nevastă-mea un copil : o fată. Nu-mi amintesc să o fi mîngîiat de prea multe ori. Viața mea a fost mai mult o alergare continuă după slujbe, după pîine, apoi au venit închisorile și uite așa, m-am trezit cu ea mare. Niciodată nu mi-a trecut prin cap gîndul că fată de un copil ești atît de responsabil, am crezut că el, văzînd și auzînd despre viața mea va înțelege totul și va fi ca mine, dar se vede treaba că speciile nu seamănă între ele, ar fi plicticos, la dracu... Fata a crescut, nu știu cine s-a ocupat de ea, poate nici nevastă-mea n-a făcut destul pentru asta, fata a crescut sălbatecă și liberă, într-o libertate primejdioasă. Poate ai auzit cîte ceva, am impresia că toată lumea cunoaște povestea. S-a încurcat cu un fost proprietar de cai, un aventurier bătrîn și a vrut să fugă peste graniță cu el. Am vrut să o înțeleg și n-am reușit, am alungat-o de acasă și crede-mă, am tot crezut că o voi putea ierta în cele din urmă, dar n-am reușit și n-am mai putut-o opri și a plecat cu adevărat din casa mea, înțelegi ? și nu va mai reveni niciodată. Și simt că nici n-am să pot s-o mai chem vreodată înapoi, deși ceva îmi spune că sînt foarte vinovat de toate astea. Dar de chemat n-am s-o mai pot chema niciodată înapoi, asta simt bine, mă înțelegi ? E ca și cum fata asta, a mea, a existat de foarte multă vreme în viața mea, e ca și cum ar fi murit cu mulți ani în urmă și eu simt că nu pot s-o mai chem înapoi, pentru că pe morți n-ai cum să-i mai aduci înapoi și să-i însuflețești, dar asta îți dă o durere fără margini, uite, simt că mă doare inima, dar e o durere insuportabilă și nu pot să plîng, așa vrea să plîng, să mă jelesc ca o muiere și nu pot, și-mi spun că am încremenit, că nu mai am o inimă aici, în piept, ci un bolovan nesimțitor și asta mă face și mai trist, Pînteo, mă înțelegi ?”

Se ridicase de la locul lui și privea împietrit strada atunci trezită și ziua radioasă de mai, cu soarele și cu strigătele ei, cu mulțimea grăbită și agitată, discutînd din mers și cu tramvaiete care goneau strălucînd pe șinele și ele strălucitoare, și ochii lui Filipache nu mai vedeau nici frunzele mici și verzui, proaspete și strălucitoare, atunci născute și aruncate în viața vegetală de către miracolul primăverii, pentru că inima lui era neagră și pustie și nu mai spunea nimic, nu mai putea spune nimic și secretarul ghici că el nu va mai vorbi niciodată, nimănui despre această pierdere ireparabilă, pentru că altă dată îl auzise vorbindu-i despre Eva altfel, cu o dragoste mare și unică, pentru că, pentru acest om singur și încercat de viață, în închisoare, copila aceea reprezentase viitorul lui și Filipache spunea că ar

fi putut să moară foarte liniștit pentru că știa că nimic din cauza lui și a tovarășilor săi nu putea fi știrbit și că viitorul său personal era această fată pe care o văzuse câteodată dincolo de un gard nemilos de plasă de sirmă, mereu mai înaltă, parcă crescînd văzînd cu ochii, cu privirile ei nedumerite și triste în care nu se citea decît o spaimă și o întrebare care-l nedericea în singurătatea închisorii: „Oare tata este un ticălos? De ce stă după gratii?” Dacă oamenii ceilalți, străinii, ar fi reușit să-i bage în cap, în timpul acela, că Filipache este un nemernic care vrea numai lucruri rele, și nu ceva măreț și înalt și puternic și biruitor în cele din urmă? Dar toate astea trecuseră și iată-l pe Filipache singur, fără o lacrimă pe chip, spunîndu-i un lucru îngrozitor: că-și alungase fiica și nimic și nimeni nu mai puteau să-l hotărăscă să dea înapoi. Pîntea deschise încet ușa și plecă fără un cuvînt, căutînd în capul său pustiu de aitea surprize, să-și amintească în ce loc din lume, poate la Teba sau la Sparta, se întîmplau astfel de lucruri și cînd își aminti fu bucuros că puținele lui cunoștințe, adunate cu chinuri și lipsă de somn, nu-l trădaseră.

Vladimir Maiakovski

Poftim

*Peste-o oră, de-aici, pe stradela curată
te vei scurge — buhăită grăsime-n delir,
pe cînd eu, mîină spartă a versului, iată
neprefuite cuvinte deşir.*

*Dumnealui, dintr-o ciorbă neterminată,
are varză-n mustăţi picurînd de ulei;
dumneaiei îl priveşte, cu toptanul fardată,
ca o stridie-n rochete scoicilor ei.*

*Pe-un fluture, al inimii poetului, toţi
cocoşaţi cu galoşii sau fără galoşi,
feroci răsucişi-vă, perechi sau nesofi,
ca păduchii în cîrduri şi nesăţioşi.*

*Dar poftim!, dacă eu, sălbatecul hun,
fandoseala am chef ca pe-o mască s-o scot,
am să vă scuip, hohotînd într-un rîset nebun,
eu — risipitorul mîină spartă-al cuvintelor,
am să vă scuip, plin de poftă, în bot.*

1913

Vioara şi un poco nervoso

*Strune de jale îşi smulge-o vioară
şi, cum copiii tînguirea şi-o spun,
plînge în zbugium nebun —
toba nu ştie ce-i aia să doarmă:
„bum, bum, bum...”
ropote-n bobote scoate şi-apoi*

nu mai ascultă-al viorii şuvoi :
ea o zbugheşte de-a dura afară
zdup, ca din tun.

Făr-o şilabă
şi fără vrun tact,
orchestra, absentă privind,
nu ia act
vioara că-şi tînguie-amară năpasta —
numai un talger, zdrăngănind la nătîngi.
face: „plîngi?
Ei, proasta!
Ce-i asta?
Cum asta?!“

Dar cînd heliconul
cu nutra-i de-aramă
l-aud
transpirat şi profund
„Ce toantă,
ce lacrimi
înghite!“ —
eu sar
peste note călcînd, furibund
şi notele ghem se fac sub pupitre

şi, nu ştiu de ce „O doamne!“
strigînd,
de gîtul de lemn al viorii m-arunc :
„Grozav îţi mai seamăn eu ţie...
Ca tine şi eu
urlînd ca un prunc,
nu, nimeni nu ştie
ce sunete scot din adînc!“

„Hei
şi-a găsit o logodnică bună!“
pufnesc în rîs muzicanţii pigmei.
„Vezi? Parcă tună şi-uite, i-adună!“
Dar mie
puţin îmi pasă de ei.
„Ştii ce, vioaro?
Să trăim
împreună!
Vrei?“

Războiul a fost declarat

„Ziarul de seară! Ziarul de seară!
Italia! Austria! Germania!”
Și-n piață, prin gloatele ce-ontunecară,
un fir purpuriu își prelinge jelanía.

Cafeneaua-nroșită de mutre năține
e-un răcnet de fiară;
„Căderile Rinului să spumege sînge!
Marmora Romei sub bombe să piară!”

Baionete-mpung cerul cu limbi ascuțite,
stele cern lacrimi mici, ca făina prin site,
de sub tălpi o tristețe se înalță ca fumul:
„Dă-mi drumul, dă-mi drumul!”

Generalii de bronz, cer — din socluri lucioase:
„Desferecați-ne, ne-așteaptă gloria!”
Cavaleria făcăne săruturi zgomotoase.
Pifanii visează, ucigașă, victoria.

Peste oraș, coșmarelor pradă,
glas de bas prinde tunul să hohotească
și cad din Apus, ca o roșie zăpadă,
fulgi zemoși de carne-omenească.

Fața pieței înoată-n companii ca-n negi
și vîna la tîmpla companiei arde.
„Sabia-n sînge, la Viena s-o ștergi
de justa cocotcelor, pe bulevarde!”

„Ziarul de seară!”... auzi... „Ziarul de seară!”
„Italia! Austria! Germania!”... pînă tirziu
Și-n piață, prin gloatele ce-ontunecară,
își scurge jelanía un fir purpuriu.

20 iulie, 1914

Imn prînzului

Mîncăilor, slavă și salamalecuri!
Și vouă, sătuiilor ridicați de la mese!
Că terciuri scornirăți, supe, biftecurei,
mii de coșcogea feluri și mîncăruri pe-alese.

*Catedralele mii de-ar cădea sub obuze
— care le-ar coase un negru și prost tiv! —
de hartane de pui tot v-ași linge pe buze,
tot v-ar întărita mireasma de rostbif...*

*Cu ditamai pîntec, să mori ca un brav,
de-o moarte măreață, slăvind noua eră?!
Nu-i voie-așa pîntec nici să fie bolnav:
doar de-apendicită și de holeră.*

*Inecați în grăsimē, ochisorii tăi rari
de taică-tu-au fost fabricați pe degeaba;
mațul orb — chiar de-i pui ochelari,
tot nimica nu vede, tot aia e treaba*

*Ah, la fel dac-ai fi: numai gură, tu, tot,
fără ochi, fără ceafa-asta lală,
hap! ca haplea-i cuprinde, socot,
ditai dovleacul de-odată.*

*Nu tu ochi, nu urechi, stai și-nghiți dolofan
tolănit la plăcînți herechet,
iar copiii matala, pe burdihan
îți joacă crochet.*

*În incendii și sînge e lumca, ce dacă!,
tu dormi liniștit, n-o să fii tu erou —
bogate-n 'vigori sînt lăpticul de vacă
și 'carnea de bou.*

*Iar cînd va dispăre și ultimul bou,
cînd legumele ultime-or să piară și ele,
tu, sclav credincios obiceiului tău,
ai să fabrici conserve din stele.*

*Din collete și ciorbe de-ai să mori în regrete,
pe-al tău monument vom scrie cu jale:
„Din milioanele-ntregi de collete
patru sute de mii au fost ale sale“*

1915

Vorovski

*În tunet de glasuri
proletariatule,
ceru-ai deschis*

Prea mult
căldiceii
iertară.

Vorovski,
de banda fascistă ucis,
prin Moscova
trece pentru ultima oară.

Și-or mai da viața-atîția...
Viața-atîția și-au dat
Sfîșiați în bucăți...
Bătălia e grea.
Oricine, orice,
ar fi cedat.
Noi nu am cedat.
Și nu vom ceda!

Tu,
astăzi
urnește-ți
uriașul
zăpor.
Urnește-n rafale
mîinile tale.
Oglindește-te
azi
în retinele lor.
Desenează-ți profilul
pe hermine regale.

Milioane,
mulțimile
sub Kremlin
defilează,
trimițîndu-și
răspunsul
spumegător.
Moartea
tovarășului
ne-udurerează,
dar
comunismul
e nemuritor.

1923

În romînește de CICERONE THEODORESCU

Primii pași ai lui Sadoveanu pe Valea Frumoasei

de Ionel Pop

Mașail Sadoveanu a fost vânător și pescar. Din hoinărelile lui cu pușca și cu undița s-a întors totdeauna cu ceva de preț cu mult mai mare decât o tolbă bogată și un coș greu de pește.

Indeletnicirile primitive, vânătoarea și pescuitul, au darul fermecat să descătușeze pe om din strimtorarea convențiilor și să desvăluie statua firii lui adevărate. Dacă vrei să te apropii și să cunoști sufletul Maestrului, trebuie să recitești. mai ales, și oprindu-ți gindul aproape la fiecare pasaj, „Anii de ucenicie”, „Împărăția apelor”, „Țara de dincolo de negură”, „Valea Frumoasei”, „Ochi de urs”, „Vechime”, „Poveștile de la Bradul-strîmb”.

„În vara aceasta din urmă — scria odinioară în „Despre această țară și despre vinat și pescuit”, — am fost așa de ahotnic ucenic păstrăvar cu undița în Valea Sebeșului, călăuzit de un prieten meșter... Mai am de învățat meșteșugul cerbilor. Așa, înnoindu-mă neconținut în elementele primare, voi ajunge pînă la sfîrșitul meu. De atunci, de la malul Moldovei și al Siretului, înința mea întreagă se armoniza cu cerul, cu apele, cu toate peisagiile. Învățătura mea era că lăsam să pătrundă în mine taina acelor lucruri nouă. Poposeam la un izvor, mă odihneam în brazdă de fin, intra în mine puterea vieții nemuritoare; eram fericit și inconștient ca însăși creația”.

Și apoi, în alt loc :

„...dacă nu simțеști pe fruntea aburită vîntul înălțimii, dacă nu-ți trece prin toate încheieturile aceea trudă plăcută, soră cu frămîntările prăpăstiilor, și dacă nu adormi în descîntecul pămîntului, — eliberarea ta din monotonia vieții nu-i decît o minciună. A duce sus către stele viața mică de toate zilele, e o profanare”.

În operele Maestrului cititorul întilnește adeseori Valea Frumoasei. Ea nu e rodul închipuirii, cu toate că pe hartă în zadar am căuta-o. Numele ei ar fi rămas în toponimia muntenilor de acolo, legat de o legendă duiosă, dacă Maestrul, îndră-

gostit de ea, nu ar fi răsfrint asupra ei raze din celebritatea lui. Izvoarele Frumoasei pornesc de pe la Piatra-Albă, se înfrățesc, apoi în drumul lor încă tinăr parcă pipăie crestele căutându-și printre ele strimtoare pe unde să răsbată spre miază-ză ca Oltul și Jiul. Din jos de un loc, ce se cheamă Praja, deodată, ca și când s-ar fi răzgindit, suvoitul face cot aspru spre miază-noapte. Se luptă cu incuietorile stîncilor, se frămintă în volburi, sare praguri de piatră, se ostoaie în genuni, ca îndată să pornească în alte iureșe. Pe rînd primește părăie și rîulețe, Tărtărăuțul și Curpătul, iar cînd a coborît pînă pe la vre-o 1250 metri altitudine, se odihnește șerpuiind în largimea unor padine. Aici îmbrățișează în cristalul ei citralul Sălanelor, rîșor care o coborît tocmai dinspre Virful-lui-Pătru, străjer între Valea Jiului și Valea Sebeșului. Pînă la această îmbrățișare se cheamă Frumoasa. De aici în jos, pînă se va pierde în domoleala Mureșului îndepărtat, nu mai e Frumoasa, ci Rîul Sebeșului.

Cum va fi ajuns Mihail Sadoveanu, moldoveanul, în aceste locuri pierdute în înălțimile Carpaților transilvăneni, în Valea Frumoasei, care urma să-i fie adeseori sălaș de odihnă, încîntare și izvor de inspirație, un lung șir de ani? Care i-au fost cei dintii pași în acest „rai”, unde și-a întemeiat și căsuța de birne de la Bradul-Strîmb, foarte departe de așezări de sat? Se vor întreba cititorii, se vor întreba biografii, care n-au apucat să culeagă științe din graiul tovarășilor de vînătoare, de pescuit și de pustinicie ai Maestrului. Amintirea acelor primi pași ai lui Mihail Sadoveanu în Valea Frumoasei se cere să fie prinsă în cuvinte scrise.

Din unele nepotriviri strecurate într-o povestire a sa, — pe care am citit-o în toamna anului 1933, — am bănuît că scriitorul a vînat doar o dată cocoși de munte, și n-a avut atunci prilej și răgaz să cunoască aieva această mîndră și tainică pasăre a munților noștri. Cu sfială i-am scris la Copoul Iașilor, și i-am propus pentru primăvara care era încă departe, să urcăm împreună în munții Sebeșului, la bătaia gotcanilor. Neașteptat de curînd mi-a venit răspunsul la Cluj. Din șirele cu slove mărunte citeam bucurie și căldură. Și astfel, cînd i-a venit vremea, am străbătut pentru prima dată împreună defileul lung al Sebeșului, și cu trudă și cu peripeții am ajuns la cabana din fața muntelui Oașa-mare.

În căsuța pierdută în singurătățile cele adînci ne aștepta „Pavel-baci” inginerul silvic bătrîn, care îi va fi Maestrului prieten și pe care îl găsim pomenit cu drag în scrierile lui. În doi cu Pavel-baci am ținut sfat de taină, și am hotărît pentru zorii zilei de miine bătaia de cocoși din Valea-mare. Era cea mai apropiată de așezarea noastră, iar noi nu prea aveam încredere în vioiciunea și rezistența trupului masiv al oaspetelui.

Pe cînd Carul-mare scăpătase dea-ndărătelea de-a stînga Stelei Polare, iar Bălaurul cerului își ridicase capul cu trei stele drept înspre zenit, arătînd căsurile două de după miezul-noptii, pășeam pe poteca ce urca domol în lungul coastei Părăului-șerpilor. Maestrul nu ieșise încă din rezerva în care se învăluia între oamenii străini cum eram pe atunci noi, cei doi vechi ai acelor munți. Cu un gest al miinii respinse imbierea noastră de a-l ușura de armă și de bundiță, și nici toiagul de sprijin pe care i l-am întins nu l-a primit. Pășea îndesat și sigur în pata de lumină pe care o legăna pe jos felinarul din mîna celui care înainta în față, — răspundea cu cîte un „nu” scurt și hotărît ispitirii noastre, dacă n-ar fi să poposim o leacă, urcușul înteuindu-se în pantă aspră. Mărturisesc, că după vre-un ceas, eu, care încheiam șirul de trei, cam rămîneam în urmă, și m-aș fi bucurat de un răgaz. Începușem să cunosc cu mirare rezistența oaspetelui nostru. Într-un gruiet s-a oprit totuși, dar nici atunci nu s-a așezat alătura de noi pe răzorul din marginea plaiului. A

rămas înalt, masiv, nemişcat. Părea că ascultă atent un zvon pe care noi nu-l puteam desprinde din adâncurile tăcerii. Luna tânără de mult se culcase. Pe bolta nevăzută de deasupra un sămănător împrăștiase miliarde de boabe de foc. Unele păreau aproape, ca ochi de jar rămași dintr-o vatră de ciobani pe culme de munte. Unele ardeau în lumini liniștite și întindeau virfuri de flăcări nemişcate. Altele tremurau în pilpăiri vii; altele mijeau ca o scinteiere trecătoare, se pierdeau, înviau iarăși în scilpiri roșii, albastre, arginții. Maestrul poate le auzea soliile, pe care ele le-au pornit înainte cu mii și mii de ani, anume, ca să-i șoptească taine ale vecinicii, știind de pe atunci, că îl vor găsi în ceasul acesta, aici, unde îi pot vorbi netulburat de frământările lumii de jos. Poate că citea înțelepciuni din cartea întunerecului acelei nopți din început de primăvară.

N-am îndrăznit să îndemnăm la drum, până ce a dat el semn.

Plaiul s-a îngustat în potecuță, potecuța în cărăruie, pierdută apoi și ea printre buturugile și ierburile uscate ale tăieturii. Am trecut prin pilcușoare de molizii iertați de dintele săcurii, am ocolit mărghele înșelătoare și virfuri de stincă ce își scoteau din adâncuri doar creștelele, am răzbit peste martoane de crengi moarte, împrăștiate pe unde înainte înverzeau în brazi celinoși, — au dat să ne încetineze pașii prețipișe plepturi de munte. Apoi s-a încheiat în jurul nostru pădure bătrână.

De aici din căldarea aceasta izvorăște Valea-Mare și își coboară unda în frământările Rîului. În molizii străvechi din coasta care primește mai întâi mîngăierea zorilor, se găsește locul de horă al cocoșilor, bătaie cunoscută de vînători din neam în neam. Știam în buza povirnișului un molid căzut de bătrînete cu jilț de perină mușchiată, — acolo am așteptat biruința soarelui. Am stîns ochiul de lumină al felinarului, s-a șters peretele care împrejuise cercul îngust al luminii lui și s-a întins în jurul nostru imensitatea întunericului. Pădurea asculta mută glasul tainic al nopții. Boarea de seară și-a aninat în celini harfele și aștepta să se așterne colo departe în vale patul de ceață, ca să se culce pe el. Caprimulgul încă nu sosise din țările fără de iarnă, ca să întindă tortul treumart al versului său monoton. Buhele alunecau prin marea întunerecului pe aripi neauzite. Adincul tăcerii părea îngropat în profunzimi și mai mari de murmurul Rîului din valea îndepărtată. Șopotul șuvoaielor, mugetul cascadelor, clipcitul vălurelelor care bat în țărături, pînă aici s-au topit într-un suspin prelung.

— Așteptăm aici, pînă încep să bată, — mă aplecai cu șoptă la urechea Maestrului.

Mi-a căutat mîna și mi-a ținut-o într-a lui, poruncitor și totuși cu primul semn de prietenie. Am înțeles, că aici orice vorbă poate să pingărească. Am rămas tăcuți.

Astăzi, după atîția ani, îmi infiripez iluzia, că în acel ceas de așteptare încântat a scinteiat gîndul cuvintelor din „Vechime”:

„Alaltăieri eram închiși în case oribile într-un oraș de la cîmpie; aseară am respirat din nou aerul muntelui cu mireasmă de brad și rășină, mi-am simțit inima bătînd ca la o amintire veche, pe care și stămoșii mei au uitat-o... am observat, că fusesem un străin din veacul cel uitat, căzut într-un veac nou și ridicol, și m-am întors la baștină”.

De vale s-au trezit pași. Rari, rupînd cite o creangă uscată de pe jos. „Bô!” a bufnit scurt și înecat, apoi se auzi ropot des, pocnet de crengi călcate. A trecut culmea din dreapta, a pierit.

— Ciute, — șopti inginerul. Ne-au luat mirosul...

Tăcerea se încuie din nou, dar spre răsărit, deasupra Oașei-mari printre sulițele vîrfurilor de molizi se strecura o părere de zare viorie. Se întindea, împingea spre apus umbrele. Copăciji din apropierea noastră încep să se desbrace de hainele nopții, își lămuresc încă vag trupurile, încep să-și întindă larg cetinile, ca după somn. Pe jos se deslușesc pete de zăpadă.

Fi-fi-fi-fi fluiere o păsărică. Un sturz își drege glasul; pe undeva pe aproape de picioarele noastre un șoarece foșnește printre acele căzute. Cărâind și piscuind trece pe deasupra pădurii un sitar, în zbor de buhă.

— Ați auzit? șopti Pavel-baci.

Vînătorul întoarce capul, cu palma scoică la ureche, înspre dreapta, încărău îi arătam și eu cu mina întinsă. Părea că nu deslușește nimic în afară de șuierul timid al sturzului și de piculina unui pănțăruș care se frămînta într-un brădui, cu coada înfiptă cochet în trupul lui cît o nucă.

— Iar!... Auziți?

Ca dintr-o depărtare nedeslușită a venit din nou clămpănitul scurt, — „pelöp-pelöp”. Acum îngemănat, ca două lovituri de ciocănele în toacă de paltin, ca picături grele de ploaie în ochi de baltă. Urechea mea obișnuită cu acel sunet ciudat îl despletea ușor din zvonul pădurii care se trezise. Iată, acum se vestește și alt cocos, în stînga noastră. Întind într-acolo brațul și caut un răspuns în fața vînătorului, abea zărită în lumina încă slabă. Zimbea. Mi-a făcut semn cu degetul ridicat. Auzise cu bucurie glasul straniu al gotcanului mare. Încă nu era strofă încheată, doar vestirea prezentei, întreruptă de așteptarea răspunsului unui protagonist. Răspunsul a venit îndată: cel din stînga, — apoi altul, al treilea, al patrulea, pornind din amvonul unui molid, și apoi al altora. Rivalitatea a întetit cu suflare de minie focul dragostelor, și în curînd s-au încheat strofele, — toacă tot mai repezită, — pocnet scurt, unul singur, — sîsiitul aspru al tocilatlui, înmuat în incheiere scurtă, dulce, aproape ca un ciripit de rîndunică. Patimile involburate abea mai dădeau răgaz între strofe. Dar nu se auzea nici un filfiit de aripi: găinilor încă nu le-a venit ceasul să se infățiseze în locul de horă și de bătaie; cavalerii negrii roteau, fiecare în molidul lui, nevăzuți. Versul lor era deslușit din cîntecul păsărilor mărunte și totuși parcă se topea în el. În deșteptarea dimineții se imbinau în același imn toate glasurile pădurii. Se părea că în același cîntec se împletește și legănatul ușor al lăncilor din vîrfurile molizilor, și își spun în el gîndul și brăduștii tineri, care au pus deja în vîrfurile ramurilor muguri noi. O poruncă de taină, aspră și mîngăitoare ca toate poruncile firii, a trezit toate făpturile muntelui în proslăvirea dragostei.

Printre columnele molizilor zarea slabă a răsăritului se strecura încă timidă. Cocosii, — vre-o cinci, vre-o șase, — se luptau în cîntece tot mai întetite. Am desprins din țesătura versurilor unul, care venea voinicește dintr-un copac mai apropiat, și am îndemnat pe vînător să începem ritualul apropiatului. Bănuiam nerăbdarea vînătorului nou la cocosi. Maestrul ne-a poruncit iarăși zăbavă, clătînd din deget, ca unor tulburători ai unui ceas solemn. Asculta nemișcat, sorbind cu evlavie mărturisirea bucuriei de viață adusă din vecinicie, și care acum se perpetua în altă vecinicie. Patima de vînător era copleșită de încîntarea artistului și de gîndurile filosofului.

Prea curînd a trebuit să frîngem vraja curcubeului care îmbrălișa adîncuri din trecut cu adîncuri din viitor: la răsărit viorul zorilor începea a se polei cu aurul dimineții, — de acum vor veni în bătaie găinile pururea atente, apropiatul trubadurului va fi aproape cu neputință. Parcă a silă a încărcat Maestru în armă

sîmburele morții, — parcă a silă a început, condus de mine, acele sărituri scurte sincronizate strîns în tocilatul cocoșului ales, care urmau să ne ducă nesimțiți pînă lîngă molidul în virful căruia se frămînta acela în străvechiul ritual al jocului de nuntă. Și iată acum pe vînătorul, care a adus cu sine din „anii de ucenicie” și poate că și din instinctele străvechi îndeminare nebănuită de noi, strecurîndu-se cu virtuozitatea unui vechi vînător de cocoși, ușor, „nevăzut, neauzit, din scut de copac în scut de copac, din nemișcare încremenită în altă nemișcare încremenită, — tot mai aproape de cel ce dădea poruncitor tactul din taina boltei cetinilor.

Se deschidea acolo un ochi de rariște, în marginea căreia ne-am oprit. Oare din care molid de dincolo se lega întetit strofă de strofă? Cercetăm copac după copac din umbra negrie a cetinilor negreața vie, multă vreme... Dar iată că s-a clătinat o cloambă din virful unui molid bătrîn, și deodată s-a desprins din silueta arborelui silueta gotcanului. Apare capul, cu clonțul puternic și cu barba răsfirată, apare gîtul gros, trupul înfioat, apoi coada deschisă în evantai larg. Pășește încet, cu pași înleptați, de-a lungul cloambei în tactul bătăilor de toacă, se oprește și se cutremură în culmea extazului tocilatului. Virful cetinii la care a ajuns se apleacă ușor sub greutatea lui. Acum, la sfîrșitul strofei i se netezesc penele, își strînge coada, rămîne nemișcat, cu capul ridicat, privind în geana de la răsărit, după care săgeți de foc ușoare vestesc sosirea apropiată a stăpînului zilei, — ispitește acum primejdie și cîntec de rival. Apoi, deodată se răsucește, penele se înfoaie, coada se răsfire în semicerc ridicat, și, „pelöp-pelöp”, începe alt vers, pășind pe aceeași cărare de creangă, ca să se mistuie în umbra din care a răsărit.

A mai văzut oare Maestrul, din așa apropiere, rotind cocoș de munte? Nu cred! Trubadurul negru n-a simțit pe cei ce îl aleșiau de subt alt molid din marginea luminișului. Dușmani? Prieteni? Veșnicul paradox în care se cumpenește dureros vînătorul cu iubitorul de natură din aceeași ființă. Gotcanul ca și cînd ar fi voit să-și desvăluie toată măiestria în fața omului nou, care a venit din depărtări ca să-l cunoască, rotea întetit, paradînd în lungul cloambei, îmbînînd strofă în strofă, abea dîndu-și răgazul unei pauze de o clipă. De acum arma trebuia să-și spună vorba de moarte. Oricît am fi rămas de nemișcați, puteam să fim descoperiți. Am îndemnat de cîteva ori în mijlocul tocilatului, pînă ce în sfîrșit vînătorul s-a rupt din contemplare, a ridicat la umăr și a dat armei dreptul ei.

Deodată s-a frînt și versul și parada. Prin încîlcitura cetinilor s-a prăbușit în vîlmășală și a bufnit greu în patul de zăpadă de jos. Cîteva zbătăi din aripile neputincioase, — trubadurul muntelui, în mijlocul elanului de dragoste, a trecut în neființă. Am înaintat, am ridicat trupul greu și l-am pus la picioarele vînătorului. Cea dintîi rază de soare care a răzbit printre copaci a trezit luciri de oțel albăstrui în pantera de pene a pieptului, dar a pus scînteiere și în picăturile roșii care izvorau din ciocul, deschis acum nu în spasmul culmii de viață, ci în cel al morții.

Vînătorul s-a aplecat și a mîngăiat cu duioșie pasărea măiastră. Fără îndoială că se cumpenea chinuit în celălalt paradox: bucuria izbînzii și reproșul stingerii unei vieți. Din cele optsprezece pene ale evantaiului cozii se desprinsese una, frîntă. Maestrul a ridicat-o, și, zîmbindu-ne, a înfipt-o lîngă panglica pălării sale de velur negru cu bonurile late, pe care și-a păstrat-o și în această expediție vîntorească.

Bubuitul armei a sfîrșit deodată concertul. Tăcut-au înspăimîntate păsările mărunte, tăcut-au în molizii lor și ceilalți gotcani. Slava rănită brutal a impietrit în tăcere. Muntele are însă și alte sunete care se aseamănă, — cad trăsnete, își strigă răsunător durerea morții copaci frînți de vijelie. Iar porunca dragostei din învierea primăverii dă curînd uitării ceea ce i-a tulburat avîntul. „Pelöp-pelöp” a început

cîntec nou: un cocos, îndată s-au îndemnat și alții, așelul a început să lege în salbă de boboțe de mărgăritar cîntecul lui picurat, — și sturzul și mierla neagră și toți ceilalți cîntăreți ai muntelui au legat din nou orchestra iubirii.

— Să mai apropiem unul, — i-am propus în șoaptă.

Maestrul mi-a pus mina pe umăr și m-a privit cu blindețe:

— Ajunge zilei păcatul ei!

Și astfel, ghemuiți la tulpina molidului am ascultat îndelung cîntecul misterios al cocosilor de munte. Și am văzut venind în bătaie găinile ruginii, cotind printr-o trunchii copacilor și chemînd discret din iatacurile de tufușoare de afin, cu un „got-got” ispititor, pe mirii care le așteptaseră cîntind în cetățuile lor de cetină. Am văzut cocșii coborînd pe rînd la locul de horă de jos și rotind aici. Am văzut și lupte crîncene, cu lovituri din cloțuri și cu izbituri de aripi și de ghiare, cu salturi înalte învîrtejite în încleștări. Am văzut victorii și înfrîngeră. I-am văzut pe cei vrednici grăbindu-se în taina iatacurilor de nuntă, ca să primească cununa vredniciei.

Soarele s-a ridicat deasupra zîmlilor cununei de brad din creștetul Oașei-mari. Una cite una găinile au plecat din bătaie. Gotcanii au mai încercat cite un vers lînced, apoi cunoscînd zădărnicia, au bătut din aripi cu vuiet mare și s-au răspîndit cît e muntele. Deseară vor reveni la locul încîntărilor care îi așteaptă în alt crăpat de zori.

În drumul nostru spre așezarea din marginea Frumoasei am poposit îndelung pe culmea de deasupra căsuții, în căldura blîndă a soarelui. I-am deslușit Maestrului munții și apele din privești, cu numele lor: Muntele Fata, muntele Fetia, Oașamare, Oașamică, Diudiul, Virful lui Pătru, apa Frumoasei, Sălanelle, — i-am arătat încătrău vine Șurianul și Parîngul. Se vedea și stîna Sliinoiului încă părăsita, și virful Curpătului. A ascultat cu atenție și n-a mai uitat.

Între doi lugeri de zămieu de lingă noi, un paianjen și-a întins pînza mare. Bruma se topise în mii de picături de rouă înșirate pe firele alcătuirii, care străluceau în culori de nestemate, trezite de razele soarelui. Vîntișorul dimineții legănatijele de care era ancorată pînza: otgoanele de întărire, firele țesute cedau, se întindeau, reveneau, elastice, fără să se rupă una. Stăpînul mare și burtos, — paianjen cu cruce pe spate, — se legăna și el, înșepenit în centrul plasei. Maestrul s-a apropiat și mai mult, a rămas cu ochii asupra capcanei și i-a răsărit pe buze zîmbet:

— Adună laolaltă chimistul, fabricantul, arhitectul, — și a rostit nume mari pentru fiecare! — și pune-i să construiască ceea ce a făcut paianjenul ăsta!

Apoi, cu deamănuntul, ca un al doilea Fabre, ne-a înșirat felul și metoda cum își construiește plasa paianjenul cu cruce, pe care îl pîndise odată două ore întregi în munca lui.

În padina din fața casei am văzut pîlcușor de căprioare rupînd colțul ierbii noi, fără frica oamenilor din apropiere. I-am lămurit legoa pe care am pus-o asupra unui cerc larg din jurul așezării noastre: Aici e sanctuar al păcii. Aici sub nici un cuvînt pușca n-are să vorbească!

— Vom face, — vorbi Maestrul răsăpîcat, ca și cînd ar fi rostit o sentință, — vom face ca această lege bună să cuprîndă și Valea-Mare. Am trăit acolo azi încîntarea vechimilor celor adînci.

Din aceste vorbe am înțeles, că Mihail Sadoveanu a intrat în cetățenia aceluia „rai”, căruia i-a dat și numele, „Branîște”, adică loc ferit de nesațiul distrugător al omului, loc al păcii, — și din care urma să răsară atîtea perle ale scrisului său.

Excursia noastră era plănuită pe trei zile. Cînd să ne strîngem boclucurile, de plecare, Maestrul m-a întrebat, ce ar fi oare dacă din trei am face șase. S-au făcut.

șase, apoi nouă. Atunci a cunoscut și pe unii dintre paznicii de vânătoare, pe care îi vom întâlni în scrierile lui legate de Valea Frumoasei.

În alte dimineți am ieșit la bățile de cocoși din muntele Fata, la cea din Părăul-lacului, și la altele, pîndind de aproape ritualul jocului cocoșilor de munte. Pustile noastre au rămas mute.

Între Podul-Bolovanului și Izvorul-de-argint din acel loc fermecat era un brad, care își înălța trupul uriaș mult deasupra celorlalți din pădurea încheiată. De multe ori am poposit sub el cu Maestrul, răzimîndu-ne de trunchi undițele, și bucurîndu-ne în arșița verii de darul umbrei lui. Am auzit că un vînt rău l-ar fi frînt, ca și cînd n-ar mai fi avut rost pe lume, dacă cel ce poposea bucuros sub cotina lui n-are să-l mai caute. Dar Bradul-Strîmb din buza Sălanelor, în față cu cabana în care Maestrul a petrecut multe zile bune și a germinat atîtea frumuseți ale scrisului, își mai înalță singuratic spre cer trupul arcuit. Hoinarii prin acele locuri îl vor recunoaște din depărtare, se vor opri lung și cucernic ca în fața unui monument, și, întorși în lumea de jos, vor reciti cu încîntare nouă povestirile legate de Valea Frumoasei.

Viața mă inundă

de **Kiss Jenő**

*E-n orice drum al meu o inundare.
Cu valurile veșnic agitate
viața mă inundă, mă rodește.*

*Nu m-aș usca, viață, fără tine?
Tu, fluviu pentru vremea schimbătoare.
tu, Nilul însetatului meu suflet!*

*S-ar pierde piramidele-mi bătrâne
sub dune de nisipuri în sahare,
pustiul peste pomii-mi s-ar așterne...*

*Dar tu te verși, mi-s visele-implinite,
și îmi vestesc a fructelor ivire,
din turla-n sărbătoare, — palmierii.*

In românește de **PETRE PASCU**

Murmurul luminii

de **Ion Horea**

*Voi povesti de toate cândva, și voi rămîne
Mai mult ca o foșnire de astăzi ori de mîne,
Așa cum după vremuri pe-aici mai întâlnești
Netulburată urma bătrînilor Golești.
Voi fi și eu pe Argeș întors ca un îndemn
Încercuit în jocul luminii ori în lemn,
Dar vorbele rămase tot n-ar putea să spună
De ce-ntrîrziu în gânduri pe prundul ce mai sună.*

*Cu toamna-mprăștiată-n culori și prin păduri
În care firul apei te-ngîină și-l murmuri.*

*Ce spuză de luceferi deasupra mea anini,
Tărîm senin, cu ploaia fugită prin grădini,
Nume ciudat, chemare de clopot ori de zeu,
Ori numai născocire a unui gînd al meu ?
Pe Argeș, unde munții-l trimit în jos, ascult
Un strigăt al durerii rămas de mai de mult,
O rugă-a casei scunde și un răspuns al toamnei
Pierdut încolo peste păduri, spre Rîul Doamnei,
Peste-un tărîm de-o vreme încins în zare lină
Spre care multe-aduceri aminte se înclină
Cu apele din cumpeni de peste munți știute
Doar noaptea cînd luceferi apun, sorbiți de ciute.
E-un mal frumos pe care-n popasuri l-au ales
Cîndva, să fie vatră și cîntec și-nfeles
Al carelor greoaie și turmelor trudite,
De dălți cioplit în piatră — și-n trunchiuri, de cușite...*

*Sat adunat pe Argeș din piatră și din lemn,
Nu-ți mai slăvesc cenușa și nici n-o mai însemn.
Mai spune-mi doar legenda, să văd în depărtare
Căzînd dintre luceferi pe meșterul cel mare
Balada lui de mine să simt cît de aproape-i
Și să mă-nalț în locul rămas deasupra apei.
Amurgul pune iarăși pecețile de ceară
Pe care ni le aprinde în fiecare seară,
Și parcă rupe scara dintre pămînt și cer
Lăsîndu-mă pe streșini de umbră și mister.
Dar nu sînt eu, izvorul din stînci cînd îl desferic,
Un blestem în cădere-ntr-o lume de-ntuneric.
Ci-ntr-un balans al mîinii și-o ocolire-a șoaptei,
Pot spune-acum ce ziuă e-n mine, nu ce noapte-i
Cînd cumpenele apei în fața mea se-nclină
Și rup încercuirea de umbre, spre lumină.
Nu-ți mai oprești la mine pe umăr mîna stîngă,
Spunînd să tacă, gurii, și ochilor să plîngă,
De dragostea soției și blestemul de mamă
Tu, meșterul cel mare, cu nimenea de-o seamă.
Te văd întors la munții spre care știi să zbori,
La meșterii cei nouă veniți prin trecători,
Să ridicați în stîlpii de piatră, peste țară,
Luminile stelare rîvnite-odinioară !*

Introducere în lumea triajelor

— reportaj —

de Romulus Rusan

I
Pregătindu-te să pătrunzi în lumea tăcută și calmă, sonoră și agitată, plină de naturalețe dar și zgâlțuită de paradoxuri a triajului, tot ceea ce poți face mai înțelept e să-ți reamintești fugarele cunoștințe despre ea, denaturate pînă la absurd de ochelarul geanului de compartiment, și să le aduci pe terenul realității. E o ultimă, obligatorie retrăire de impresii și imagini înaintea confruntării care le va răsturna și le va pune în alt context. Sau ultima ochiadă aruncată din stal scenei pline de beteală și fantasmă, înaintea privirii realiste cu care, curînd, o vei disecca din culise. Sau ultimul pumn de lumină ce-ți pătrunde în ochi înainte de a coborî în adîncurile unei mine.

...Erai de fiecare dată puțin abătut sau distrat, cu gîndurile pulverizate, pentru că te apropiai de un oraș, sau îl părăseai pe altul, și întotdeauna aceste momente îți făc privirile lunecoase, iar lucidității îi pun o pernă dedesubt, obligînd-o să plutească. Plecai dintr-o gară zgomotoasă, unde ai întîlnit un prieten, sau era să te izbească un electrocar, sau cineva ți-a făcut la plecare cu mîna fără să știi cine era (sau poate urma să sosești într-o asemenea gară, intuind apropierea aceluiași neprevăzute, browniene, mici și omenești, efemere și veșnice surprize ale călătoriei), cînd îți ieșeau în cale triajele. Dar ele nu reușeau niciodată să-ți spună nimic, pentru că erai învățat să le uiți înainte de a fi încercat să le ții minte. Și, cu cît mai des îți ieșeau în cale, ele îți deveneau și mai necunoscute, și mai greu de smuls din acel anonim al lucrurilor utile și exacte pe care ți le afirmă doar negația.

Triajele... Le spui astăzi așa, cu toate că alteori nici nu știai ce înseamnă acea îngrămădire de vagoane inerte, acel mormăit inconștient de megafoane tabagice, pe care nu le descopereai oricît le-ai fi căutat, acea stranie patrulare a locomotivelor scunde și muncite cărora le spui astăzi, tot atît de simplu, „de manevră“, acele felinare putrede (noaptea) și acele albe, dreptunghiulare pietre (ziua), împrăștiate la întîmplare printre linii, și care atît de des te făceau să te crezi traversînd un cimitir.

Plecai dintr-un mare oraș sau soseai în altul, și-n cale îți ieșeau triajele, rămînînd curiozității tale, boltite pe deasupra lor, parcă vrînd să le evite. aceleași locuri de misterioasă odihnă a sumetului și luminii.

Și tot aici, la marginea orașelor, locurile acestea largi, unde liniile se desfăceau leneș întinzându-se la soare, îți sugerau altădată o sală de așteptare, ori un loc de fumat, unde liniile veneau ca niște oameni să-și tragă răsufletul după lunga lor peregrinare prin spațiu.

Acum, când trenul te-a adus, și cu care alteori ar fi trebuit să pleci, cine știe unde, și ți-a mai rămas din el doar o batistă de fum salutându-te din văzduh, sentimentul că le știai, triajele, dintotdeauna, dar că abia acum le vei cunoaște într-adevăr, e mai puternic și ireversibil ca oricând.

Ca după o lungă imponderabilitate, pământul e tare și neted, și-l calci ca din pod. În depărtare te așteaptă triajul.

II

E o clădire simplă, la mică depărtare de linii, părînd să nu aibă cu ele nimic comun. O clădire simplă, de cărămidă aparentă. Paralelipiped perfect, unu pe doi, uneori cu etaj, alteori lățit pe orizontală, semănînd a internat sau uzină electrică, în nici un caz a gară. Nimic din conturul de aripă al stației clasice; poate pentru că lipsește peronul, poate pentru că rondurile de flori sînt înlocuite printr-o grădină cu legume, poate pentru că mersul trenurilor e anunțat pe o foaie de hirtie prinsă în pioaneze. Trenurile opresc și pleacă fără formalități, case de bilete nu există, interiorul e oficial și rece, coridoare înguste taie volumul în birouri ministeriale. Intrarea e străjuită de cîteva trepte, deasupra ei e o inscripție cu numele triajului. Acesta e însă triajul abstract. Un paralelipiped abstract, înșesat cu panouri și dosare, pustiu aproape tot timpul zilei, gata să explodeze de atîtea telefoane fără răspuns.

Adevăratul triaj e de cealaltă parte a liniilor, sub cerul liber. Și e sub cerul liber pentru că spațiul uriaș, pe care numai cerul îl poate acoperi, e înția condiție a existenței lui. Căci unde altundeva, dacă nu pe o suprafață uriașă, s-ar putea realiza jocul miraculos și complicat al compunerii și descompunerii trenurilor?

În orele de educație fizică se întîlnește un joc asemănător. Clasa trebuie împărțită în patru grupe: elevii, așezați într-un singur rînd, sînt puși să-și spună numele, apoi fiecare din ei face cîțiva pași la dreapta și înainte, potrivit numărului ce-i revine. Totul durează un minut, iar la regrupare operația e la fel de simplă.

A face comparație între jocul acesta și ceea ce se petrece într-un triaj este însă tot atît de hazardat cu a pune dirijarea unei rachete în cosmos alături de o problemă de aritmetică elementară. Printr-un triaj se scurg zilnic mii de vagoane, fiecare din ele avînd o traiectorie aparte, fiecare fiind legat de această traiectorie ca o stea de orbita ei. Ceea ce, decînd se știe, i-a frămîntat pe oameni, a fost să-i găscască acestei orbite un drum cît mai direct și mai rapid, printre celelalte mii, să o facă să se scurgă cît mai firesc și mai simplu prin hățîșul virtual — și totuși copleșitor de concret — al celorlalte vagoane.

Orbita vagonului... cît de simplu sună și cît de fluid ar putea fi reprezentată această formulare! Dar un vagon e definit nu numai de faptul că vine de undeva și că pleacă altundeva, un vagon mai depinde de locomotiva care-l poartă, de celelalte cincizeci de vagoane cu care a venit, de celelalte cincizeci de vagoane cu care va pleca. Și, înșfîrșit, ceea ce-l umilește la maximum, ceea ce-l face infirm pe viața, legîndu-l, vagonul, ca pe un olog de căruciorul

său, este însăși dependența de linia ferată. A avea un singur grad de libertate, a putea merge numai înainte sau numai înapoi, a nu putea zbura, a nu putea pași la dreapta, a nu putea pași la stînga, iată adevărata dramă a vagonului! Și iată adevărata, inevitabila dificultate care a transformat lucrul din triaje într-o perpetuă problemă de logică, de viteză, de iscusință.

În grupa Ana, în grupa de sosire, se află un tren de marfă cu cincizeci de vagoane, — și de multe ori destinațiile lor sînt atît de diferite încît literele alfabetului abia ajung să le simbolizeze. Dacă cele cincizeci de vagoane ar conține bolovani, și dacă acești bolovani n-ar fi ei înșiși așteptați undeva cu nerăbdare, lucrurile ar fi relativ simple. Dar e destul ca în mijlocul garniturii să existe un singur vagon cu mărfuri perisabile, pentru ca urgența trierii unui tren să crească nelimitat. Vagonul trebuie trimis fără întîrziere spre destinatar, dar extragerea lui din convoi aduce tot atîtea complicații ca scoaterea unei batiste dintr-o valiză tixită. Toate celelalte douăzecișicinci de vagoane ce-l preced vor trebui îndreptate pe direcțiile lor, pentru a-i crea cale liberă; toate cele douăzecișicinci care îi urmează — așisderea, pentru a-i furniza eventuali tovarăși de călătorie. Căci nici o locomotivă din lume nu pornește la drum cu un singur vagon.

Din fericire însă, trenuri sosesc din jumătate în jumătate oră, și cum fiecare din ele are un vagon cu mărfuri perisabile, compunerea unei noi garnituri decurge mai simplu decît s-ar crede. Ceea ce nu înseamnă că problema se simplifică într-un fel...

...Însă (de unde se poate deduce cum) urgența și simultaneitatea au devenit în triaje legi nescrise, aplicate în egală măsură bolovanilor și strugurilor, legi care, pornind de undeva, din particular s-au generalizat și au ajuns să impună un ritm specific, o febrilitate aparte.

Dacă mișcarea în triaje e una plină, neîntrepută, nedumiresc în schimb desfășurările ei, de o monotonie ucigătoare. Într-o uzină volumul de mișcări nu e mai mare, dar diversitatea care-l nuanțează spune cu totul altceva: e o orgie de unghiuri, de sensuri și ritmuri care se pun în valoare reciproc. Podul rulant înaintează și în același timp coboară, strungul-carusel dansează, scînteile de polizor se mișcă artezian, cuptorul face valuri marmе.

Triajul monologhează însă rectiliniu. E o deosebire dintre vector și scalar, dintre corul pe mai multe voci și unison. Pentru un privitor dinafară, tot ce se întîmplă aici pare o intrupare a zădărniceii, a lipsei de voință. Convoaie lungi, miriapode, și convoaie scurte, de două-trei vagoane, defilează în sensuri contrare, apoi aceleași convoaie revin pe vechile lor poziții, apoi pornesc din nou în sensul inițial, apoi se reîntorc, apoi pleacă din nou, încrucîșîndu-se apatic. Apoi trece o locomotivă singură, apoi vechile convoaie încep iarăși să hamletizeze, apoi unul din convoaie încremenește, ca altul să-i ia locul în babilonul cinetic. Dacă mai adăugăm fundalul inert al celorlalte sute de vagoane, care, ca lovite de boala somnului, își așteaptă rîndul, imaginea e completă.

Din nou, cauza acestei aparente trebuie căutată în infirmitatea vagonului legat de șină. Neputînd să se miște lateral, neputînd să zboare sau să facă salturi, vagonul s-a adaptat condiției colective. Orice mișcare a sa face apel la mișcarea grupului, după cum orice mișcare a grupului îi impune și lui o mișcare. Pentru ieșirea din grup are nevoie de cel puțin un macaz, dar pînă la a obține dreptul acelu macaz el trebuie să conducă pînă la

macazele lor pe toate celelalte vagoane care-i stau în față. E o axiomă implacabilă, o lege fără excepții.

Oamenii au căutat s-o îmblinzească însă.

Există două feluri de a face trierea, două praguri ale tehnicii, iar între ele e relația dintre aeroplan și avionul supersonic. Tot așa cum inventatorii reactorului și-au propus să obțină viteză din însăși rezistența aerului, adepții triajului și-au luat drept aliat un element considerat înainte vreme potrivnic: planul înclinat. Și planul înclinat s-a dovedit pînă la urmă tot atît de necesar triajului modern precum rezistența aerului — reactoarelor.

Pînă la planul înclinat, vreme îndelungată (dar chiar și azi mai pot fi întilnite rămășițe ale acestei practici strămoșești), trierea unui tren se făcea, vrînd-nevrînd, după logica barbară a unui calcul băbesc, cu înmulțirea înlocuită prin adunare. Pentru fiecare vagon, o garnitură întreagă de vagoane trebuia să parcurgă nu numai drumul pînă la primul macaz întilnit, dar drumul lung, amevoios și întortocheat pînă la ultimul (al zecelea? al douăzecilea?) macaz, de destinație. Era o risipă uriașă de timp, de energie și de răbdare. Că e așa, o dovedește faptul că oamenii au reușit în cele din urmă să o evite. Și au reușit să o evite, pentru că din zecile de soluții posibile au căutat-o pe cea mai simplă.

Așezarea liniilor într-un triaj e analoagă cu cea a nervurilor într-o frunză. Dacă pețiolul este linia principală; dacă nervurile groase, împreună cu nervurile mai subțiri care se ramifică din ele, și împreună cu nervurile din ce în ce mai subțiri care se ramifică succesiv înspre periferia frunzei, reprezintă liniile secundare; dacă fiecarei molecule de sevă care străbate acest drum zbuciumat — între pețiol și ultima, infima nervură de la periferia frunzei — îi vom asocia în imaginație un vagon; dacă, însfîrșit, ne vom reminti obligația tiranică a acestui vagon de a țiri o dată cu el, în odiseea lui, întregul șir de alte vagoane, de care este legat prin infirmitatea lui (vagoane care apoi, după ce l-au condus la destinație, vor trebui să se întoarcă de unde au plecat, pentru a începe o nouă odisee): dacă vom raporta această operație nu la un singur vagon, ci la miile de vagoane care trec într-o zi printr-un triaj, și apoi la miliardele de vagoane care au trecut în zeci de ani prin miile de triaje ale lumii — vom înțelege mai bine uriașa risipă de timp, de energie și de răbdare de care vorbeam, și pe care oamenii au trebuit să și-o îngăduie pînă la introducerea planului înclinat.

Pentru a le veni ideea planului înclinat, idee genială care a deschis, în istoria triajelor, o epocă de aur, oamenii n-au trebuit decît să îndoaie ușor corpul frunzei în jos, la patru grade și jumătate, cu grija ca pețiolul să îl mențină orizontal. N-au trebuit oamenii decît să-și dea seama că vagonului îi este totuna dacă, dorînd să se despartă de grup, este condus de alai prin toate macazele frunzei sau numai pînă la primul macaz, pînă la întilnirea pețiolului cu frunza.

Atunci, zarul a fost aruncat, și tehnica feroviară a făcut un salt comparabil cu acela de la aeroplan la avionul cu reacție. „De aici încolo — și-au spus oamenii, lămurindu-se asupra firii nesentimentale a vagonului — el poate parcurge drumul și singur, coborînd pe planul înclinat al frunzei, din nervură în nervură, pînă la periferia ei“.

Și, punînd mîna pe tîrnăcop, au început să-i înalțe planetei noul relief, al triajelor moderne.

Cit privește vagonul, văzîndu-se înconjurat de atîta considerație, și pentru a dovedi că merită libertatea de inițiativă ce i-a fost acordată, a început să circule mai repede, mai direct, mai rațional. Adică : mai contemporan.

III

Mă aflu față-n față cu planul înclinat, în tovărășia a trei oameni.

— Din Ana, începe și urmează cu 9...22 Constanța... 20, anunță în microfon vocea cunoscută și felul cum sînt rostite cuvintele — voit monoton, cu pauze de luare aminte între cifre, ca la o dictare, — mă duce mereu cu gîndul la un concurs de atletism. Mă aflu însă într-o cabină-turn din apropierea „cocoasei“, în tovărășia a trei oameni. Doi dintre ei sînt postați în fața pupitrului de comandă, cel de al treilea, mai la o parte, e înconjurat de telefoane. Între convorbirile lui și anunțurile din microfon se aștern dese momente de liniște. E o liniște relativă însă, pentru că peste ea se așterne neîntrerupt țacînitul degetelor pe claviatura pupitrului de comandă. Atît de neîntrerupt încît mă obișnuiesc repede cu el.

La fel de neîntrerupt, pe planul înclinat ce se zărește prin geamul curb al cabinei, cohoară vagoane. Cite zece, cite cinci, cite două, dar cel mai adesea de unul singur, alunecă pe șinle piezișe, într-o mișcare grăbită și precaută în același timp, totodată mută și albă, parcă văzută printr-un binoclu la mari depărtări. Cîțiva metri mai jos de vîrfurile cocoasei e primul macaz. O secundă vagonul își dibuie calea orbește, apoi o apucă la dreapta sau la stînga, apoi, cînd abia a adunat ceva viteză, din dreptul șinelor, două perechi de ghiare i se năpustesc asupra roților, potolindu-le zelul, aducîndu-le la ordine. Nu se sfîrșește însă aici odiseea vagonului. Mai la vale întilnește un nou macaz, o apucă iar la dreapta sau la stînga, nu mai întilnește însă o nouă frînă, pentru că panta s-a terminat, pentru că viteza e din ce în ce mai mică, pentru că urmează alte și alte macaze pe care trebuie să le lase în dreapta și în stînga, pînă cînd se va pomeni extenuat la locul ce i-a fost hărăzit. Totul a durat un minut, dar alte și alte vagoane se scurg prin fața cabinei, nelăsîndu-mă o clipă în pace. Macazele le împing necontenit spre stînga și spre dreapta, spre dreapta și spre stînga, făcîndu-le să se vada despărțite dintr-o dată de zeci de metri distanță, de alte și alte vagoane sosite înaintea lor pe liniile intermediare. Și astfel priveliștea se modifică mereu, și mișcarea se reia după alte traiectorii, și totul îmi amintește creerul, cu miile lui de macaze pe unde trece gîndul. Un creer de fier — îmi spun, privind miinile jucăușe de pe pupitru — un creer perfect care imită legile firii și care le pune la dispoziția acestor degete simple, prea greoaie pentru o dactilografă, prea brutale pentru un pianist.

Bărbații din preajma mea își continuă ocupațiile cu care m-au obișnuit. Curînd, tot privindu-i, voi deduce sarcinile ce-i revin fiecăruia. Le voi deduce singur, cei drept, pentru că sînt atît de absorbiți încît cu greu s-ar închea o discuție. Îmi voi putea lăsa însă privirile să fie cît mai îndrăznețe. Nu peste mult, la ora 7, cînd va sosi schimbul, vom face cunoștință și altfel, iar pînă atunci îi studiez în tăcere. Primul dintre ei, un munte de om, pare să fie totodată coordonatorul întregului triaj. Sporovăiește mereu nume și cifre, în limbajul acela codificat, și vocea lui adîncă, teribilă, gata să turtească microfonul, vine de fiecare dată ca o presimțire a mișcării. O simt

rostogolindu-se pînă departe, prin rețeaua deasă a firelor, pentru că observă cum tot ce se întîmplă afară e o punere în fapt a comenzilor ei. „De la Ana, începe și continuă cu 4... două vagoane la 5... 24 Galați, poruncește omul și paralel degetele-i cîntă suav pe pupitru, atît de masive însă că parcă trec pe deasupra clapelor. Convoiul de la cocoasă, din care vocea a tot smuls cite un vagon, cite zece, cite două, e pe terminate. Ultimele două vagoane lunecă acum împleticindu-se pe planul înclinat, ca niște cai înghionțiți cu coama în vînt. Vecinul din dreapta mai cîntă și el ceva cu degetele (frîna se aruncă lacomă asupra roților), apoi se ridică de pe scaun și face cu brațele o gimnastică elementară, desmormîndu-se. E atît de mărunțel și de slab încît pare o replică hazlie la statura uriașă a Numărului Unu. Locomotiva care împinsese vagonul a rămas liberă și acum așteaptă descumpănită pe cocoasă. „50.909 trece pe 17, la presare“, îi ordonă Numărul Unu, și locomotiva ascultă ce i se spune, coborînd și ea, stîngace, în urma vagoanelor.

Cocoasa, în schimb, rămîne într-o nemișcare ciudată, care se transmite și în cabină. Melodia pupitrului a tăcut, se aude acum doar hîrțiala difuză a difuzorului, înțepată din cînd în cînd de cite un fluier de locomotivă. Între oamenii rămași fără treabă se instalează o atmosferă mirată, ca un gol penibil de conversație. Mărunțelul se așează sopran pe scaun, curățîndu-și locul. Telefonistul își face de lucru cu un teanc de hîrtii subliniind ici-colo cite o cifră, apoi întinzîndu-ile uriașului.

„Alo, cabina“, se aude tîrziu în difuzor o voce. Răsucit abia așteptat de buton: „Da, cabina“. — „Avem aici un vagon cu fier vechi, îl legăm și pe asta?“ revine vocea. — „Da, legați-l“, răsucește iarăși Numărul Unu butonul, fără să fi întrebat cu cine vorbește și ce înseamnă *aici*, pentru că a reconstituit totul după timbrul vocii celuilalt. — „Alo, Lică, Lică“, se repede tot el la microfon după o clipă, parcă aducîndu-și aminte ceva. — „Da“, răspunde sec Lică. Răsucit de buton: „Lică, ia întrebă mecanicul de la linia 21 dacă o trage singur“ (e vorba de garnitura care trebuie să plece). Pauză, 15 secunde. — „O trage, da“. — „Bine, bine, cînd vede semnalul pe liber poate pleca“, se întoarce Numărul Unu asupra hîrțiiilor. „De la Ana, începe și continuă cu... 9... 20... 6 Ploiești“ — reia apoi tot el, fără nici o ceremonie, vechea dictare în microfon, și simt că abia acum lucrurile au reintrat în făgașul lor normal. La cocoasa a sosit între timp un nou convoi de vagoane, pe care vocea și degetele celor din cabină au început să-l dramuiască neobosit. În înlănțuirea din fața mea e o simultaneitate astronomică. „De la Ana, patru vagoane la 22 Constanța“, spune iarăși uriașul, și mecanicul împinge locomotiva cu cîtiva metri, și manevranții desfac cuplele, și vagoanele alunecă în jos, și însuși el își execută propria comandă, și cu mina dreaptă notează cele patru vagoane, și cu stînga dirijează macazul pe stînga, și Mărunțelul îl ascultă și el, și cu dreapta pune în mișcare frîna, și cu stînga îndreaptă macazul spre dreapta, și telegrafistul îl ascultă și el, și notează vagoanele în foile lui, și ceilalți oameni, din celelate cabine, apăsînd pe butoanele lor îl ascultă și el, și macazele se deschid spre dreapta și spre stînga, și vagoanele alunecă spre dreapta și spre stînga, și înaintază de la Ana spre linia de Constanța, ascultîndu-l toate pe uriaș. „De la Ana... două vagoane la 14 Slănic... trei vagoane la 23 Brăila“, prin fața geamului două vagoane se îndreaptă acum spre Slănic și trei vagoane spre Brăila, și duc mașini la Slănic și scînduri la Brăila, și vin dinspre Ana, adică dinspre grupa A, adică dinspre grupa de sosire, adică

dinspre oamenii care le-au produs și care le trimit la Slănic și Brăila, și care și trimit unii altora tot ce au produs mai bun — și tot ce au produs acești oameni mai bun, munca acestor oameni, trece pe aici, prin fața noastră, condensată în aceste vagoane, în aceste două cifre, în vocea acestui om, în acest fir de sunet care o susține cu tăria oțelului și care o trimite mai departe, îndrumînd-o acolo unde trebuie, dîndu-i și ea ceva, adăugînd și ea ceva la valoarea ei, atribuindu-și și ea mereu o parteică din meritul ei. Prin fața noastră se perindă acum, venind dinspre Ana, o lume întregă, și fiecare vagon ne ia o fracțiune de suflet, ducînd-o cu el. Iată, trece o platformă cu schelete galbene de poduri rulante, apoi una cu stîlpi de beton, și alta cu butoaie de vin. Un vagon încărcat cu barăci demontate, cu vinciuri și cu dulapuri vechi de placaj... Două vagoane cu coes... Un vagon cu superfosfat...

Și mai sînt încă sute de vagoane care își așteaptă rîndul. În stînga, în convoiul abia început, din care vocea și degetele iau mereu, mai sînt vreo patruzeci. Și mai departe, pe liniile laterale, cam în dreptul locomotivei care împinge convoiul, așteaptă alte convoaie, fiecare cu zeci de vagoane. Iar și mai departe, adică acolo unde începe grupa Ana, adică un kilometru mai departe, sosesec în fiecare oră alte două trenuri, fiecare cu alte zeci de vagoane. De aici, din cabina-turn, mergînd pe ramificațiile vocii uriașului, văd totul. Fiecare vagon trece prin mîinile și prin ochii unei mulțimi de oameni, care îi adaugă o nouă cantitate de muncă, făcînd-l mai util, mai complet.

De cum sosesce în triaj, trenul e înconjurat de o armată de funcționari și de lacătuși, care îl trece în revistă de la un capăt la altul, inventariînd-l, punîndu-i la punct defecțiunile, slăbindu-l din strînsoarea cuplelor, apoi lăsîndu-l în repaos. Curînd, e luat în primire de o locomotivă și, pe jumătate aplecat înafara marchizei, cu ochii la semnale, iar cu auzul încordat asupra comenzilor, mecanicul îl împinge pînă la cocoasă. Aici sînt manevranții, care îi vor desface cuplele cu prăjinile lor încovoiate, alergînd după el ca niște copii după fluturi. Urmează planul înclinat, vocea din microfon, ronțăiala măruntă a clapelor pe pupitru, macazele, respirația plină de năduf a frînei, apoi celelalte macaze, apoi celelalte macaze și de abia acum celelalte macaze, pentru că abia am ajuns la jumătatea uriașei clesidre a spațiului care este triajul. Acolo, în dreapta, sînt alte sute de vagoane, și alte sute de oameni care le vor pregăti de plecare, repetînd, ca într-un film derulat, tot ce am văzut pînă acum.

Numai că acolo lucrurile sînt mult mai complicate și se desfășoară după norme mai mature și mai pretențioase. Ceea ce am văzut pînă acum se poate compara cu spargerea unui obiect, intenționată, însă care n-a ținut seama de toate legile interne ale obiectului. Recompunerea lui va trebui cu atît mai mult să țină seama de aceste legi, armonizînd amestecul creat. Pe fiecare linie au fost adunate, cei drept, vagoanele unei singure direcții, dar ele nu pot fi trimise mai departe de-a valma. O direcție, oricît de simplă ar fi, are zeci de stații intermediare, unde viitorul tren va trebui să oprească și, parte din el, să rămînă. Vagoanele vor fi deci așezate în ordinea acestei succesiuni, pentru ca desprinderea să se poată face fără bătaie de cap. Asta înseamnă de fapt o nouă triere, și mai grea, și mai întortocheată decît a fost cea de pe planul înclinat.

Mai intervin apoi legile frînei. Nu toate vagoanele au frîne dar, cele care au, e obligatoriu să fie eșalonate la distanțe anume.

Apoi însăși frinele sînt deosebite. Într-un fel se va proceda cu cele manuale și în altul cu cele automate.

Frina e cel mai important criteriu de apreciere al fiecărui vagon în parte și ea are în triaje rolul pe care în cadrul unei caste îl joacă averea și titlul. Pe baza frinei s-a ajuns la o adevărată ierarhie a vagoanelor, cărora, întocmai ca și oamenilor li s-au dat ranguri și li s-au hotărît, pe baza acestor ranguri, anumite funcții. Un vagon notat cu o linie roșie înseamnă că nu are nici un fel de frînă, iar altul, cu două linii roșii, înseamnă că are frînă automată. Vagoanele cu frînă manuală n-au galoane, însă pot fi recunoscute de departe, după căsuța lor înaltă, ca niște proprietari cărora drepturile le sînt scrise pe frunte. Și în sfîrșit, citeodată mai întilnești vagoane cu trei linii: acestea fac parte din înalta societate a vagoanelor, pentru că posedă frîne de ambele tipuri. De obicei au și semnal de alarmă, de aceea sînt lăsate întotdeauna în partea din urmă a trenurilor, ca niște încheietori de pluton cărora li se dă cinstea deosebită de a supraveghea și de a răspunde pentru întregul convoi. Unui vagon care ar primi această misiune fără să aibă rangul cuvenit i s-ar spune *alergător*, și îndrăzneala lui ar fi cotată ca o gravă încălcare a legii.

Singure vagoanele fără frînă nu supără pe nimeni, pentru că n-au nici un fel de calități. Cu timpul li se vor instala și lor frîne, și atunci vor arăta și ele ca toate celelalte. Fînă atunci însă, vor face parte din masa compactă a plebeilor.

Din cabina-turn, unde vînzoleala celor trei oameni n-a încetat o clipită, văd totul, și mă gîndesc la soarta vagoanelor. Acum ele sînt aici, în tovărășia acestor oameni care le ajută să-și vadă de treabă, dar cîte zeci de kilometri nu le stau în urmă, și cîte zeci de mii nu le așteaptă! Singure, însoțite cel mult de doi sau trei frînari, au străbătut păduri pustii, șesuri nesfîrșite, munți prăpăstioși, tuneluri mohorîte, viaducte semețe, în timp ce oamenii le-au așteptat mereu cu sufletul la gură, planificîndu-și în funcție de sosirea lor munca și hrana, concediile și timpul liber, fără să se gîndească atît la ele cit la conținutul lor. „Un vagon“ înseamnă pentru metalurgistul din Brăila patru blumuri albastrii de oțel și atît. „Un vagon“ înseamnă pentru responsabilul unui magazin alimentar zece mii de kilograme de zahăr. Pentru agricultorul din Bărăgan înseamnă zece tone de superfosfat. Și, în timp ce vagoanele aleargă astfel mereu, grăbindu-se spre destinații, mereu bătute de ploii și arse de vînturi, și oamenii le pomenesc mereu numele, făcînd însă abstracție de înfățișarea lor proprie, cu care s-au obișnuit într-atît încît nu mai intră în discuție, singurele locuri unde sînt primite așa cum trebuie sînt triajele. Aici, în triaje, vagoanele se simt ca acasă, și metrii pe care-i străbat, înainte sau înapoi, și de atîtea ori înainte, și de atîtea ori înapoi, seamănă cîte odată cu jocul unor copii, în curtea casei lor. Aici, oamenii le respectă și le dau importanță, le desmiardă și le îngrijesc, și chiar felul în care uriașul de lingă mine le pune să facă tot ce trebuie pare unul din acele crunte examene prin care, de față cu oaspeții, părinții îi pun pe copii să arate ceea ce știu. Dar, dacă oamenii sînt în triaje atît de buni și atenți cu vagoanele, și totodată singurii care le iau în seamă chipul, o fac pentru că în fiecare din ele se văd ca într-o oglindă pe ei înșiși, munca și chipul lor.

Căci, dacă mă gîndesc bine, nici ei nu sînt altfel.

Așa cum îi văd, așezați la pupitre de comandă, alergînd ici-colo pe o rază de doi kilometri, urcînd și coborînd din vagoane, semnalizînd cu fanio-

nul, întocmind fişe şi vorbind în microfoane — într-un cuvânt sedentari —, ei în fapt călătoresc incontinuu. Numai că e un fel de călătorie ciudată, inversă, pentru că nu ei se plimbă în spaţiu, ci spaţiul vine la ei, concentrat în aceste vagoane, care le defilează prin faţă, trecându-le prin mini, intrându-le în minte şi în simţuri. Şi chiar mecanicul acesta, care de douăsprezece ore patrulează cu locomotiva sa pe o rază de un singur kilometru, călătoreşte mai mult, în fond, decât colegul său de pe acceleratorul strălucitor, pentru că, prin vagoane, toate oraşele şi satele ţării vin şi-l salută.

Şi chiar aici, în cabina-turn, deşi înconjurat din toate părţile de lanuri şi livezi, mi se pare acum mie însumi că stau la cîrma unui vas care mă aduce în faţa ochilor o lume întregă.

De aici, din cabina-turn, văd totul. Nu numai cei din triaj, dar toţi feroviarii au ceva din felul de a fi al vagoanelor, pentru că, tot că şi ele, îi apropie pe oameni, le uşurează viaţa şi munca fără a le pretinde pentru asta consideraţii speciale. La marginea unei aşezări omeneşti, în aparenţă izolaţi de viaţa acesteia, văzîndu-şi în aparenţă de treburile lor, şi numai de ele, părăind o familie închisă şi izolată de restul lumii, ei sînt, dimpotrivă, prezenţi pretutîndeni, şi nevăzuţi, ca sîngele care scaldă pe dinăuntru un organism, fiindcă tot ce natura şi oamenii au produs trece prin mîinile lor. Ei sînt în acelaşi timp lângă furnal şi în amfiteatre, lângă semănătoare şi în păduri, adăugînd cu întirziere, unci munci ce părăsise încheagată, o cîtime a lor, indispensabilă, fără de care aceasta n-ar avea nici o valoare. În fiecare gest al lor e un act de producţie directă, tot aşa cum fiecare pas al poetului prefigurează atmosfera unui vers.

Feroviarul a intrat în subtextul vieţii, a devenit tot atît de comun ca viaţa şi soarele. „Am primit zece vagoane de ciment“, spun oamenii. Sau: „— Unde e Ionescu? — A plecat pe teren“. În umbra fiecăreia din aceste acţiuni, a celor mai multe din mişcările care îl leagă pe om de viaţa din jurul său, stă prezenţa activă a feroviarului.

Dar, nu în mai mică măsură, şi a vagonului. Iată ce uităm, cam adesea — îmi spun, în cabina-turn, de unde văd totul, şi vagoanele mă aprobă tăcute, coborînd pe planul înclinat, ca nişte cai cu coamele în vînt.

— De la Ana... două la 22 Constanţa... unul la 6 Ploieşti... se joacă iarăşi cu ele uriaşul, şi ele îl ascultă, ca să-i facă plăcere, imitînd acum nişte soldaţi cu raniţa-n spinare.

IV

Cine n-a asistat vreodată la plecarea unui tren? Nu este om care să nu fi luat parte cel puţin o dată în viaţă la această ceremonie largă, juvenilă şi zgomotoasă, dar care, oricît de vesele ar fi împrejurările, tot ascunde în adîncul ei o undă de nelinişte şi tristeţe.

Eu am asistat însă la plecarea trenurilor de marfă într-un triaj şi pot să vă spun că frumuseţea tristă care m-a răscolit de fiecare dată a fost atît de adîncă încît batistele ce flutură de obicei pe peroane mi se păreau ieftine şi frivole. O tristeţe albă şi subţire ca un pumnal.

În primul rînd, aici nu sosesc niciodată trenuri: trenuri sosesc numai în grupa Ana. Aici trenurile pleacă meru: cîte trei, cîte patru alături,

uniforme, nemișcate și lungi, atît de lungi încît ochiul nu le poate cuprinde dintr-o dată, ele poartă în sine tristețea tăcută a unor coloane de soldați care pornesc la război. Se despart de oameni și rămîn singure.

Și cînd vor reveni, să zicem, pe locul acesta, vor face-o numai ca să plece, din nou. În tristețea lor e și ceva din nostalgia plecării cocorilor.

Pe urmă, aici nu sînt peroane: trenurile pleacă dintr-o curte lungă și îngustă. O curte brăzdată de multe linii paralele. Nu sînt nici electrocare, nici lumini de neon. Megafoanele depărtate se aud uscat și nelămurit. Locomotivele sosesc cu puțin înaintea plecării și pînă atunci totul pare în suspensie.

Dar ceea ce contribuie cel mai mult la această tristețe este lipsa oamenilor. Peste tot — vagoane, paralele și uniforme, pe kilometri întregi. Între ele — coridoare strîmte de hotel de provincie. Sub șine, maldare încovoiate de iarbă. În depărtare, dreptunghiuri înalte de cer. În față, întortochea dramatică a macazelor. Ceva mai aproape, la cîțiva pași, înșiruite perpendicular pe linii, pompele de apă pentru locomotive, semănînd cu niște capete descarnate de cal. În dreapta, o clădire roșie și, dincolo de ea, triajul cu stîlpii săi zbuciumați, cu semnalele, megafoanele și ceasornicele lui incremenite, cu mormăitul lui neconvins, pierzîndu-și din depărtare orice dinamism.

În stînga e cîmpul.

Cred că la fel de trist ar arăta, noaptea, o gară fără călători, cu luminile stinse, cu ușile încuiate. Numai că aici e zi, și ușile nu sînt încuiate. Singuri oamenii lipsesc, și singuri ei, cînd vin, mai știrbesc cîte ceva din domnia materiei neinsuflețite. Dar cînd vin stau cîteva minute, și apoi pleacă din nou, lăsînd în locul lor tristețea fără grai a vagoanelor. Și chiar cînd vin, sînt atît de puțini, și gesturile lor atît de depărtate între ele, încît nu fac prea mare lucru.

Vin întîi doi lăcătuși și în cîteva clipe nu-i mai zărești: intră sub vagoane. Mai vine apoi încă unul, și pe urmă alții doi, și dispar și ei sub vagoane. Alți doi oameni o pornesc, unul în dreapta și celălalt în stînga trenului: se apleacă asupra ficărei roți, uneori ingenunchiază lîngă ea, și cu ciocănașul lor lung lovesc metalul și-i ascultă sunetul. Alteori cuprind metalul aspru în palmă, parcă luîndu-i temperatura sau parcă mîngîindu-l. E singura mîngîiere la plecarea acestui tren.

Într-un firziu, cei de dodesubțul trenului ies și ei la lumină, petrecîndu-și pe după umăr, ca pe o armă, cu ajutorul unei curele, lădița de scule. Își petrec cureaua pe după umăr și apoi, ficcare din ei, pe măsură ce ies, face unul dintre cele mai frumoase gesturi prin care oamenii s-au înțeles vreodată fără cuvinte: cu o palmă lăsată moale, cu cealaltă strînsă pe ciocan, își rotește brațele deasupra capului. Odată, de două ori, de zece ori. Același gest, semănînd cu o binecuvîntare sau cu un salut.

Am văzut uneori gestul acesta și noaptea. Noaptea el se face cu felinarul. Într-o mîină felinarul și în cealaltă ciocanul. Poate numai în mîină să existe un limbaj atît de dramatic al solidarității, ca acesta. Și în garile mari, și lîngă trenurile de călători gestul acesta e frumos și solemn, dar aici, în curtea pustie și fără oameni, lîngă vagoanele incremenite și mute, el e mai aspru și coboară mai în adînc: e ca un salut, ca o urare de drum bun.

Pe urmă sosește locomotiva și priveliștea încetează o clipă să mai fie atît de tristă. Sunetul mecanic sparge melancolia materiei, iar cei doi oameni

— mecanicul și fochistul — abia sosiți de la drum, aduc o altă perspectivă în monotonia gării cu sens unic. Acum se fac probele de aer, revizorii se împrăștie din nou în lungul trenului, ascultându-i respirația secretă, și în dreptul frînolei fiecare din ei repetă, pentru ultima dată, salutul cunoscut. În timp ce se risipesc, cel mai tânăr dintre ei aleargă cu două felinare și i le pune ultimului vagon, ca pe niște cifre în spatele unui ciclist. Cu asta trenul e gata de drum, macazele s-au întors scîrțîind, locomotiva dormitează așteptînd semnalul de plecare, iar curtea, abia înviorată, rămîne din nou fără oameni. Pe nesimțite vagoanele s-au pus în mișcare, singuratece, abătute, ca minate de vînt.

Cînd, ca din senin, apare un om. De fiecare dată un om cu o lădița neagră în mina dreaptă, cu un felinar și cu un steguleț galben în stînga. Omul se apropie de tren și-l petrece cu o privire indiferentă, parcă așteptîndu-l să treacă. Trenul începe să prindă viteză, iar omul îl așteaptă cu privirea, dar nu ca profanii, întorcînd capul după fiecare vagon, ci cu o anumită răbdare fermă intrată în sînge. Trenul prinde viteză și omul îl așteaptă. „Vrea să sară“, îți trece fulgerător prin gînd, și în exact același moment omul își schimbă lădița în mina stîngă, face doi pași paralel cu trenul și se agață de bara ultimului vagon. Își pune lădița în cabina frinei și ridică steagul în semn de salut. După atitudinea clasică îl recunoști pe frînar, deși puteai să-l știi după felul cum a sărit. N-a fost o săritură obișnuită: a fost o repetare a mișcării trenului: corpul omului s-a întins nu ca un elastic, ci întocmai ca trenul, ca o prelungire vie a lui, făcînd un corp comun.

Un corp comun face frînarul și trenul și mai departe. Ați văzut vreodată interiorul unei gherete de frînar? E un paraleliped cu baza de un metru pătrat, înalt de doi metri, în care tot mobilierul e un scaun rabatabil. O boltitură în peretele vagonului, unde e și mînerul frinei, mai ține loc de dulap. Asta e totul. Aici se pun țigările și mîncarea. Poate unii pun și o fotografie. Pentru că noștrii drumului de unul singur este grea, și, dacă vizitatorii cosmosului au suportat-o cîteva zile, frînarul o gustă o viață întreagă.

— Nu ți-e urît? Lam întrebat pe un frînar.

— Urît? Păi știi cum fluieri, știi cum cîmți?! Și-ți bate ritmul chiar trenul!

Ce face totuși frînarul de-a lungul a sute de kilometri?

Din cînd în cînd iese pe terasa gheretei sale și privește în jur. În stații semnalizează cu fanionul sau felinarul. Cîteodată citește o carte. Și noaptea? Vorbește cu sine, cu lucrurile și natura, ca bătrînul lui Hemingway? Poate și asta. A privi stelele, într-o noapte fragilă de primăvară, sau în luna acerbă de iarnă, iată ceva ce-l face pe oricine poet. Poate frînarul e translatorul unei conversații între stele și vagoane. Le spune stelelor ce sînt vagoanele

Iar vagoanelor le spune despre stele. Și vagoanele îl ascultă, bucurîndu-se că n-au rîmas singure, și ascultîndu-l uită de tristețea plecării, și uitînd că au fost triste își amintesc că le așteaptă o nouă sosire, unde oamenii le așteaptă, le așteaptă, le așteaptă, le așteaptă...

Lucian Blaga *)

de N. Tertulian

III „Sat” și „Oraș”. O paradoxală filozofie a istoriei.

Analiza dialecticii satului și orașului în scrierile lui Blaga — „satul” și „orașul” fiind văzute ca zone de viață aflate într-un raport de completă opoziție — ne oferă prilejul de a individualiza contradicțiile acute în care se zbatea opera poetului și filozofului ardelean. Impulsul acestei pendulații dialectice îl forma incontestabil sentimentul de tristă înstrăinare pe care îl încearcă mereu poetul Blaga în contactul cu aspectele negative ale unei „civilizații” ostile. Răceala și uscăciunea, ariditatea și prozaismul specifice existenței umane aflate sub dominația civilizației citadine de tip burghez — generează în conștiința poetului aspirația către o zonă de viață purificată, ocrotitoare, invadată de o lumină solară și stenică :

Prietene crescute la oraș
fără milă, ca florile în fereastră,
prietene care încă niciodată n-ai văzut
cimp și soare jucind subțiri înfloriți,
vreau să te iau de mină,
vino, să-ți arăt brazdele veacului.
(„Pluguri”)

Vezi „Viața românească” nr. 6—7/1963.

Intr-o biografie lirică sui-generis — cuprinsă în poezia „Cântare pentru trecut” („Gîndirea”, Oct. 1942), nepublicată în volum — cîntecul singurătății care devorează progresiv ființa poetului pe măsura maturizării existenței sale într-un univers ce se ghicește a fi apăsător și ostil se conjugă cu nostalgia după acel eden al copilăriei — zonă a unei presupuse intimități ferice între om și lumea înconjurătoare — pe care l-ar reprezenta satul originar :

În noapte sori bătrini
se-ntorc spre obîrșia lor niciodată
uitată.

Singurătatea mea răsună
prin satul cu coperișele negre.
Dacă ai fi cu mine și-aș spune :
uite, acesta e drumul
pe unde minam dobitoace sfinte cu
biciul ;
uite, aceștia-s arinii
subțiri care smulgeam aripi din sînge
de păseri.

Ar fi însă o eroare și o simplificare evidentă a problemei să se vadă aici doar ilustrarea unei banale drame a „desrădăcinării” — în spiritul temei cu

o circulație atât de frecventă de-a lungul istoriei literaturii române. Implicațiile poziției lui Blaga se vor mult mai profunde. În accentele de melancolică exaltare cu care apar evocate retrospectiv magicele ritualuri ale satului copilăriei — se descifrează un sentiment cu rezonanțe adânci. Lumea „civilizației moderne” de tip capitalist, cu anarhia, dezorganizarea și individualismul ei violent, trezește în conștiința lui Blaga un sentiment acut de nesiguranță, solitudine și izolare, un sentiment de frustrare și înstrăinare a personalității sale — și o aspirație firească de a recompuce un univers compensatoriu, o zonă protectoare și armonioasă. Sentimentul unui raport de înstrăinare între om și lumea înconjurătoare, de radicală **alteritate** a indivizilor unii față de alții, de existență fragmentară, relativizată, pierdută în mijlocul unui univers social opac — reprezintă o suprastructură psihologică inevitabilă a orînduirii capitalismului modern. ”Cînd m-am trezit om și cuget împlinit, / singurătatea mea răsuna înaltă prin lume” — scria Blaga în poezia citată mai sus. Pe fondul acestui sentiment dureros—reflex sublimat al unor realități sociale obiective — lumea satului copilăriei se transfigurează în memoria afectivă a poetului, căpătînd contururile unui cosmos organic și ale unei lumi fraterne, familiare. Se ghicește că tocmai prin reacțiune față de sentimentul unei existențe caduce și sterile într-un univers dezintegrat — se înalță acea exaltare nostalgică a ritualurilor magice practicate cîndva de copiii satului, simboluri ale unei vieți ocrotite, străbătute de sentimentul siguranței prin invariabilitatea actelor vieții: **„Ți-aș arăta plinicarul și șura / pe-a cărei streșină grea / îmi aruncam mărunți și albi dinții de lapte — / sămîntă magică din care trebuiau să crească cei noi. / Ți-aș arăta poarta întunecată, unde puneam / frunză mîntuitoare de leuștean / să apăr de strigoi / laptele și**

ugerul vacilor. / Pe-aci mi-am trecut trupul gol al copilăriei / prin flacăra anilor. / Pe-aci s-a furișat și vremea / ce mi-a adus desăvirșirile în rău” (ibid.)

Există la Blaga intuiția reală a unora dintre aspectele negative ale condiției umane sub dominația civilizației capitaliste; efectele diformante ale diviziunii capitaliste a muncii, ale fragmentării fortuite a existenței, ale utilitarismului burghez, își găsesc un ecou în sensibilitatea poetului. „Omul orașului, mai ales al orașului, care poartă amprentele timpurilor moderne — scria Blaga — trăiește... în fragment, în relativitate, în concretul mecanic, într-o trează tristețe și în lucidă superficialitate”. Reacțiunile negative ale poetului îndreptîndu-se totuși către simptomele externe, mai mult sau mai puțin de suprafață ale realităților civilizației burgheze, esența de clasă, economico-socială, a acestor realități rămîndu-i ascunsă, reprezentarea sa va tinde inevitabil să atribuie unor pseudo-factori (mecanicism, raționalism, utilitarism, etc.) explicarea hegemoniei acestor realități negative. Pentru sinceritatea resentimentului lui Blaga față de efectele de atîtea ori sordide ale triumfului modului de viață capitalist, apare caracteristică repulsia declarată pe care i-o trezeau „așezările mărunte, cu înfățișare ca de sate, din America de Nord, acele sumbre și uniforme așezări de lucrători și fermieri”, în care Blaga tindea să vadă „tipul antipodic” al veritabilelor „sate” românești, singurele care s-ar fi învrednicit de epitetul ”autenticității”. Nu este însă mai puțin revelatoare motivarea pe care o oferea Blaga judecății sale negative la adresa sumbrelor și monotonele așezări americane; ceea ce reproșa poetul și filozoful ardelean acestor așezări era faptul de a fi „ținute laolaltă de un interes rațional colectiv, dar niciodată de magia naivă a unui suflet colectiv (s.n.)”! Critica de tip romantic-anticapitalist a orînduirii burgheze moderne a fost inaugurată în

sociologia germană de Ferdinand Tönnies cu celebra sa carte „Gemeinschaft und Gesellschaft” („Comunitate și societate”). Capitalismul era reprezentat în sociologia lui Tönnies prin conceptul de „societate” („Gesellschaft” — în timp ce la polul opus, ideea de „comunitate” („Gemeinschaft”) nu reprezenta în fond decît imaginea stilizată și idealizată a formelor de viață precapitaliste (și în primul rînd a societății comunismului primitiv). La baza orînduirii „societare” ar fi stat **nu** un tip determinat de relații economice, ci un pretins tip de voință: „voința reflexivă” („Kürwille”) — în timp ce la antipodul ei, în orînduirea „comunitară”, ar fi dominat „voința organică” („Wesenswille”) (a se observa cum **determinările economice** sînt escamotate sau eliminate cu totul în favoarea unor pretinse determinări pur **psihologice**). În timp ce orînduirea de tip „comunitar” s-ar fi caracterizat printr-o structură de tipul „organismului” viu — „societatea” s-ar fi constituit ca un „agregat” și „artefact” mecanic. Caracterul romantic-anticapitalist al „sociologiei” lui Tönnies se exprima cu elocvență în faptul că toate accentele critice la adresa orînduirii de tip „societar” (capitalist) erau îndreptate nu către reala bază economică-socială a formațiunii capitaliste ci erau deviate către pretinsul ei caracter „artificial”, „contractual” și „mecanic” (simptome superficiale ale vieții în cadrele acestei orînduirii) — corolarul inevitabil al acestei poziții fiind neutralizarea căilor reale de luptă împotriva unei asemenea societăți și crearea iluziei unei preținse superiorități a formelor de viață gregare, primitive, „organice”. Tönnies nu ezita să sugereze ideea că orînduirea de tip „societar” ar avea un caracter accidental și artificial — în timp ce orînduirea „comunitară” ar avea atributele perenității și eternității: „Gemeinschaft ist das dauernde und echte Zusammenleben, Gesellschaft nur ein vorüberge-

hendes und scheinbares” („Comunitatea este o colectivitate durabilă și autentică, societatea este doar una trecătoare și aparentă”: „Gemeinschaft und Gesellschaft”, Berlin, Karl Curtius, 1920, Dritte Auflage, p. 4). Într-un spirit similar, pe baza unei și mai tendențioase escamotări a realei structuri economico-sociale ce caracterizează societatea capitalistă — Max Scheler va încerca să „explice” geneza și articulațiile unei formațiuni sociale de tipul celei capitaliste printr-un pretins proces de „inversiune a valorilor”, prin pretinsul triumf al valorilor „utilitare” (Nutzwerte) asupra celor „vitale” (Lebenswerte). Viciile societății capitaliste erau atribuite nu dominației legilor plus-valorii și profitului maxim, nu mecanismului economic intrinsec al acestei orînduirii, ci pretinsului fenomen al instaurării unui mecanism complicat de producere a unor bunuri cu caracter exclusiv utilitar, fără nici o considerație pentru valorile vitale ale „plăcerii” și „agreabilului”. Subordonarea acestora din urmă către valoarea muncii utilitare — acesta i se pare lui Max Scheler a fi simptomul decisiv al societății burgheze moderne. Nu fără o anumită luciditate — Max Scheler putea să observe faptul că într-o asemenea orînduire socială omul a devenit subordonatul propriilor sale produse, intuind astfel ceva din procesul magistral descris de Marx sub numele de „fetișismul mărfii”: „...lucrurile” au devenit tot mai înțelepte și mai puternice, mereu mai mari și mai frumoase, în timp ce omul care le-a creat a devenit mereu mai mic și mai neînsemnat, mereu mai mult o roțiță în propria sa mașină”. (Max Scheler: „Vom Umsturz der Werte” vol. I, pag. 230). „Lucruri foarte vesele privite de oameni foarte triști... acesta este „sensul” „culturii” — de petrecere a marelui nostru oraș” (ibid. p. 207).

Sentimentul real și acut al dezumanizării existenței în condițiile civiliza-

tiei burgheze moderne conjugându-se la Blaga cu o atitudine negativă principială la adresa „raționalizării” și „mecanizării” vieții, cu o aversiune globală la adresa spiritului „citadin” și „societar” (gesellschaftlich) (reflex al escamotării din partea întregii filozofii burgheze de tip iraționalist a veritabilului mecanism al societății moderne) — toate aspirațiile poetului de re-umanizare a existenței și recucerire a unei vieți armonice își vor căuta zona de proiecție într-un spațiu social pretins sustras utilitarismului și cauzalismului modern, într-un spațiu inevitabil mitic-imaginar, spațiul acelei vieți „comunitare” pe care ar reprezenta-o vechiul sat românesc. Puritatea și frăgezimea suavă caracterizează adeseori în poezia lui Blaga aspirația de a evada dintr-o lume iremediabil uscată și prozaică într-un univers organic, de a recuceri vârsta primordială a unei mirifice **natura naturans**. Aceasta nu ne îngăduie însă a uita că în plan conceptual logica romantismului anti-capitalist al celui ce a scris și rostit „Elogiul satului românesc” își îndreaptă atacul nu numai împotriva aspectelor într-adevăr repugnante și întristătoare ale civilizației capitaliste, dar și la adresa **factorilor reali și a căilor efective** de luptă împotriva unei asemenea orînduirii negative. Excomunicarea și ostracizarea se voiau dirijate nu numai la adresa aspectelor efectiv dezumanizante și diformante ale unei civilizații ostile — dar și la adresa contradicțiilor sociale generate pe plan obiectiv de asemenea relații sociale. Romantismul anticapitalist conjugat cu absenteismul social cel mai neted — explică deopotrivă acea abstractizare a „criticii”, dirijarea ei la adresa „concretului mecanic”, a „calculului” și „raționalizării” **in abstracto**, ca și tentativa lui Blaga de a-și fixa drept zonă de refugiu un himeric „sat” arhaic, cu o viață scaldată în ritmuri de poveste și magie.

Pentru făctura **sui-generis** a spiritului romantic-anticapitalist care străbate anume scrieri ale lui Blaga — apare revelatoare tentativa pe care o întreprinde la un moment dat autorul „Spațiului mioritic” cu scopul de a stabili o pretinsă distincție tranșantă între lumea „apusului” și lumea „răsăritului”, o fantezistă opoziție cu caracter antinomic între lumea satului „apusean” și cea a satului „răsăritean”. „O notă caracteristică a popoarelor apusene ni se descoperă în împrejurarea că estetica vieții cotidiene este grav alterată și copleșită de **duhul economic** (s. n.)” — scria Blaga în „Spațiul mioritic”. Ar fi o eroare să nu vedem că tonalitatea cam depreciatoare și voit negativă în care Blaga tinde să descrie ceea ce în reprezentarea sa ar fi structura civilizației „apusene” — era dictată în fond de iritarea și secreta aversiune pe care i-o trezea subjugarea quasi-absolută a condiției umane față de relațiile economice dominante, forța imperativă cu care aceste relații sociale își impun hegemonia negativă asupra existenței omului. Ceea ce pare să trezească resentimentul poetului și filozofului român în fața spectacolului civilizației unor sate din apus — este tocmai acel fenomen de integrare quasi-totală a existenței umane într-un mecanism de viață economică care-și impune legea sa de fier. Când Blaga formulează observația revelatoare: „Țăranul apusean se menține chiar și în condiții excepțional de înfloritoare, cu încăpăținare în cercul intereselor practice, refuzînd gratuitul; el e subjugat de simboluri materiale mai mult decît de nofta de a-și înfrumuseța decorativ viața” — se desprinde cu claritate deopotrivă reacțiunea negativă pe care i-o trezește spectacolul fetișizării și înstrăinării existenței umane sub regimul social al unei civilizații de tipul celei burgheze (sclavia diviziunii capitaliste a muncii, acțiunea implacabilă a legilor schimbului de mărfuri

și ale pieței capitaliste, legea concurenței și profitului etc.), dar și totala neputință de a descifra natura veritabilă a raporturilor sociale care generează un asemenea mod de viață umană ca și tentativa de a atribui hegemoniei unei pretinse și nedeterminate „**practicități**” existența acestui regim social. Când Blaga va pune în comparație „pedanteria inginerescă” a țăranilor elvețieni care-și prepară gunoiul amestecat cu paie, așezându-l în enorme cuburi de materie rustică, cu atitudinea țăranului român care „nu crede cu aceeași seriozitate de scarabeu ritual în caratele gunoiului, ca țăranul elvețian”, pretinsa pornire nativă și primordială a țăranului român fiind „dragostea de pitoresc”, — antipatia poetului ardelean față de prozaismul „economic” al civilizației rurale occidentale și simpatia sa romantic-nostalgică pentru bogăția culturii folclorice a satului românesc ar putea să ne apară pînă la un punct legitime și comprehensibile. În același spirit ar trebui înțeleasă și o exclamație negativă de genul aceleia adresată „**culorilor chimice**” ale industriei moderne — „**curcubecele industriale, care au pervertit priceperea și au stricat cu totul gustul poporului**” — admirația poetului fiind de partea „**rețetelor... coloristice**” ale gustului popular, cele care alcătuiau după propria sa expresie semnificativă : „**o întregă ingerească alchimie**”. Paradoxul negativ al poziției lui Lucian Blaga apare însă acolo unde rădăcina tuturor acestor fenomene și procese de relativă diformare și înstrăinare a autenticelor aspirații umane sub presiunea relațiilor de viață capitaliste — departe de a fi atribuită unui proces social-istoric obiectiv, cu caracter de relativă necesitate istorică, departe de a fi descoperită în existența și ascendențul unor raporturi sociale determinate, tindea să fie localizată într-un nebulos și abstract „**primat al economicului**”, într-o pretinsă invazie a

cea ce Blaga numește cu un termen de o indeterminare dezolantă : „**duhul economic**” (!). ”Teoria marxistă cu privire la primatul economicului, croită după chipul și asemănarea vieții proletare din centrele industriale, și-ar fi putut găsi desigur și **unele confirmări în felul vieții țăranesti din apus**” (s. n.) — scria Blaga în „Spațiul miotic”. „În orice caz această teorie, indiferent de valoarea ei de principiu, **corespunde în apus mult mai mult unei stări de fapt, decît în răsărit**” (! ?) (s. n.). (”Trilogia culturii”, pag. 251—252). Să remarcăm înainte de toate confuzia tristă pe care o face Blaga atunci cînd identifică pur și simplu efectele negative ale relațiilor sociale capitaliste în viața rurală a unor țări occidentale cu însăși teza teoretică marxistă a rolului primordial al factorilor economici în viața socială : „gunoiul de optsprezece carate” al țăranului elvețian devine în reprezentarea lui Blaga însăși expresia tezei cu privire la „întîietatea interesului economic față de orice alt interes” (ibid. pag. 251). În al doilea rînd Blaga se demonstra a fi prizonierul confuziei nu mai puțin regretabile potrivit căreia teza marxistă cu privire la rolul determinant al raporturilor economice în întreaga viață socială și cu privire la faptul că aceste raporturi reprezintă factorul „în ultimă instanță” (Engels) decisiv pentru explicarea concepțiilor politice, filozofice, artistice etc. dominante la un moment dat — ar trebui înțeleasă în sensul că producția artistică nu devine posibilă decît ca efect al unui **standard economic prosper**, ceea ce echivalează cu o evidentă **vulgarizare** a problemei. În acest spirit, pornind de la pretinsa observație că „în răsăritul și în sudetul european sărăcia nu e o stare cu repercusiuni atît de demoralizatoare ca în apus”, că aci ”simțul pentru podoabă nu e condiționat în așa mare măsură de un prielnic standard economic”, Lucian Blaga va ajunge la concluzia de

o tristă incomprehenșiune a sensului tezelor marxiste și de o evidentă opacitate față de realul mecanism al vieții sociale: „Dragostea de pitoresc și de podoabă a răsăritului stau mărturie învederată și de nerăsturnat împotriva teoriei materialismului istoric, după care orice interes artistic n-ar apărea decît ca o efulgurațiune rece și fără substanță proprie (!?) pe vatra unei structuri economice” (ibid. pag. 253). Pe fondul acestor raționamente, apare ireșantă ambiguitatea fundamentală a poziției lui Blaga. Este revelator faptul că antipatia (relativ legitimă, de altfel) a filozofului și poetului ardelean față de spectacolul unei civilizații prozaice, ostile prin însăși natura ei dezvoltării unor ramuri ale culturii ca poezia și arta — este dirijată nu la adresa structurii reale a acestei „civilizații”, nu la adresa bazei ei economico-sociale, ci printr-un semnificativ proces de diformare mistificatoare este îndreptată către ideea „primatului intereselor economice” în viața socială. Departe de a înțelege caracterul **obiectiv, necesar sub raport istoric**, al raporturilor economico-sociale de tipul celor incriminate, departe de a înțelege că lupta împotriva „alienării” generate de aceste raporturi sociale trebuie să fie în primul rînd o luptă pe tărîmul „**economicului**” — Blaga va ajunge prin însăși logica poziției sale spiritualiste să excomunică ideea „primatului economicului” în viața socială, și să o stigmatizeze chiar ca pe o pretinsă formă de **alienare** a existenței umane. Romantismul, anti-capitalist, repulsia față de „prozaismul” civilizației burgheze, concretizîndu-se printr-un raționament mistificator într-o repudiere programatică a înseși ideii de „întîietate a interesului economic față de orice alt interes” în viața socială, atitudinea negativă a lui Blaga va tinde în mod necesar să se extindă aproape asupra întregului **dinamism** al vieții istorice (resortul contradicțiilor acesteia fiind

perpetuu jocul **intereselor economice** ale diferitelor clase și grupuri sociale) — aspirațiile sale ajungînd să grăviteze inevitabil către o lume pretins sustrasă contradicțiilor economico-sociale ale vieții moderne, o lume a unui „sat” arhaic, bazat în fond pe o economie de tipul celei „naturale” și confundat în ritmuri de viață aproape anistorice.

Sînt semnificative spiritul și unghiul de vedere din care apare descrisă viața unei colectivități de lucrători și fermieri americani: „... în pomenitele așezări americane biserica e mai puțin un sălaș al lui Dumnezeu, cît un fel de întreprindere ca și banca coloniei, o societate pe acțiuni. Pastorul ține predici cu invitații ca la cinematograful și cu prețuri de intrare. Nu vom pune numaidecît și întru totul la îndoială credința acelor bravi cetățeni... dar credința lor e integrată, ca un șurub bine uns, în angrenajul vieții profesionale, închinată cu totul succesului practic. Să ni se îngăduie mîndria de a afirma că, din punct de vedere uman, săteanul nostru reprezintă un tip mult superior, mult mai nobil, mult mai complex, în naivitatea sa”. Blaga care nu ezitase să afirme: „Țăranul român, ca să nu vorbim decît despre el... manifestă orientări care desmint hotărît primatul intereselor economice, acel primat ce n-ar îngădui eflorescențele frumuseții decît ca o anexă sau cu un epi-fenomen”, Blaga, care pornind de la pretinsa detașare sau chiar indiferență a țărânului român față de presiunea necesităților economice, se dovedise gata să exalte pretinsul stil de viață al „sătului răsăritean” ca pe o zonă de viață unde instinctul pitorescului și al frumuseților decorative ar rezista chiar „unor porniri atît de fără frîu, cum sînt cele economice”, va scrie în concluzia expoziției acestor idei: „Dintr-un punct de vedere, aceasta e neapărat un rău, și simptom nepoftit al unei situații condamnabile; din alt punct

de vedere aceasta e o dovadă reconfortantă despre un stil de viață minor, ce-i drept, **dar de-o incomparabilă distincție** (s. n.) (v. „Spațiul mioritic”, în „Trilogia culturii”, pag. 253).

Antipatia lui Blaga la adresa „orașului” nu poate fi înțeleasă dacit ca efectul simultan al reflexelor sale critice la adresa aspectelor negative ale civilizației burgheze dar și al refuzului său programatic de a accepta singura cale **reală și rațională** de soluționare a contradicțiilor acestei civilizații. De aci procesul de stilizare și abstractizare a criticii, orientarea ei către o nedeterminată și pretinsă hegemonie a „concretului mecanic” și a „relativității” — al căror simbol material ar fi „orașul”. „A trăi la oraș — scria Blaga — însemnează a trăi în cadrul fragmentar și în limitele impuse la fiecare pas de rînduielele civilizației”. Pe fondul voinței de refugiu dintr-o realitate ostilă și străină dar și pe fondul unei poziții social-istorice regresive, pe fondul aceluia „aristocratism la interiorității” care caracterizează poziția lui Blaga — zona de „salvare” poetul va tinde să și-o fixeze într-o lumă quasi-ireală, caracterizată printr-un amestec de organicitate și mitologie, lumea aceluia „sat” românesc pe care Blaga îl va exalta sub numele de „satul-idee”. Se interferează astfel în conștiința lui Blaga multiple linii sufletești. Există o reacțiune de refuz a sensibilității sale ulcerate în fața unei lumi stăpînite de demonul calculului și interesului gol, de pragmatism și utilitarism îngust, de suflul glacial al unei necruțătoare „lupte pentru existență”, de instabilitate și incertitudine perpetue; există însă transparent și scepticismul sau pur și simplu atitudinea de respingere la adresa factorilor istorici, temporali, capabili să soluționeze contradicțiile acestei lumi — factori stigmatizați deopotrivă în reprezentarea poetului ardelean cu sigiliile negative ale „mecanicității” și „utilitarismului”; de aci,

inevitabil, generalizarea anatemei asupra „orașului” și „civilizației” în totalitatea lor. Pe fondul acestor resentimente și acestei acute lipse de perspectivă — se afirmă cu intensitate în conștiința poetului o sete reală de certitudine și stabilitate, de „mîntuire” din lanțul inextricabil al contradicțiilor epocii, o aspirație vibrantă către o viață organică. Această sete și aspirație — pe fondul scepticismului său conservator și al ostilității romantic-regresive la adresa dialecticii istorice obiective, — își vor căuta avid zona de materializare și incorporare în acea pretinsă „lume” stabilă, clădită pe ritmuri de viață sempiternă, de o regularitate ciclică și o invarianță a actelor vieții quasi-absolută, lumea „satului” vechi românesc. Aprehensiunea în fața „orașului” și „civilizației moderne” este extinsă de Blaga și la adresa pretinsei structuri psihologice corespunzătoare acestor moduri de viață — raționalismul și voluntarismul modern, structură psihologică desemnată prin termenul semi-convențional de „maturitate”, în timp ce întreaga simpatie a filozofului se va îndrepta spre acea conformație psihică pe care o va socoti specifică pentru lumea „satului”, desemnată prin simbolul „copilărescului” și al „vîrstei copilăriei”. „Vîrsta adoptivă a oamenilor de la sat este în genere copilăria; vîrsta adoptivă a oamenilor de la oraș sau din cetăți, este în genere maturitatea” — scria Blaga în „Geneza metaforei și sensul culturii” (v. „Trilogia culturii”, pag. 353).

Exaltarea și idealizarea satului ca și a psihologiei „copilăriei” reprezintă incontestabil la Blaga o formă sublimată de refugiu în fața spectacolului fragmentării și limitării fortuite a existenței umane sub regimul civilizației burgheze: sensibilitatea poetului reacționează negativ în fața tabloului acestei „civilizații” în care indivizii sînt prizonierii unui mecanism social suprapus ca o forță străină existenței

lor, sclavi ai diviziunii capitaliste a muncii și ai unei lupte aprige pentru existență. "Fermierul american — scria Blaga, într-un pasagiu revelator pentru aprehensiunile și resentimentele sale — simțindu-se alungat la periferia existenței, e veșnic abătut de nostalgia orașului, cu gândul la bogăție, cu frica de mizerie. Cu Dumnezeuul său localizat într-o singură celulă a creierului, el nu se integrează deschis în cosmos, ci se simte doar chemat să exploateze „rațional“ un fragment al acestuia, sau să-l părăsească în clipa când fragmentul nu mai rentează". În „portretul“ pe care îl face Blaga psihologiei „orașului“ și vârstei „maturității“ — descifrăm imaginea stilizată și abstractizată a ațelorași resentimente și aprehensiuni: „Să privim... orașul. Copilul se pierde aci **părăsit de orice siguranță** (s. n.). La oraș conștiința copilului precoce e molipsită de valorile relative ale civilizației, cu care el se obișnuiește, fără de a avea însă și posibilitatea de a o înțelege... orașul taie posibilitățile de dezvoltare a copilăriei ca atare, dînd sufletelor de grabă o **îndrumare bătrînicioasă** (s. n.). La oraș copilul este în adevăr "tatăl bărbatului", adică o pregătire **pentru vîrstele seci** (s.n). La sat copilăria devine o structură autonomă, care înflorește pentru sine. Omul crescut la oraș parvine să înțeleagă, sau să se prefacă a înțelege, cauzalitățile împrejmuitoare, dar el nu face personal niciodată experiența vie a **lunii ca totalitate** (s. n.), adică o experiență muiată în perspective dincolo de imediat și de sensibil"... Pe fondul voinței de a evada din prozaismul mortificant al acestei civilizații care condamnă omul la o existență fărîmitată, atomizată și aproape mașinală dar și pe fondul evaziunii sale în fața realilor factori de progres generați chiar de contradicțiile acestei civilizații — Blaga va ajunge inevitabil să proclame drept contrapondere a acestei lumi „civilizate“ și drept zonă de refugiu

o „lume“ arhaică, în care raporturile de familiaritate organică între om și lumea înconjurătoare sînt perpetuate prin credințe și rituri ancestrale. Blaga vede în această „lume“ a satului aproape pre-istoric, în credințele ei magice și mitice, „de o supremă rodnică naivitate“, în atmosfera ei de fabulos și legendă — idealul acelei existențe „totale“, ingenu și organice în același timp, către care întreaga sa sensibilitate aspiră cu atîta intensitate. Cînd în poezia intitulată „Sufletul satului“, cuprinsă în volumul „În Marea Trecere“, Blaga scrie despre sat versurile revelatoare :

Copilo, pune-ți mîinile pe genunchii
mei.

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.
Aici orice gînd e mai încet,
și inima-ți svicnește mai rar
ca și cum nu ți-ar bate în piept
ci adînc în pămînt undeva.

**Aici se vindecă setea de mîntuire
și dacă ți-ai singerat picioarele
te așezi pe un podmol de lut.**

(s. n.)

se poate descifra aci nu numai proecția în lumea satului a aspirației poetului de „mîntuire“ dintr-o lume a incertitudinii și precarității, dar și convingerea că o asemenea „mîntuire“ își află garanția de autenticitate mai ales prin îmbrățișarea acelu **magic** orizont existențial al vieții satului, cu riturile, eresurile și superstițiile lui străvechi. Simpatia lui Blaga pentru lumea „satului“ — nu descinde așadar doar din tentativa de a vedea în acest univers arhaic, stilizat de imaginația sa, o lume cu dimensiunile și aparențele „totalității“ și „organicității“, dar și din tentativa de a descoperi în această „lume“ o zonă de viață **epurată** de dominația raționalității, materialității și practicității ca dimensiuni

ale existenței umane și de a evada astfel într-un câmp de viață unde omul își găsește ocrotirea prin invocarea puterilor mitice și magice, prin apelul la mitologie și metafizică.

Există într-unul din ultimele volume de versuri ale lui Lucian Blaga „La curțile dorului“, o poezie — „Vinzătorul de greeri“ — aparținând ciclului portughez (versuri compuse în perioada misiunii diplomatice a poetului la Lisabona), semnificativă pentru orientarea lirică a poetului. În peisajul orașului nocturn își face apariția personajul de o factură surprinzătoare în „profesia“ lui cam stranie și insolită: vinzătorul de greeri. O asemenea apariție trezește imediat un semnificativ ecou în sensibilitatea blagiană. În mijlocul „orașului“, apariția „vinzătorului de greeri“ are într-adevăr un aspect paradoxal. Simfonia greerilor pe bulevard introduce în „țipătul străzilor“ o muzică aparte. În cântarea lor nestînjenită printre disonanțele orașului, poetul aude „sunetul scump, de zare aleasă“, ecou al unei lumi mai pure, în care comunitatea omului cu natura s-a păstrat în inocența și ingenuitatea ei primară. Vinzătorul „se uită aiurea și timp“ — contrastul între gratuitatea naivă a intențiilor acestui personaj și lumea în care descinde fiind subliniat deopotrivă de aerul său cam hilar ca și de strania „marfă“ pe care o poartă :

**Un strigăt în noapte pe bulevard :
grilu ! Din câmp**

**vinzătorul intrat-a în oraș pe-un măgar,
cu greeri**

**în păr și pe brațe, ieșiți din corfele
pline.**

**Cată să-i vinză în piață ! Se uită
aiurea și timp.**

**Să vinză ar vrea o palmă de luncă-n
cetate**

**un cântec mai nou pentru vetre și
casă.**

**Argint viu și negru e roiul — pe
umeri.**

**Grilu, grilu ! Cu sunetul scump, de zare
aleasă !**

Invazia între zidurile cetății a fermecătorului și insolitului grup de ambasadori ai țării „celălalt“ trezește vizibil întreaga simpatie a poetului ; muzica greerilor — care atrofiatai sensibilități citadine pare să-i rămână cu totul străină sau opacă — își va găsi adevăratul ecou doar în sufletul „copilului“, mica fetiță a poetului, care pare să-și fi păstrat singură receptivitatea nealterată față de armoniile cosmosului :

**Astfel intrarea și-o fac în oraș prin
țipătul străzilor,**

nestînjeniți în cântare — greerii țării.

**Fetița mea singură, Ana lumina în
noapte**

i-aude, și-o clipă suride lunii și mării.

Tentativa de a opune aspectelor diformante și repugnante ale civilizației „mecanice“ de tip citadin („mecanicul“ fiind pentru Blaga simbolul nedeterminat și ambiguu a tot ce este viață înstrăinată în orașul burghez modern) soluția salvatoare a refugului în natură și a contactului binefăcător cu puterile germinative ale cosmosului — apare ilustrată adeseori în scrisul lui Blaga. Un text din „Patria“, intitulat „Un cântec“ (Dec. 1923) face elogiul scriitorului care se refugiază din viața citadină în mijlocul naturii : „Scriitorul care se retrage din oraș pentru ca să trăiască în frăție cu arborii și cu legenda (s. n.), devine de-o vreme un fenomen mai des. E și acesta un simptom al timpului“. Un alt text din „Patria“ pornea prin a utiliza cuvintele de amărăciune ale unui intelectual englez cu privire la preținsele efecte distructive ale „mașinismului“ modern asupra existenței umane și cu

privire la criza „civilizației apusene“ care ar fi artificializat și diformat ființa umană: „Unica bucurie a acestui om-mașină — e o mică grădiniță, în care se mișcă liber în contact nemijlocit cu aerul proaspăt, cu buruienile, cu pomii, cu gîngăniile pămîntului. Aci se simte și el om... **D-stră sunteți la început** (s. n.), ferți-vă de a deveni oameni-mașini; nu părăsiți natura“. Blaga însoțea aceste cuvinte-avertisment de un comentariu plin de aprobare: „Sînt cuvinte rare. Dar această evanghelie Apusul o să ne-o trimită de-acum înainte tot mai des. Acel englez a simțit adînc tragedia Apusului; și ne trimite o veste“. (v. „O veste“, în „Patria“, 28 Oct. 1922). O poezie publicată în „Gîndirea“ din acea perioadă (poezie neapărută în volum) — cuprinde de fapt un omagiu adus plenitudinii existenței naturale, un elogiul al celor ce-și petrec viața în contact nemijlocit cu exuberanța cosmosului vegetal și a puterilor fecunde ale pămîntului:

**Îngropat în spice un fecior de sat
se-ntrece-n sănătate**

cu macii cîmpului,

cu paserile verii.

Îl văd din spate:

din tăria brațelor lui simt,

**că nu iubește femeile decît în lanuri
coapte de griu.**

Umezî pină-n briu

se-ntorc pescarii de la Murăș

cu libelule prinse-n pălărie.

**Eu macin între degete spic după spic
și-arunc semințele-ntre brazde pentru
cățelul pămîntului**

**Eu macin între degete spic după spic,
și-asvîrl grăunțele în lume, fără rost,
în cinstea soarelui.**

Apoi mă ridic.

(„Vară nouă“,
„Gîndirea“, iulie 1921)

Pentru a sublinia contrastul cu lumea prozaică și profană, uscată și aridă a „orașului“ („Prietenii crescîți la oraș / fără milă ca florile în fereastră“) — Blaga va întreprinde adeseori în poezia sa tentativa de a înconjura lumea „satului“ cu o aură de sacru și miraculos, de a o transfigura și a o înălța pe un podiș de poveste și mit. În poezia citată la începutul acestui capitol — „Pluguri“ — invitația adresată simbolicului prieten citadin de a vedea „brazdele veacului“ se conjugă cu caracteristica inițiativă lirică de a supune pînă și elementele materiale ale vieții satului, uneltele muncii cotidiene a țăranelui, „plugurile“, unui semnificativ proces de de-materializare, de smulgere a lor din condiția utilitar-prozaică și de transfigurare lirică, transformîndu-le în simboluri ale unei magice comuniuni între cer și pămînt:

Pe dealuri, unde te-ntorci,

cu ciocuri înfipte-n ogor sănătos

**sunt pluguri, pluguri, nenumărate
pluguri:**

mari paseri negre

ce-au coborît din cer pe pămînt.

Ca să nu le sperii —

trebuie să te apropii de ele cîntînd.

Vino-încet.

În „Cîntare pentru trecut“ — poezie citată de asemenea la începutul acestui capitol — dobitoacele mîinate cu biciul apăreau ca „sfinte“, sîngele de paseri cu aripile smulse sub arinii satului părea să aibă proprietăți miraculoase — tobul se înfățișa într-o aură de legendă și minune fecundă:

Totul a fost un joc despletit

în lumină mare pe uliți.

Tot mai trist, tot mai trist,

s-a întezit apoi îndemnul întoarcerii.

**Cînd m-am trezit om și cuget împlinit
singurătatea mea răsuna înaltă prin
lume.**

Dobitoacele sfinte s-au dus sub pămînt

Sîngele de paseri e mut.

— Vreau să rămîn aici

**Cîntare pentru trecut
peste odihna pietrelor.**

Strigătul de admirație pe care i-l smulgea cîndva lui Blaga o poezie de genul „Belșugului“ lui Arghezi (v. revista „Banatul“, nr. 3/1926) apare în acest context pe deplin comprehensibil. Acel „unic Belșug“ — cum suna exclamația superlativă a lui Blaga, într-un moment singular de interferență admirativă a creației celor doi mari poeți — traducea într-adevăr semnificativa aspirație argheziană de a transfigura pe un simbolic pedestal de „bronz“ și „piatră“ trudnica și anonimă muncă a plugarului. Întreaga poezie apărea străbătută de tentativa aureolării muncii țaranului, ale cărui acte cotidiene căpătau aspectul unui ritual binecuvîntat și valoarea unor gesturi sacre, totul pe fondul unui secret contrast polemic cu „cealaltă lume“, a relativismului și incertitudinii.

El, singuratic, duce către cer

Brazda pornită-n țară de la vatră.

Cînd îi privești împiedecați în fier

Par, el de bronz și vitele-i de piatră.

Griu, popușoi, săcară, mei și orz,

Nici o sămîntă n-are să se piardă.

Săcurea plugului cînd s-a întors

Rămîne-o clipă-n soare ca să ardă.

În opoziție cu lumea tranzațională și mercantilă a „civilizației moderne“ (de tip burghez), o lume a unei temporalități degradate — idealizarea vie-

ții țărănești și a muncilor cîmpului devine o proiecție a aspirațiilor spre absolut și intemporal:

E o tăcere de-nceput de leat

Tu nu-ți întorci privirile-napoi

Căci Dumnezeu, pășind apropiat,

Îi vezi lăsată umbra printre boi.

(„Belșug“ în „Cuvinte potrivite“)

Peste mai bine de un deceniu, într-o poezie ce părea să facă procesul acelei adevărate „apostazii“ pe care ar fi reprezentat-o pentru poet desprinderea de matca originară a satului — Blaga avea să reia, într-un spirit cu totul personal, motivul de mai sus, viziunea lirică a satului ca zonă a „atemporalității“:

**Lîngă sat iată-mă iarăși,
prins cu umbrele tovarăș.**

**Regăsescu-mă pe drumul
începutului, străbunul.**

**Cite-s altfel — omul, leatul,
Neschimbat e numai satul ,**

**dup'atiți Prieri și toamne
neschimbat ca Tîne, Doamne.**

(„Întoarcere“ în „Nebănuitele trepte“)

Ceea ce în planul poeziei tinde să apară ca un gest de refuz la adresa mecanicității și artificialității vieții în tiparele unei civilizații ostile și ca o aspirație de refugiu într-o zonă de viață caracterizată prin naturalitate, spontaneitate și organicitate — se complică vizibil îndată ce pășim pe terenul filozofiei istoriei și culturii. Aci excomunicarea la adresa artificialității și a aspectelor dezumanizante ale „civiliza-

ției moderne", pe fondul indiferenței sau opacității absolute față de reala structură economico-socială a acestei civilizații — se vrea extinsă la adresa pretinsei "structuri spirituale" generatoare a acestei „civilizații“, la adresa **activismului și voluntarismului** modern. Aceste dispoziții spirituale s-ar caracteriza printr-o atitudine transformatoare în fața „firii“ și a naturii — iar apariția și hegemonia lor s-ar datora printre altele triumfului în conștiința spirituală europeană a unor religii de tipul catolicismului sau protestantismului. În același timp, simpatia și elogiul la Blaga, se vor îndrepta vizibil spre acea dispoziție spirituală caracterizată printr-un respect aproape religios față de valorile organice, printr-o atitudine de evlavie și umilință supusă în fața „firii“, structură spirituală pe care ar personifica-o sau ar ocroti-o religiozitatea de tip ortodox (problema raporturilor între filozofia lui Blaga și ortodoxism va forma obiectul unui examen aparte; elogiul transparent cuprins în caracterizarea ortodoxiei ca ocrotire a tot ceea ce este „organic“ nu exclude diferențieri de structură și divergențe radicale între concepția filozofică blagiană și doctrina religioasă a ortodoxiei). În filozofia germană a epocii tentative a a recurge la o explicație „psihonegetică“, de tip „geistesgeschichtlich“, a „civilizației“ moderne și a unei orînduiri de tipul celei capitaliste — a fost cultivată cu insistență pe urmele lui Sombart și mai ales ale lui Max Weber, de către Max Scheler. În ciclul de studii finale din culegerea sa în două volume intitulată „Vom Umsturz der Werte“ (Zweite Auflage Leipzig, 1923, Der Neue Geist Verlag) — Max Scheler va încerca să valorifice teza lui Max Weber cu privire la pretinsul rol hotărîtor pe care l-ar fi jucat structura spirituală a religiozității protestante în **geneza și apariția** relațiilor sociale capitaliste (teza aceasta, cu ascuțitul îndreptat împotriva tezelor materialismului istoric despre rolul

primordial al structurii economice în configurarea unei orînduiri sociale, va fi utilizată pe larg și de către Nae Ionescu în speculațiile sale mistificatoare). Pentru Max Scheler orientarea spirituală raționalistă de tip protestant (și nu cea de tip catolic-thomist — cum susținea Sombart, febril preocupat și el de a descoperi într-un pretins **habitus** spiritual explicația genezei capitalismului) ar fi făcut posibilă și ar fi precedat apariția relațiilor de viață capitaliste: erupția în conștiința europeană — pe calea unor „secte protestante“ (Max Weber) — a unei atitudini opuse aceleia de venerație a „calităților“ și „formelor“ naturii în străfingerea lor originară, opuse cultului de tip aristotelic-thomist („organologic“ cum va spune Scheler) al unui cosmos îndumnezeit, ar fi generat — după Max Scheler — apariția unei economii de tipul celei capitaliste. Acel „protestantische Geist der Neuzeit“ („spirit protestant al epocii moderne“), potrivit ideii unității divine între dumnezeu și lume, între suflet și corp, adept al unei concepții „hiperdualiste“ în această direcție, ar fi dus în mod necesar la pulverizarea atitudinii de adorație sacră a naturii și a formelor ei primare, la eliminarea spiritului contemplativ și a cultului integrării „organice“ în lume. Protestantismul (pentru Sombart catolicismul) ar fi generat dimpotrivă — prin intermediul tezelor sale despre „predestinare“ — vocația „salvării“ prin travaliu și prin asceza muncii, cultivînd inevitabil o atitudine **activistă și voluntaristă** în fața naturii, tendința de a considera natura nu cu ochii sublîmei contemplații ci cu cei ai travaliului în fața unei mase inerte, destinată a fi modificată perpetuu printr-o îndrîjită activitate transformatoare. Max Scheler va asocia într-o pretinsă „**unitate de stil**“ spiritul „cantitativ“ al cercetărilor științifice inaugurate de epoca modernă (Galilei, Ubaldi, Descartes, Kepler, etc.), spiritul deliberativ și concepția despre

credință ca un „act voluntar personal“ din cadrul protestantismului și „cogito“-ul cartezian — văzînd rădăcina lor comună în apariția noii „voințe de a domina natura“ și decretîndu-le principalele mobil al acelei „dispoziții economice“ (Wirtschaftsgesinnung) care ar fi stat la baza economiei capitaliste (v. și Max Scheler : „Probleme einer Soziologie des Wissens“, Duncker & Humboldt, 1924, p. 86—87). Nu este oare Max Scheler autorul acestei propozițiuni stupefiante, cu care debutează micul studiu final din „Vom Umsturz der Werte“, intitulat „Die Zukunft des Kapitalismus“ (Viitorul capitalismului) : „Capitalismul NU este în primul rînd un sistem economic de împărțire a bunurilor, ci un întreg sistem de viață și cultură“ (pag. 307) ? Și nu va fi oare, printr-o consecință logică a „definiției“ de mai sus, Max Scheler cel care va proclama ca veritabili adversari ai „spiritului capitalist“, nu proletariatul și organizațiile sale de luptă (acestea ar fi contaminate în ambițiile lor „utilitare“ deopotrivă de același „spirit burghez“ !), ci cercul aristocratic al lui Stefan George sau acele „parteilosen Minoritäten“ (minorități fără de partid), (de fapt „elita“ intelectualității burghize parazitare) care în conduitele și idealurile lor s-ar fi purificat de spiritul „calculului“ și „utilității“ în favoarea cultului „vieții“ și a pretenșelor valori „vitale“ ?

Cînd Blaga va formula într-un pasaj din „Spațiul mioritic“ ideea caracteristică : **Catolicismul și protestantismul au fost prielnice dezvoltării cetății și orașului, ortodoxia a avantajat mai ales dezvoltarea satului. Satele în apus sînt în genere orașe în miniatură iar așa zisa cultură populară este acolo cele mai adesea de origine urbană...** Orașele din răsăritul ortodox au fost — cel puțin înainte de invazia civilizației — niște simple sate hipertrofiate. Iar satul a rămas aci permanent creator, chiar și atunci cînd peste el s-au așternut puternice influențe străi-

ne” („Trilogia culturii“ pag. 196—197) — putem descifra aci un simptom revelator al adeziunii integrale la acel tip de explicație „psihologic-stilistică“ a fenomenelor vieții sociale, care va determina de altfel **întregul** sistem blagian al „filozofiei culturii“. Nu va ajunge oare într-adevăr Max Scheler să împingă lucrurile pînă acolo încît să afirme — în principala sa lucrare : „Der Formalismus in der Ethik und die materiele Wertethik“ — că la baza diferitelor tipuri de „economii“ și „formațiuni economice“ s-ar afla de fapt un anume tip de religiozitate sau un anume „ethos religios“ ? Nu va susține oare și Blaga — asemenea multor „morfologi ai culturii“ ca și asemenea multor teoreticieni de tipul Worringer, Max Weber sau Max Scheler — că dezvoltarea unui anumit tip de producție materială sau de „economie“ (identificată, în general, în mod eronat cu „tehnică“), ar fi condiționat sau determinat de preexistența unei „atitudini spirituale“ ? Nu va încerca oare Blaga să explice inexistența „mașinilor“ sau chiar pretinsa repulsie a orientalilor față de „mașinism“ prin pretinsa lor „orientare stilistică“, prin aprioricul lor cult sacru al naturii văzută ca reflex al ordinii divine ? Este semnificativ să amintim, în acest context, tentativa întreprinsă la un moment dat de Max Scheler — tentativă caracteristică întregului curent al faimoasei „Geistesgeschichte“ de tip diltheyan — de a conjuga existența unor realități sociologice de tipul „satului“ și „orașului“ văzute ca niște entități abstracte, cu existența și hegemonia unor tipuri determinate de „atitudine metafizică“ ; opoziția între sat și oraș s-ar manifesta de pildă în contrastul dintre „filozofia colonială a naturii de tip presocratic“ și filozofia unui Anaxagoras sau Socrate, care „nu voia să învețe nimic de la copaci“ și se afirma ca o doctrină a spiritului și „noos“-ului. ”În timp ce metafizica

indică — scria într-o formulare revelatoare Max Scheler — este o metafizică a „pădurilor“ (cum spune Tagore în cartea sa „Sadhana“) și presupune un contact nemijlocit cu natura, o contopire și o cufundare a sufletului în tot ceea ce este viu... aproape întreaga metafizică a occidentului este un produs al gândirii orășenești (städtischen Denkens), ceea ce implică că la baza ei va sta o cu totul altă conștiință a omului despre sine, cea a unei ființe **suverane** (s.n.) asupra întregii naturi” (v. „Probleme einer Soziologie des Wissens“, op. cit. pg. 76). Pe fondul acestor considerații apare inteligibil modul în care rezerva sau secreta antipatie nutrită de Blaga la adresa „orașului“ sau „cetății“ vor tinde să se extindă și la adresa pretensei structuri spirituale generatoare a acestor forme de viață — după cum simpatia și elogiul său necondiționat la adresa „satului-idee“, vor tinde să se conjuge cu adularea vizibilă a aceluși „organicism“, a aceluși cult al vieții, pământului și firii, care ar caracteriza ortodoxia și în care Blaga vedea matricea spirituală a vieții „satului“.

În descripția pe care o face ethos-ului catolic și protestant, Blaga va sublinia la un moment dat analogia de „structură“ între conduitele sau practicile specifice acestor tipuri de religiozitate și psihologia **activistă** sau **voluntaristă** care ar sta la baza civilizației de tip **apusean** — opunându-le pretenși structură psihică cultivată de religiozitatea ortodoxă și care ar fi specifică popoarelor din **răsăritul** european. Analizând atitudinea catolică sau protestantă față de acea problemă centrală a vieții religioase care este „salvarea” — Blaga va formula observația semnificativă că „pasiunea” ce o pune apuseanul întru soluționarea problemei, pe urmă atitudinea lui după ce s-a decis pentru credință sau pentru acțiune, **ne comunică o impresie de ar-**

tificialitate (s.n.), deoarece apuseanul se crede oarecum în posesia unei tehnice, care-i îngăduie să declanșeze grația divină și salvarea în chip automat!“ Cultul **acțiunii** sau **faptei** în viața religioasă a „apuseanului“, ca și cultul verificării și problematizării perpetue a „credinței“ în cadrul protestantismului — i se par lui Blaga tot atâtea indicii ale faptului că „o asemenea atitudine față de problema salvării poate avea numai omul prea conștient de puterile sale, **omul care a creat tehnica europeană și care știe că poate să pună în serviciul său puterile naturii**“ (op. cit. pag. 229). Analizând pretensele efecte negative pe care le-ar fi avut în viața sașilor ardeleni cultul utilitarismului și practicisimului (de tip burghez) — Blaga tindea să vadă aci un simptom al acțiunii nefaste pe care ar exercita-o „civilizația” sau „orașul“ **in abstracto**, ca efect al hegemoniei unei orientări spirituale de tipul evanghelicismului protestant.

„Evanghelicismul... cu știutele sale înclinări raționaliste și de exaltare a practicității, a avut darul de a steriliza în mare grad puterea creatoare populară“ — scria Blaga în „Spațiul mioritic” (v. op. cit. pag. 195). Într-un articol mai vechi publicat în „Cuvîntul“ și intitulat „Pentru știința muzicii“ (Mai 1925), Blaga nu ezită să afirmă, în cea mai pură tradiție a unui romantism anticapitalist de tipul celui inițiat de Ferd. Tönnies în „Gemeinschaft und Gesellschaft“: „...poporul ajuns odată în contact cu civilizația orășenească nu e departe de punctul de a deveni steril. Dovada o avem chiar între noi: Sașii din Ardeal, popor complet civilizat, cultivă muzica cu o pasiune de admirat, dar țăranii lor nu mai creiază nici un cîntec...“ Fără îndoială în anti-utilitarismul sau anti-practicisimul profesat de Blaga trebuie să vedem înainte de toate reacțiunea sen-

sibilității estetice a poetului, ultragiat de prozaismul unei „civilizații” cu scopuri și ambiții înguste, reacțiunea în fața de-poetizării vieții în cadrele acestei civilizații și exaltarea la polul opus a unor forme de viață în care spontaneitatea imaginativă și-ar fi păstrat efervescența creatoare: „Te poți aștepta să vezi ieșind de sub o poartă să-sească o mașină de treerat. Dintr-o casă românească te poți aștepta să vezi ieșind pe Muma Pădurii” — scria Blaga într-o revelatoare formulare metaforică a ideii sale.

Nu este mai puțin adevărat că ceea ce putea să apară ca o reacțiune estetică legitimă și comprehensibilă față de efectele sterilizante ale relațiilor economice de tip capitalist în favoarea unor zone de viață nealterate încă de aceste „vicii” și „anomalii” (vechile sate românești cu magnifica lor cultură etnografică) tindea să se convertească în planul filozofiei istoriei într-o aversiune globală la adresa ideii „determinismului economic” **în general**. Pe fondul considerațiilor expuse mai sus în legătură cu metoda de interpretare „geistesgeschichtlich” („stilistică” la Blaga) a fenomenelor istorice — nu va mai putea să apară ca o surpriză absolută ideea paradoxală a lui Blaga potrivit căreia însuși principiul determinismului economic și al preeminenței intereselor economice în viața socială departe de a fi o lege istorică **obiectivă**, cu valoare de universalitate (teza centrală a materialismului istoric) — nu ar exprima în realitate decât doar un anume „stil de viață” și nu și-ar circumscrie sfera de acțiune și valabilitatea decât în câmpul acestui „stil” și „structuri spirituale” (specific apusene). Teza lui Blaga, citată la începutul acestui capitol, referitoare la faptul că „teoria marxistă, cu privire la primatul economicului” ar fi „croită” **doar** după viața „centrelor industriale” sau a „vieții fărănești **din apus**” (s.n.) — se află într-o semnificativă analogie cu teza

unui Max Scheler, care se declara „convins că un șir întreg de legi ale cauzalității istorice, pe care concepția economică asupra istoriei le afirmă ca valabile pe plan **universal** istoric, posedă o valoare deplină doar pentru **orizontul** delimitat de spiritul capitalist (!) al existenței istorice”, iar aceasta numai și întrucît „subiectul istoriei, **omul**” s-ar arăta stăpînit de acea „tipică structură a trăirii și a instinctului pe care Sombart o definește drept „capitalistă” (v. „Der Bourgeois”, în „Vom Umsturz der Werte”, II, p. 245—46).

Cu aceasta am atins un punct nodal al problemei „satului” și „orașului” în scrisul lui Lucian Blaga. Voința de evaziune și refugiu de sub zodia vicisitudinilor și alienării la care este supusă existența umană în condițiile triumfului relațiilor de viață capitaliste, dirijîndu-și obiectul resentimentelor nu la adresa acestui tip determinat de **relații sociale** (aceste relații sînt interpretate **geistesgeschichtlich** ca simple epifenomene ale unui tip de „atitudine spirituală” sau „orientare stilistică”), ci conjugîndu-se cu o incriminare generică a atitudinii **activiste** și **voluntariste** de tip „apusean” ca pretinsă structură spirituală generatoare a acestor moduri de viață — locul geometric al aprehensiunilor și resentimentelor poetului va deveni „orașul”, punctul de materializare al tuturor orientărilor descrise mai sus. Zona de refugiu și sprijin va deveni „satul”, un sat de convenție, mit și fantezie, un sat sustras deopotrivă efectelor desfigurante ale relațiilor de schimb de tip capitalist ca și invaziei „cauzalismului raționalist” sau activismului voluntarist ca tipuri de gîndire și acțiune, un sat în care oamenii își pun existența sub protecția puterilor cosmice și cultivă o atitudine de vasalitate plină de încredere în fața naturii și a destinului. Sînt caracteristice în acest plan de speculație cam poetică și fantastă — definițiile

pe care Blaga le dă „maturității” și „copilăriei”, prima ca „psihologie colectivă specifică lumii orașului”, cea de a doua ca „vîrstă adoptivă” a indivizilor din lumea „satului”. „Maturitatea — afirma Blaga — e în primul rînd volițională, susținut și metodic activă, ea se afirmă cu încăpăținare în fața destinului, își organizează un cîmp de înrîurire, e expansiv-dictatorială, dar și măsurată din prudență, e rațională, are simțul perspectivelor și trăinicieii, e constructivă” — în timp ce „copilăria ca structură e imaginativă, **pasiv deschisă destinului**, (s.n.), spontană, naiv cosmocentrică, de o fulgurantă sensibilitate metafizică...” (v. „Geneza metaforei și sensul culturii”, în „Trilogia culturii”, pag. 350).

Fuga din fața „orașului”, implicînd nu numai repulsia sinceră față de aspectele artificiale și dezumanizante ale „civilizației” de tip capitalist dar și repudierea programatică a atitudinilor **activ-transformatoare** ale indivizilor în raporturile cu viața socială — „satul” către care se îndreptau nostalgiile idealizante ale lui Blaga va avea o arhitectură interioară specială. Acest „sat” urma să se caracterizeze înainte de toate printr-un mod de existență vegetativ-organic (analog psihologiei „copilărești” — pentru a folosi termenii lui Blaga). Natura și cosmosul nu ar mai fi aci receptate din perspectiva unei cosmologii de tip rațional și științific — ci vor fi asimilate „organic” pe un plan de viață mitic și magic. Viața și moartea nu ar reprezenta pentru copiii satului (v. „Elogiul satului românesc” — discursul de recepție al lui Blaga la Academia Romîna, în 1937) o dualitate antinomică, polară; spontaneitatea lor imaginativă e gata să vadă în moarte o prelungire misterioasă a vieții și invers, după o logică mitică și fabuloasă. După cum cerul cu stelele departe de a se afla într-un raport de depărtare și înstrăinare față de pămînt și oamenii săi, ar exercita de fapt o magică acțiune familiară

și ocrotitoare asupra vieții pămîntului „participînd într-un fel la viața oamenilor și ascultîndu-le răsufierea în somn”. „Sînt aici în joc — spunea Blaga în discursul său de recepție la Academie — sentimente și vedenii nealterate de nici un act al rațiunii și de nici o cosmologie învățată și acceptată de-a gata. Iată experiențe vii, care leagă cerul de pămînt, care fac o punte între viață și moarte și amestecă stihiiile după o **logică primară** (s.n.), căreia anevoie i te poți sustrage și care ni se pare cu neputință în altă parte, decît în mediul înțeles și trăit ca o „lume” a „satului”. Stilul interior de viață care ar ocroti această lume a „satului” — ar fi **organicismul** pe care l-ar implica religiozitatea de tip ortodox — aceea atitudine ce cultivă un soi de adorație sacră în fața „firii” (în ale cărei măruntaie ar fi „păcat să intervii silnic”) și care se clădește pe supoziția că „omenirea e un vast organism, **de o structură interioară plină de magice corelațiuni** (s.n.)” (v. Spațiul mioritic, op. cit. pag. 207).

Fără îndoială în planul realității social-istorice efective, existența unui asemenea „sat”, care și-ar datora armoniile cufundării în credințe de tip mitic și magic, sustras vicisitudinilor „civilizației moderne” (de tip capitalist) dar și raționalismului și practicității ca dimensiuni ale existenței umane, purtînd amprenta unui imobilism arhaic — implica o puternică deplasare regresivă în timpul istoric. Blaga era silit să admită în discursul său din 1937: „Ne putem foarte bine închipui că pînă mai acum **vreo sută și ceva de ani** (s.n.), psihologia, structura sufletească «adoptivă» a săteanului nostru de orice vîrstă, să fi fost de natură „copilărească”. Setea de organicitate, aspirația spre o comuniune ocrotitoare și familiară cu natura (Blaga exalta în „Spațiul mioritic” acele exemplare umane care prin evlavie lor participă la purități stelare, dar care

prin umilința lor nefățarnică s-ar face mai bucuros una cu pământul, exemplare personificate de „Alugării atoniți”) — își vor afla un ecou sensibil în câmpul poeziei blagiene (cum vom vedea pe larg cu prilejul analizei acesteia). O poezie ca „De mină cu Marele Orb“ (variantă, în vol. „În Marea Trecere”) — cuprinde în fond proecția în personajul mitic-simbolic al Marelui Orb a setei și aspirației descrise mai sus : tatăl ceresc e personificat în figura unui orb bătrîn (văzul e simțul lucidității, al decupării în infinita pînză a lumii a unor fragmente finite, fiecărei percepții vizuale corespunzîndu-i o porțiune delimitată și fragmentară a realității : starea oarbă pare să sugereze la antipod puțința unei comunicări tainice cu totalitatea puterilor cosmosului). Marele orb lasă în urma sa „ghicitori“ — expresie a înzestrării cu secrete posibilități de comunicare vrăjită cu natura. Starea lui favorită e **tăcerea**, cuvintele simbolizînd inevitabil **diviziunea** lumii în indivizi deosebiți. Dar mai presus de toate, ceea ce caracterizează itinerariul bătrînului orb prin lume, e o miraculoasă intimitate cu puterile și viețile naturii, o stare de arhaism paradisiac, o sensibilitate organică la mișcările cosmosului, totul materializînd acea vîrstă a unei „eternități preistorice“ către care aspiră pe un plan mitic și pe care o va celebra de atîtea ori lirica lui Blaga :

Îl duc de mină prin păduri.

**Prin țară lăsăm în urma noastră
ghicitori.**

Din cînd în cînd ne odîhnim în drum.

**Din vînăta și mocirloasa iarbă
melei jilavi i se urcă-n barbă.**

.

**Sub bolta aspră de stejar
îmțări îi fac o aureolă peste cap.
Și iar plecăm.**

De ce a tresărit ?

Tată orb, fii liniștit, în jur nu e nimic.

Doar sus o stea

**de cerul ei c-o lacrimă de aur se
desparte.**

Subt frunze nalte mergeam mai departe,

Tot mai departe.

Dihăanii negre

ne adulmecă din urmă

și blinde mîncă țărna

unde-am călcat și unde-am stat.

Cît de autentică era aspirația blagiană spre „viața organică“ — se poate deduce și din elogiul pe care poezia lui Blaga îl va aduce „sommelului“ — simbol al unei stări de fericită întrepătrundere și comuniune cu viața cosmică. O poezie din „La curțile dorului“ („Trezire“) celebrează starea de hibernare a unui simbolic copac, „alesul“ poetului, glorificîndu-i explicit somnul ca pe o „stare dumnezeiască“. Un grațios și paradoxal reproș este adus forțelor active din cosmos (soarelui, luminii primăvărâtece, vîntului etc.), gata să urnească copacul din magnifica-i stare — subliniind astfel că întreaga simpatie a poetului merge nu către activism și transformism în viața naturii ci către **atemporalitatea** existenței organic-vegetative :

Nehotărit între două hotare,

cu vine trimise subt șapte ogoare,

în văzduhuri smeu,

doarme alesul, copacul meu.

Copacul meu.

Vîntul îl scutură, Martie sună.

Cîte puteri sint, se leagă-mpreună,

din greul ființei să mi-l urnească

din somn, din starea dumnezeiască.

Cine vîntură depe muncel

atîta lumină peste el ?

Ca lacrimi — mugurii l-au podidit.

Soare, soare, de ce l-ai trezit ?

Ceea ce reprezenta o aspirație comprehensibilă pe planul dialecticei sentimentelor (ca expresie sublimată a voinței de refugiu dintr-un univers apăsător și artificial într-o „lume“ organică) — își trădează însă iremediabila caducitate pe planul real al filozofiei istoriei. Apologia „satului“ și tentativa de discreditare a „orașului“ pun în evidență ignorarea a veritabilei direcții de evoluție istorică. „Satul“ și „orașul“ nu apar cîtuși de puțin în viziunea lui Blaga ca realități social-istorice cu o structură **economico-socială** bine definită. Hegemonia orașului asupra satului în condițiile dezvoltării relațiilor de producție capitaliste — nu este înțeleasă cîtuși de puțin ca rezultatul unui proces obiectiv, cu caracter de **necesitate istorică**, rezultat al superiorității unui mod de producție a bunurilor materiale asupra altuia. Resentimentul sau aprehensiunea lui Blaga la adresa „orașului“ traduce așadar nu numai reacțiunea unei sensibilități ultragiagate de frustrarea la care este supusă existența umană în condițiile civilizației moderne de tip burghez — dar și o atitudine de opacitate sau împotrivire la adresa căilor reale de înfăptuire a progresului istoric. Tentativa de idealizare a „satului“ înseamnă pe plan obiectiv atașarea de o formă socială inferioară, iremediabil caducă sub raport istoric. Pentru a-și putea justifica paradoxala „inversiune“ a realei dialectici istorice — Blaga va fi silit să recurgă, pe urmele întregii filozofii iraționaliste de tip germanic, la o serie de artificii și paradoxe extreme. Civilizația modernă și formele de viață citadine sînt departe de a fi considerate, cum o cerea logica imperativă a însăși realității istorice, ca produsul necesar de dezvoltare a unui proces **istorico-social** cu caracter **irreversibil**, ca expresia apariției și matu-

rizării unei formațiuni social-economice determinate, avînd legile ei implacabile de desfășurare. „Orașul“ și „civilizația modernă“ apar în reprezentarea lui Blaga ca produsul unui anume „mod existențial“ sau al unui anume „stil de viață“, al unor anume orientări și habitudini spirituale, deci în ultimă analiză, ca un **rău evitabil** — susceptibil de a fi contracarat prin hegemonia unui alt „mod existențial“ sau a unui alt „stil de viață“, de tipul celui implicat, de pildă, în structura pretinsului „sat răsăritean“ (aci se „răzbună“ întreaga logică a romantismului anti-capitalist de tipul celui profesat în operele unui Ferd. Tönnies sau Max Scheler : nu era oare Tönnies cel care descoperise la baza dezvoltării „orașului“ un pretins spirit „artificial“ și „mecanic“, o pretinsă „voință reflexivă“ — opusă spiritului „organic“ specific orînduirilor „comunitare“ ? ; și nu era oare Max Scheler cel care „descoperise“ la baza civilizației și a „industrialismului modern“ un pretins proces de „răsturnare a valorilor“ în sens negativ, o pretinsă afirmare a preeminenței valorilor „utilitare“ asupra celor „vitale“ ?). În acest spirit Blaga nu va ezita să considere pătrunderea „civilizației“ și a relațiilor sociale moderne (capitaliste !) în viața arhaicelor sate românești — nu ca pe un proces istoric obiectiv, legic și ireversibil, ce se cerea studiat în dialectica lui intrinsecă și în contradicțiile lui imanente, ci ca pe o **„incizie diformantă“** în pretinsa autarhică structură a „satului“, ca pe un pretins proces de alienare și alterare a „duhului răsăritean“ din aceste sate. „Desigur că pe urma contactului **diformant** (s.n.), direct și indirect, cu civilizația timpului, satul românesc s-a depărtat și el, cîteodată chiar **destul de penibil** (s.n.), de această structură“ — afirma Blaga în „Elogiul satului românesc“. „Nu e mai puțin adevărat însă că în toate ținuturile românești mai poți să găsești și astăzi sate care amintesc ca structură

sufletească „copilărescul“. „Copilăresc“ este satul „care se socotește pe sine însuși „centrul lumii“, și care trăiește în orizonturi cosmice, prelungindu-se în mit” (v. și „Geneza metaforei...“, op. cit. p. 348). În planul istoriei românești, Blaga nu va ezita deopotrivă să vadă în întreaga dezvoltare politico-socială a României moderne pătrunderea unor forme de viață **inautentice și improprii** — în raport cu exigențele „matricei stilistice“ originare, depozitate în ființa vechiului „sat“ românesc. Regăsim în finalul capitoului „Evoluție și involuție“ din „Spațiul mioritic“, într-o formă acutizată, teoria „formelor fără fond” și a „importului de civilizație“, aplicată la istoria socială românească. Pentru Blaga, intrarea României în circuitul vieții europene moderne odată cu constituirea statului român ar fi echivalat cu „acceptarea, de multe ori netrecute **prin nici o strungă**, (a unor) **forme croite cu foarfeci străine** (s.n.)“. cu invazia în câmpul istoric românesc a unor pretinse „**forme confecționate, străine și improprii**“ (ibid., p. 312). Cu un imens gest de sfidare a dialecticii istorice obiective, fără a ezita să decreteze întreaga dezvoltare economico-socială a României moderne cu multiplicitatea contradicțiilor ei ireductibile ca o simplă expansiune a unor forme artificiale și confecționate, ostracizînd și excomunicînd un întreg proces social-istoric, în a cărui dialectică intimă se afla de fapt cheia dezvoltării reale a societății românești — Blaga va ajunge inevitabil la ideea paradoxală după care direcția istoriei românești viitoare ar trebui căutată în refacerea întregii vieți sociale pe tiparele arhaicului „sat“ românesc (să amintim aci, că în articolul său din „Banatul“, Blaga văzuse în Aurel C. Popovici „cel dintii și cel mai consecvent reprezentant” al unei atitudini pe care Blaga o numea cu un termen revelator: „aristocratismul țărănesc“ —

atitudine care i se părea „încă pentru mult timp de un palpitant interes“): „Să învățăm pentru încă puțin timp sfînta și iritantă răbdare — scria Blaga în 1936. Satul, cu matricea sa stilistică, se găsește în **ofensivă împotriva tiparelor, care nu sînt făcute pentru făpturile noastre** (s.n.), și va umple încetul cu încetul, cu substanță proprie, **atît pe tărîm material, cît și pe tărîm spiritual** (s.n.), cadrele vieții noastre de nivel major. Poate numai urechile noastre sînt de vină că încă nu aud cîntecul creșterii și al înaintării“. (ibid.)

Punctul extrem al raționamentelor lui Blaga în problema de mai sus îl va constitui însă teza aparent uluitoare a „permanenței preistoriei“ (v. studiul său „Despre permanența preistoriei” din revista „Saeculum“, Sept.-Oct., 1943, revistă înființată și condusă la Sibiu de către Blaga în anii 1943—1944). Cît de îndreptățiti sîntem a afirma că pentru Blaga sentimentul de înstrăinare în mijlocul unei „civilizații“ artificiale și dezumanizante nu-și putea găsi compensația decît în ideea unei reîntoarceri la „natură“ și la pretinsele „orizonturi cosmice“ — o demonstrează din plin tentativa cuprinsă în acest studiu din „Saeculum“. Printr-un act hiperbolizator, Blaga nu va ezita să proiecteze propriile sale aspirații singulare și propria sa poziție pe însuși ecranul istoriei universale și să pretindă a transforma ceea ce nu era în fond decît dialectica sa intimă într-o lege generală a istoriei umane. Teza „permanenței preistoriei“ ilustrează cu maximum de pregnanță tendința secretă și profundă a operei lui Blaga de a considera că „istoria” și modurile de viață „istorice“ nu ar fi autosuficiente și nu ar dispune de posibilități imanente pentru a rezolva antinomiile și dilemele existenței umane, tendința lui Blaga de a vedea în „istorie“ și în „civiliza-

ția istorică“ un perpetuu cîmp **posibil** de alienare a autenticei existențe umane: de aci ideia că evadarea în „natură“ și „reîntoarcerea în pre-istorie“, departe de a semnifica un gest singular și accidental al unei sensibilități ajunse în stare de saturație și dezabuzare („istorică“ !), ar echivala de fapt cu o aspirație permanentă și irepresibilă a însăși ființei umane în generalitatea ei, cu o lege permanentă a însăși istoriei umane în întreaga ei desfășurare, Blaga denumește cultura așa-numitelor „moduri de viață pre-istorice“ (cultura anonimă, populară, folklorică) „cultură minoră“, iar cea aparținînd modurilor de viață „istorice“ „cultură majoră“. „Cultura minoră ține pe om mult mai aproape de natură — scria autorul studiului din „Saeculum“ — cîtă vreme cultura majoră mai curînd depărtează pe om și-l înstrăinează de rîndurile Fierei“. Iar în „Geneza metaforei“ avantajelor „culturii majore“ (vieții de tip „istoric“) li se găsea cumpăna unui greu „desavantaj“: „**înstrăinarea prea mare a omului de veșnica Mumă**“ (p. 356).

„Cineva ne-a reproșat într-o revistă — scria Blaga în studiul său din 1943 — că felul cum am prezentat satul românesc ... ar corespunde mai mult satului dacic pre-istoric, decît satului românesc actual. Criticul avea fără îndoială dreptate... astăzi sînt puține sate care corespund **întocmai** definiției pe care o propuneam ... Îngăduim că termenii distincției ne obligă să ne întoarcem hotărît pînă în pre-istorie. **Mărturisim însă că ne face o deosebită plăcere să ne întoarcem pînă în pre-istorie, pe care nu sîntem de loc dispuși să o sub-prefuim** (s.n.)“. Tentativa de a desconsidera „satul“ și „orașul“ (aci „pre-istoria“ și „istoria“) nu ca pe niște faze determinate ale unei evoluții istorice progresive, nu ca pe niște realități **economico-sociale** și

istorico-sociale cu un rol determinat pe spirala progresului istoric — ci de a le considera **geistes-geschichtlich** ca pe niște „structuri“ autonome, ca pe niște „fenomene originare“ (Urphänomenen), apare în studiul din „Saeculum“ radicalizată și hiperbolizată la maximum. Pe fondul scepticismului sau refuzului față de singura soluție **reală** a contradicțiilor în care se sbătea și al nostalgiilor sale regresive după vîrsta mitică a „satului“ arhaic, pe fondul încercării de a exploata o situație istorică specifică: rezistența populației românești de la sate în fața tuturor cotropitorilor teritoriului românesc de-a lungul istoriei (mai ales „rezistența“ satului ardelean românesc în fața tuturor încercărilor de „captare“ și „desnaționalizare“ din perioada habsburgică) — Blaga va încerca să confere perpetuării unor moduri de viață arhaice, semi-preistorice din anume sate românești un pretins sens „metafizic“, mergînd pînă la paradoxul de a considera „pre-istoria“ („satul este **în esență** pre-istorie“) un „nucleu de viață și de spirit“ aproape autarhic și autonom, ba chiar „o permanență indestructibilă a vieții umane“. „Ne ispitește întrebarea dacă pre-istoria nu este o permanență indestructibilă a vieții umane? Nu cumva pre-istoria și istoria pot să fie paralele și să coexiste realizînd între ele fel și fel de raporturi, care variază după împrejurări și timpuri? **Avem convingerea că da** (s.n.)“.

În scenariul istoric compus de Blaga, „istoria“ și „pre-istoria“ pierzîndu-și caracterul de categorii istorice **obiective**, fiind supuse unui proces de subiectivizare și relativizare, ajungînd să fie considerate într-o pretinsă dependență de hegemonia unor anume „structuri“ sau „orientări“ spirituale — Blaga nu va ezita să imagineze între ele raporturi dintre cele mai fanteziste. Încă în „Spațiul mioritic“ Blaga

considerase atitudinile de tipul catolicismului și protestantismului ca favorizante ale „istoriei” și modurilor de viață „istorice” („catolicismul a simțit totdeauna „istoria” ca o dimensiune firească a sa”) — în timp ce ortodoxia, cu pretensele ei înclinații spre „categoriile organicului: **viața, pământul, firea**”, ar fi favorizat viața de tip „an-istoric”. Pentru a legitima autonomia pretinsului „mod existențial” al satului și preistoriei (către care se îndreaptă întreaga sa simpatie secretă sau fățișă) în raport cu cel al orașului și istoriei — Blaga va recurge la un argument de tipul aceluia că în „satul autentic din răsăritul și sud-estul european” influențele de natură „istorică” ar fi fost respinse, instinctiv boicotate sau „asimilate” după tipare proprii, invocând ca exemplu suprem faptul că în (vechiul) sat rusesc „mașina a fost integrată în spirit magic arătându-i-se un entuziasm și o iubire ca unei ființe vii și miraculoase”. Naivitatea istorică a acestor argumente nu mai necesită comentarii, himerica „imunitate” a satului răsăritean față de „istorie” aparținând astăzi iremediabil muzeului iluziilor tradiționaliste — dar ele rămân revelatoare pentru direcția și orizonturile reale ale aspirațiilor lui Blaga. Cât de tenace era năzuința sa de a conserva iluzia permanenței unui „mod existențial” de tipul celui desemnat prin conceptul de „preistorie” și pînă la ce grad de fantezism puteau ajunge construcțiile istorice blagiene — se poate deduce și din tentativa lui Blaga de a demonstra că refugiul în „natură” și evaziunea în pre-istorie ar fi o dimensiune permanentă a istoriei europene. Faptul ireductibil și de netăgăduit că în statele civilizate ale occidentului modurile de viață „istorice” au înghițit pînă la dispariție „arhaicul pre-istoric” — nu părea de natură să tulbure echilibrul construcției blagiene: răspunsul peremptoriu al lui Bla-

ga suna că acolo „pre-istoria” s-ar fi refugiat din „orizontul spectaculos” în subconștientul oamenilor, „de unde... își reclamă permanent drepturile”! Și Blaga nu va ezita, pentru a-și pleda „cauza” — să invoce ca pretense ilustrări concludente ale tezei de mai sus: idilele pastorale ale rococo-ului, predica rousseau-istă a „întoarcerii la natură”, pasiunea pentru natură a romanticilor germani, fuga lui Rimbaud în inima Africii și retragerea lui Gauguin în Tahiti, „africanismul” care ar fi invadat arta occidentală a sec. XX ș.a.m.d. Toate aceste exemple asociate arbitrar și jucăuș — devin în reprezentarea **pro domo** a lui Blaga nici mai mult nici mai puțin decît pretensele manifestări de „reacțiune (a) pre-istoriei, refugiate în subconștient, **împotriva excesului de civilizație istorică** (s.n.)” (v. „Saeculum”, art. cit. p. 16—17). Aci apare lîmpede modul în care „preistoria” și „istoria” și-au pierdut cu totul caracterul unor realități materiale, concret-istorice — devenind simple emanații spirituale și structuri sufletești, reflex al încercării blagiene de a-și proiecta propria sa poziție spirituală și aspirațiile sale singulare într-o pretinsă lege a istoriei umane în-săși. În opera sa centrală, intitulată semnificativ: „Der Geist als Widersacher der Seele” („Spiritul ca adversar al sufletului”, 4 vol.). Ludwig Klages arunca anatema asupra „istoriei”, văzînd în ea produsul spiritului „heracleic”, rezultatul „raționalizării” sau „logicizării” lumii, în opoziție cu „pre-istoria”, zonă a „sufletului” și vieții organice, a modului de viață „pelagic”, cînd oamenii trăiau scâldați în „ritmuri cosmice și atașați pămîntului”. Replica pe care Blaga (filozofia sa avea, dealtfel, afinități sensibile cu tiparele gândirii klagesiene) o oferea tezei lui Klages cu privire la „istorie” ca un pretins proces ireversibil de „decadență” în raport cu „vîrsta de aur” a pre-istoriei — este in-

structivă: „Chiar dacă am admite că uneori spiritul ca exponent al „istoriei“ poate lua o direcție cu totul potrivnică sufletului (ca exponent al pre-istoriei) — **pre-istoria**, cu adâncimile și complexitatea sa, pre-istoria ca permanență umană, **reacționează** totdeauna în vederea restabilirii unei cumpene mai drepte” (ibid. p. 17). Această replică subliniază faptul că ceea ce se anunța a fi o reacțiune de refugiu în fața unei „civilizații“ artificiale tindea să se convertească de fapt într-un re-

sentiment programatic la adresa „raționalizării“ sau „intelectualizării“ existenței umane în favoarea evaziunii într-un spațiu istoric imaginar, caracterizat printr-o existență în orizontul „mitului“ și al „misterului“. Este cert că prin formularea tezei fantastice și poetice a preistoriei ca o „permanență umană“ — „tradiționalismul metafizic“ al lui Blaga (termenul a fost utilizat de poetul însuși într-un interviu din „Viața literară“) își găsea pe plan teoretic **expresia sa de apogeu**.

Nina Cassian

„Cele mai frumoase poezii“

de M. Petroveanu

Attracția exercitată de poezia Ninei Cassian, sentimentul noutății cu care este privită invocă aproape exclusiv luciditatea autoarei. Critica mai exigentă a respins explicația. Înaintea apariției volumului edificator asupra personalității poetei („Vîrstele anului” — 1957), Ov. S. Crohmălniceanu, prefațatorul actualului volum apărut în colecția „Cele mai frumoase poezii”, contesta complicația și abstracția atribuite versurilor Ninei Cassian, considerate drept „compoziții făcute”, cu o concepție „tehnicizată” asupra naturii. Caracterizare în disonanță, după critic, cu atitudinea opusă, de „contemplare a lucrurilor cu o surpriză încîntată, cu o familiaritate tandră, și de asociere a datelor experienței imediate cu simbolurile complicate sau livrești ale vieții sociale moderne”. Subscriind la disocierile judicioase și necesare, credem că exegeza voia s-o apere pe poetă de înțelegerea îngustă a noțiunii, după care virtutea inteligenței în poezie devine viciu, golind-o de autenticitate, de „concretețe” sau patos. Apărare cu atât mai justificată, cu cît poeta se abandonase unui asemenea „viciu” în primul ei volum („La scara 1/1”). Transformată în priurul ei dușman, Nina Cassian își ascunsese vitalitatea destul timp. Dar din acel „unghi mort”, ea s-a smuls mai de mult. De atunci, poezia ei s-a identificat cu emoția „Femeii care și-a pierdut iubitul în război” (1952), cu verva satirică spumoasă a fabulei dramatizate „Critica de jos” (1955), pentru a ajunge la pasiunea consumată în comentarea unor concepte de ordin moral, ca umilința, impostura, ipocrizia ori a unor categorii economice ca plus-valoarea, din seria „Muzeul de antichități”, ca invidia, ambiția, frivolitatea (în „Sărbătorile zidnice” — 1961), ori cunoașterea, eroarea, din ultimul volum („Să ne facem daruri” — 1963).

În „codul” ei poetic actual, inteligența intră ca o componentă, în echilibru cu sensibilitatea. Păzind „pasiunile prin ironie”, după cum spunea Paul Georgescu în analiza „Vîrstelor anului”, „spiritul asociativ și fantezia, calitatea dominantă a talentului său” colaborează cu valorile afectului, fertilizîndu-le. Conștiința a cauzelor și mai mult decît atât, stare de veghe cu o dublă funcție, inteligența lucidă acționează critic ca un cenzor al divagației și inconsistentului, și creator, nutrinđ capacitatea senzorială, efortul gîndirii și tot ceea ce întreține furtuna activă a sufletului, — bucuria de a trăi. Luciditatea astfel înțeleasă e un catalizator, înlesnind „com-

binățiile" interne și, consolidând puntea dintre eu și lume, mediază reflectarea realității. Luciditatea nu intervine numai ca o instanță la care se apelează doar împotriva vechiului, a dușmanului, sporind ura și alimentând lirismul „negativ”, inectiva, sarcasmul și ironia. Poate fi și trebuie să fie o pavază protectoare a noului, un declanșator al stărilor de spirit specifice omului contemporan. Decisă să se identifice cu eroul liric al epocii, cu tipul de conștiință și sensibilitate socialistă, Nina Cassian recurge la serviciile lucidității, din convingerea că o structură sufletească pătrunsă de ideile comunismului, proiectată spre viitor, nu se poate afirma fără luciditate: „Cine te numește uscăclune sau frigiditate? / Eu știu că dimensiunea ta dă adevărata cunoaștere... / Bucuria neînțeleasă e numai o jumătate de bucurie, / ca și când ai intra în mare cu ochii închiși, / ca și când ai săruta o gură necunoscută. / Puterea fără conștiință e inertă ca milul.” („Oadă lucidității”).

Modul specific Ninei Cassian e trăirea înțeleasă, densă și stăpinită în același timp, cu un accent uneori prea ostentativ, a plenitudinii vieții. Se afirmă în acest scop — manifest sau latent — o tendință demonstrativă, aproape polemică, ca și cum sentimentele consumate lucid ar trebui expuse ca o lecție a vieții și un titlu de glorie al omului contemporan. Fericirea trebuie purtată ca o rozetă — așa spunea Nina Cassian încă în „Rezolv uneori ecuații”. Până și titlurile ultimelor culegeri indică caracterul programatic al intenției. „Sărbătorile zilnice” recomandă existența cotidiană, „ziua” ca pe o festivitate lăuntrică permanentă, banalul la temperatură înaltă, iar „Spectacolul în aer liber” obligă cel mai intim, mai discret sentiment, la cea mai fățișă, mai publică expresie, dragostea neavînd pentru ce să se ascundă, iar volumul „Să ne facem daruri” continuă să afirme modul propriu al Ninei Cassian, de înțelegere a dialecticii sentimentelor.

În „Dialogul vîntului cu marea” (1958), luciditatea intervine ca o prezență discretă, făcea numai semne prin ecranul pe care-l așeza între impresie și expresie și pe care emoția lăsa un contur exact, fin, dar aluziv. Nu pudoarea reacțiilor, — notate direct în frustețea lor, — (roșiile sint zemoase, ceapa — sticloasă) — ci plăcerea de a transforma obiectul în imagine grațioasă, în metaforă fantezistă, risul în suris, pofta în deliciu, satisfacția de a completa cu o voluptate artistică bucuria vieții nemijlocite, temperează vibrația sau o sugerează printr-un singur acord sau notă. Peisajul e un crochiu, culorile se topesc într-o senzație unică (de preferință luminoasă), meditația refuză adîncimea („Timpul picură din sălcii”), iar percepția sublimului e ocolită cu precauții cochete („Duhul mării negre nu încapere-n poezie”), sau rezumată în formulări sintetice, cu vagi implicații ironice: „Lichidul ostenit de propria istorie / mai spune: «am fost, am umblat... am văzut» / și intră-n odihna lui iluzorie.”

În același spirit antipatetic, „Virstele anului” includ un dublu proiect polemic, un atac dat cu subtilitate și adesea pe față împotriva naturii și dragostei romantice. Oroarea de gestul teatral merge pînă acolo încît natura însăși oînd devine desuet romantică, îmbrăcînd costumul sinistru al toamnei desfrunzite, vijelioase, hohotitoare, e acuzată de a fi organizat o „măreață înscenare”, de a fi adoptat o „postură”. E și titlul poeziei în care îndrăgostiții, refuzînd să intre în joc, să devină „romantici”, cum fi îndeamnă chiar intuiția sfîrșitului legăturii, preferă să-și consume melancolia într-o ultimă — fie și searbădă — dar nu disperată îmbrățișare: „Ne-am sărutat atunci cu buzele stingace, / cu mimica iubirii știută pe de rost, — / curgea în ceruti vîntul, se mistuiau copacii, / și ne gîndeam departe, la ceea ce-ar fi fost...” Romantism e însă prea puțin spus. Obiectivul e mai întins. Se combate, împreună cu orice tip de poză literară, exaltarea factice, exhibiția în fața universului, ca și înaintea propriului eu, amăgirea altora și amăgirea de sine. Convenția

corespondenței stricte om-natură, între un anume stadiu „climatic” și o anume stare de spirit, e călcată cu acea violență elegantă, cu acea ironie grațioasă, specifică Ninei Cassian, cu un accent de sfidare la adresa canoanelor, firesc oricărei revolte iconoclaste: *„Ne-nregistrează toamna printre acei iubiți / care vorbesc prea tare sub teii sărăciți / și nu se țin de mină și calcă siguri foarte / pe frunzele lovite de soare și de moarte... / Și-n timp ce cruzi și teferi, zimbim sub luna nouă, / sărutul se sleiește pe buzele-amîndouă.”*

Cum nu există momente privilegiate, un anume timp mai prielnic iubirii decît altul, nu există nici tinuturi extraordinare, zone ale universului — izolate și fascinante, sălbatice și misterioase — favorabile partenerilor. Sentimentul autentic își descoperă oricînd și oriunde clipa și cadrul ideal: *„Izvorul dragostei, visează unii, / îșișnește undeva, în munții lunii... / Noi stăm pe pămînt, / în seceta noastră / în săracul nostru veșmînt, / și murmurăm: Lumină aibastră, lumină albastră, / mîngîie-ncruntata frunte-a noastră... Dar munții lunii tac sub omăt... / Iar dragostea stă lîngă ei întristată de moarte, / că nu o cunosc și o caută-atît de departe.”*

Vidul lăuntric, istovirea pasiunii, atrag indiferența față de natura al cărei farmec se neutralizează, se usucă, și ale cărei conture sărăcesc gingaș, devenind un tipar, o ilustrație de carte, în care își imprimă chipurile de o frumoasă neîn-sufletire, și foștii amanti: *„Vai, ce folos că-i ninsoare atît de adîncă? / Poate pe alții-i mai ninge și-i tulbură încă. / Noi odihnim pe coperta poveștii în veci, / ca două cristale uriașe, severe și reci.”* („Noapte de iarnă”, „Te depărtezi” sau „Orgoliul iernii” din ciclul „Cupluri” ale ultimului volum.).

Natura expune și contraste dizarmonice, aspecte absurd asociate și planuri de o dezolare stearpă, conform unui capriciu necruțător, sarcastic: *„Forfota de greieri / de pe gorganul vechi / care înghite / nedeslușite rămășițe scite... / Prin buruieni crescînd la nimereală, / stă macul cu intensă lui petală... / A plăjii stearpă glie / și marea — pardoseala ei pustie”* nu merită nepăsarea drumeților? Îndărătul măștii vrăjite a naturii, se crispează cruzimi perfide. Marea atrage ca să ucidă. Fata pescarului, ademenită de sunsul valurilor, e înecată fără convulsii, poate într-o stare de fericită inconștiență: *„Valul a venit și-a luat-o-n brațe, / de la stînga la dreapta, dinspre țărîm în spre larg, / fata s-a zbătut din vraje să scape, / vraja era verde, leagănul — de ape.”* Cucuvăile tipă în „șinutul roșcovan ca un obraz lipovenesc” și „absența iubirii devoră neuzit / năvoadele zilei și ale serii”.

Denunțat în natură, mirajul e identificat și în dragoste, de unde e somat să se predea lucidității: *„Cuvintele tale: «alături, mereu» / să nu le mai spui. Nu minți. / O, dragul meu, / curînd nu vom mai fi.”* Ultimatumul e lansat fără deznădejde sau părere de rău. Autoamăgirea, ca și brusca destrămare a iluziilor cu privire la eternitatea jurămintelor, fac parte din regulile jocului erotic, din ritmul marin de flux și reflux al dragostei. Pledoarie pentru scepticism față de natură și dragoste? Constatările enunțate duc însă către o concluzie contrarie. Avertismentele lucidității cu curmă, ci precipită elanul, îl exasperează. Nina Cassian îmbrățișează frenetic frumusețile vieții și dragostei, și cu fiecare senzație, din fiecare expresie a naturii sau dragostei, își extrage fericirea și voluptatea, ca pe o victorie. De aceea licărirea de triumf și înverșunarea vitală, declarată, apărută ca un țel suprem, împotriva reproșurilor filistine și pretențiilor austere, nu ne surprind: *„Lacomă sint. / Mă ceartă asceții / că parcurg pe nerăsuflete / tabla de materie-a vieții, / și că rivnesc și mi-e poftă de toate.”* Intensitatea ardoarei are izbucniri mistuitoare. Sărutul devastează: *„Am visat azi noapte sărutări, / cîmpuri de garoafe zdrențuite”* și incendiază universul: *„Pilpiia tot cîmpul ca un rug”*. Iubirea — se spune într-un loc — se cere biciuită, întărită. (Nina Cassian e, înainte de toate, o poetă a dragostei, spune

Perpessicus). În oricare din anotimpurile ei, e aprigă. În „Așteptări”, pădurea și strada își suspendă orice răsufflare, amortește orice vibrație, ca un imens ecou al sufletului, rămas într-o zadarnică încordare: „Pași și scrisori așteptam, / în sat, în pădure, în cetate... / Nă răsuna nici un pas. / Strada pustie-a rămas... / Nu se clinea nici un ram, / așteptam... așteptam...” Într-o situație similară, masa pregătită iubitelui se pietrifică: „Vinul lincezi în ulcior, / fu pâinea pe masă uscată”, și timpul se desiră vertiginos, îmbătrânind brusc iubita: „Și cînd a fost zi-ntr-adevăr, / — și-așa avea să rămîna, — / mi-am scos cu o mină bătrînă / floarea din păr.”

Contemplarea naturii, ca și iubirea, e o acțiune transformatoare, în care intervin, pe lângă simțurile spontane, fantezia, verva asociativă, plasticitatea, puterea de plămădire de noi înțelesuri și valențe, despre care s-a vorbit. Condiționînd actul contemplării, luciditatea artistică prezidează la schimbarea raporturilor dintre lucruri, creează miracole lipsite de enigmă, calme replici la cele ale naturii, după procedeul favorit și comentat al poetei, care este reducerea dimensiunilor și intimizarea elementelor, în vederea obținerii unei feerii domestice, a unui miraculos familiar. Ceea ce se pierde pe planul sublimului naturii, se recîștigă pe planul grațiosului, iar absența patetismului din „dialectica dragostei” e compensată prin concentrarea clipei, prin laconismul trăirii și capacitatea de a o epuiza poetic printr-o senzație (singurul dramatism este dramatismul senzației, care se vrea prelungită și atotcuprinzătoare, dar e fatal efemeră).

„Virstele anului” forau în adîncimea senzației, iubirea se măcina, ca să se aprindă aiurea, iubirii se căutau, tînjeau, se întîlneau, pentru a se despărți apoi, cu un elan ațîțat de forța naturii, iar luciditatea avea misiunea să interzică sfișierea sufletească, drama despărțirii. Dragostea era un apel trancic al vieții, pe care tot viața îl ratează, fără justificare, rupînd ceea ce a legat, iar luciditatea facilita înțelegerea „legii” și contribuia pe parcurs la consumarea patimii. În această perspectivă, cuplul nu se putea angaja în viitor, într-un proiect de anvergură, într-o întreprindere comună, implicînd un țel superior și răspundere. Direcțiile pe care se dezvolta viața omului, fără a fi divergente, erau oarecum paralele. Cetățeanul și îndrăgostitul din el se înfățișeau în ipostaze distincte. În același volum, Nina Cassian lua atitudine împotriva imperialismului, se solidariza cu oamenii muncii, își reafirma crezul ateic. Dar între ciclul propriu-zis al „Virstelor anului”, „Muzeul de antichități” și celelalte poeme de atitudine deschisă, nu se stabilea o relație organică. „Spectacol în aer liber” (1961) preconizează un ideal erotic superior, integrat viziunii sufletului unitar, conștiinței în care acțiunea și sentimentul se împletesc, coincid într-o perspectivă amplă. În acest „La porțile raiului” al Ninei Cassian, perechea „adamică” nu e propusă ca un *mit* al epocii, ca o aspirație în curs de „încarnare”, ci ca o unitate cucerită. Îndrăgostiții nu *năzuiesc*, ci *trăiesc* în condiția socialistă a vieții, eliberați de scindarea lăuntrică a alienării capitaliste a omului de el însuși. „Niciodată această osmoză nu se întrerupe, / sufletul nostru nu cunoaște secțiunea brutală dintre „la locul muncii” și „acasă”, / pentru că locul muncii nu mai e un surghiun... / (...) / pentru că nici casa nu mai e refugiul sărac, / iluzoriul adăpost al asupriților... / Sintem întregi și liberi.” Opoziția sau cel puțin disparitatea planurilor acțiune-pasiune dizolvîndu-se, munca socială nu izolează, nu scufundă dragostea, viața personală în abisul individului singuratec, al domeniului „rezervat”. Identitatea de scop, caracterul socialist al existenței în totalitatea ei întreține comunitatea intimă, stingînd fantomele spaimei și neliniștei vechi. Un echilibru plener domină pe îndrăgostiți, un suris calm aureolează fața fiecăruia, chiar cînd obligațiile firești determină separația fizică: „În fiecare zi sînt cîteva ore / cînd nu ne vedem. / Orele de lucru... / Știm amîndoi: într-o odaie, / la capătul unui fir de

telefon, / sau, undeva, într-o hală ; / undeva, pe un cîmp, / sau lângă un tablou de comandă, / sau în fața unui pian deschis — / sîntem noi și meseria noastră, / visul și patima noastră."

Orașul, ca și malul mării, e o a doua natură a poetei, posedînd virtuți echivalente. Străzile sînt un cadru pentru periplusurile îndrăgostiților, pentru cupluri, depozite de amintiri, izvoare de senzații. Farurile automobilelor, prin geometria luminoasă pe care o trasează pe fondul nocturn, infuzează fantasticul în realitate, bulevardele înseși luînd aspectul unui șarpe de argint, copacul pîrînd piciorul unui minz; întreaga perspectivă urbană devine fluidă „ca vaul verde-al mării, cînd delfinul / îl spintecă, făcîndu-i o rană grea, solară”. Cadru domestic, casa cu obiectele familiare, masa, patul, ceainicul, peretele, covorul, alcătuiind o unitate simetrică orașului amical, o societate în miniatură, degajă solemnitatea simplă a elementelor fruste ale vieții, ale plantelor, ale materiei. Gesturile domestice („Interior”, „Ad maritum”) obișnuit meînregistrate sau, dîmpotrivă, considerate adversare dragostei, se împletesc într-un ritual profan, a cărui frumusețe, al cărui merit poetic provine din „repetiție”, ca motivele unui „stil” domestic. Dar spațiul casnic se prelungește dincolo de uși, pe străzile orașului, pierzîndu-se departe. Biografia îndrăgostiților se identifică cu istoria care a înșingurat-o în timpul fascismului, dar a și înșorit-o, contopînd-o cu a maselor eliberate și eliberatoare. Valorile care o susțin, derivînd din idealul etic al socialismului, nu sînt simple deziderate. Ele se afirmă prin luptă. Lupta fecundează sensul poemului, dragostea s-a cucerit pe sine, se clădește cu unealta și se apără cu arma în mînă; conștiința de vrăjmașii ei, vrăjmașii omului, ca și de prieteni, de oameni, ea arborează blazonul, lipsit de emfază, al succesurului unei istorii de martiraj și vis, și al celui ce înfăptuiește suprema năzuință a omului: „Ca să putem umbra, astăzi, cu părul liber fluturînd în vînt, / a trebuit să purtăm o cască încinsă de soare, / în anul insurecției armate.” Alături de lucrurile ridicate la rangul de imagini, cifrele ce marchează stigmatul Auschwitzului pe brațul iubitei și „profilul” ideilor călăuzitoare se armonizează cu poezia dragostei, care nu încețază de a fi ea însăși: tensiune și abandon, incintăre și tumult pasional, suavitate și senzualitate, candoare și viclenie, sau, cum spunea poeta, „miracol și grație, vulpe și floare”. Mîinile iubitei cu cele cinci cifre verzui, tatuate sălbatic în leğăr, sînt obiect de adorație și reverie, simbolizînd confluența planurilor real și fantastic, sinteza delicată între dureroasa amintire, amprenta brutală a vechii suferințe și puterea generatoare de vis, a bucuriei prezente. Echilibrată, solidă în certitudinile ei, dragostea nu e scutită de tentațiile străine, de neînțelegerile partenerilor și de marele examen al timpului. Odă a bucuriei, „Spectacol în aer liber” este și elegie. Desfrunzirea sentimentelor, ca recădere în proză, într-un univers decolorat, cu conturile destrămate, invadat brusc de senzația oboselii, a epuizării, ca sfărîmare, ca desfacere a cuplului, dramatizează poemul. Primejdia inerției tulbură, deșteaptă întrebările, obligă la reconsiderarea fundamentului și pune la îndoială viitorul. Perspectiva funestă este însă inacceptabilă pentru îndrăgostiții luptători. Soluția pentru depășirea impasului este însă înțelegerea inevitabilității acestuia („Proiectul de înțelepciune”), dar și a posibilității de a-l înfrînge prin resursele omenești ale perechii, prin apelul la ceea ce i-a legat pe „eroi”, la conștiința lor comună de exponenți ai aceluiași convingeri. Dragostea trebuie să se recufunde, spre a se regenera, în apa vie din care s-a născut, în necesitatea lăuntrică de participare la viața cetății, la lupta pentru triumful comunismului, împotriva celor care, voind să-l stăvilească, sînt gata să năruie pacea, să spulbere viața. Condiția permanenței dragostei, poate e lupta continuă pentru ea. Dragostea trebuie reconstruită meren. O vîgilență a spiritului e datoare, dacă nu să prevină ceea ce nu se poate, să intervină în mo-

mentul de criză și să inarmeze sufletele împotriva inerției. Iubiții răniți se pot vindeca și reîncepe ciclul, relua zborul „*puternic și liber / în vîntul de aur, prin aur planînd*”, spre înălțimea către care plutește întreaga umanitate, văzută ca perechi înaripate. Avînd un suport social și etic, dragostea se cristalizează într-o viziune realistă și romantic-revoluționară, conștientă de rădăcinile și de noua ei temelie. Propunînd un ideal erotic de tip nou ca și „La porțile raiului”, „Spectacol în aer liber” solicită îndrăgostiiților în primul rînd luciditate, ca pîrghie a sufletului, ca motor al iubirii. Raporturile între această forță și celelalte izvoare de energie a omului nu se mențin însă la același nivel de echilibru și consecințele afectează armonia artistică, potențialul ei liric. Evocarea *certitudinilor* pe care se sprijină luciditatea, recursul periodic la tabla de valori a societății noastre are o rezonanță adeseori seacă, de apel la un program abstract, general valabil, menit parcă să fie un paliativ pentru scăderea elanului afectiv, și, în loc să răspundă chemării vieții, apare ca expresia unui normativ al gândirii. Ca în muzică poezia se poate manifesta într-un program expres, o poezie în care intenția, mijloacele ei de formulare și forțele care o galvanizează sînt descoperite privirii, etalate chiar. Pentru ca și în această modalitate să fecundeze lirismul, condiția este să nu o simțim ca un enunț abstract, ci ca o formă a vieții. Căci caracterul excesiv programatic e plumb în aripile fanteziei, adevărurile, oricît de majore, neputînd ține locul emoției. Un exemplu elocvent, din păcate nu singurul, în acest sens, îl formează versurile: „*Nu pot trăi tără să am un ideal, a spus... / Blazarea mi-e străină. Dușmanul meu e cinismul. / Fiecare om adevărat e un urmaș / și o matrice. / Noi sîntem verigile de legătură ale omenirii, a spus. / ...Cine nu face nimic, face rău. / ...Cine nu crede în oameni, ucide — a spus. / Fericirea nu e o abstracție; e făcută din pîine / și haine; din lupte cu culori; din vitamine și priveliști. / Și tu faci parte din fericire, a spus*”. Iată cum ostentația coboară sensibil temperatura poemului..

Acolo însă unde poezia face descrierea însăși a vieții, uneltele muncii, elementele cotidianului strălucesc cu noi valori, alcătuiind — și datorită ineditului lor — imagini prin ele însele. Invocarea lor le face să intre adesea în decorul și limbajul artistic al vieții. Eul liric se înfățișează în unitatea forțelor constitutive, ca centru de impresii al vieții și reflexii asupra ei. Operațiile de analiză și sinteză ale inteligenței nu mai schematizează sufletul, descompunîndu-l în articulații rigide. Fiecare demers e un act constructiv, contribuind la valorificarea resurselor sufletești ale omului nou, cristalizate în mari înfăptuiri, prezente oriunde în manifestările lui de muncă, în cadrul său de acțiune politică, de existență. Intervenția creatoare a lucidității imprimă actului poetic o gravitate, o demnitate echivalentă cu cea a muncii socialiste. Comentariile lucidității, cînd sînt altoite pe o senzație nemijlocită de viață sau în colaborare cu imaginea, dezvăluie sensurile majore ale existenței. Evidențierea valorilor cîștigate se face în „La preluarea puterii de către popor”, prin contrast, prin enunțarea tuturor umilințelor îndurate, sfîșimate dar imprimate în carne și spirit. Fiecare formă a împilării apare ca o abstracție „fizică”: „*Nu am avut nimic de pierdut / decît umbra ștreangului pe zidul casei mele, / decît umbra disprețului pe umerii mei de femeie, / decît dîra batjocurei pe pagina mea de poet. / Nu am avut nimic de pierdut / decît vîntul teroarei în arborii nervilor mei, / decît pasărea oarbă a singurătății, / decît timbrul confuziei, decît prejudecata. / Nu am avut nimic de pierdut / decît reci generații de juguri cu grumazul curbat. — / dar o lume de cîștigat*”. Eroismul unui om care și-a pierdut o mină apărîndu-și patria, își găsește o expresie concretă, caldă în simplitatea simbolului. Elogiul se adresează eroismului cotidian care animă cîmpul de luptă pașnică. Temerii că „*de-acum încolo voi face totul pe jumătate. / Voi culege numai jumătate din recoltele lumii,*

/ iar la pian voi cînta numai melodia... nefiind întreg pentru întreaga partitură. / Nu voi putea izbi decît c-un singur pumn / în porți vechi, îndărătnice, / iar iubita nu se va lăsa îmbrățișată / decît pe jumătate...". omul îi răspunde făcînd totul de două ori mai mult. Pentru ca această îndoită efortare să facă să-i crească o aripă „în locul brațului smuls”. „Noaptea, în sala de ședințe” folosește procedeul invers. O sală de ședințe se animă, se populează cu siluetele celor care, acolo, dezbate problemele fundamentale ale vieții, inițiază etapă de etapă construirea socialismului, îi accelerează victoria lui. Obiectele ei puține și severe mărturisesc — o dată cu amprentele biografiei tovarășilor, ale episoadelor de viață caracteristice trecutului lor de suferință și acțiunilor prezente, — despre *gîndirea* lor, despre forțele morale care-i propulsează, despre *necesitatea* ale cărei imperative le interpretează, actualizîndu-le. Pereții austeri, înnegriți de fum, pinza roșie de pe masă, paharul adormit într-un somn străveziu, carafa albă, scaunele, elocvente în mușenia lor cordială, aliniate acum după „schema repaosului”, invită la meditare asupra puterii de organizare și disciplină a omului, asupra armoniei active, dinamice a societății. În timp ce lumea veche este o imensă sală, vidă de orice elan și putrezită: „o aulă a dezolării, / în lemnul căreia neantul își dezvoltă viermii palizi”, sediul de partid, în dimensiunile lui restrînse, e un creuzet al vieții, e laboratorul unde „materia își reface puterile” și unde socialismul își pregătește noile salturi. Incursiunile vaste în trecutul comentat și totodată figurat prin imagini pretențioase, urmărit în antiteză cu prezentul descris în același mod, încheagă însă un edificiu baroc. Concluziile, dezvoltările de idei, alternanțele dintre examenul clinic al trecutului și elogiul sănătății prezentului, sînt disproporționate, respirația gîfite, acumularea excesivă amenințînd cu năruirea.

Interesant ca studiul eventual, poemul închinat lui Bach nu e... un poem, ci o compoziție, elaborată și rece. Aici, concretizarea abstracțiilor e crispanță: „Cîndva, cu muzică mi-am legat rînille. / O ișișie de Bach îmi bara pieptul”, etc. Nina Cassian gîndește mai pregnant, cu o mai mare putere de șoc poetic în „reprise” mai scurte, cînd sursa generatoare de reflexie epuizează în adevăr sensul urmărit. Și aici însă uneori (ca în poezia „Industrie” d. ex.) celebrarea comunismului ca putere transformatoare a omului, de modelare, de desăvîrșire a sufletului său, are vibrație, dar analogia pe care se reazămă relevă în planul imaginii un viciu similar. Prelucrarea și filtrarea pastei de sfeclă, pînă la treapta finală a zahărului de cristal, de „sori profunzi”, distanța de la materia elementară la un produs în care nu mai poate fi recunoscută: „e zahărul ce-a străbătut în fața mea / drumul superb de la pămînt la stea” — răsfrînge impropriu distanța pe care omul o parcurge în istorie, după cum depunerea unui „poem răcoros ca o înghițitură de apă acidulată la ieșirea din mină” în casca de miner, este un gest oarecum căutat, un omagiu grandilocvent. Abstracția nudă ucide lirismul. Poeta se face interpreta noului, doar atunci cînd efluviiile acestuia devin propriile ei senzații, propriile ei tensiuni etice și de reflexie. Trăită pe același plan cu viața individuală, viața societății noi zvicnește cu pulsația singelui care aleargă în arterele poemelor de dragoste. La țărnul mării, în Dobrogea, de unde lansează mesagii iubitului, Nina Cassian înalță cîntecul noii recolte, ca și pe acela al simțurilor, după cum în reveriile pe marginea propriei vieți, în clipele de exuberanță sau melancolie, ea respinge calm fluturarea morții, se scutură de inerție, în numele conștiinței sociale, al lucidității care o precipită mereu spre viață. Ultima culegere „Să ne facem daruri” manifestă și mai net calitățile ca și limitele atitudinii. Volum al unei alte vîrste, sugerate prin descoperirea izvorului maturității, „Să ne facem daruri” oferă lecturii cheia însăși a „momentului”: „O pa-

săre foarte-apropiată mie / — un fel de rudă — / mi-a indicat un izvor ascuns în pădure, de nimenea știut... / Am gustat din el / și m-am umplut de frunze. / Două veverițe mi-ou sărit pe umăr, iar izvorul însuși / mi-a încolăcit picioarele / ca o buruiană limpede. / Am stat așa pînă seara. / Apoi pasărea mi-a anunțat / sfîrșitul tinereții". „Cuplurile" se perindă într-un ciclu întreg în diversele ipostaze ale dragostei, de la „suspensia" atît de acut surprinsă în poezia cu același nume, pînă la „extazul" în care „Peștii de aur... lunecă beți și desenează / cu cozile lor conturul vitezei: cifra lumii" și pînă la cele mai fine nuanțe ale absenței („Absență", „Strigătul", „Te depărtezi"). Anotimpul înclină spre burnițele toamnei printre „prietenele de ceață", un anotimp în care dragostea rămîne „închisă în strugure". Cuplul își caută însă împlinirea într-o etică nouă, corespunzătoare „casei noi" („Să nu îngăduim slăbiciunilor noastre / ...să ne jighească-auzul").

Dar tot în acest volum persistă cerebralitatea și chiar ostentația de care am mai vorbit. Revenirea obsesivă a ideilor nude, a cuvintului însuși, „idee", este obositoare. La saltul într-altă vîrstă, marcat prin exclamarea „Nu mai am douăzeci de ani / În strigătul acesta, / vocea mea leagă spațiile-ntre ele, / ca săritura unei vantele...", „ideile mele nu mai circulă pe fire subțiri, ca păianjenii", laudele poetei se închină certitudinilor, lumea veche „explodează în idei". Abstracțiile grevează de astădată nu o singură poezie: „ponderea speranței", „spuma aproximațiilor", „culoarea cunoașterii, a adevărului", „durata faptei", multe spicuite chiar din ultimul poem („Portretul timpului"). N-am fi prietenii poetei, dacă, recunoscîndu-i calitățile fundamentale, prețuindu-i spiritul asociativ de care vorbeam la începutul articolului (poezia „Istorie" o atestă din plin: „Ghidul vorbea despre Istria... / Era ...o zi însoțită / în care pietrele vechi iradiau dogoare / din trei straturi de civilizație deodată"), nu am îndemna-o să reziste la tentația abstracției nude, lipsind-o tocmai de firescul, de fantezia și „sensibilitatea inteligenței" care îi caracterizează „cele mai frumoase poezii".

Poezia tinerilor și actualitatea

de Radu Popescu

I

-am mai scris de mult despre poezie, mulțumindu-mă sau silindu-mă să fiu un simplu cititor, iubitor pasionat de versuri, care nu e constrins să amestece în voluptățile sale nici o obligație profesională, și nu se lasă biciuit, la lectură, de tiraniile nici unei cronici periodice și ale nici unui secretar de redacție. E o situație cum nu se poate mai plăcută, e, desigur, situația adevăratei iubiri, anonime, libere și gratuite, față de regina literelor, și atâta timp cât voi adora să citesc poeme, și să devin, de departe, prieten credincios și admirator fervent al cutărui sau cutărui poet, n-aș schimba-o pe nimic

Singurul risc pe care-l ascunde această minunată stare, este că, la stabilirea contactului cu dinamica zilnică a producției poetice, poate interveni o oarecare nonșalanță. Poezia e viață, și viața merge repede, iar la noi mai repede ca aiurea. Fără o atență și activă grijă, poezia poate rămâne în urma vieții, prin culpa poeților, iar cititorul poate rămâne în urma poeziei, prin propria sa culpă. Dacă, fără să-și dea seama, a slăbit contactul cu revistele literare, cu librăria și cu biblioteca — aceste oficii de stare civilă ale poeziei — se trezește într-o bună zi că, în afara lui și fără asistența lui amicală, au apărut o mulțime de noi volume, s-au afirmat o serie de noi poeți, că s-a spus un cuvânt pe care nu l-a auzit, că s-a produs, poate, un nou fior pe care nu l-a încercat.

Nu altfel mi s-a întâmplat mie. Mă țineam, pînă acum vreo doi, trei ani, cînd mai îndeplineam funcții de cronicar, că numele celor mai noi recruți ai revistelor și editurilor sînt — știu eu? — Nichita Stănescu, Ilie Constantin, Ion Gheorghe, Leonida Neamțu, Cezar Baltag și, într-o conversație purtată ieri, nu aș fi ezitat să le dau drept exemplu de ultimă serie, noutate și debut. Un vechi reflex profesional m-a ferit de eventualitatea unei asemenea erori. O revizuire a informației mi-a dezvăluit lacune numeroase, dacă nu grave, ceea ce m-a obligat la recuperare, pe bază de lectură intensivă. Am revenit „la zi” cu eforturi destul de serioase, căci ritmul producției noastre poetice este într-adevăr năvalnic, și apariția poeziilor se produce, fără nici o exagerare, în serii strînse, în valuri cu ritm rapid.

La capătul acestui proces de revenire la zi, nu mi se pare deloc lipsită de interes o sondare a ultimului strat poetic, adică a producției debutanților, sau a cîtorva debutanți, chiar ai acestui an. O măsurare a nivelului și o analiză a compoziției

sînt totdeauna utile, mai ales cînd e vorba de poezie, al cărei drum, fără îndoială ascendent, nu e lipsit, totuși, de meandre, de stagnări și chiar de *ricorsi*, — desigur firești, nu neapărat inevitabile. Apariția talenteor și randamentul lor sînt, fără îndoială, neplanificabile și cu desăvîrșire imprezibile. Poezia este un domeniu al activității spiritului, este o valoare de cultură, a cărei dezvoltare ascendentă ne apare certă numai prin faptul că, istoric și concret, civilizația noastră morală se află în incontestabil și masiv progres. Dar demografia poetică este ceva încă necunoscut. Totuși, atîta vreme cît o mulțime de date foarte concludente din punctul de vedere al filozofiei culturii justifică cel mai robust optimism pe termen lung, noi putem căuta să evităm și să preîntîmpinăm, la termen scurt, deficiențele producției poetice, fie chiar și numai prin faptul că le căutăm și că le formulăm, și că izbutim să le facem acceptate ca atare, dacă izbutim, de către poeți.

O asemenea lucrare are cu atît mai multe șanse de a ajunge la modestul rezultat la care aspiră, cu cît se exercită asupra conștiinței unor poeți aflați la primele începuturi și cristalizări, nu numai pentru că această conștiință tînără este mai penetrabilă, dar și pentru motivul că ea este, în mult mai mare măsură, o conștiință poetică cu fond și cu trăsături colective. În căutarea și chiar numai în așteptarea definiții și individualizării marcate, puternice, a propriei lor personalități, poeții tineri sînt foarte înclinați, ca orice alți tineri, să participe la o personalitate colectivă, să caute apartenența la un spirit colectiv, a cărui primă caracteristică și recomandare este comunitatea de vîrstă. În trecut, niciodată poezia nu lua mai acuzate forme de curent, de școală, de program estetic, de manifest, de *generație* decît la vîrsta adolescenței, vîrsta internatului, a cazărmei, a pasionatei prietenii în grup, a zgomotoasei „cenacluri” de cafea, — vîrstă care, printr-o contradicție psihologică prăpăstioasă, dar mai curînd aparentă, era și a maximumului individualism psihologic, a senzației îmbătătoare dar dureroase a unicității, a abandonării, izolării, solitudinii predestinate și iremediabile. Niciodată, — și azi — ca în această vîrstă și fază a creației poetice, influența nu joacă un rol mai mare, dar nu numai influența de sus — adică a poezilor vîrstnici, consacrați, ceea ce e firesc și inevitabil, fiind, în același timp cu totul în afară de voința poetului — dar și influența orizontală, influența colaterală a covîrstniciei, în care, oricît ar părea de curios, avînd în vedere că destinul și rostul creației poetice este de a tinde spre unicitate, intră o doză însemnată de voință de asemănare, de influență liber acceptată, ca o afirmație explicită de apartenență și participare la o făptuire colectivă deosebită. Tot ceea ce este asemănător în poezia poezilor tineri nu se explică numai prin personalitate individuală nedefinită, ci și prin voința de contopire, de definire prin personalitatea distinctivă și colectivă, de promoție.

Astfel stînd lucrurile, cercetarea și influențarea, eventuală, a creației poetice în această fază a sa, se pretează mai mult decît oricare alta la o caracterizare generală, avînd în același timp șansa de a acționa, prin analiza doar o cîtorva cazuri, asupra unui fenomen colectiv mai vast. Lăsăm la o parte faptul că poezia tinerilor reprezentînd valoarea, în primul stadiu de evoluție, a poeziei cîtorva decenii viitoare, orice și oricît de infimă indicație și ajutorare pentru preîntîmpinarea unor eventuale rătăcirii poate avea perspective aproape istorice. Acesta este un punct de vedere pe care modestia criticii literare nu-l poate introduce în îndeletnicirea sa zilnică.

Am ales, cu totul la întîmplare, adică la întîmplarea care a făcut ca ele, și nu altele, să se afle la vedere în standurile librăriilor într-una din zilele acestei veri, șase volume de versuri, singurele noastre condiții de selecție fiind ca fiecare să fie primul volum al poetului respectiv; ca fiecare poet să fie tînăr și începător; ca

toate volumele să fie apărute în cursul anului 1963, adică de cea mai recentă producție și de cea mai proaspătă actualitate editoriaLă.

Iată care sînt aceste volume, cu autorii lor :

Vîrsta cunoașterii de Adrian Munteu ;

Manuscris de Miron Scorobete ;

Noi și soarele de Radu Cîrneci ;

Primăvară cosmică de Ion Acsan ;

Arbori de rezonanță de Platon Pardău ,

Perspective de Florin Mihai Petrescu.

După alegere, care, în ceea ce privește numele autorilor, am spus că a fost o simplă întîmplare a librăriei, ne-am dat seama, cu ajutorul cîtorva informații suplimentare, că întîmplarea ne-a servit în chip fericit, în sensul următor : în primul rînd, „băieții” sînt originari din diferite regiuni ale țării, mai ales însă din Moldova nordică și Ardeal, cele două zone regionale care, în acest moment, furnizează frontului nostru literar cele mai importante contingente de poeți : spiritul lor comun, asemănările pe care le prezintă, dovedesc deci caracterul de fenomen general și unitar al anumitor trăsături, al anumitor înclinații poetice marcate ; în al doilea rînd, contactul acestor poeți cu atmosfera și cu centrul bucureștean al vieții noastre literare se arată, în speță, destul de sporadic, destul de vag, ceea ce e de natură să ne demonstreze că specificitatea poetică a fenomenului de generație sau, pentru a vorbi mai precis, de serie, e incontestabilă și că ea se datorează, prin ceea ce are pozitiv, unor cauze care cuprind în sfera lor acțiunea directă a vieții noastre literare, dar o depășesc cu mult în direcția unei unități vaste a culturii noastre socialiste și a atmosferei ideologic-morale a întregii noastre societăți.

Complexa și arzătoare problemă a actualității, adică a ogîndirii și analizei esenței noi și specifice a istoriei și oamenilor zilelor noastre — problema centrală a artei realist-socialiste — ar trebui să apară, întrezărită în poezia tinerilor poeți de astăzi, desigur nu simplificată, dar ușurată, epurată de o mare cantitate de elemente străine, ținînd de biografia și psihologia scriitorilor, elemente care au ridicat în calea acestora spre miezul problemei bariere extrem de înalte și de variate. Într-adevăr, dacă luăm drept vîrstă medie a celor șase poeți de care ne ocupăm vîrsta, să zicem, de douăzeci și cinci de ani — și e sigur că, la medie, îi îmbătrînim — rezultă că la Eliberare ei abia învățaseră să umble, iar la instaurarea regimului de democrație populară, se îndreptau spre școala primară, purtînd sub braț prima lor tăbliță. Sînt oameni dacă nu măscuți, în orice caz „formați” din toate punctele de vedere într-o singură epocă istorică, în epoca noastră, de construire a socialismului. Nici un strat al personalității lor nu s-a sedimentat în altă epocă, ei nu au amintiri subiective în altă perioadă istorică, nici nu au cunoscut o alta. Nu au avut de rezolvat nici o contradicție, nu au fost sfișiiați între două vieți, două mentalități, două culturi, sînt cu totul oameni ai prezentului, ai zilei de azi. Pe bună dreptate Platon Pardău mărturisește totala lui libertate față de trecut, cu acest sentiment de om al unei ere noi, egal în aceasta cu toți cei de aceeași vîrstă :

„Nu mi-e uic de nimic, nu mă stîșie amintiri, / nu-mi caut privirea în prispa de lemn / cîndva înnegrită de jocu-n penițe...”

Și, cu un înțeles mai cuprinzător încă, într-o formă lapidară care poate servi de motto tuturor convîrstnicilor săi, întregii generații de oameni a căror memorie nu a înregistrat decît amintiri ale unei singure epoci istorice, amintiri care se leagă direct și organic numai de ziua de azi :

„Nu sîntem ieri, nu ne e teamă. Surîsul aprinde același suris pe obraji...”

În această simplă și fericită întîmplare biografică stă secretul unui radical salt psihologic, al unei noi situații în viață și în lume, care trebuie să decidă și să

explice formula de actualitate a poeziei noi, a poezilor tineri. Nu se poate contesta că ea există și că poartă o pecete care o deosebește profund de poezia generațiilor, și chiar a citorva serii precedente. Deosebirea începe, evident, dela faptul că actualitatea noastră istorică coincide cu biografia individuală a acestor poeți, constituind condiția ei permanentă, cadrul unic și atmosfera cu totul omogenă. De unde, spontaneitatea situării în prezent, perceperea nemijlocită, directă, a tuturor esențelor și nuanțelor ei specifice, respirația și mișcarea firească în simțul ambianței sociale, naturaleța, supletea.

Realitate obiectivă și realitate individuală se află în echilibru stabil, mai mult, în raport de permanentă osmoză, într-un neobosit proces de schimb și întrepătrundere, pe întreaga suprafață a ființei, prin toți porii, ai pielii ca și ai spiritului. De unde, pe a doua treaptă, luminozitatea, optimismul, încrederea, lipsa de teamă ca și lipsa de angoasă în fața vieții, a oamenilor, a destinului. Într-adevăr, ceea ce frapează în poezia tinerilor este lipsa de umbră, de mister, rezervă, calcul, prudență, suspiciune, față de realitatea înconjurătoare (societate și natură), este lumina ei puternică și egală, care acoperă și descoperă toate colțurile unei existențe plane, fără nici un soi de ascunzișuri sau denivelări. Simbolul acestui univers poetic nu poate fi decât soarele și, într-adevăr, poezia acestor tineri și fericiți fii ai unei lumi noi este o poezie solară în sensul cel mai explicit, cit și în cel mai implicit, al cuvintului. Un volum poartă simbolul chiar în titlu („Noi și soarele”, de Radu Cîrneț), un altul se numește „Primăvara cosmică” (Ion Acsan), sugerînd momentul de naștere a vieții sub activarea căldurii solare. Florin Mihai Petrescu se mărturisește mare iubitor și sclav al veghilor nocturne :

*„Sînt iubitorul orelor tîrzii
Scăldate în efluvii selenare,
Înnotător în unde albăstrii
Prin care lumea, limpede, transpare...”*

și temîndu-se parcă a nu fi crezut, insistă :

*„...Cînd ornicele miezul nopții sună
Respir destins în elementul meu...”*

și reinsistă, convins el însuși, timp de o clipă de voluptatea acestei vechi inclinații noctambulice a poezilor :

„Atras de lună, mare în marea...”

argumentînd îndîrjit și exaltat :

*„E clipa inspirațiilor clare
Și-a bucuriei ce se-ascunde-n ea...”*

și făcînd, în ultimă instanță o treabă absolut zadarnică, căci totul nu e decît o fulgerătoare ispită de poză adolescentă : în realitate, întregul său volum ne dezvăluie o lume inundată de lumină, reverberantă, iar imaginea finală a ultimului poem, avînd drept temă propriul său destin de poet al acestei epoci, este (la capătul unei înlănțuirii de sentimente, de altfel, foarte confuze) de a supraviețui (sau de a viețui, n-am înțeles prea bine) într-o apoteoză de „serbare veșnică-a luminii”. Mi-

ron Scorobete care, printre cei șase, are, desigur, natura cea mai dramatică, exprimă esența concepției sale filosofice în poemul intitulat „Răsăritul de soare”, adevărată cheie a volumului, ca și a întregului său univers poetic, și nu exprimă în fond decît aceeași viziune a unui univers clar, fericit prin perfecta delimitare, ordonare și ierarhizare a valorilor, sub semnul luminii învingătoare :

*„Eu dau contur, culoare, mărime-adevărată,
Despart ceea ce este de tot ceea ce nu-i...”*

Același, adresîndu-se Partidului, se recomandă aproape cu aceiași termeni pe care i-am utilizat și noi prozaic, mai sus :

*„Privește-mi sufletul, nimic ascuns
Un peisaj cu toate fețele în soare...”*

Platon Pardău adaugă la catalogarea geologică a epocilor o nouă categorie, a „Virstelor-Lumini”, cîntă cu frenezie și în imagini hiperbolice, aproape mitologice, acțiunea de electrificare, ca un act de *iluminare a universului*, sau declară simplu, sentențios și emoționat, că destinul „ni-i”, astăzi, „să urcăm spre soare”. Leit-motivul (cam abundent, cam abuziv) al poeziei lui Adrian Munțiu este „*fereastra deschisă*”, prin care năvălește lumina, un ciclu al volumului se intitulează „*Ca să se facă lumină*”, iar cînd oșul zilelor noastre se apropie de locul pe care va înălța o nouă construcție gigantică, atunci „*ruptă, noaptea, îi va cădea în cale*”.

Reflectînd, astfel, lumina sub semnul simbolic-moral nedesmințit al căruia se dezvoltă viața poporului nostru, și care impregnează conștiința colectivă și cea individuală, această luminozitate a universului poetic, acest caracter solar al poeziei tineriști, nu sînt, totuși, un simplu reflex. Fericirea de a trăi într-o lume care nu constituie, pentru om, termenul unei contradicții dureroase, ci stimulente și mediul unei neîncetate dezvoltări, nu este o simplă stare pasivă, un proces de resimțire voluptuoasă, dar rudimentară și inconstientă. Însuși faptul de a sesiza, de a trăi esența solară a societății fără clase antagoniste și a lumii care, construiește socialismul implică un act de superioară filtrare spirituală, de conștiință și intensă participare individuală, care participare nu se poate produce decît la nivelul celor mai înalte valori ale vieții noastre, inclusiv cele ideale, cele viziunare, cele, de pildă, a căror realizare practică ține de anii viitorului. De unde, pe a treia treaptă, entuziasmul și analiza, extazul și explozia polemică, — adică un lirism dinamic, susținut de o neîncetată frămîntare intelectuală, în fond, o adevărată poezie filosofică. Să ne înțelegem bine. Aceasta este o caracteristică a întregii noastre poezii noi, tinînd de esența însăși, atît a societății socialiste, cît și a realismului socialist. Ea devine o caracteristică a poeziei tinere printr-o anume nuanță de spontaneitate, de siguranță și naturalețe, pe care urechea bine exercitată poetic, ca și mintea obișnuită cu dramatismul proceselor intelectuale, nu se poate să nu o sesizese, indiferent de cîtîme și calitate. În al doilea rînd, această caracteristică nu se impune categoric și distinct, la lectura unuia sau altuia, sau chiar a șase volume de poezie tinerească, ci din impresia de ansamblu pe care o dă poezia celei mai tîneré generații. În al treilea rînd, înscriind această caracteristică după analiza celor șase de care ne ocupăm, nu înseamnă că ea se realizează automat ca valoare poetică de înalt nivel. Dimpotrivă, vom avea uneori de constatat, mai jos, numeroase carențe în această direcție. Dar nu încapă îndoială că semnul existenței sale se arată, și — nu rareori — el se arată chiar în focarul

procesului poetic. La aceasta trebuie să adăugăm că el se manifestă sub o formă care îl însoțește organic cu celelalte două trăsături distinctive ale poeziei tinerești și nu ca o sursă de contradicție și de spargere a unității și armoniei generale, — ceea ce s-ar fi putut întâmpla. Din toate acestea rezultă că, fie și în germene, sîntem îndreptățiți să-i acordăm o serioasă forță germinativă, cu rezultate mai mult sau mai puțin apropiate. Cu aceste rezerve, lirismul activ, de participare intensă și multilaterală, precum și ebulițiunea intelectuală nu pot lipsi din caracterizarea generală a poeziei celor șase.

Toate acestea trebuie să fie menționate, și chiar în primul rînd, în legătură cu problema actualității, căci aci se ogîndește, pe scară mare, rezultatul cel mai important al realității noastre istorice: revoluționarea, transformarea radicală a poziției poetului în fața lumii și vieții, urmată de o incontestabilă înnoire a universului poetic. Dar dacă poziția inițială a poetului apare radical înnoită, conținînd toate premisele unei noi viziuni și filozofii a vieții, și chiar dacă însuși universul poetic se prezintă în curs de radicală primenire, aceasta nu însemnează deloc că modul și măsura în care aceste fenomene se manifestă concret în opera poetică epuizează conținutul concret al actualității. De aici începe discuția.

E firesc, și era de așteptat, ca niște tineri atît de organic crescuți din realitatea vieții noastre de astăzi, care o trăiesc în neprecupețită dăruire și frenetic entuziasm, să o cunoască, să o intuiască în adîncimi necercetate încă, și să ne dezvăluie o vastă gamă de fenomene specifice și de nuanțe distinctive din conținutul ei ascuns. Desigur că, la prima vedere, această pretenție pare exagerată, pare să cuprindă o contradicție, tinerețea însemnînd experiență redusă a vieții, cunoaștere incipientă a omului (chiar foarte vagă cunoaștere de sine), treapta de prim început a informației intelectuale și a formării conștiinței teoretice. Totuși, poetul este poet, adică un om nu tocmai obișnuit, și în momentul în care un tînăr se declară poet, el mărturisește o înțelepciune aparte, pătrundere și cunoștințe excepționale, care depășesc cu mult ingenuitatea curentă a vârstei sale civile, și fără de care nu există poezie. Poetul este un descoperitor de lumi necunoscute sub aparența banală, cunoscută tuturor, el simte și intuieste raporturi secrete între lucruri, deci ceva nou, care trece neobservat, nevăzut la forța opticii medii. Fără descoperire, fără împărtășirea unui secret, fără nouitate, repet, nu poate exista poezie, și dacă luăm în considerație o pagină care ni se prezintă sub acest nume sfînt, sîntem nu numai îndreptățiți, ci obligați să pornim de la acest adevăr fundamental și prealabil, A'tfel cădem în simulație și în amabilitate ipocrită, ceea ce nu servește nimănui. (Acestea fiind zise, e dela sine înțeles că dacă vîrsta poetică o ia înaintea vârstei biologice ea nu e una și singură, și că în speța poetilor, există, ca și în celelalte spețe, o dezvoltare în trepte, o scară de vîrste diferite — că există, deci, un proces de creștere, de desăvîrșire prin neîncetată îmbogățire cu experiențe și idei: deși, să ne înțelegem bine, istoria literaturii nu cunoaște noțiunea de poet tînăr și poet bătrîn, iar marea poezie nu are vîrstă.) Scurt: dacă cerem poetilor noștri ceea ce trebuie cerut de la un poet, nu le vom cere, totuși, mai mult decît se poate cere unui poet tînăr.

Cercetarea sumarului fiecărui-a din cele șase volume (al celor mai multe, ordonat pe cicluri, cu titluri care, adeseori, nu spun nimic în legătură nici măcar cu cele mai generale trăsături ale conținutului) dă cititorului o reală satisfacție. În general, ideile și sentimentele născătoare de poezie în aceste volume, pleacă direct din actualitatea vieții noastre pe azi, și se întorc la ea, după un zbor de imaginație și gîndire, cu dorința mobilă și fierbinte de a-i adăuga o vibrație nouă, o strălucire inedită, de a o valorifica sub un aspect în acelaș timp atrăgător și convingător. Pecetea sincerității lirice, a convingerii entuziaste și a aderenței organice la obiect, este o calitate

care frapează în toate cele șase volume, fără excepție. În acelaș timp, autenticitatea sincerității și a entuziasmului intră, ca valoare poetică directă, în țesătura mai fiecărui poem în parte, mărturisind coeficientul pe care-l extrage din frumusețea specifică a temei respective, și cu care, totodată, o îmbogățește pe aceasta, o înfrumusețează. E vorba, deci, de o valoare poetică concretă, de utilizare practică, de ceva cu totul deosebit de fondul general al spiritului nou în fața vieții, de care am vorbit mai sus, — cu toate că între cele două există, fără îndoială, o permanentă comunicație.

Gama tematică a volumelor confirmă o solidă, o fecundă înrădăcinare în actualitate, cu preferință comună cam pentru aceleași domenii. Toți cei șase poeți se concentrează, în primul rînd, în tema marilor, istoricelor realizări ale regimului nostru, prilej de a slăvi opera Partidului și a activiștilor comuniști, precum și forța transformatoare a muncii socialiste. Poemele cele mai numeroase, și egal numeroase, sînt închinmate marilor construcții industriale și evenimentului istoric al încheierii colectivizării agricole, al intrării definitive și totale a agriculturii noastre în sectorul socialist. Alături, în mod aproape egal, și ca o diversificare a lor, se arată deosebită dragoste pentru colosala operă realizată de regimul nostru în sectorul marilor construcții, — orașe, cartiere, edificii monumentale —, cu predilecție marcată față de construcțiile de pe malul mării, care, colaborînd cu peisajul din natură, foarte nou pentru acești oameni de la munte și din regiuni foarte îndepărtate de litoral, exercită asupra poezilor noștri o adevărată fascinație.

Deși, ca oameni, cei șase poeți nu au amintiri de dincolo de hotarul epocii noastre, ei au, ca poeți, memorie istorică, în care se amestecă, poate, și vagi, foarte tulburi imagini de primă copilărie: acestui bagaj se datorește tema evocatoare a trecutului, — război, viață grea a muncitorilor și țăranilor, revoltă, luptă a comuniștilor, demascarea a fascismului, etc. — în permanent contrast cu viața de astăzi a poporului nostru: aci este sursa poeziilor de exprimare a patriotismului socialist. Evocarea trecutului nu este numai un mijloc de valorificare, prin contrast, a cuceririlor prezentului, ci și un sentiment pentru tema de directă actualitate internațional-proletară și universal-umană, a solidarității cu lupta de eliberare a popoarelor din colonii, și mai ales cu aceea a luptei pentru apărarea și consolidarea păcii.

De multă și constantă favoare se bucură tema profund modernă, specific contemporană și de cea mai fierbinte actualitate, a marilor cuceriri ale științei, cu înclinare absolută spre căutarea eroicelor afirmări practice, — adică a „zborurilor cosmice”. În sfîrșit, pentru că oameni sîntem, nu numai prin permanenta noastră deschidere spre colectivitate și ideal social, ci și prin depășirea libertate și înflorire a intimității individuale, din sumarul nici unui volum nu lipsește categoria prin excelență lirică a efuziunilor și confesiunilor sentimentale, — poezia atît de tinerească a iubirii. Cine poate contesta că temele mai sus enunțate sînt teme importante, cele mai importante ale actualității noastre, chiar dacă ele nu acoperă toată actualitatea, chiar dacă nu epuizează întregul ei conținut? Iar, pe de altă parte, oare ce temă își enunță întregul conținut prin enunțarea ei abstractă, și în care temă anume nu se poate cuprinde, adică nu se poate exprima, de către un scriitor cu puteri mărețe, tot ceea ce este esențial și unic în toate temele posibile?

Încît, e de văzut, e de căutat, în ce măsură cei șase ai noștri tineri poeți, preluînd o serie de teme descoperite în structura realității obiective, așa cum au fost descoperite, înaintea lor, de alți scriitori, au izbutit să descopere ceva necunoscut, să ne facă să vibrăm la auzul unui sunet nou; sau în ce măsură, dimpotrivă, s-au mulțumit să bată în loc, repetînd fără folos o melodie știută, într-un cor în care glasul lor firav se pierde neobservat, cum s-ar pierde șase stropi într-un ocean.

Sigur, este că, în nici un caz, nu ne găsim în cea de a doua situație, ceea ce nu

însemnează că ne găsim chiar totdeauna în cea dintîi. O poezie se afirmă, nu rareori, printr-un singur vers, și un volum de poezii se poate salva printr-una singură. Acesta, e privilegiul poeziei: de a avea greutatea diferite, de a absorbi, într-o singură strălucire, o puzderie de imperfecțiuni.

Fiecare dintre cei șase tineri îmbarcați de noi în această gală s-a străduit să aducă o contribuție de noutate, fie ea modestă, dar autentică, la cunoașterea, la simțirea mai profundă, mai multilaterală, a marilor teme ale actualității.

Las la o parte, trebuie să las, ceea ce constituie elementul de specificitate al fiecăreia din cele șase personalități în parte, și cum se manifestă acesta în volumul respectiv. Nu e cazul de a insista, în acest articol, asupra faptului că Adrian Munțiu are o natură meditativă, setoasă de idei și de cunoaștere, că Platon Pardău este un interesant vizionar al marii naturi geologice, și în acelaș timp un ascuțit și nesățios ascultător al intinelor procese vegetale, în intensă frățietate cu arborii și florile, și cu o înclinație marcată spre caligrafia subțire, împodobită, etajată; că Ion Acsan are un temperament duios și entuziast, în timp ce Radu Cîrneci și Florin-Mihai Petrescu sînt visători, dar grozav de extravertiți, iubitori de discursuri învăpăiate; că, în sfîrșit, Miron Scorobete se dezvăluie, dimpotrivă, ca o natură sobră, care caută concentrarea maximă, fiind, printre cei șase, cel mai credincios poemului scurt și expresiei direct lirice, — și, evident, nici asupra faptului că fiecare din aceste temperamente se manifestă, în operă, la modul său propriu, iar în raport cu tema, la un mod care nu poate fi înlocuit cu altul, al altuia, fiecare mod merițînd deci propria sa analiză și discuție. Aceasta ține de ceea ce îi distinge pe cei șase poeți, unul față de celălalt, și desigur că pe această cale, numai, se poate proceda la o adevărată analiză a meritelor și defectelor individuale, și a calității operei respective. Dar nu aceasta ne interesează pe noi, acum, ci, dimpotrivă, ceea ce e comun, ceea ce poate fi considerat drept un fenomen de serie, o trăsătură sau o tendință generală. Deci, pentru că se ivește prilejul, profit de ocazie spre a declara explicit, dacă nu s-a înțeles destul de limpede din toate cele spuse mai sus, că aceasta nu este o cronică literară, nici măcar una colectivă, și că nimeni nu trebuie să se mire dacă nu va găsi consemnate aici multe din meritele și defectele fiecărui poet și volum în parte...

Un cert aer de noutate, care trebuie neapărat pus în raport pozitiv cu problema actualității, ca o formă de verificare concretă a aceluia patos al lirismului de participare mai sus pomenit, aduce prezența directă a poezilor în faptele și în situațiile din care izvorăsc poezii, și cărora le închină poezii. Desigur că orice act liric implică o identificare a poetului cu obiectul poeziei, o vorbire în numele și de pe poziția acestuia. Dar aci este vorba despre altceva, chiar dacă e numai o nuanță, ceea ce se dovedește întotdeauna suficient pentru a marca o noutate lirică: tinerii noștri vorbesc și simt exact ca omul care execută un gest, un act, care îndeplinește o anumită misiune, mai corect spus, o anumită muncă, deoarece mai ales în această postură se relevă noua nuanță lirică. Și, în fond, ei vorbesc și simt ca un muncitor, ei sînt muncitorul care simte și vorbește, ei sînt muncitorul care construiește, într-o identificare nemijlocită cu gestul, cu senzația și cu gândurile acestuia. Iată-l pe Miron Scorobete în ipostază de muncitor pe șantierul de construcție al unui nou cartier, deocamdată în faza în care se dărîmă cel vechi, focar altădată de mizerie, boală și degradare:

*„Sap mai adinc decit reglementar
Să țipe tîrnăcopul cînd l-întig!
Nimic să nu rămînă din focar,
Nimic, nimic, nici un piron, nimic!”*

Se simte respirația șuerătoare, încordarea mușchilor, gifiitul și icnirea omului care lovește din toate puterile, cu o unealtă grea, puternică. E o strofă excelentă, pentru că senzația e excelentă, exact dinăuntrul și din clipa faptului, ca și când versurile ar fi scrise, nu la distanță de timp și spațiu, cu condeiul, ci direct cu țîmăcopul, parcă ar fi înregistrate pe bandă chiar gesturile muncii și gândurile muncitorului de azi, constructor de lume nouă. Iată-l și pe Platon Pardău în aceeași ipostază, dar cu caligrafia lui imagistică foarte nuanțată :

*„Ecolul nostru se învîrte în jurul nostru,
nu se îndură să ne părăsească.
Mereu spune, cînd batem ca marile ciocane :
ați înfipt bine acest piron.
miine să-l înfițeți mai bine.
Nu ne laudă, ci-i o oglindă
făcută să vezi ceea ce-i în spatele tău
și înaintea ta”.*

Aiurea. Pardău vorbește ca un meșter care dă ucenicilor săi o primă lecție simplă, asupra muncii zidărești :

*„Insemnăm cu cifra zero locul de unde începe zidul.
iar primul șir de cărămizi îl notăm
cu verticala cifră a certitudinii-unu.
Tot așa, pînă la cerul căpriorilor,
pînă la elitrele luminilor de neon,
pînă la rampa de lansare a acoperișului”*

Asemenea declarații directe găsim și în volumele celorlalți patru poeți și, dacă nu, cel puțin semne frecvente ale unei ascuțite observații a muncii, ale unei familiarități cu atmosfera șantiierelor, a uzinelor, a ogoarelor, a procesului de muncă în general. Sursa acestei atitudini este nu numai a moralei generale, dar, fără îndoială, a unei noi poziții și practici scriitoricești. E o sursă experimentală, documentară, reportericească, și e poate cazul să subliniem aceasta, deoarece e mai mult decît probabil că ne aflăm în fața unui rezultat pozitiv, fericit, al pregătirii creației poetice prin contactul direct, îndelungat și multilateral cu viața, contact al cărui cadru l-a constituit, după cît se pare, investigația gazetărească de tip nou, reportajul presei socialiste (unul dintre poeți, Radu Cîrneci, om foarte alegoric, hiperbolic și retoric, își recomandă unul din poemele închinete muncii de construcție socialistă, prin cuvintele „reportaj-liric”). Nu știu cît pretuiesc reportajele scrise de acești tineri, nu le-am citit, dar pentru poezia lor, atitudinea și munca reportericească a fost de un real folos. Se dovedește astfel, încăodată, că activitatea ziaristică este o foarte rodnică formă de contact cu viața, că o autentică muncă de presă poate servi poezia. și că o reală contradicție între cele două nu se produce decît atunci cînd una sau alta, sau amîndouă, își abandonează adevărata misiune, drumul propriu și mijloacele specifice.

În orice caz, este clar că această confundare cu obiectul, mai ales în actul muncii, actul decisiv al vieții noastre actuale, aduce ceva nou, și parcă presimțirea, oricît de vagă, a unei noi propoziții lirice prin care se rostește omul zilelor noastre. Am

avut, în istoria mai nouă a poeziei noastre, în anii trecuți și în anii noștri, citiva muncitori-poetți: poate că exemplul tinerilor formați în primii douăzeci de ani ai noii noastre orînduiri justifică presimțirea unor poeți-muncitori, a unei poezii a muncii mult îmbogățite, calitativ superioară. (Natural că și la infiriparea acestei presimțiri de perspectivă contribuie, în tăcere și în anonim, poeziile din aceeași categorie, ale tuturor poeților acestei generații, sau ai ultimelor serii). Fapt este că, în mod neîndoielnic, de aci, din această solidă situație în actul muncii, pornesc cele mai bune afirmații lirice ale celor șase volume, cele mai autentice și mai notabile idei și sentimente. De pildă, ideea că munca este ipostaza cea mai favorabilă în care se poate releva tinerețea, idee exprimată simplu într-un vers al lui Pardău:

„Ne stă bine cu semnele albe ale varului pe brațe...”,

apare în forme felurite, și în general, fericite, în lirica tuturor celor șase. De asemenea, este ușor și plăcut să identificăm cum spiritul muncii devine primă cauză și treaptă a mai tuturor stărilor psihologice, a tuturor proceselor sentimentale, a întregii filosofii a vieții. Tinerețea se confundă cu munca, prin aceasta devine o forță creatoare, și se încrustează în suflet ca un permanent moment de culme a existenței. Radu Cîrneci ne lasă să înțelegem aceasta prin exhortațiuni solemne adresate tovarășilor dintr-o brigadă de tineret care a participat la săparea unui tunel, în cadrul lucrărilor de construire a hidrocentralei de la Bicaz:

*„Să ne-amintim, prieteni, tovarăși, să cîntăm,
privind la truda noastră cum fructu-și pîrquiește;
să ne-amintim de toate; nu-s simple amintiri
sînt anii noștri tineri, care ne cheamă, anii
care-au rămas pe ziduri, din aripi fluturînd,
și care-n miez de munte mai cîntă marș de luptă”*

(cititorul trebuie să realizeze sentimentul acestei strofe, care e foarte interesant). Acelaș e sentimentul, cu o mai poetică exprimare, al lui Miron Scorobete:

*„Tărîmul toi mai lăcut —
Se-apropie iarna de port.
Din toate, pe unde-am trecut
Rămîne numai arzînd
Perpetuuul nostru efort.*

*Amintirea se lasă în noi —
Vag, neștiut sediment.
Ce creăm tovarășii mei,
Rămîne-n materie scris,
În coșoane de fier și ciment”*

Actul creației, confundîndu-se acum cu actul muncii, în spiritul comandamentului social, al necesității și utilității colective, și-a pierdut aura tragică, fatalitate a creatorului izolat și în conflict cu mediul, caracterul romantic al unei veleități ale

cărei implicații etice sînt nedespărțite de frămîntări dureroase, de indoieli, sacrificiu, jertfă. O spune Pardău :

*„N-am nimic să-mi iert,
nici un fir de soare n-a țipat
sub picior, aplecat, sfărîmat.
Nici o cochilie de aur n-am lăsat
în pustiul întrebărilor...”*

Din legenda Meșterului Manole rămîne valabilă numai setea creației, pasiunea nestinsă pentru frumos, motiv poetic pe care îl întîlnim, deopotrivă, atît la Adrian Mușiu :

*„Ne cheamă nouă meșteri mari și cu Manole zece
Ne cheamă din străzi și în ei ne închid.
Eu cred în legenda cu aripi ce trece
Din oameni și lut în lumină și zid...”*

cît și Pardău :

*„Pași de piatră, dale superbe, coloanele mele :
Seara, pe scara mea de stele,
răsunînd în viole,
coboară meșterul Manole
Și urcă în zori
pe scara de flori.
Căci nimic din ce a durat
din ce a clădit,
rugurile nopții
nu mi-au năruit”*

De aici, o psihologie nouă, a cămului rezultat din împlinirea datoriei, a echilibrului moral stabil, o filosofie serină, a omului care, prin munca sa, prin fapta sa, simte, știe că a săvîrșit o operă folositoare umanității, și prin aceasta chiar, împodobită de frumusețe și sigură de durată.

*„Da, n-am nimic să-mi iert ; (continuă Pardău)
o lungă liniște mă cuprinde,
mă încearcă, —
instelată barcă
trecîndu-mi prin inimă
odihnitoare”.*

Iar Mușiu exprimă aceeași stare de spirit, sublinind temeinic, în acelaș timp, țelul moral al operei :

*„Uite o stradă în larg ;
Liniile toate s-au născut aici
Din dorința omului de a risipi întunericul,
Din dorința omului de a simți frumosul,
Străbătîndu-i cerul cu o nouă arteră”*

Exercițiul însuși al muncii, gesturile profesionale, au un ritm gingaș, aproape senzual, se încarcă de tandrețe, de sentimentul dăruirii generoase, neprecupețite, ca în această foarte frumoasă poemă a lui Scorobete, în care ne vorbește unul dintre constructorii de pe litoral:

*„Iau în pumni răcoarea iernii și-o zidesc încet, tăcînd,
În unghere liniștite, pentru zilele toride,
Vrea peretele să știe cum poți fi-ndrăzneț și blind —
De la un suris din suflet ușa-nvață-a se deschide.*

*Pentru tine le-adun toate și le-nalț pe miini acum.
Farmecele-nchipuirii și splendorile distanței,
Să te odihnești de iarnă și de trudă și de fum,
Îți zidesc. de-azur și piatră, suple, zilele vacanței“*

Într-adevăr, mă gîndesc că dacă ar trebui să le dau un nume aparte acestor poeți, i-aș numi poeți-zidari, cu speranța că vor ști, cît și cum, să se mîndrească și să se bucure de un titlu atît de frumos. Și sînt zidari-filosofi, zidari ai construcției socialiste, cu o filosofie din al cărei conținut trebuie (și se va vedea mai jos de ce) să notăm atitudinea față de natură. Față de natura pe care o contemplă de la înălțimea schelelor, a ferestrelor și a acoperișurilor clădirilor construite de mîinile lor, și mai ales față de peisajul marin. Adevărul este că, printre toate plămădirile grandioase ale naturii, marea este aceea care a mobilizat cu cea mai mare intensitate și cu cea mai de neînfrînt constanță, toate resursele de admirație ale omului, dar și toate rezervele sale de spaimă, de teroare, de mistice resemnări ancestrale. Privind marea și „le déroulement infini de sa lame“, poeții au cîntat cu deplină sinceritate pe tema omului-detaliu efemer și neputincios în sînul naturii, și pe tema naturii-forță irepresibilă, în fața căreia însuși pămîntul, uscatul, tremură îngrozit, așteptînd să fie fărâmițat printr-o neobosită și mîlerană masticăție lichidă, sau înghițit, într-o secundă, prin umflarea unui val mai înalț decît Himalaia. Mă rog, sînt lucruri prea bine cunoscute în poezie, și chiar în poezia noastră, care, în general, n-a ținut prea mult asupra motivului marin. Totuși, în ultimii ani s-au schimbat multe și în privința raporturilor cu marea, și cîțiva poeți, Beniuc, de pildă, ne-a dat, în această direcție cîteva exemplare magistrale.

Dar în poezia poeților tineri marea joacă un rol foarte important, pe care nici nu-l putem cerceta amănunțit, în toate efectele și prelungirile sale, chiar în poeme care au altă temă și alt cadru peisagistic (spre exemplu rapid, utilizarea extraordinară, adjectivală, atributivă, verbală și substanțială, a cuvîntului *albastru*, care vine, evident, și de la cer, dar vine și de la mare). Cu excepția lui Pardău, neclintit în zonele muntoase și împădurite, și în orașele acelor zone, ca un aruncător de disc în cercul intransgresibil al elanului său, toți ceilalți poeți închină numeroase poeme, chiar cicluri, peisajului marin și reacției sufletești umane în fața mării. E clar, și de altfel spus explicit în toate poemele respective, că această nouă tematică și marea ei importantă, are drept cauză o triplă realizare a regimului nostru: în primul rînd accesul la mare al marilor mase de oameni ai muncii: în al doilea rînd, extraordinara operă de civilizație întreprinsă pe litoralul altădată pustiu și primitiv, cu formidabila acțiune de construcții, de volumul cîtorva orașe; în sfîrșit, intensitatea și facilitatea circulației scriitorilor, stimularea și încurajarea prezenței lor, prin toate

mijloacele, acolo unde se concentrează un deosebit efort de creație și se manifestă un fenomen de viață nouă.

Iată deci o influențare a poeziei prin condiții obiective ale actualității noastre, un fenomen care s-a produs rapid, ale cărui origini le putem fixa aproape la zi, și ale cărui rezultate sînt directe, palpabile. Poezia trebuie să reflecte această actualitate și am văzut că o reflectă în mare măsură printr-un sunet nou în lirismul muncii, reprezentînd o cristalizare sufletească recentă și de mare prospețime. În tematica mării, și deci a poziției omului în fața naturii, vom găsi o continuitate foarte interesantă, demnă de prețuit, adică o atitudine care apare direct pe linia creației concrete a muncii, a acestei imense realizări sociale, urbanistice, la care i-am văzut contribuind pe unii dintre poeții noștri, ca zidari. Privind de la această înălțime, atât în înțeles concret cit și figurat, însuși pămîntul, țărnul, altă dată umil, speriat și subaltern în fața mării suverane, a prins o putere dominatoare, care i se relevă lui Miron Scorobete :

*„Masiv și sigur, țărnul pe linia falezei
Cu liniștea întregă și strecurată-n stînci,
Se-nalță și domină în clarul după-amiezii
Puterea vastității, distanțele adînci..”*

Acest salt de la umilitățile la mîndrie, de la teamă la siguranță de sine, e rezultatul forței pe care a tras-o din înălțarea pe solul său a construcțiilor omenești :

*„El, umilitul mare ce-și răsira scaieții,
Ieșiți, săraci și singuri și inulili, pe stînci,
Pe cînd privea cu groază stihia vastității
Și implora odihnă distanțelor adînci,*

*Aduce sus profilul construcțiilor clare
Îniiorate parcă de-o patimă-omenească.
Și marea vine-ntr-una, etern, din depărtare,
Tot vine ne-necat să se uimească”.*

Sub acest semn, marea apare binuită, are față de pămînt o atitudine respectuoasă, convinsă că forța operei omenești este invincibilă, iar frumusețea acesteia merită o admirație mai mare decît poate reclama frumusețea naturii :

*„Vin valuri după valuri și stîncilor se frîng
Și țărnelui se culcă voluptuos pe plaje.
Construcțiile-n ape răstoarnă vii miraje.
Și marea le cuprinde, din adînc.”*

Observînd marea de pe aceeași poziție, de la înălțimea aceleiași realizări sociale și monumentale, Radu Cîrneci descoperă nu numai un om care domină de sus forțele naturale, dar chiar o natură care împrumutînd sentimente umane, s-a îndrăgostit de prezența omului, și o reclamă, cu vaete imense, în lungile zile de iarnă :

*„Iarna marea hohotește prelung,
cheamă zările calde-ale verii,*

*cheamă cîntecele oamenilor pe țărmuri de piatră,
cheamă amurgurile — corăbii roșii pe zare —
hohotește năucă plîngînd peste-amintiri
și cheamă oamenii la țărmuri,
ii cheamă mereu, tînguindu-se,
pustie și tristă fără cîntecul lor".*

Proiecții pe fondul operei construită de ei, oamenii îi apar mării (acest fecund, nesleit leagăn de miracole și fapte miraculoase) ca „niște zei” și are față de ei străvechea reacție a umanității față de fantasmalele mitologice, aceea de a-i cunoaște, a-i slăvi și imita :

*„Noapte de noapte veniră sirenele
cu chip de-adînc și ochi măriți de vrajă,
și pe țărmul de la sud, spre Steaua Nordului, orașul !
Cerul cobora cu toate stelele,
Se legăna cu lumile lui peste pămînt,
iar sirenele ascultau, și priveau, și se uimeau.
uitînd palatele de cleștar din adîncuri...”*

Această viziune cu ecouri anderseniene, prevestește extraordinarul rezultat al „umanizării” mării și vieții marine, definitiv subjugate de superioritatea, de grandoarea omului :

*„Muzica pămîntului, caldă și imbiitoare, stăruia
peste apele întunericului, tăcute,
iar în adîncuri, răsîrint, orașul oglindea visele oamenilor,
și-acolo oamenii cîntau, iubeau, își aminteau de iubiri :
atunci sirenele începură și ele
să se rotească în cîntecele orașului, cu luminile,
umanizînd adîncurile în fericirea terestră”.*

Lui Ion Ascan, marea îi „făurește pedestale” din scoici, făcînd să se înfiripe din valurile ei „o nouă Venus Anadiomene”, în timp ce Mihai Florin Petrescu trece aproape disprețuitor pe țărm, eliminînd cu o indulgență bunăvoință eforturile mării de a-l reține, și cîntînd prezența și vecinătatea biruitoare a oamenilor :

*„M-am scuturat de brizele perfide,
De mirosul calduț de stînci și ierburi,
Și am lăsat să țipe pescărușii
Atrași mereu de ape schimbătoare.
Eu m-am plimbat pe lingă port,
Pe unde întilneam cît mai mulți oameni.
Și-o fericire-n mine se năștea
Cînd desluseam pe chipurile lor
Amprenta nobilă a muncii.”*

iar cînd, tot atît de fascinat ca și tovarășii săi, de frumusețea și măreția realizărilor de pe litoral, el face un popas pe țărm, marea, ca valoare estetică, peisagistică și

ca sursă de reacțiuni psiho-morale, nici nu există, căci viziunea edenică a oamenilor care se află pe plăji, absoarbe în sine și marea, constituind, pur și simplu, încheierea ideală a unui proces multimilenar al însăși ideii de viață pe pământ:

„Privește peste plajele-nSORITE
In clipa ce-o-ncunună-acum milenii...”

Toate acestea sînt poezie, reprezintă o linie pozitivă de oglindire a unei realități specifice a zilelor noastre, într-un proces psihologic, sentimental și intelectual cu perspective concentrice destul de largi, cu substrat destul de adînc. Sub raportul actualității avem aci o fericită și originală reușită, care constituie o trăsătură a poeziei celei mai noi și o nuanță a sa specifică.

II

Rezultatul cel mai surprinzător, chiar paradoxal, al cercetării acestor șase volume este, rămînînd în unghiul de vedere al actualității, că neîmplinirile, scăderile, într-un cuvînt tot ceea ce este vechi, cald, caduc, ca fenomen comun în poezia acestor tineri, apare, în primul rînd, la tratarea unor teme foarte apropiate de tema mai sus arătată, și în fond din aceeași sferă tematică, sfera muncii socialiste.

Adică, atunci cînd poeții noștri, în loc să cînte, și poate înainte de a cînta, munca de construire a noilor cartiere, orașe, sau complexe urbanistice de pe litoral, atacă o altă temă, tema muncii industriale, — concret: tema hidrocentralelor (Cîrneci, M. F. Petrescu, Acsan, Munțiu), sau tema muncii minerilor (Pardău, Scorobete). Același lucru se observă și în poemele închinete satului, colectivizării și muncii socialiste în agricultură, precum și evocării demascatoare a războiului și barbariei fasciste, Marii Revoluții din Octombrie (M. F. Petrescu), luptei de eliberare a popoarelor din colonii și luptei pentru pace. Evident, în cadrul acestui întreg material există excepții, — un poem mai original, un moment bine realizat, cîteva versuri vibrante, o serie de imagini care frapează. Dar aci nu se mai poate vorbi de o salvare a întregului prin țîșnirile izolate.

Deci, pe o porțiune a producției lor, avem de constatat carența valorii de actualitate, și pentru că, aci, ea se afirmă cu maximum de intensitate și cu evidenta clară a cauzelor, vom analiza-o mai ales în domeniul poemelor închinete muncii industriale, fără însă a ne interzice referirea, în legătură cu anume idei, la poeme din altă categorie tematică. Ce se întîmplă?

Toți cei șase poeți ai noștri au ales drumul celor mai cunoscute și mai exploatare unghiuri de vedere pentru o descriere de ordinul epopeic-epic, cu contrapunct de intervenție lirică directă, indiferent de faptul că la unii dintre ei poema nu atinge dimensiunile obișnuite în această categorie (dînd astfel impresia de fragment), cum este cazul, de pildă, al poemului lui Platon Pardău intitulat *Arcul de triumf*, reducîndu-le chiar pînă la instantaneu, cum este cazul lui Ion Acsan, sau indiferent de faptul că dozarea obișnuită dintre epic și liric a fost răsturnată în favoarea celui de al doilea, cum iarăși este cazul lui Platon Pardău, în special, dar și al altora. Singurul care se abate de la acest tipar este Miron Scorobete, care scrie consecvent poeme scurte, de spirit pur liric. Pe el însă nu-l mai putem despărți de tovarășii săi, cel puțin în privința celor două poeme închinete muncii minerilor, atunci cînd vom spune că toți cei șase poeți discutați aici de noi recurg pentru realizarea sco-

pului lor la viziuni și imagini de mult cunoscute, utilizate intens de către toți cîntăreții și zugrăvitorii muncilor respective, de la reportaj pînă la poem, inclusiv reportajul-poem și poemul-reportaj.

De pildă, în poemele închinat hydrocentralelor, vom vedea materialul organizîndu-se în jurul imaginii centrale a unei mase de oameni care străpunge un munte, imagine care este și a lui Platon Pardău, care ne vorbește despre săparea unei galerii tot în interiorul unui munte. Imaginea contrastului între geologicul uriaș și umanul insignifiant, bazată pe raportul creator de erori Goliath-David, vine de la Geo Bogza, și fiind fecundă, a fost reluată apoi de către toți scriitorii acestui domeniu. Tot astfel au reluat-o și poeții noștri și încă de la foarte strînsă apropiere, și, aș adăuga, fără a mai încorpora nici una din filtrările sau nuanțările ulterioare care au fost. Apoi, exact ca la Bogza, urmează asaltul, încleștarea, într-o încordare decisivă a tuturor puterilor și meșteșugurilor umane, în cursul căreia se simte, sau trebuie să se simtă vibrînd enorma coardă a voinței, a minții, a sufletului, etc. etc. Apoi destinderea, clipa biruinței, în sunetele grave, de oratoriu, ale mîndriei, bucuriei, seninătății, modestiei, înfrățirii, etc. etc. Aceasta este viziunea și nu alta, acesta este ritmul dezvoltării imaginii, și nu altul.

Poeții noștri au ascultat pînă într-atît de un glas anterior, de o imagine prefabricată, încît ei utilizează, printr-o extraordinară supunere, aceleași elemente de construcție, valorifică aceleași momente și, aproape, cu aceleași cuvinte. De pildă, muntele constată uimit, într-o bună zi, apariția oamenilor în marile sale singurătăți:

„Prin veacuri și furtuni, mereu absent, / Vag împăcat cu mine și cu firea, / Îmi ascultam, confuză, nemurirea, / Într-un etrn-încremenit prezent, / Dar într-o zi, de unde, cine știe, / Opritu-s-au la poale / Oamenii, / Ca-n fața unor sacre, vechi portale, / Sfidîndu-mi mult temuta veșnicie.”

Aceasta este imaginea de început a lui Florin-Mihai Petrescu. Acum, iată-l pe Radu Cîrneci:

„Am venit ca păsările primăverii, / Cînd munții mai dormeau îmbăniți, sub soarele rece / ca păsările primăverii, în stoluri, cîntînd, / Și pădurea întreba, și riul furtunos întreba: / — Cine-s cîntăreții aceștia necunoscuți, / de unde-aceste cîntece măiestre? / Și oamenii munților întrebau cu mirare: / — Ce vor cu cîntecele lor înalte, / în munții noștri ce vor face-acum?...”

Și pentru că nu știu ce înțelepciune populară franceză vrea ca niciodată doi fără al treilea, iată-l și pe Adrian Mușiu zugrăvindu-ne același moment:

„Drumul ne aștepta încă nedeslăcut. / Doar urma ciutei tremura în lut. / Și parcă mii de glasuri șipau din mii de guri: / — Ce pași sparg liniștea grea din păduri?... / — Cine sînteți voi? / Strigau din adîncul apei crengile îndoite spre noi.”

Pentru munca minerilor, axul imaginistic cel mai vechi, pe care i l-a impus, tot lui Geo Bogza, cred, aspectul cel mai izbitor al acestei îndeletniciri subterane, este contrastul zi-noapte, soare-beznă.

Străpungerea muntelui din două direcții opuse, și clipa în care cele două echipe se apropie una de alta, se aud prin stratul despărțitor din ce în mai subțire, apoi se întîlnesc după ce au înlăturat ultima barieră de pămînt și stîncă, se așează de asemenea ca un moment de culme, în cele mai multe dintre poeme. Iat-o, de pildă,

în poemul lui Radu Cîrneci, despre care nu știu dacă am amintit că se intitulează *Stelele sînt aproape* :

*„Înaintam, dar timpul deodată s-a oprit / Iar inimile toate porniră marș sălbatec ;
/ nu mai suflam!... Din față, prin noaptea de granit, / Se auzea cum frontul prieten
asalta / cu vuiet de izbîndă!...” / „Ei au tăcut dincoio, dar începurăm noi : / pi-
chamerele toate dansau pe stînci, nebune...”*

anoi :

*„O clipă ne oprirăm, atunci porniră ei : prietenii, neînvinșii, tovarășii de visuri ;
/ de inima de piatră a muntelui bătrîn / ne-apropiam năvalnic, nestăvilii de vise...”*

Acelaș moment constituie apogeul evocării lui Florin Mihai Petrescu, deși în alt ton :

*„Munți ai pămîntului, stele și lună, / Fiți de azi cu mine împreună : / dela un capăt
și celălalt oamenii-au pornit / Mai hotărîți ca munții de granit. // S-au întîlnit azi
oamenii în mijlocul meu / Cu fețele radiind scîlpîri de curcubeu...”*

Acelaș moment dă centru de gravitate și evocării lui Platon Pardău (*Arcul de triumf, III-Florile*) înghirîndat în torențiala caligrafie imagistică a acestuia :

*„Înăuntru oamenii începuseră să cînte... / ...Cîntau un cîntec amestecat cu întiul
mangan, / ca o seară prin care trece cusătura roșie a fulgerului. / Era o completare
la autobiografie, / pe care o scriam cîntînd, în clipa cînd — / între cele două cu-
vinte : luptă, victorie — / rămăsese, întreruptă, o fișie îngustă de piatră, / ce se
destrăma sub apăsarea perforatoarelor pneumatice”.*

Pentru a întrerupe această înșiruire de citate paralele, mă mulțumesc a spune că mai sînt încă multe asemenea viziuni, momente, imagini și „motive” pe care le întîlnim la mai toți poeții noștri în cadrul poemelor închinăte muncii industriale în hidrocentralele și mine (cum vor fi, de pildă : tunetul, noaptea pe munte, valurile Bistriței cu plutele, invitația finală la nestînsă amintire etc. etc.) care dovedesc, aci, că poeții au preluat cu un exces de cumînțenie facilă drumul bătut de înaintașii lor pe aceste meșteaguri.

Ce efect are aceasta în legătură cu ideea, cu valoarea de actualitate, de la care am pornit ? Actualitatea fiind noul, este evident că pe drumul acestor descripții-viziuni epice, constituite din imagini și momente de mult cunoscute, nici poetul nu mai poate descoperi nimic, nici noi nu mai avem nimic de aflat. Această imagine generală și această poveste mereu aceeași (evident, pînă la intervenția unui geniu poetic care, cu un singur vers, cu un simplu cuvînt, le poate face să strălucească de prospețime și de inedit) au devenit cadru fix, au intrat sub pecetea unei actualități fixe, staționare, care, sub raportul noului mereu dinamic și mereu altul al vieții, prinde, nu știu cum să pun, o nuanță de atemporalitate. Avem astăzi o imagine clară și complexă a muncii socialiste și a marilor construcții cărora ea le dă naștere, și dacă poezia nu face decît să repete această imagine, atunci o transformă în clișeu și rămîne, prin aceasta, în urma vieții, în urma propriilor noastre cunoștințe, care se pot racorda, și se racordează la viață pe o mulțime de alte căi.

Atunci, mă pot întreba exasperați poeții noștri, unde e noul, unde e actualitatea temei muncii socialiste la Bicăz și la alte hidrocentrale, care nu pot fi eliminate din programul poezilor noștri, din moment ce fac parte din realitatea vieții noastre ? Îmi pare rău că nu pot da un răspuns frapant prin subtilitate, surpriză și ingeniozitate,

dar voi da un răspuns de profundă simplitate, un răspuns care nu este al meu ci al întregii noastre concepții și experiențe umane și poetice, al învățăturii noastre despre «secretul creator și decisiv al artei, un răspuns care e al tuturor, la întrebarea pe care o pune, tuturor, poezia celor șase tineri. Iată acest răspuns: *noul este omul, actualitatea se află în om.*

Ce vreau să spun? Sint convins că modificările care s-au produs în peisajul regiunii bistrițene, de la prima lovitură de cazma dată la Bicaz și pînă astăzi, inclusiv marea artificială, vapoarele care circulă la nu știu cîte sute de metri altitudine între munți, digul uriaș și turbinele colosale (pe care, în treacăt fie zis, cei șase poeți ai mei par să nu le fi văzut, de parcă ar fi cercetat Bicazul de acum zece ani), sint convins, zic, că toate aceste uriașe modificări sint prea puțin pe lîngă modificările care, de atunci pînă astăzi, s-au produs în oamenii care au construit Bicazul și, în general, în oamenii poporului nostru, al căror suflet este oglinda acestora, după cum sufletul acestora este oglinda tuturor. Bicazul este, fără îndoială, o construcție gigantică, dar el este, mai ales, un prilej de gigantice plămădiri de suflete, este o problemă uriașă și directă care se ridică și absoarbe sufletele și mințile, un catalizator de fiecare clipă al tuturor proceselor morale care atrag după ele transformarea neîncetată a omului. Sentiment, morală, intelectualitate, relații sociale, metode de conduită, întrebări ale solitudinii, chemări ale mizantropiei, egoism al carierii sau al iubirii, contemplație a naturii, comunicare cu infinitul, contact cu concretul, eșan spre ideal, sacrificiu, abnegație, voluptate — tot ceea ce este omul, tot ceea ce se îmbină și se contopește într-un secret de el însuși necunoscut, pentru a țîșni, la un moment dat, într-o explozie pentru el însuși uimitoare, totul și toate acestea au fost provocate, dislocate, stimulate de prilejul Bicazului (ca și de oricare alt prilej, fie el cel mai modest ca realizare concretă) și conduse, prin forța irezistibilă a muncii socialiste și a conștiinței obiective, pe calea unei rezolvări superioare, a unei noi și minunate formule umane.

Aci îi așteptam pe tineri, cu mult mai închegata lor structură de oameni ai epocii noastre, cu o sensibilitate crescută, cu o receptivitate mai vie, cu o penetrabilitate mai adîncă și mai durabilă la tot ceea ce constituie plămada și problematica omului nou. Aci, în secretul răsnet mereu nou al sufletului nostru la atingerea zilnică cu „*le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui*”, mă așteptam și trebuia să ne așteptăm a găsi contribuția nouă, contribuția de actualitate, a poeziei unor tineri poeți ai zilelor noastre.

În definitiv, nu faptul că n-am găsit-o vibrînd de noutate, precizie și ascuțime, este regretabil, căci ducerea la bun sfîrșit a unei asemenea sarcini este o treabă grea. Mult regretabil mi se pare însă faptul că măcar dorința puternică de a porni pe această cale nu se simte, nu apare în intențiile poeților noștri, nici măcar, ca să zic așa, sub formă de intenție. Această contribuție e insuficientă tocmai în unele poezii de temă obiectivă, dacă se poate spune astfel, în poeziile închinat anumitor mari teme de interes colectiv și major, cum sint adică toate temele enumerate mai sus, cuprinse în sumarul celor șase volume.

Intr-adevăr, — și am să repet din nou o formulă pe care n-o poate salva de convenție, clișeu și non-sens, decît pasiunea noastră pentru adevăr — din aceste poezii lipsește omul. Oricît ar părea de curios, omul ocupă un loc mai puțin însemnat decît merită și decît l-am văzut ocupînd în poemele atît de bine realizate, analizate și elogiate, la capitolul I. Omul este pierdut, alunecă afară din poem, este eliminat din propria sa idee, ca ariciul de către sobol în fabula celor doi, în diferite feluri care merită a fi analizate pe rînd:

1. — Prin pierderea în propria sa figurație de masă, adică prin pierderea substanței în favoarea confundării într-o mulțime umană fără fond, bidimensională, mulțime care gesticulează sumar, aproape ritual dar numai la suprafață, fără perspectivă de adâncime, fără situare de plan, fără diferențiere a chipurilor. Ceea ce, însă, după cum se poate bănuși, nu duce nici la descripții și dezvoltări epice de masive mase în mișcare, căci această posibilitate sau cale e stăvilită de năvala subiectivismului liric, care sparge ecuza pentru a interveni cu un fel de cor, rostit de o singură voce, întru entuziasm sau duioșie.

Iată cum operează această substituție a omului profund și autentic prin figurația umană fără relief, de pildă, în unele poezii ale lui Platon Pardău, poet cu mare înclinație spre caligrafia nuanțată, etajată, plină de volute, complicată încă prin cea de a doua înclinație a poetului spre imagistică excesivă, bazată pe asocieri surprinzătoare. E vorba de brigada de mineri comuniști din munții Dornelor „care, învingînd împotrivirea naturii, a deschis drum spre un nou zăcămint de mangan” (astfel ne explică poetul, într-un motto, sau într-un mic „chapeau”, ceea ce s-a hotărît să ne povestească pe cale poetică, și bună inspirație a avut, deoarece, fără această punere în temă, ar fi riscat ca mulți cititori să nu înțeleagă despre ce e vorba), și de prezentarea lor, direct în mină („Arcul de triumf”, „Prolog”):

„Știu, prin densitatea întunericului / nu vă vedeți unii altora ochii. / Cineva, cel mai tînăr, avea ochii albaștri, / ca zborul păsărilor; și dacă i-ați fi văzut ochii, / filifiri de aripi ar fi umplut / cerul îngust al galeriei. / Era aici bătrînul maistru, al cărui nume s-a desprins / direct din onomastica pădurii / și l-a purtat ca pe un steag / pe redutele marilor lupte de clasă. // Ceilalți îi șliau ochii care întindeau / două punți de lumină spre inimă, chemîndu-te / sau venind la tine, cu pasul celui care / a învățat să cunoască minereurile lumii. / Și apoi erau oamenii din vîrsta dragostei liniștite, / ca apele acelor iezere de munte; bărbați / pe care și-i închipui numai purtînd pe umerii lași / munții — de la o mină la alta / într-o geografie a puterilor calme”.*

Aceasta este prezentarea masei, a grupului, și e lesne de văzut cum operează desenarea figurației vagi în dauna substanței desenate cu contur foarte subțire. Acum iată gesticulația, fapta, realizarea :

„Dar deodată miinile s-au întîlnit / fără să șovăie; / inimile au bătut / fără să șovăie; / gîndul a rostit cu explozia marilor liniști: / comuniștii merg înainte!”

Hieratismul s-a accentuat prin mecanica gestului și a simțirii lipsită de substrat de viață și de pregătire psihologică. Și se accentuează cu fiecare nou moment al poemului, ca în această altă prezentare a masei, la a cărei uniformizare prin repetare de siluete numai conturate, participă intens și un decor tot atît de desenat în suprafață, aproape în simboluri :

„Oamenii își purtau prin asediul tăcut al ploii / cetatea ale cărei turnuri se ridică / din propriile lor armături de oțel; / puseseră în ferestre steaguri roșii / și nu era nici o fisură în zidul neted / Mergînd înainte, loveau cu pieptul singurătatea stîncii / care încerca zadarnic să se oglindească în vorbele lor / Deodată răsună o pădure / ca un arc de triumf /prin care primăvara trece, înfrunzind veșnic priviriile / Oamenii treceau înainte / Prin propriile lor arcuri de triumf”.

*) O întrebare a cititorului : numele pe bătrînul maistru, sau bătrînul maistru numele ?

Cine poate afirma că din acest desen de siluete abea conturate, așezate în decurii simbolic-vagi, lipsite de adincime, ca desenele stampelor și gravurilor medievale (și în care ar fi nedrept s-o ascundem, fulgeră, izolate, versuri și imagini de o reală frumusețe, căci tinărul poet este realmente dotat, și aceasta se vede în fiecare pagină a volumului său), poate desprinde o nuanță de vie, autentică și specifică umanitate a zilelor noastre? Dimpotrivă, se poate afirma că asistăm la un proces de retragere a vieții din trupuri și suflete, la o vagă prezentare a unei mase care, prin leucocitoză imagistică, și-a pierdut singele picătură cu picătură, ajungând la asemănarea, prin paaloare străvezie, a chipurilor de ceară. Dar fiindcă întrebarea care se pune e dacă acești figuranți sînt oameni, e inutil să ne mai întrebăm dacă sînt, și prin ce, oameni ai zilelor noastre. Această dispariție a omului prin repetare și simplificare hieratică se arată și în alte poezii ale lui Pardău, de exemplu în acelea închinete colectivizării (poemul ciclu „Martie”).

Omul este redus, nu ridicat, pierdut nu identificat, prin cufundare în mulțimea constituită din repetarea unor siluete egale și conturate cu peniță foarte subțire, incremenită hieratic în gesturi rituale. În același timp, forța emotivă a ideii sau imaginii se pierde în mare măsură în țevăria multiplă, foarte strîmtă, a vulturilor caligrafic-imagistice, lăsîndu-și pe frontonul poeziei o simplă enunțare abstractă. În multe poezii ale lui Platon Pardău, care este, pe alte laturi, un poet foarte interesant (și îmi pare rău, pentru mine, că acest articol nefiind o cronică și o analiză pe volum și pe poet, nu-mi pot face bucuria, pe care însă mi-o rezerv pentru altă ocazie, de a scoate în evidență aceste laturi), tot ce ține de om, tot ce vine dinspre om se aude slab și de departe, ca un puls aflat în faza de scădere a circulației sanguine, sau, mai curînd, ca un ecou al unui puls care s-a stins. În aceste poezii, el se înșeală pe sine însuși, și ceea ce îi este absolut indispensabil este un efort de adîncire și de cunoaștere a realității interioare a omului, care reprezintă, după o expresie a sa, „dimensiunea” supremă a poeziei noi. Odată cîștigat acest obiectiv, lui Pardău îi vor fi deschise, fără îndoială, toate posibilitățile unei poezii cu adevărat superioare.

2. — Prin pierderea omului în cadrul peisagistic, în general în natură.

E foarte curios, după ce am constatat, cu mare plăcere, o atitudine viguros și unitar nouă în raporturile filosofice și poetice cu marea, să constatăm acum tendința contrară, tendința de a pierde accentul principal al raportului om-natură, deplasîndu-l printr-o alunecare involuntară a conștiinței asupra celui de al doilea. Acum, natura îi fascinează și îi răpește pe poeți, la modul romantic solitar, smulgîndu-se și smulgîndu-i din complexitatea unui fenomen al cărui termen cu adevărat fascinant, singurul pasionant, este omul. În literatură, cei mai mulți scriitori de origine imediat țărănească se preocupă puțin de natură. E adevărat că această caracteristică este mai mult a prozatorilor, și mult mai puțin comună poezilor. În orice caz, cei mai mulți dintre cei șase poeți ai noștri dovedesc o predilecție pentru natură, o voluptate a comuniunii cu peisajul, cu muntele, cu apa, cu pădurea și cu floarea, și un gust alit de puternic pentru staționările pastelizante „în sinul naturii”, încît mă simt aproape alarmat, dacă nu pentru filozofia pe care o implică, cel puțin pentru vetustetea, pentru anacronismul atitudinii. Distanța înapoi este pînă la romanticii de acum o sută de ani, cu un fel de subînțeles hugolian „mais la nature est là, qui t'invite et qui t'aime”. Punerea în pagină, gestul, instrumentația, sînt ale pragului eminescian de jos (căci lipsește fondul filozofic, melodia unică și... geniul). Radu Cîrneci, de pildă, închină o „Oadă pădurii”, „bătrîna, știuta mea pădure”, care are „bolji de umbre”, e plină de „dulcea-nmiresmare a ierburilor coapte”, îl cheamă „cu miile-i de șoapte”, cu „cîntecul de frunze” ce „știe să adoarmă și să-mbete” cu „poeni odormite”, cu „adormite flori”, și este

pătată „*ici și colo, cu bani de aur vechi*”; evident că, în asemenea condiții, poetul nu poate face altoeiva, când pătrunde „*în umbra împărăției sale*”, decît să se culce, voluptos, fericit, pe un „*pat de frunze*”, „*pe culme sau în vale*” și să se transforme în „*copac în piscuri*”.

La Ion Acsan chemarea naturii se investimintă în amintirea decorului rural al satului copilăriei. Astfel, cu mirare, regălesc la un tînăr de azi nostalgia exprimate banal și dulceag, la un mod pe care nu-l pot numi decît prăfuit, prin arsenalul de imagini, sentimente și idei :

„Cînd m-a chemat orașul și am rămas noi doi / M-a întrebat cîmpia : „Ai să mai vii-napoi?...”

Poetul epocii socialiste, al marii civilizații, răspunde printr-un legămint mut care, desigur, e mai greu și mai definitiv decît orice cuvînt :

„...Nu am răspuns nimica. Dar fără să mai preget, / Plăpînd inel de iarbă / Mi-am împletit pe deget”.

Au urmat, desigur, decepțiile amare și străvechi ale vieții citadine, ca pe vremea lui „de ce m-ați dus de lîngă boi”, sau poate chiar mai de demult, căci altfel nu ne-am găsi în fața acestei tristeți de ciobănaș îmbrăcat nemțește și nu am auzi, prin urechea lui, aceste dulci chemări consolatoare :

„...Inelul de-astădată a putrezit sub ploii. / „Ci vino să-ți dăm altul!” — spun ierburile noi”.

Apoi, întorcînd pagina, ce găsesc? Nimic mai mult, nimic mai puțin, decît „*Popas pe meleagurile copilăriei*”. Și ce citesc?

„Cînd m-au văzut aproape, înalții pîopi ai gării / Tălăzuiră-n frunze salutu-ntîmpinării ; / Cînd am trecut pe-aleea grădinii mele, merii / Îmi aruncară-n palmă un măr al revederii / Cînd am pornit pe-ogoaie, tot cîmpul, ca o rudă, / Mi-a-nțins cu bucurie un spic de piine crudă...”, din care nu poate lipsi, evident, iubita fintînă străbună :

„...Iar cumpăna fintînii și-a îndoit spinarea, / Urcîndu-mi în găleată, s-o sorb pe buze, zarea”.

Stăpînit de groaza schilleriană că lanțul timpurilor s-a rupt, am continuat lectura acestei poezii centenare scrisă de un poet de douăzeci și ceva de ani, aflînd că în secretul vieții sale sufletești mai există și alte legăminte față de natura rurală, cum se poate vedea din poezia „*Dialog*”, în care legătura nu mai e de inel ci de program poetic :

„În foșnetul de griie îmi depănam chindia, / Culcat pe lutul rodnic, cînd mi-a vorbit cîmpia : / — În verdele tău iris, vād verdele meu crud — / Al sirelor de iarbă cînd vin cocori din Sud / Dă-mi părul să ți-l mîngîi. Ți l-am făcut bălai / Să-ți amintească-nt-una de galbenul meu pai / Dă-mi inima s-o vindec de zburcium. / Prea de vreme ! / E tînără, iubește, și-ți va-nchina poeme”...

Un asemenea exemplu ne dovedește clar de ce și din ce direcție, și din cîte direcții, se pot produce carențele poeziei tînere din punctul de vedere al noului, al actualității noastre esențiale, care se află, evident, la punctul extrem, cel mai înaintat al noului. Alîta vreme cît dezvoltarea unei personalități poetice poate cuprinde astfel de înapoieri, ca în această problemă, de pildă, a nostalgiilor idilei

rustice, ce „vindecă de sbucium”, e evident că relevarea noului din actualitatea noastră apare primejduită. Dragostea de natură este un sentiment firesc, bine sudat în structura unui suflet sănătos, echilibrat, sensibil. Dar pe alocuri sentimentul acesta pare să nască o stridență în armonia generală a spiritului unui tânăr a cărui personalitate trebuie să fie organizată pe valoarea centrală a activității și creațiilor omenești, de înaltă civilizație și de înaltă intelectualitate. Uneori, mi se pare că trebuie să ne atragă atenția o lipsă de sincronism, un fel de opoziție incipientă între dragostea față de natură și restul obiectivelor spiritului.

Mai puțin înclinați spre voluptatea contemplației naturii, mai concentrați în idei și probleme umane și căutând să le găsească ecoul în valori similare, se arată a fi Adrian Munțiu și mai ales Miron Scorobete, „omul muntelui”, cel mai interiorizat și cel mai proporționat la raportul idee-expresie, dintre toți cei șase.

Florin Mihai Petrescu, poet care se declară un exaltat al nopțiilor citadine, care salută, la plecarea spre o treaptă superioară a civilizației, orașul „superb”, care se mărturisește, ca un ecou bacovian, dar optimist („sînt iubitorul orelor tirzii!”) ale cetății totdeauna vibrantă și insomnioasă, are o tendință spre natura miniaturală și îngrijită, de scoartă și chilim, căutând plantele exotice, chiparosul,trandafirul japonez, trecînd uneori și la tablouri de natură duioasă și blajină:

*„Acuma, prin poiene, căprioare / Se duc stioase-n umbră să se-adape / Și luna
dintr-un nour o să scape, / Trezind în aer pulberi visătoare”.*

Totuși, el este, printre cei șase, cel mai puțin înclinat spre pierderea „în sinul naturii”, și tocmai de aceea este interesant de văzut cum pierde adevăratul accent al raportului om-natură un poet care nu se pierde cu firea în fața „bătrînei mame”. Ciclul „Bicaz” stă în centrul volumului lui Florin Mihai Petrescu, exact ca o coloană centrală de susținere și este format din patru poeme, dintre care două cel puțin, de dimensiuni apreciabile. Dezvoltarea spre momentul de culme al poemului, săparea din două părți a vestitului tunei, se face destul de lent, prin două poeme-capitole, dintre care, primul, foarte întinsul „La baraj” constituie și el, în totalitatea lui, un exemplu de ocolire a adevăratei surse a actualității, adică omul, dar nu prin prezența abuzivă a naturii, ci prin alte trăsături, de care ne vom ocupa mai jos. Elocvent cu totul, din punctul de vedere ce ne interesează, este cel de al doilea, intitulat „Pe malul Bistriței”, care, după titlu, în cadrul ciclului și al temei, te-ai aștepta să intre în plinul uneia din problemele vieții ale constructorilor hidrocentralei. Când colo, „Pe malul Bistriței” e un pastel, face parte dintr-o categorie de poezii pe care Florin Mihai Petrescu nu o practică mai de loc în restul volumului. Și e un pastel al naturii celei mai solitare, mai fixe, mai netulburate de prezența omului, sau măcar de spiritul lui, care ar putea să se facă simțită prin prezența, prin atitudinea poetului. Deși Bistrița înseamnă Bicazul și Bicazul înseamnă Bistrița, după cum, prima asociere pe care o sugerează, astăzi, cuvintele Bistrița și Bicaz este aceea cu acțiunile și imaginile de hidrocentrală și baraj, poetul ne atrage atenția că locul de pe malul Bistriței descris în pastelul său este departe și de hidrocentrală și de baraj, atât de departe, încît acestea apar situate undeva, într-o „vraje depărtată” (și e, de altfel singura aluzie la ceea ce constituie tema concretă a poemului). Sintem în ora amiezii, oră care, ca și miezul nopții este un apogeu al naturii pustii, suverane, pur geografice, și pe care o cîntă și Platon Pardău:

*„Amiaza își înalță mai sus cupola plină / de transparențe-albastre scaldate în
lumină / În vînt întorc țărinii pădurile-napoi / Veșmintele de aur să țesă strai
noi. // Mireasmă străvezie — se suie fumul lent, / tors ca un vis continuu în*

vraja depărtată / a cetății unde marea de ciment / așteaptă-n colonade să fie intrupată”.

Timpul are tendința să imite încremenirea geologiei, la această clipă de maximă forță adormitoare a naturii, fixându-l în același timp și pe poet :

„...Stau singur lângă ape în liniștea trecută, / amiaza-n prunduri limpezi o clipă întârzie...”

Și abia acum, după atîta liniște, pustietate și staționare a timpului însuși, intervine un element de mișcare, abia o aluzie la prezența omului, dar atît de slab și neputincios încît e numai un „ecou”, un ecou „călm”, un ecou din alte vremuri, „din veacuri”, care deci nu numai că nu risipește vraja eternității geologice, ci îi adaugă o nuanță, deoarece trezește „tăceri” :

„Stau singur lângă ape, în liniștea trecută, / amiaza-n prunduri limpezi o clipă întârzie... / Și calm ecou din veacuri, trezind tăceri, adie, / prin unda luminoasă, pierzîndu-se, o plută”.

Iată o poezie destul de frumoasă, care putea fi foarte bine scrisă și acum douăzeci, și acum cincizeci de ani, și acum o sută, și care are tot atîta legătură cu hidrocentrula dela Bicaș și cu oamenii ei, cît are orice pastel al lui Alecsandri. Al treilea poem al ciclului arată prin însuși titlul său, *Muntele străpuns*, că va cuprinde descrierea momentului culminant, epopeic, străpungerea tunelului, victoria oamenilor asupra naturii, înfrîngerea staticului și geologicului. Dar viziunea poetului este de la început aptă de a se rătăci și a se denatura, căci faptul este privit din punctul de vedere al muntelui, care își împărtășește, prin gura poetului, aventurile și impresiile. De unde un lirism antropomorfic, un munte care, cînd își afirmă măreția :

„Pierdut în limezimi și visuri liniștite, / Cu vîrfurile stîșiind văzduhul, dur, / Mă adundam în mine și în jur, / În tainele tăcerii nesfîrșite. // Adîncuri fără fund, netulburat” etc. etc.... „Prin veacuri și furtuni mereu absent”. etc., etc.;

cînd își confesează neliniștile și își împărtășește durerile fizice ca un bătrîn bolnav maniac :

„Zi și noapte, ascuțită văpaie, / Mă izbesc, mă zguduie, mă taie, / Liniștea milenară îmi detună / Și de gemetele mele grotele răsună. / Îmi scormonise profundele mistere / De unde, de unde atîta putere?...” ;

cînd invocă alianța și asistența întregului cosmos, împotriva asaltului uman :

„Munți ai pămîntului, stele și lună, / Fiți de azi cu mine împreună : / De la un capăt și celălalt oamenii-au pornit / Mai hotărîți ca munții de granit” ;

cînd, se înclină, resemnat și admirativ, superiorității adversarului :

„În numele a tot ce-i necuprins / Mă-nclin în fața voastră : m-ați învins” ;

cînd, în sfîrșit, începe să exalte fapta omenească, să-i cînte nemurirea :

„Și oriunde veți fi, / Aici va rămîne cît aerul și focul / Cea mai adîncă urmă lăsată de voi : / TUNELUL. / Și dacă, peste ani, / Dorul de clipele de-acum vă va face / Să vă purtați pe lespezile lui, / În amintire, pașii, / Ecoul pașilor voștri o

să răsune / În vastitatea bolților auguste, / Crescînd din veac în veac, / Așa cum
riul răsunînd fulgerător prin mine / Va izbucni-n torente de lumină"

Ecouri, amintiri, urme, trecutul viitorului și viitorul trecutului, totul parcă la
coordonatele timpului geologic, la generalitatea cea mai simplă, fără nici o înră-
dăcinare în fapt și simțire specific și actual umană. Căci despre oameni, pe sub
atîta geologie și natură, cînd încremenită, cînd frămîntată, poetul nu apucă să
ne comunice decît această prezentare de masă, dar și de duzină, absolut informă:

„Oameni, / Oameni cu toți ceilalți oameni. / C-un iad de mașini și unelte / Se-n-
verșunează să ne răscolească / Odată cu riuri, păduri și cu văi, / Stăruind să
iubească, / Să sufere și să se-avînte, / Surzînd în clipe senine, / Porniți la minie
să se certe, / Dar toți în lupta cu mine, / Solidari, / Ca unul singur și tari"

Și pentru că poetului însuși i se va fi părut cam puțin, mai ales în comparație
cu atîta lux de psihologie geologică, el revine cu această caracteristică inedită:

„Înmulțindu-se sub privirea mea / Și-a cerului, havuz de științei, / Bărbați și
femei, / Oameni ca toți oamenii, oameni / Și ceva mai mult decît ei”.

Decît atîta, și atîția „oameni”, n-ar fi fost mai bine că poetul să ne spună, să
încearcă măcar să ne spună, în ce constă acel „ceva mai mult decît ei”, sau să
răspundă cit de cit la întrebarea muntelui, mai sus cuprinsă într-un vers: „de
unde, de unde atîta putere?” — singurele aluzii, încă vagi, la o operă omenească
deosebită. Cel de al treilea poem al ciclului „Oameni și munți”, e de acelaș ordin
al generalității, obligată la aceasta prin obositorul paralelism cu natura, despre
care se poate vorbi în clișee, mult mai ușor decît despre om:

„Aici oamenii sînt pe potriva naturii / Într-o luptă-ncordată, măreață, tenace, /
Munca lor e ca freacățul uriaș al pădurii”, etc.,

sau:

„Primenind, răsturnînd, limpezind zilei zorii / Demiurgi în vecie...” etc. etc.

Pentru ca, epuizat, în chip destul de surprinzător pentru un poet în general foarte
elocvent, să-și reia din nou propria sa imagine anterioară (de tip pur bogzian):

„Cînd seara, după lucru, își șterg bolta frunții / Abia presimțit li se înclină
munții”...

iar ultimul cuvînt să fie tot al naturii:

„...Și luna-și suie barca pe lacul din Bicăz”

În sfîrșit, încheierea ciclului, cu poemul „Oglînda Bistriței” e un cîntec cu accent
pasteizant-naturist, în care valorificarea aluziilor la hidrocentrală, prin „porum-
bei de foc”, oprirea „din mări de veacuri”, renașterea în „altă frumusețe”, de
„perlă mare”, „încrustată-n munți”, este încredințată unui larg și neprecis (dar
cu frumoase reușite melodice și imagistice) tablou de brazi, spume, alăute, umbre
de nouri și plute. Omul apare, evident în ultimul stih, aproape ca o figură de
stil, devenit un fel de semn de ortografie al acestor poeme care au vrut să-i fie
închinat lui:

„Cît pe lume fi-vor munți și ape / Să păstrezi în luciul tău, aproape / Aurul de
visuri îndrăznește / Strălucind în oamenii de azi”.

Cu o unică și atât de amănunțită demonstrație, am vrut să semnalăm un fenomen care, într-o formă sau alta, își face loc în aproape toate volumele celor șase tineri (menționez din nou excepția fericită a lui Miron Scorobete), plecând în definitiv, de la o concepție și de la un sentiment în sine foarte explicabil, și care cu greu pot lipsi din poezia noastră, pentru că nu pot lipsi din întreaga educație a sentimentelor oamenilor noștri. Dar contemplația naturii, în sine, iubirea de peisaj pentru el însuși, ascund pericole de alterare lentă a filozofiei generale și, la imediat, pericolul de pierdere a omului în tratarea temelor majore legate de actualitatea noastră, în spatele unei perdele de frumuseți elementare, de materie, în definitiv, moartă. E deci o cale de abatere de la obiectul și de la țelul actualității, singurul și totdeauna fecund — omul.

3. Prin pierderea omului în peisajul industrial, în dinamica uneltelei, în slăvirea procesului de fabricație și a fabricatului în sine.

Nu ne putem ascunde, și n-o putem ascunde nici poezilor noștri, că și aci avem de-a face cu o întoarcere mult înapoi, la vremea când peisajul industrial capitalist începea să inspire poezilor acea poezie care s-a numit, nu din pricina cuceririlor, ci din a limitelor și a imperfecțiunilor ei, poezie a civilizației sau, și mai concret, poezie a motoarelor, — poezia care, vrînd-nevrînd, înregistra măcar acest simplu și dramatic adevăr, că în civilizația capitalistă, în cuceririle industriei și ale motoarelor, creatoare numai pentru clasa exploatatoare, omul se pierdea în robia uneitei, era dominat, neînsemnat, putea fi chiar absent.

Evident că nu aceasta se deprinde din peisajul industrial contemplat de poezii noștri. Dar civilizația noastră fiind intens producătoare de bunuri necesare creșterii neîncetate a nivelului de viață, crează o industrie grozav de puternică; iar industria socialistă pune la îndemîna omului un aparat tehnic nemaipomenit de bogat; și îi cere să se servească de el, pentru a-și ușura munca și pentru a realiza produse cât mai multe și cât mai bune. De aci, rolul uneitei, care e foarte important, și aspectul, peisajul tehnicii în mișcare, care este formidabil. Drumul, nu pînă la spaima de altădată, ci pînă la o admirație nemăsurată, pînă la o exaltare romantică a sculelor, a mașinăriilor, a tot ceea ce constituie orchestrația tehnică a muncii socialiste, poate fi foarte scurt. Nu rareori s-a putut constata tendința spre constituirea unei adevărate poezii a numelor neobișnuite ale diferitelor unelte și mașinării, o betie de pikhamere, escavatoare, freze, laminoare, combine, cupatoare, strunguri, perforatoare etc, (lista e infinită, căci arsenalul tehnic a devenit uriaș — există dicționare de instrumente și unelte, pe specialități), care rîvnesc să joace în poezia socialismului exact rolul pe care îl jucau, pe vremuri, în exotismul simbolist, denumirile geografice misterioase: Tananarive, Valparaiso, Pernambuco, Punta Arenas, Sahara, Capul Bunei Speranțe, etc.

Dar oricît ar fi de important rolul uneitei, el este secundar. Dar oricît ar fi de impresionant peisajul tehnicii industriale, el este o creație a omului. Și nici una, nici alta nu capătă valoare decît prin geniul celui care le concepe, le minuieste și le dă viață, prin prezența și fapta umană care orientează spre un țel folositor forța oarbă, inertă, a unei alcătuirii ingenioase de oțel, cauciuc și electricitate.

Mă interesează, desigur, foarte mult, să aflu ceva despre această instrumentație care constituie o latură întreagă a cadrului vieții moderne, și oricine e sensibil la simfonia unei hale de motoare, sau la incendiul dirijat și rodnic al unei oțelării. Dar *nota sensibilă* a acestei simfonii este omul, actualitatea ei este omul, și ideea unei dezlănțuirii de unelte și mașini, în propriul lor univers, în propriul lor pustiu, în propria lor orbire, mă înfioară profund. Unde e omul, unde e stăpînul, spiritual,

paznicul? Iată întrebarea pe care mi-o pun când citesc acest *Instantaneu dunărean* al lui Ion Acsan, care poartă și explicația: „Pe șantierul naval de la Galați”:

*„Printre imense torsuri de cargouri
Păream însufleșite bibelouri.
O macara-gigantic semelor —
Oprise trenul alb al unui nor.
Purtînd spre mări albastra zilei arcă,
A Dunării rulantă bandă, parcă,
Ademenea cu zveltele ei valuri
Aceste nave ancorate-n maluri...”*

și tot astfel pînă la sfîrșit, cînd ni se spune că, dar nu și datorită cui,

*„...Mări aripi au prins navele inerte,
Cu trupuri cenușii, fără coverte;
Duceau cu ele-n cele patru vinturi
Culorile acestor vechi pămînturi;
Făceau ocolul mărilor din lume,
Zburînd mereu pe alte mări de spume”.*

Este evident, că în ciuda caracterului luminos, și chiar șagalmic, al imaginii (la confecționarea căreia a participat în mod decisiv și un „flutur policrom”, „minusculă paletă zburătoare”), și chiar a aluziei patriotice conținută în ultimele versuri, ideea acestor nave-fantome dă un fior neplăcut și duce cu totul în alte epoci, în alte atmosfere. Dar care poate fi rezultatul, cînd în peisajul industrial omul a devenit un simplu „bibelou”, care nu ocupă mai mult loc în poem decît obiectul respectiv pe colțul unei etajere?

Munțiu scrie o poemă intitulată chiar „Unele”, care are următoarea țesătură:

*„Cine-a văzut fulgerul dînd buzna-n păduri?
De la el am învățat licărul acestor securi.
Cine-a văzut izvorul zbuciumîndu-se-n vafe?
De la el am învățat țipătul acestor cazmale...”*

În care omul, la final, nu face decît să primească pasiv, efectul acestei combinații natură-unealtă.

De fapt, am căzut în categoria și în spiritul pastelului industrial, așa cum, mai sus, ne-am găsit scufundați pînă în gît în pastelul naturii, cu aceeași pierdere a omului sub dinamica aparentă a uneltelor.

Proporții grave ia această pornire la M. F. Petrescu, care scrie și el un „Șantier Naval” proporționat cu nestăvilă sa elocvență, adică numărînd paisprezece strofe cu vers lung, în care aluziile la un rol și o prezență a omului, sumare și vagi în sine, nici măcar nu se mai pot observa, pierdute într-un peisaj grandios-fantastic, a cărui tonalitate e agravată și prin amestecul masiv al ecurilor mitologice și referințelor la trecut:

*„Și soarele-o secundă, încremenit lucește:
Așteaptă umbre mute din ape să răsară?”*

*Sau din tăcerea vastă, ce taina adincește,
S-apară-n nimă nouă făindu-și drum, ușoară ?*

În această atmosferă pregătită prin patru strofe, se produce tragerea la suprafață și readucerea pe lină de plutire a unei ambarcațiuni naufragiate:

*„În încordări imense și aerul veghează,
Adincurile, largul, un zgomot straniu scot,
Și lanțuri mari și grele, din mil, trag în amiază,
Greoi de naufragii, încet, un cargobot“.*

Acum se produce operația specifică de reparație, într-un delir de operațiuni mecanice și de unele deslănțuite, al căror principiu rămâne de nepătruns:

*„Gem lanțurile-n scrișnet spre soare să-l ridice.
Și neagra-i nemișcare cînd o să i-o reslire
Virtuj de trepidații — puternica elice, —
O să-l lanseze iarăși pe linii de plutire.*

*Se spulberă în fîndări de foc crusta inertă,
Și — flăcări iscusite purificînd mereu —
Coboară-n cală oameni și-aleargă pe covertă.
Ca, după o furtună, zvicniri de curcubeu.*

*Catarguri și antene și frînte cabestane
Și ancora — săgeată vibrează-ntregi din nou
Și bogății din basme în porturi diafane
Lumina fării noastre purta-vor în ecou“.*

Natural, poetul cade la beția navigației, obsesia fiind legată numai în punctul de naștere de șantierul naval, adică de locul unde oamenii îndeplinesc o anume muncă foarte bine specializată:

*„Asemeni unor arcuri de bolți spre cer încep
Să se sculpeze-n vreme nepieritoare ere
Ce-și cîntă măreția în unduiri de șlep,
Și-n cutezanțe repezi de suple remorchere.*

*Mai dulci ca lunecarea naiadelor în veacuri
Și mai armonioase ca un contur de cupe
Sînt direle lăsate pe străvezimi de bacuri,
Și a lungirea zveltă a sprintenei șalupe“.*

Întreaga poemă virează spre evazionism, căci singura „ancoră“ a actualității e omul:

*„În aurore limpezi, sirena de plecare
Azul ni-l încîntă, de mii de ori mai mult...“*

fapt pe care îl confirmă, din plin, ultima strofă, în care „noul“ se identifică perfect cu orice altceva decît realitatea și actualitatea epocii și societății poetului:

*„Pornind în cursă lungă, spre însușe, cargoul
Ne dăruiește aripi, gigantică putere,*

*Să-nîmpinăm, cu pînze de puritate, noul
Din mările planetei, din noi și alte sfere”.*

Și iată unde poate duce, cînd pierdem din vedere elementul creator, ordonator și central al tuturor lucrurilor, un elan pornit, fără îndoială, din cele mai bune intenții...

Acum, adevărul este că această tendință spre poezia uneltelor, a tehnicii, a peisajului industrial, nu are forța celorlalte două forme de pierdere a actualității prin pierderea omului, pe care le-am amănunțit la punctul 1 și 2. La unii dintre poeții noștri (Pardău, Cîrneci) ea se manifestă abia ca un ușor simptom. Dar ea există, și în unire cu celelalte două — luînd în poezia altora forme mai viguroase — trebuia menționată, observațiile noastre constituind un „semafor” de semnalizare a unei căi periculoase.

Adevărul este, însă, că mai există și alte cauze care provoacă mai mult sau mai puțin grave carențe de actualitate în volumele analizate. Printre acestea ar merita o analiză deosebit de atentă, cauzele care țin de procedeele poetice propriu zise, de gîndirea poetică și de expresia poetică, precum și de aparatul și ținuta intelectuală a poemelor. Caligrafia imagistică și asociativă lipsită de pondere a lui Pardău, concentrarea uneori criptică a lui Scorobete, retorismul lui Cîrneci și Petrescu, confuzia lui Munțiu și simplismul lui Acsan sînt caracteristici — cauze pe care niște tineri talentați ar putea să le elimine. Cu atît mai mult, simbolurile-parole, parolele-clîșee, încrederea extraordinară în valoarea de comunicație și recunoaștere a unor stări sufletești, a unor unghiuri de vedere, a unor impresii subiective fulgerătoare, pe care poeții le-au smuls și abilitat, așa cum le-au găsit în haosul conștiinței lor, în pură stare embrionară (adică în acea stare în care asemenea fenomene se petrec în toate conștiințele omenesti), fără a le încerca eficiența, forța, elocvența emoțională și calitatea de limbaj universal, trebuiesc supuse unui serios examen, și, în primul rînd, unui auto-examen. În vers alb și în vers liber, se pot scrie capodopere poetice, nimeni nu mai pune în discuție acest lucru: dar ca alibi pentru beția de cuvinte este mai bine să fie abandonate. În plus, pentru un poet tînăr, a cărui problemă principală este întotdeauna precizia, proporționarea ideii cu expresia și adecvarea formei la conținut, versul rîmat și rimat constituie un exercițiu excelent, și în acelaș timp o formulă cu mai multe șanse de relevare a originalității (în acest sens, nu se poate ascunde că Scorobete marchează un punct asupra tovarășilor săi). La aceasta s-ar mai putea adăuga și faptul că influențele (Arghezi, Beniuc, Bogza, Stancu, M. R. Paraschivescu, Baconsky, — în special) fac ravagii, nu însă atîtea cît influențele orizontale, colaterale, de care vorbeam la începutul acestui articol: consonanțele, și chiar repetările, și chiar identitățile unei mari mulțimi de idei, motive, imagini, cuvinte, sînt frapante, și pînă la urmă obositoare...

Dar toate acestea, înșirate astfel în cuvinte seci, în formule cărora uscatul limbaj critic le-a dat o rezonanță profund rebarbativă, constituie o listă neagră și capătă o dilatație, un ecou nemeritat. Alternate cu înșiruirea calităților pozitive, reale, ale acestor volume tinerești, s-ar vedea că ele sînt departe de a fi atît de negre.

Sînt deci volume care comportă discuție, și tinerii noștri poeți merită ca această discuție să aibe loc, cu speranța unui folos al lor. Dar punctul de plecare e bun — am încercat s-o arătăm — și justifică amply să li se deschidă poarta Cetății Literare, și să li se înmineze un hrisov de cetățenie.

O epopee a satului contemporan^{*)}

de D. Micu

Vine iară primăvara!...
Pe la mine pe la poartă șopotesc
grăbite piriiașe tulburi și
iuți. Șopotesc și bolborosesc
și se duc din ce în ce mai repede la
vale, parcă le-ar mîna cineva din urmă
cu biciul..."

În intimă corespondență cu starea lăuntrică a naratorului, protagonist totodată al întâmplărilor pe care le istorisește, priveliștea revărsării apelor de primăvară, cu care începe și se încheie narațiunea, indică implicit formula romanului „Cordovanii”, debutul editorial al lui Ion Lăncrănjan. Nicolae Logojan, zis și Lae Cordovan, își rememorează o parte a existenței, ultima și probabil cea mai zbuciumată. Asemenț piraieiilor desfăcute de sub ghețuri, amintirile curg într-un suvoi, mereu amplificat, cu înălțări de valuri înspumate și prăbușiri în cataracte. Un impetuos suflu epic răscolește paginile acestui roman-fluviu, aducînd înaintea cititorului o umanitate robustă, o lume în plină transformare tumultuoasă. Căci povestindu-și viața, Lae Cordovan o scrie, obligator, și pe aceea a satului său Dunga-de-sus de lângă Alba-Iulia sau Bălgrad, cum e numit orașul, după numele său vechi, în roman. Avem în

„Cordovanii” istoria contemporană a satului ardelean și rominesc în genere, adunată în biografia unui țăran care traversează de la înapoierea din război pînă în ziua cînd își redactează cererea de intrare în gospodăria agricolă colectivă, „drumul spinos al înțelegerii”.

Descendența autorului acestei voluminoase narațiuni din proza ardeleană este vizibilă. Ion Lăncrănjan se trage din Rebreanu și Agîrbiceanu. A beneficiat și de experiența lui Zaharia Stancu, cu al cărui „Descult” romanul său rivalizează în proporții. De la Stancu a deprins autorul „Cordovaniilor” anumite taine ale meșteșugului de-a anima scene de masă, de a prinde starea de spirit a mulțimii, exprimată, bunăoară, într-o anume replică anonimă, scurtă, completată numaidecît de alte și alte replici, de asemenea anonime, ce traduc un gînd colectiv. Narațiunea în discuție e îndatorată, normal, și unor opere străine, epopeii lui Șolohov, „Pe Domul liniștit”, de pildă, și epicii realiste americane contemporane. Unele situații, unele manifestări ale citorva personaje dau temei presupunerii că în romanul lui Ion Lăncrănjan au pătruns și ecouri din „Țăranii” lui W. Reymont. La marea epopee sociologic-etnografică poloneză ne trimit certurile

*) „Cordovanii”, roman de Ion Lăncrănjan, în 3 volume, E.P.L., 1963.

și bătăile dintre Cordovani pentru pă-
 mint (în „Țăranii” se stîlcesc în bătăi,
 tot astfel, Matiej Boryna și fiul său
 Antek), dragostea dintre Lae Cordo-
 van și Ana lui Clăment, vădana (din-
 colo: iubirea dintre Antek și Jagusia),
 bătaia dintre dungeni și dirjeneni (în
 „Țăranii”: ciocnirea țăranilor cu slu-
 gile moșierilor). Toate aceste asemă-
 nări sînt exterioare și, probabil, li
 se pot găsi corespondențe și în alte
 opere. Incontestabilă e înrudirea de
 formulă între „Țăranii” și „Cordo-
 vanii”. Amîndouă romanele înfăp-
 tuiesc monografiile ale cîte unui sat,
 deschizîndu-se cu evocarea naturii în-
 tr-un anumit anotimp și fixînd, în mo-
 duri diferite, marile momente ale exis-
 tenței: nașterea, nunta, înmormîntarea,
 de asemenea principalele date ale ca-
 lendarului agricol, sărbători tradițio-
 nale, cu datinile caracteristice, acor-
 dînd spațiu larg tablourilor de natură.
 Fără să aibă grandooarea viziunilor lui
 Raymont, evocările de natură din „Cor-
 dovanii” sînt demne de reținut, cînd nu
 cedează atracției către o anume poezi-
 zare facilă, convențională. Iată un ta-
 blou de iarnă: „...În cîte-o noapte, cînd
 erau gerurile în toi, se auzea cum
 chiule și cum hămăie lupii, pe șancuri,
 de jur împrejur. Făta cîte-o vacă, și
 cînd făta ieșeau aburi din ea, și vișelul
 amorțea și-nlemnea, dacă nu era dus
 în casă, la căldură. Și oamenii stăteau
 și umblau ca într-o amorțire și-abia
 își mai croiau poteci pînă pe la fîn-
 tîni și pînă pe la girezile de nutreț”.
 O secetă: „...soarele nici nu se mai ză-
 rea pe cer, parcă s-ar fi risipit, parcă
 s-ar fi topit cu totul în pulberea aceea
 alburie și ierbinte, care stăruia deasu-
 pra satelor, astupînd zările, înăbușînd
 orișice tresărire de viață. În asemenea
 zile nu se mai vedea de jur împrejur.
 Totul incremenea. Totul se sfrija și
 se usca, pînă-n rădăcină...” Un mo-

ment estival nocturn: „...Hotarul încă
 nu se trezise. Dormea dus, toropit, ne-
 clintit. Nici o lumină și nici o tuță nu
 se mișca, nici o frunză. Într-un tirziu
 abia s-a ridicat, de undeva de pe un
 răzor, o pasăre cenușie. Ca un bulgăre
 de pămînt, a zvicnit în sus pasărea că-
 tre cer, fără să ciripească. S-a oprit
 apoi, la vreo treizeci de metri, și a
 bătut de vre-o cîteva ori din atipi,
 scurt, tremurător. Apoi iarăși a zvicnit
 în sus, ca-mpinsă de-un arc nevăzut...”

Monografia satului ardelean nu se în-
 tocmește sistematic în „Cordovanii”. Ea
 se constituie din elemente disparate,
 menite să evidențieze schimbările din
 lumea rurală, desfășurarea istoriei în
 cuprinsul acestei lumi. Veche, de cînd
 epica, formula istorisirii simple la per-
 soana întia, adaptată firește necesități-
 lor de comunicare variînd de la caz la
 caz, a ajuns să constituie sub aspectul
 compoziției o notă diferențială a ro-
 manului modern. Cu o deosebire însă,
 esențială. Ce aduce nou, ca formulă
 epică, romanul secolului al XX-lea față
 de cel, devenit clasic, de factură bal-
 zaciană, nu se rezumă la înlocuirea per-
 soanei a treia gramaticale cu persoana
 întia, nici la reactualizarea în genere
 a tehnicii epice pre-romanești; noută-
 tea — din acest punct de vedere — a
 romanului modern consistă în sforțarea
 de a crea cititorului iluzia deplină a
 realului, sentimentul de a comunica ne-
 mijlocit cu personajul, de a recepta fără
 intermediar experiențe de viață. Folo-
 sirea persoanei întia nu este decît con-
 secința minoră a deciziei romancieru-
 rului de a înfățișa numai fenomene ce
 intră în raza cunoașterii personajului
 central, adică de a se elimina pe ei în-
 siși din narațiune, de a pune cititorul
 în directă legătură cu existența obiec-
 tivă. Vechiul povestitor era un inter-
 pret; romancierul de azi, însetat de

„autenticitate”, își face o mândrie din titlul de simplu grefier ori de autor al unor „jurnale” sau — cum ar fi zis Camil Petrescu — „dosare de existență”. S-au obținut pe calea aceasta rezultate remarcabile, marcînd un sensibil progres în dezvoltarea romanului ca specie, în evoluția realismului. Cum atrăgea însă atenția Ov. S. Crohmălniceanu participanților la sesiunea de la Leningrad a conducerii Comunității europene a scriitorilor, tentativa de creare a „romanului fără autor” comportă și pericole grave. Renunțînd cu totul la prerogativele sale, cedînd inițiativa integral personajului, romancierul riscă să-și limiteze orizontul pînă la adoptarea „perspectivei cîrțiței” „În locul atotștiutorului secretar al epocii din romanul balzacian, în locul exersatului psiholog din romanul proustian se instalează ființa larvară, disperată, și care se exprimă semiarticulat din „Comment c'est” al lui Samuel Beckett”¹⁾. Reflectarea veridică implică arătarea vieții în mișcările ei fundamentale, iar aceasta pretinde selecție și generalizare, imposibile fără un criteriu verificat de apreciere, fără perspectivă. Devine în consecință hotărîtor unghiul din care sînt scrutate fenomenele.

În principiu, scriitorul se poate dubla în orice personaj, de orice condiție; acesta trebuie să fie însă în măsură de a reține din ceea ce vede esențialul, semnificativul. Gușatul din „Cîteva păreri” de Caragiale poate, la rigoare, deveni mesagerul autorului în transmiterea unei iritări elementare în fața sublimului; nu-i va încredința însă nici un autor serios rolul de exponent al unei sensibilități evaluate.

Propunîndu-și reconstituirea timpului istoric materializat în devenirea de aproape două decenii a unui sat, Ion Lăncrănjan concede funcția narativă

¹⁾ „Gazeta literară”, nr. 35 (494), 29 VIII, 1963.

unui țaran destoinic și încăpățînat, colțos și sensibil, onest și capricios, ce pare cîștigat printre cei dintii luptei pentru o viață nouă, dar se hotărăște printre ultimii să intre în gospodăria colectivă. De-a lungul întregii cărți, pînă în final, cînd își modifică atitudinea brusc, Lae Cordovan acționează în contratimp. Cum va apărea istoria deceniilor din urmă, dedusă din câmpul vizual al unui asemenea personaj? Ne vine numai decît în minte cazul Klim Samghin: Revoluția în optica unui filistin. Analogia e posibilă în anumite puncte, exterioare, desigur, cu toate că personajele reprezintă poziții de clasă diferite și sînt naturi opuse. N-ar fi deplasată nici compararea — sub acest unic aspect al unghiului de vedere adoptat de autor — cu Grigori Melehov. Asemeni personajelor lui Gorki și Șolohov, structural deosebite unul de altul, Lae Cordovan opune rezistență determinării social-istorice, iar prozatorul prezintă tocmai din perspectiva lui mecanismul acestei determinări. E vorba, de fapt, de confruntare, în fiecare caz, între tendințele obiective social-istorice și inerția individualismului. Lucrurile se complică în *Cordovani* prin aceea că personajul prin a cărui prizmă sînt privite evenimentele — un țaran cu mentalitate exacerbat individualistă — și care servește în același timp drept termen al confruntării, e ridicat la rangul de povestitor, deci, implicit, și de interpret. Ion Lungu găsește procedeul contraindicat: „folosirea exclusivă a relatării evenimentelor la persoana întâia reprezintă un neajuns serios al cărții lui Lăncrănjan”. Romancierul are într-adevăr de înfățișat evenimente, prefaceri depășind capacitatea de înțelegere și chiar sfera de existență a lui Lae Cordovan. Personajul — argumetează Ion Lungu — „nu este, de pildă, membru de partid și, ca atare, nu cunoaște viața internă de partid decît din auzite (...) La multe situații și întimplări, el nu participă de

loc sau este un martor ocular lateral". Sar într-adevăr în ochi anumite inadvertențe. Lae Cordovan expune, ca și cum le-ar fi cunoscut nemijlocit, faptele pe care le poate ști cel mult din auzite (privind, de exemplu, munca brigăzii Comitetului Central, venită în comună), reproduce cuvinte ce nu s-au putut rosti în prezența lui (de exemplu, acelea prin care Maxim, activist al Comitetului Central, îl pune la punct pe un instructor de partid carierist), vorbește despre o serie de chestiuni complicate cu o competență derutantă. Admițând că, transformat în propriul său biograf, Lae nu mai e cel care a fost în postura de simplu erou al istoriei sale, nu putem crede, totuși, că, în evoluția parcursă, a realizat un salt de mărimea celui pe care romanul ni-l împune ca subînțeles. De la personajul — țăran robit individualismului — la povestitorul ce analizează fenomenele sociale și se autoanalizează cu luciditatea unui activist de partid, și nu dintre cei din urmă, e o distanță ce nu poate fi abolită printr-un artificiu literar.

De altfel, decalajul se vedește și în limbajul povestitorului. Pe de o parte, Lae utilizează regionalisme ca „jendari”, „haznă”, „uștînd”, „hofer”, „hodorosil”, „ghindărău”, „hăbălău”, „poradiță”, „o soilise” etc., etc. (nu numai cînd citează vorbele altora, ci și cînd vorbește el), pe de altă parte, construiește uneori fraze de un acuzat caracter livresc, stridente, și în orice caz impropriu stilului vorbirii țărănești. Exemple: „...slovele acelea muncite, scrise cu trudă, de un om cu mina grea, deprinsă cu barosul, erau slove de foc”; „Slada și bătaia de pe cîmp se mutau în sat și se încingeau ca o pecișină, otrăvind zeci de suflete, spulberînd zeci și sute de visuri, măcinînd iubiri care nici nu reușiseră măcar să se implinească...”; „Unde s-o fi grăbind așa? m-am întreat eu. Către ce zare a zădărniceii merge și ea?”; „Dar timpul trecea și-n locul întoarcerii așteptate,

între ei s-a iscat o despărțanie nouă, o înstrăinare aspră și neîndurătoare...”. Nu numai din asemenea formulări, ci în general din stilul istorisirii, din inflexiunile frazelor, ne dăm limpede seama că acel ce povestește nu e Lae Cordovan, ci un intelectual, și anume romancierul. Folosirea persoanei întîia rămîne o convenție. Impietează oare convenția aceasta considerabil asupra sentimentului de autenticitate pe care tinde, în chip firesc, să ni-l transmită cartea? Că nu auzim vorbind în persoana povestitorului un țăran get-beget, e indiscutabil. Dar experiența de viață ce ni se comunică e evidentă a unui țăran angrenat cu toată ființa în virtutea evenimentelor rememorate. Cursul acestora, ca și, în general, al existenței satului, e urmărit din interior, problematica socială, istorică, e trăită profund, cu intensitate. Nu e oare posibil ca un om de condei să scrie viața unui țăran, în numele acestuia, întrebînd persoana întîia? Numărul persoanei e în definitiv un aspect formal. Un verb pus la persoana întîia poate sta, logic, la a doua sau a treia. Un personaj din *Cordovani* chiar vorbește despre el însuși ca despre o terță persoană. Trezind peste un anumit abuz de ardeleanisme, ca și peste alunecările spre o literaturizare facilă, stilul relatării, simplu, firesc, nu ne deranjează. Cînd nărează propriu-zis, cînd ne pune în direct contact cu viața, prozatorul realizează ceea ce Caragiale numea „stilul potrivit”. Iar paginile în care percepem pulsația amplă a vieții nu sînt puține.

În mersul ei, acțiunea *Cordovaniilor* parcurge trei etape mari, corespunzătoare principalelor etape ale istoriei de după eliberare a satului ce-i servește drept centru și distribuite în spațiul celor trei volume. O primă etapă corespunde istoric anilor imediat următori eliberării: agitați și aspri, marcînd separarea lumii de azi de lumea trecutului. Etapa a doua e circumscrisă în anii cînd a început așezarea temelii existenței socialiste. În sfîrșit, în eta-

pa ei finală, acțiunea romanului reflectă realități ale anilor din urmă, biruința deplină și definitivă a socialismului traducându-se literar în imagini ale belșugului obținut prin unirea pământurilor, prin munca în comun. Sinuos, labirintic aproape, drumul străbătut de Lae Cordovan în cuprinsul acestei acțiuni tinde să rezume la un mod propriu, cu complicațiile inerente unei experiențe individuale specifice, prefacerea structurală determinată de revoluția socialistă în existența și mentalitatea țărănimii. Noutatea trilogiei lui Ion Lăncrănjan în contextul literaturii inspirate din lumea rurală de azi consistă atât în cuprinderea extraordinară de largă, în faptul că — adevărat roman-epopee, își întinde acțiunea pe spațiul unei epoci întregi, de zguduiri și prefaceri, făurește tabloul unei întregi societăți, cât și în ineditul destinului personajului principal. Pentru înțitia oară un prozator român recurge la procedeul confruntării pe toată suprafața unei narațiuni de amploare neobișnuită a imperativelor timpului istoric cu îndărătnicia unui ins posedat de iluzia că poate trăi în afara lui. Din confruntarea acestora decurg consecințe echivalente cu tot atâtea dificultăți ridicate în fața prozatorului. Obstinat de ideea lui fixă de a rezista pasiv, cu orice chip, transformărilor din jur, Lae Cordovan este înclinat, normal, să înregistreze situații de care să se poată crampona în refuzul său de a merge în pas cu vremea. Dar romancierul cată să picteze veridic pinza pe care a desfăcut-o. Îndatorirea sa e aceea de a înfățișa spectacolul înaintării în socialism, grandioase, dezvăluind totodată acele fenomene negative, învinse prin luptă grea, pe care personajul le invocă drept argumente spre a-și motiva reticențele. În acest mod, în *Cordovani* se constituie cea mai vastă, mai viguroasă imagine a înceștării de clasă, a înfruntării dintre nou și vechi în lumea satului contemporan, existentă în epica

noastră. Fără urmă de idilism, cu o forță realistă neegalată în cuprinsul romanului cu tematică actuală, țărănesc, trilogia lui Ion Lăncrănjan (îndeosebi primele două volume) prezintă satul într-o viziune inedită prin dinamismul ei, prin puterea epică.

Aflată în centrul acțiunii, familia Cordovanilor se cere cercetată mai de aproape. Această familie ocupă în primul volum, adeseori singură, întreaga scenă deschisă privirilor cititorului. În prim-plan apare, de la început, Lae. Facem cunoștința unui flăcău ursuz, cu mișcări aspre, dar cu suflet sensibil. Situație edificatoare: întilnirea, la fântină, într-o dimineață, cu fata iubită, revăzută după ani de despărțire. Lae învârtește roata fântinii, visător. I se pare că vaerul satului ce se deșteaptă încet răspunde simțămintelor sale. De abia sosit de pe front, privește totul ca trezit dintr-un somn greu. Se aude sfrigat. Nu răspunde. Prunul din gard scutură promoroacă. De undeva a răsarit o fată cu năframă roșie stropită cu alb. Roata se învârtește mai repede. Fata se apropie. I se simte mersul leșgănat. „*În clipa când a pus ea piciorul pe scîndura podetului, găleata s-a izbit de sul și-a sărit de cealaltă parte a fântinii. Apa s-a varsat peste tot. stropindu-mă. Eu mi-am mușcat buza, scriștînd. Am dat apoi drumul la găleată în fântină, fără să-mi iau ochii de la spite. Parasca a trecut pe aproape. Am auzit-o și-am simțit-o. dar nu m-am întors. Nici dubă ce a început ea să strige la Ruzalii nu m-am întors. Îmi părea rău că se vărsase găleata și că-mi pierdusem cumpătul, ca prostul*”. Invederînd simț psihologic, scena ne introduce în acțiunea ce începe să se desfășoare, dezvăluind raporturile încordate dintre Lae și familia sa. Fratele Simion și cumnata Lina i se adresează răstît Parascai, îi aruncă vorbe cu venin. Curînd va intra în scenă și Androne Cordovan, tatăl, pornit și el împotriva mezinului. Surdă deocamdată, mocnită, aversiunea

familiei față de fiul răătăcitor, întors acasă, își trădează repede substratul. Ai săi îl crezuseră pe Lae mort. Simion și mai ales nevastă-sa se obișnuiseră cu gândul că vor moșteni tot pământul bătrînului. Cordovanul cel mic revendică însă, pătimăș, jumătate din avere, indispunîndu-l și pe tatăl lor, ce ține morțiș ca moșia să rămînă intactă. Iată premisele unei variante a dramei pămîntului ce, luînd forme din ce în ce mai acute, împinse pînă la violența cea mai sălbatică, formează osatura primului volum al trilogiei lui Ion Lăncrănjan. Agonisit și apărat cu sînge, din moși-strămoși, pămîntul, adorat în cele din urmă cu idolatrie, a devenit izvor de discordie și nenorociri. Întunecînd zărilor sufletești ca un spectru demonic, el alungă din casa Cordovanilor liniștea, răscoală frate împotriva fratelui și asmuce pe fecior împotriva părintelui. Ani în șir, Cordovani se poartă ca niște apucați. Aflați parcă sub puterea unui blestem, se încaieră mai rău ca dușmanii de moarte, se bat cu furcile, cu sapele și securile, își distrug unii altora avutul, umbă prin judecăți. Poate că bestialitatea unor acte descrise pe spații mari, în roman, debordează pe alocuri limitele verosimilului. Simion strică semănăturile lui Lae, îi aprinde holda, dă foc, într-o seară, carului cu fin în care șade Parasca, o lovește pe Parasca, gravidă, în burtă, cu bocancul, făcînd-o să avorteze. Lae este bătut, într-un rînd, de ai săi, cu o cruzime fantastică, de rămîne cu durere de cap pe toată viața. Nelăsîndu-se mai prejos, Lae își cotoogeste altădată fratele, iar tatălui său îi zdrobește picioarele cu bîta. Forța epică a episoadelor este negreșit excepțională, atestînd un talent vinjos, dar, străbătîndu-le, încercăm pe alocuri sentimentul de a ne găsi mai curînd în mijlocul unor scene teribile din unele romane americane (Caldwell, Steinbeck) decît în paginile unei cărți românești. Amendînd excesul neînfrînat de violențe, trebuie să admitem că, în proza noastră, urmările groaznice ale

pervertirii sufletelor prin robirea lor patimii de pămînt nu sînt denunțate nicăiri cu o putere de reliefare deopotrivă cu aceea din *Cordovani*. Vedem, în romanul lui Ion Lăncrănjan, cum oameni vrednici, gospodari așezați, harnici, capabili în alte condiții de fapte bune, nu lipsiți de finețe sufletească, se prefac, sub impulsunea înjositoare a foame de pămînt, în lupi. Putem spune că ni se înfățișează în *Cordovani* o umanitate bolnavă. Individualismul generat de proprietatea privată i-a înstrăinat pe țărani de partea cea mai bună din ei. Calea pe care o străbat țărani din Dunga-de-sus, Cordovani inclusiv, în condițiile puterii populare, e o cale a desmeticirii, a emancipării din sclavia pămîntului, a dobîndirii libertății și demnității umane. Reușit-a romancierul să lumineze procesul complex al dezlîpirii de țărînă cu aceeași forță cu care a pictat efectele alienării provocate de aservirea față de o fișie de pămînt?

Ruperea lanțurilor începe curînd după eliberarea țării. Nemaipomenita primăvară a lui '45 ridică, o dată cu șuvoarele țîșnite de sub zăpezi, torentul mulțimilor decise să-și înfăptuiască dreptatea. Un sătean, muncitor la calea ferată, aduce în Dunga-de-sus vești răscolitoare. Povestește despre o manifestație populară uriașă, dela Brașov, ce a impus înlocuirea primarului fascist. Lae însuși asistă la prinderea unui colaboraționist de către o ceată de oameni indignați, și escortarea lui, cu alai, spre poliție. Propriul sat, Lae Cordovan îl găsește însă așa cum îl lăsase. Mari și tari sînt tot vechii cîrmuitori: Ionu lui Cărbune, primarul, notarul Titus Colceriu și Găozariu, ai lui Tecău, învătătorul Ion Miclean, purtător cîndva de cămașă verde, neisprăvitul Aurică Aviatorul. Aplicarea legii reformei agrare e tărăgănată. S-ar părea că nu s-a schimbat nimic în Dunga-de-sus. Nemanifestă, schimbarea se simte, totuși. E o agitație în sat, o fierbere nefîcetată. Oamenii n-au astîmpăr. Se

string seara la cîrciumă, mai mult ca să aflu vesti. Discută și oftează. Se simte în vocile lor neliniștea, nemulțumirea minioasă. Ceva trebuie să se întîmple. Printre ei se află oameni care știu ce voiesc: Gligoru lui Ghiuț, frînarul, Mitru lui Spînzură-foame. Acesta din urmă spumegă împotriva „lupilor care-or rărit turma” și „vin din nou s-o păstorească”. S-a înscris în partid și „a căpătat grai” Caută să scoată satul din frămîntarea pasivă. Din notații și relatări succinte, din scene alternînd și întrepătrunzîndu-se ca acelea din viața de familie a Cordovanilor, se crează atmosfera particulară a anilor de imediat după război, starea de tensiune, punctată de explozii și avînturi, spectacolul răsturnărilor și al statornicirii de noi rînduiești. De la un timp, cartea se umple de mișcare. Fierberea stăpînită devine clocot cu erupții și rostogoliri colosale. Asistăm la mișcări de mase enorme, stîrnite fie de o minie legitimă, fie de mașinațiuni tenebroase ale forței ostile existenței noi. În toate cazurile, romancierul face dovada posibilităților sale remarcabile de a crea imagini ale mișcării, de a înfățișa scene vii în desfășurări nesfîrșite. Am sentimentul că, în dezvăluirea psihologiei mulțimii, *Cordovani* denotă o vigoare realistă ce suportă uneori comparația cu aceea a scenelor de masă din *Răscoala* și din *Desculț*, lăsînd în urmă situații asemănătoare din alte romane, și ele remarcabile sub acest aspect. Mulțimea, în volumul întîi al romanului lui Ion Lăncrănjan, e încă departe de a fi devenit o masă organizată. Acționează ca gloată. Primitive, manifestările ei vădesc, în tot cazul, zăcămintele inepuizabile de energie de care dispune țărănimea. S-a zvonit că dirjenenii vor să ia pămînturile dunganilor. Dunganii aleargă ca nebunii să se bată cu ei. Episodul se deosebește și în conținut și sub raportul modalității epice de acela al înfruntării dintre luncani și moși din *Setea*. Totul se petrece haotic, deșantat: o revărsare descreerată. Bat

clopotele în dungă, aspru, oamenii aleargă, suduind: „— *Dirjenenii!*... — *Pîrligarii!*... *Pupa soarelui și maica dumnezeului!*... *Ihi-hi!*...” În ușa cîrciumei, Ionu lui Cărbune, între timp destituit din postul de primar, bolborosește un discurs incendiar: „— *Fraților!* (...) *Trebuie să mergem să ne apărăm pămîntul!* (...) *Dacă ei, comuniștii, vor să le deie pămînt, să le deie dintr-o lor... Noi... pămîntu nostru... din moștrămoși!*...” Un smintit, Cula lui Hăpăleață, ațîț și el gloata, proferînd injurături cumplite la adresa „pîrligărilor” și a „bolșovizicilor”. Desperat, Mitru lui Spînzură-foame încearcă să împiedice nebunia, dar numaidecît i se ridică împotriva Ionu lui Cărbune, secundat de Aurică Aviatorul. Se incinge o luptă oratorică pentru cîștigarea mulțimii. Mitru de pe poartă, fostul primar de pe treptele cîrciumei, celălalt din uliță, strigă oamenilor, unul — să se împrăștie, ceilalți doi — să-și urmeze drumul. Vacarm, zăpăceală. Pîrîie gardurile, undeva se vaietă o femeie. Oamenii se împart. Pînă la urmă biruie partizanii lui Ionu lui Cărbune. Mitru e tras jos de pe poartă și vîrit într-un sac. Nu dau rezultat nici încercările lui Gligoru lui Ghiuț de a întoarce din drum gloata înfierbîntată. Prin lapoviță, șuvoiul uman înaintează precipitat: „*Ne zmulgeam picioarele din glod și mergeam aplecați în piept. Săcurile și furcile se loveau unele de altele, în mers. Oamenii tresăreau, auzindu-le. Tresăreau și iuteau și mai mult pasul, răsleşindu-se și mai tare, peste tot hotarul, ca o apă tulbure și bolnăvicioasă!*” Bătaia ce se incinge în cele din urmă e de un grotesc sinistru. Oamenii din cele două sate se năpustesc unii asupra altora cu urlete demente: „— *Pe eiii, mă ... — Pe eiii ...* (...) — *Haideți, mă!* — *Hîrciogii din Dunga-de-sus!* — *Lăcomia lumii!* — *Haideți, măăă!* (...) — *Pe ei! ... Pe ei! ... — ... eiii... eiii... iiii... iiii!*” Pe o margine de șanț, o femeie țipă ca din gură de șarpe:

„— *Spurcaților! Antihriștilor! Apucaților!*” Deodată încep să dea unii în alții, ca orbii, cu ciomegele, cu furcile. Învălmășeala e îngrozitoare: „*Din toată larma și din toată forfota din curte s-a ales un singur strigăt, subpămîntean, înspăimîntător, săibatic: „Iiiii... iii... iii... Incolo, numai zăngăte de lurci și de securi și ciofăneli și dupăieli. Nimeni nu mai știa cine și cu cine se bate. Oamenii se adunau laolaltă, scrișnind. Se risipeau apoi și se duceau către grădină. Și-apoi iar se înclăștau, orbește, nebunește. Sub ei, curtea gemea surd, legănîndu-se, după cum se legănau și ei, după cum se risipeau ori după cum se adunau laolaltă. Iar vîntul, deasupra, șuiera din ce în ce mai aspru”. În contrast cu dezlănțuirea elementară, oarbă, intervenția lui Pătru lui Milinton Panduru, semnifică afirmarea lucidității, a voinței tenace, dirijată de conștiința scopului pozitiv urmărit. Izbutind să se facă ascultat, Pătru le spune oamenilor din cele două sate învrăjbite că se bat de pomană, că au fost stîrniți unii contra altora în scopuri mîrșave. Întrerupt cu brutalitate, doborît la pămînt, nu se dă bătut și pînă la urmă reușește să oprească măcelul.*

Reprobabilă, încăierarea dunganilor cu dirjenenii își are tîlcul ei. Reținută, mînia țărănilor exasperați de tergiversarea împărțirii pămîntului irumpe absurd, provocată de agentura reacționară și speculată cu perfidie împotriva intereselor țărănești. Fapt e că țărăni s-au smuls din inerție. Izbucnirea lor învederează o sete de acțiune, o trebuință de a face ceva, de a modifica stările de lucruri intolerabile. Va fi necesară o muncă perseverentă, răbdătoare, din partea comuniștilor, pentru captarea și călăuzirea justă a uriașelor energii deciansate. Mobilul adinc al frămîntărilor țărănești descrise în *Cordovani* rămîne, în orice caz, nevoia de schimbări, aspirația la o viață mai bună. O întoarcere la ce a fost apare de neconceput. Sînt în roman situații din care se desprinde net o aversiune explozivă față de tre-

cutul de obidă și umilință. Se anunță sosirea prefectului. Sătenii sînt chemați la școală. Dar în loc de prefect, se pomenesc cu Pompiliu Grozea, „ciungu”, fost căpitan, administrator al moșiei ce urmează să se împartă. Pe întinderea mai multor pagini, cititorul are prilejul de a verifica iscusința prozatorului în manevrarea situațiilor, în pregătirea înceată a momentelor de culme, în întoarceri neașteptate ale cursului acțiunii. Căpitanul ține un discurs sfiorător. Oamenii îl ascultă, pentru că vorbește despre ce-i doare. Lasă să se înțeleagă că dunganii n-au primit încă pămînt din pricina comuniștilor, care cică ar fi „*incurcat ițele*”. E vădit că „ciungul” încearcă o diversiune în stil mare. Multimea pare ciștigată. Se aud strigăte: „— *Comuniștii! — Bolșovicii!... — N-au incredere-n noi!... — Vor să ne-nșele!... — Să ne dezbine ... — Pe noi, pe țărani ...*”. Spiritele sînt dinamitate. O scînteie, și explozia se va produce. Însă scînteia se aprinde unde nu se așteaptă nimeni. Se aude strigînd o femeie. Îl întreabă pe domnul Pompil „*cu cine ține*”. Atenția tuturor se întoarce spre ea. Moment de destindere. Toți se întreabă cine e femeia cea îndrăzneată. Femeia se apropie de sania căpitanului și se angajează cu el într-un duel verbal aprig. Usturătoare, replicile femeii spulberă efectul produs de perorațiile lui Pompiliu Grozea. Potolită o clipă, mulțimea începe iar a vui. Indignarea se năruie acum, potop, asupra administratorului care bătuse țărăni cu crăvașa, le necinstise casele. Căpitanul scapă cu fuga. În locul său pătîmește calul. Răscolită amintirea suferințelor și rușinii de altădată, oamenii acționează cu patimă, sumar, sub impulsul nevoii de răzbunare: „— *Dați în el, mă!... Băteți-l, că asta-i calu căpitanului, al futălăului, al mișelului ăluia care-a măcelărit copii pe front!... — Rupeți-i picioarele!... — Dați pe el!...*”

Prin sensurile lor, episoadele în care se desfășoară acțiuni cu caracter politic

mişcări de mase, dau o replică ideologică frământărilor din familia Cordovanilor, pun în lumină anacronismul ambițiilor lui Lae, pasiunea nesăbuită cu care el și ai săi luptă pentru pământ. Ceea ce se petrece în sat și în țară atestă spargerea vechilor cadre de existență, eforturi ale vieții de a-și croi un alt tăgaș. Cum anume vor trăi oamenii de aci înainte, își reprezintă deocamdată puțin. Și-a făcut însă loc în conștiințe certitudinea că va fi altfel. Din anumite reacții colective se vede că, ridicându-se pentru pământ, țărani nu duc doar o luptă economică, nu năzuiesc numai la obținerea unor teritorii. Fără să-și dea limpede seama și fără a nimeri totdeauna la țintă, ei se bat pentru dreptul la o viață demnă, pentru sfărâmarea servituții. O dată cu pământul, dobândesc astfel încă ceva, mult mai prețios: conștiința propriei forțe și demnități. După o ciocnire cu Pompiliu Grozea, alta decât cea de la școală, un grup de țărani săraci din Dunga-de-sus luând în sfârșit în stăpânire pământul dat de partidul comunistilor, se bucură nu numai ei, poate, nu atât de hectarele obținute; entuziasmul li-l procură dovada că „pot”, că sînt în stare să-și impună voința. „Ați văzut, mă, vorbeau oamenii între ei, în vreme ce lucrau, dacă am stat laolaltă, am lămurit-o!... — Păi, noi, mă, putem! ... — Putem, dacă vrem!...” De la început, în romanul lui Ion Lăncrănjan se pot distinge așadar manifestările a două moduri de acțiune pentru o existență mai bună. Cordovani înțeleg să-și dureze ceea ce cred ei că înseamnă fericirea înlăuntrul formelor vechi de viață. Stau de o parte, nu le pasă de zbuciumările satului. Doar pe Lae îl găsim mai totdeauna în mijlocul tumultului, dar ca observator, rareori și întimplător ca participant activ. Cordovani boicotează istoria. În realitate, chiar acest boicot înseamnă participare. Sterpela frământări în care se istovește nefericita familie demonstrează falimentul felului de viață bazat pe mica proprietate agrară. Petecul

de pământ generează chinuri. Revine istoriei misiunea de a călăuzi oamenii spre un alt ideal de existență.

Căutat cu îndirjire în cuprinsul întiiului volum, acest ideal nou începe să capete contur din volumul al doilea al romanului. Cele trei volume nu formează, desigur, compartimente închise: narațiunea are continuitate. Sînt însă deosebiri de accent vizibile. În volumul întii, incontestabil cel mai dens, mai împlinit (e și părerea lui Nicolae Manolescu¹), atenția cititorului e reținută de conflictul dintre Cordovani, cel puțin în aceeași măsură ca și de evenimentele ce cutremură satul. Acest volum e într-adevăr romanul Cordovanilor și mai ales romanul lui Lae Cordovan. Patima lui pentru pământ, comparabilă cu a lui Ion, experiențele lui sufletești, zbuciumul și devenirea lui ne suscită îndeosebi interesul. În volumul acesta își rememorează Lae, bunăoară, cuceritor, dragostea cu Parasca, povestind cum era să taie, pentru ea, cu coasa, picioarele unui „tân-tălău”, care avea să-i fie mire fără a-i deveni bărbat, și cum a răpit-o, ca un haiduc, de la propria ei nuntă. Tot aici evocă nopțile cele mai pătimase petrecute cu Ana lui Clăment, ibovnica. În situații ca acestea, îl vedem parcă în Lae pe străbunicul său Axente-Cordovanul cel bătrîn, — hoț de cai, răpitor de fecioare, adevărat erou de baladă, evocat la modul romantic în unul din episoadele memorabile ale cărții. Cum menționam mai sus, Lae Cordovan se manifestă în paginile volumului întii ca un personaj de prim-plan. În volumul următor, situația se schimbă. S-ar putea întimpla ca paginile în care e vorba despre Lae și ceilalți Cordovani să le egaleze și chiar să le întrecă numeric pe cele din primul volum, consacrate aceluiași personaj. Cititorul e însă atras acum în măsură sporită de expunerea unor realități social-politice depășind cu mult, prin implicațiile lor,

1) *Contemporanul*, nr. 36 (882), 6.IV.1963.

cercul vieții Cordovanilor. De un anacronism devenit izbitor, certurile pentru pământ din sinul unei familii ne interesează, natural, mult mai puțin decât fenomenele majore ce se petrec în sat. Cordovani continuă de la o vreme să ne ocupe atenția mai mult ca membrii de rând ai colectivității rurale decât ca neam de Cordovani. Mă întreb chiar dacă titlul *Cordovani* nu e întrucâtva impropriu, extins asupra întregii trilogii, care, prin problematica ei, e mai mult decât un roman al familiei Logojan.

Nu-i vom face, firește, prozatorului mizerie pentru titlul cărții sale. E cazul însă, negreșit, a discuta dacă ceea ce acoperă titlul în cazul de față leagă suficient episoadele celor trei volume. Dacă ne gândim bine, povestea Cordovanilor, mai exact: problematica lor particulară, se epuizează pe la începutul volumului al doilea. Ea nu influențează în nici un fel destinele satului, a cărui dramă constituie materia acestui volum. De altfel, în al doilea volum și, mai cu seamă, în al treilea, eposul se rarefiază. Episoadele nu se înlanțuie întotdeauna firesc, apar digresivni, plasate uneori cât se poate de stingaci (biografia lui Indreiu Susan întrerupe acțiunea în unul din momentele ei cele mai încordate), întâmplări de un senzational refractar veridicității (povestea cu armele tănuite de Lae Cordovan, de teama lui Aurică Aviatorul), repetiții de situații, intervenții lirice mai mult sau mai puțin parazitare, dialoguri lungite artificial, pasaje romanțioase, ca acelea în care Parasca spune la un mod desuet livresc povestea unei fete uerericite, care nu-i alta decât ea însăși, întreruptă din când în când, naiv, de soțul ei: „*Și pe urmă ce-o mai fost?*”; „*Da, și după aia ce-o mai fost și ce s-o mai petrecut cu fata asta a ta?*” etc. Prin ce trezește interesul volumul al doilea? El aduce privescerea satului Dunga-de-sus din jurul anului 1950. Satul a pornit pe calea înnoirilor. Sub conducerea comuniștilor se reiau

lucrările, începute îndată după eliberare și întrerupte, în vederea electrificării. Se agită chestiunea zidirii unui cămin cultural. Există o gazetă de stradă. Oamenii n-o duc rău. Se discută despre Rezoluția din 3—5 martie 1949. Mitru lui Spînzură-foame, Gligoru lui Ghiu. Zaharia lui Bulacu încep să ducă muncă de atragere a țăranilor într-o viitoare gospodărie colectivă. A susține o asemenea acțiune nu e ușor. În Dunga-de-sus se află mai mulți foști maniști, iar aceștia întrețin pe ascuns legături cu foști legionari și alte soiuri de bandiți. Într-un fel sau altul, ei mai exercită influență asupra unei bune părți a sătenilor. Mai e și altceva. În decursul anilor s-au ridicat noi chiaburi, ca Alisandru Ghirăului și Chimu lui Mentrul, care, camuflați în mijlocași, ajung să acapareze posturi-cheie în conducerea comunei. Nu numai munca pentru înființarea gospodăriei colective e greu de dus în asemenea condiții. Chiaburii camuflați și elementele carieriste pun în genere piedici aplicării politicii partidului. Constituții în clică, aplică după bunul lor plac directivele trasate de partid, sprijinindu-i în toate chipurile pe ai lor, pe vechii și pe noii bogățani, apăsându-i pe săraci și mijlocași. Lui Lae Cordovan, de exemplu, cumnatul său Chimu, agent agricol, apoi primar, îi impune planuri de cultură care să-i ocupe pământul cu sămănături ce nu-i sint de trebuință. Pe Mitru, care nu-l lasă să-și facă mendrele cum vor, în virtutea reușesc să-l vire în închisoare sub acuzația perfid ticlăuită de a fi irosit bani publici. Astfel de fapte sint arătate în roman, pe temeiul studierii temeinice a realității obiective, ca devenite posibile prin încălcarea grosolană a liniei partidului de către gruparea fracționistă. Substanța specifică a volumului o formează relatarea samavolnicilor săvârșite de elementele descompuse sub oblăduirea încurajatoare și cu activă participare a lui Mitrofan Pujdercă, un oportunist improvizat în instructor de partid. Și-au găsit și în alte narațiuni

reflectarea felurite aspecte ale devierii de dreapta, curmată la timp de partid, dar nicări nu sînt înfățișate atît de pe larg urmările acțiunii dușmănoase a grupului fracționist ca în *Cordovani*. Totodată, romanul pune în lumină lupta îndirjită dusă de membrii de partid cinstiți împotriva denaturării politicii partidului. Parcurgem, în volumul al doilea, situații de necrezut. Inși de nimic, fripturiști ordinari, se erijează în exponenți ai puterii celor ce muncesc, în timp ce aceia pe care i-am văzut luptînd cu abnegație pentru puterea populară sînt împinși la fund. Chimu lui Mentu, Alisandru Ghirăului, îmbogățiți de pe urma feluritelor „mișcolăntii”, cîrmuiesc satul ca niște satrapi. Secretar al Sfatului, bălbiitul Titus Colceriu și Găozariu, fostul notar, se zborșesc la oameni ca pe vremuri, împroșcîndu-i cu salivă, numai că stropșesc alte vorbe: „— *Statul are nevoie de-de gri-ne-ne-ne? (...) Sa-sa-sa-tul-l-l trebuie să îi-i-i deie tri-bu-bu-tul său la construirea-ea-ea socialismului?*” Indrețu Susan, ridicat între timp într-o muncă importantă, e pus în disponibilitate. Pe Pătru lui Milinton l-a omorît Aurică Aviatorul. Mitru e la închisoare. În sat domnește o atmosferă apăsătoare. Încordarea crește. Pujdercă a decretat niște măsuri de-a dreptul provocatoare. Nu le este permis să meargă la moară, nici în tîrg, celor ce nu sînt la zi cu obligațiile. Jocul e interzis, pe motiv că prilejuiește cîntece deocheate și pâruieli. Dar lui Mitrofan nu-i pasă. E mulțumit. Un tovarăș dela raion îl prețuiește pentru zelul său. Satele în care activează sînt doar fruntașe la colectări. Ce importanță are prin ce mijloace se îndeplinește și supraîndeplinește planul! Se comit ilegalități? Nu-i nimica. Pujdercă e de principiul că orice abuzuri sînt îngăduite „*dacă aduc foloase*”.

Chipul detestabil al carieristului se dezvăluie integral atunci cînd se pune problema accelerării muncii de întemeiere a gospodăriei agricole colective.

Pujdercă lucrează astfel încît compromite o acțiune serioasă, de mare răspundere. Cu alura unui comandant, trasează militărește un program de acțiune rapid: „— *O săptămînă nu facem altceva, măi tovarășilor! Umblăm prin sat și vorbim cu țărani! Le spunem ce-i și cum, să știe, să nu spună după aia că nu le-am explicat! Pe urmă, după o săptămînă, facem o adunare mare, cu tot satul, să vedem cine se înscrie! Pe urmă facem o ședință specială, de inaugurare! Pe urmă tragem o petrecere cum nu s-a mai pomenit, în cinstea inaugurării!*”... Nimic mai simplu. Munca de lămurire, așa cum o organizează Mitrofan Pujdercă, dă naștere unor situații de comedie. Ignorînd rezultatele bune obținute de Mitru și ceilalți membri ai vechiului comitet de inițiativă, impacientul instructor aduce de la oraș avocați și procurori, a căror apariție stîrnește zarvă și ilaritate. Drept urmare, cei vizați fug de acasă, se ascund pe unde apucă. Unul se vîră sub pat, un altul se pitește în podul grajdului. O gospodărie înjghebată prin vînturarea demagogică a tot felul de promisiuni nu poate merge, se înțelege, decît tîrîș-grăpiș. La un moment dat va ajunge la un pas de destrămare. Redresarea se va produce numai după măturarea de la cirna comunei, a gospodăriei, din organizația de partid, a nemernicilor.

Toată istoria isprăvilor lui Pujdercă și a protejaților săi ne solicită atenția mai ales prin conținutul ei demascator. Romanul adoptă mijloacele cronicii. Diferențierea stilistică față de episoadele evocînd certuri pentru pămînt, iubiri, mulțimi în mișcare, e vizibilă. Devine dificilă definirea individualității artei povestitorului. Momentele ce pot fi izolate în vederea analizării artistice nu sînt numeroase. Unul din ele e acela în care adunarea convocată de Pujdercă în scopul înscrierii spectaculoase a țărănilor în gospodăria colectivă e dată peste cap de Andreiu Susan. Cu obișnuitul său debit demagogic, oportu-

nistul perorează despre fericirea ce se va „cobori pe pământ numaidecât, chiar a doua zi”, pentru cei ce vor înainta cereri. Cineva din fundul sălii îl întrerupe: „— Ce să ne mai tot binecuvîntăm? (...) Ne-ați strîns aici, băgați-ne unde vreți! (...) S-o lămurim într-un fel!” În timpul acesta în ușă apare statura lui Indreiu Susan, acum activist regional, Pujdercă tresare, încurcat. Bea apă în grabă, rămîne o clipă pe gînduri, apoi îl invită pe Susan la masa prezidiului. Ia cuvîntul neașteptat, o femeie. Declară că „nu se bagă” în gospodărie, „...dacă nu se face prin bună învoiață”. Protestează împotriva felului cum sînt repartizate cotele. Sala începe să frămăte. Ridicîndu-se, Indreiu Susan cere liniște, apoi răs-picat și clar, expune în cîteva cuvinte linia partidului în problema colectivizării. „Cu sila — explică el — n-o să vă bațe nimeni nicăieri! De-aceia am și venit, să vă spun treaba asta!” Pe proprie răspundere, retezînd cu hotărîre împotriviirile lui Pujdercă, închide ședința. Notabil e și episodul complotului urzit de elementele ostile, coalizate împotriva gospodăriei colective. Ca întotdeauna cînd evocă scene de mase, romancierul e în largul său. Stirnită de foști chiaburi și de uneltele lor, o ceată de colectivîști ușor de dus cu vorba vor să-și ia înapoi vitele și uneltele. Au venit cu rîngi și berbeci de lemn. Gligoru lui Ghiuț și încă vreo sută sînt decîși să apere, cu prețul vieții, avutul obștesc. Ei zăvorăsc porțile gospodăriei. Însă năvălitorii le deschid cu forța. Se iscă vălmășag. Ionu lui Cărbune ridică securea asupra lui Gligor. Îndeamnă gloata inconștientă să distrugă sediul sfatului popular. Venit în grabă, Mitrofan Pujdercă e pus pe fugă și se ascunde într-un coteț de porci. Cineva sparge ușile unei magazii în care descoperă un butoi. În lipsă de oale sau pahare, oamenii năpustiți peste butoiul deschis cu toporul beau vinul din punmi și din căciuli. Seara, satul e ocupat militărește de bandiți contrarevoluționari, iviți cine știe de unde.

Devine necesară intervenția masivă a forței publice și bandiții sînt răpuși prin luptă armată. Variația mijloacelor naratorului, care trece de la cronică la evocarea epică și de la reportaj la comentariul liric nu e, bineînțeles, de natură să asigure unitatea artistică a scrierii care, cu toate acestea, ne cucerește prin bogăția de fapte interesante, prin dezvăluirea unor aspecte mai puțin explorate literar ale luptei de clasă la țară în perioada de început a construcției socialiste.

Pe parcursul volumului, cititorul încearcă unele insatisfacții și nedumeriri — nu numai de ordin artistic. Cum s-a mai observat, diverși bandiți vin în sat, întreprind acțiuni teroriste, fără să primească prompt riposta nimicitoare, firească. Cu toată lipsa de vigilență a celor de soiul lui Pujdercă și complicitatea unuia ca Alisandru Ghirăului, nu e de conceput că, în plină dictatură a proletariatului, un Aurică Aviatorul putea comite repetat nelegiuiri înspăimîntătoare, fără să fie prins. De neînțeles apare și menținerea în miliție a unui fost șef de jandarmi, compromis, precum Bădăuță, care mai e pe deasupra și impertinent cu activiștii de partid. Mi se pare de asemenea neverosimilă îngăduința excesivă manifestată de organele de partid și de stat față de ipochimeni cum sînt Ionu lui Cărbune și Cula lui Hăpăleată, instigatorii tuturor tulburărilor din sat, sau față de preotul reacționar, care, în predici, strecoară insinuări dușmănoase cît se poate de străvezii. O asemenea lipsă de combativitate aruncă o lumină proastă și asupra comuniștilor devotați cu tot sufletul cauzei clasei muncitoare: Mitru, Gligor, Indreiu Susan. Cum rabdă aceștia ca foștii tartori ai satului să continue a-și face de cap? Nestîngerit, nedebuit de nimeni, își țese intrigile drăcești crișmarul Ironim, iar Alisandru Ghirăului și Chimu lui Mentu, ce stîrnesc prin acțiunile lor antipartinice nemulțumiri profunde în sat, nu sînt trași la răspundere, după ce sînt demascați. Cel din-

ții acaparează, după debarcare, și mai crincen avere. Tabloul lumii sătești pare dominat, în volumul al doilea, de culori sumbre. Se exercită presiuni inadmisibile asupra țăranilor, se comit ilegalități, membri de partid cinstiți sînt persecutați. Denunțarea consecințelor funeste ale devierilor de la linia partidului, relevarea dîrzeniei și curajului cu care comuniștii adevărați au apărut această linie, constituie — am spus-o — unul din principalele merite ale romanului. Numai astfel marșul spre socialism poate fi prezentat realist, în toată grandoarea lui. Țărănimea muncitoare a obținut însă, sub îndrumarea partidului, chiar în condițiile evocate în *Cordovani*, biruințe de seamă în edificarea vieții noi. Sînt consemnate și în volumul de care ne ocupăm asemenea biruințe. Se menționează existența unor gospodării colective care merg cît se poate de bine. În cîmpul vederii noastre sînt aduse însă mai ales realități contrare — realități dure de care se izbește povestitorul. Depășirea, mai precis, lărgirea perspectivei acestuia, prîn punerea lui în contact cu fenomene pozitive în alte părți, de pildă, ar fi fost, poate, recomandabilă.

Al treilea volum prezintă satul socialist în plin avînt. O minuțioasă anchetă, făcută de o brigadă a Comitetului Central, a curmat mișelile, aplicînd sancțiuni celor care le-au săvîrșit. Reabilitat, Mitru se înapoiază acasă. Se schimbă conducerea comunei și a gospodăriei colective. Gospodăria se reorganizează pe baze trainice. Continuată în condiții noi, munca își dă toate roadele. În case începe să se instaureze belșugul. Gospodării uniți își construiesc locuințe noi. Chipurile se luminează. Viața a devenit plină, veselă. În ziua împărțirii veniturilor, colectivității se întorc de la sediu cu carele doldora. Zile în șir discută, după aceea, la cooperativă, la șezători, pe uliți, despre cîștigurile obținute: „— Ai văzut, mă, cã se poate! (...) — se poate, mă, fir-ar să fie!... — Și încă bine de tot, nu oricum!...”

O nuntă, descrisă într-un întreg capitol, îi oferă prozatorului posibilitatea nu numai de a întreprinde incursiuni în folclor, de a explora datini, ci și de a descifra bucuria nouă, nețărnută a unei umanități ce și-a făurit un cadru temeinic de existență.

În mijlocul acestei lumi, Lae Cordovan se zbate și singurează lăuntric. Nu-și află liniștea. Nimic nu-i procură mulțumire. Se simte străin de toți, singur. Toate îl irită, dar nu știe ce vrea. Și, totuși, și-a atins ținta. Fratele său a intrat în gospodăria colectivă cu jumătate din pămîntul rămas de la tatăl lor decedat. Cealaltă jumătate îi aparține. Și-a alcătuit o gospodărie frumoasă. Ce-l indispuce? Doar nu are a se plînge de nimic. Nimeni nu-l sînjenește. Și autoritățile sătești, și activiștii de partid îl înconjoară de o bunăvoință deosebită, îi rabdă chiar toate toanele și-i satisfac toate capriciile. Refuzînd să se înscrie în gospodăria colectivă, e lăsat să se convingă singur, pe îndelete, de avantajele ei. Nimeni nu-l „sforțează” cu vorba. Toți îl lasă în pace. Pe Lae Cordovan îl întărită însă cîștigurile colectivităților, buna lor dispoziție, faptul că ogorul colectivei, muncit cu mijloace moderne, dă rod mai bun decît fișia lui de pămînt din preajmă. Îl scoate din fire dorința copilului de a se face, cînd va fi mare, tractorist. Nu-l lasă pe băiat la grădiniță. Cînd acesta se duce, totuși, acolo, îl bate crunt. Lae suferă de singurătate. Are pămînt, dar nu mai are nici un suflet apropiat. Răzlețit de toată lumea, mergînd în direcția opusă curentului vieții, se pune singur, nu rareori, în situații unice. Intrînd, bunăoară, în vorbă cu țărani din alte părți, colectivști, îi e rușine să spună că el a rămas „individual” și se laudă față de ei cu înfăptuirile gospodăriei colective din care face, chipurile, parte. Prîn asprimea și ciudățeniile lui și-a îndepărtat pînă și pe Parasca, soția prea credincioasă. Ea pleacă, împreună cu copilul, la mamă-sa. Lae a rămas cu pămîntul, to-

varăș mut, întunecat uneori, dar tovarășia aceasta îi produce un sentiment al uritului, halucinant. I se pare că mînca-re a are gust de pămînt: „*Stărimam pita, o puneam în blid, o luam apoi cu furcuța și-o zdrobeam între măsele. Și mi se părea, dracu știe de ce, că mînc pămînt și că am pămînt în mine, în gură și-n cap, în picioare și-n miini, în tot trupul, din creștet pînă în tălpi, parc-aș fi fost hrănit și-ndopat numai cu pămînt, cu țărîna, de cînd eram și de cînd mă știam*”.

De ce nu se smulge din captivitatea țărînei, ca și alți țărani, ca și fratele său Simion, care, în colectivă, își recapătă echilibrul lăuntric, muncește cu suflet și cîștigă bine, este ales brigadier și devine candidat de partid? Vede și recunoaște că munca în comun dă rezultate de nevisat în condițiile fărîmîțării pămîntului. S-a convins de aceasta prin experiență proprie, cînd porumbul de pe șuvinca lui de pămînt a fost pur și simplu eclipsat de acela de pe terenul de alături, al colectivei. Ce-l reține dar de a se alătura consătenilor? Orgoliul, refuzul de-a admite că s-a înșelat, țî-nindu-se de o parte? Vanitatea de a se ști suveranul cîtorva jughere? Aversiunea față de Simion, ajuns unul din cadrele de bază ale gospodăriei colective? Se pot cita exemple pentru ilustrarea fiecăreia din aceste stări psihice, încercate alternativ. Însă e greu de crezut că un țăran își amîna o hotărîre mare, pe care se simte în tot momentul îndemnat să o ia, pe considerente de soiul celor invocate de Lae. Pentru ca rezistențele personajului la presiunea întregii realități ambiante, ca și la propriile îndemnuri lăuntrice, să apară convingătoare, trebuiau mult mai viu luminate temeiurile lor psihice. Ce reprezintă pentru Lae, subiectiv, infimă sa moșie? Ce consecințe crede el că ar avea în existența sa apropierea de Simion? De ce ezită să se împace cu fratele său, deși își descoperă impulsii lăuntrice în acest sens și Simion dă la rîndul lui semne că ar vrea să

pună sfîrșit ostilităților? N-am putea afirma că motivele acestei conduite ne sînt tănuite. Ce lipsește paginilor acestor episoade e o pulsație umană mai pronunțată, o mai evidentă manifestare sensibilă a învîrtejirilor conștiinței. Deși se autoanalizează pe nenumărate pagini, viața lăuntrică profundă a lui Lae Cordovan ni se dezvăluie numai în parte. Există pe înlînderea celor trei volume momente în care transpar anumite însușiri admirabile ale personajului. Lae refuză să se lase tîrît în afaceri dubioase, denunță ca ucigaș pe Aurică Aviatorul, nu se umilește în fața unor uzurpatori de moment ai funcțiilor politice și administrative din comună, se comportă demn (nu fără anumite inconsecvențe, însă, ca atunci cînd se lasă umilit și manevrat de bandiți), crede în cinstea lui Mitru și caută să-i vină în ajutor, la strîmtoare. Are de asemenea clipe de tandrețe și duioșie, de căință pentru anumite acte nesăbuite, îl doare înstrăinarea de ai săi, de sat. E sensibil la frumusețile naturii, la susurul apelor, la adierea vîntului. Din asemenea elemente se întocmește încă din primul volum un portret moral, dar dialectica mișcărilor sufletești de mai mare amploare, evoluția în planul conștiinței nu ni se înfățișează în manifestările ei palpabile. Reacțiile lui Lae în multe împrejurări sînt, în volumul III, mofturi de copil răsfățat și ca atare nu ne impresionează; frămîntările personajului nu se ridică la altitudinea dramei. Lae nu acceptă în ruptul capului să i se schimbe o bucată de pămînt, cînd cu comasarea, apoi tot el se supără, mai tirziu, că i s-a făcut pe plac. Invitat la o adunare generală a colectivităților, traversează stări sufletești contradictorii, fiind gata-gata în cîteva rînduri să-și ceară intrarea „între oameni”, dar de fiecare dată găsește pretextele puerile de a-și reprima elanul. Se lasă curtat, rugat să iasă din izolare, chemat în chipul cel mai afectuos în rînd cu lumea. Rezistă. Își cultivă stările depresive, își savurează parcă du-

reera. Tribulațiile personajului reclamau, neîndoios, o altă tratare, o analiză mai adâncită și, în orice caz, o mai categorică detașare a naratorului de propriile trăiri lăsate în urmă.

Privind viața gospodăriei colective și a colectivităților din afară, naratorul îi consemnează doar aspectele bătătoare la ochi. De aci impresia de a nu descoperi în acest volum ceva cu totul inedit, sentimentul de „deja vu”. Sînt elocvent descrise înfăptuiri ce demonstrează superioritatea agriculturii socialiste în general, dar am fi dorit să-i vedem mai de aproape, în existența lor specifică, pe țărani din Dunga-de-sus. Destinele omenești, în devenirea lor particulară — ele îndeosebi — se cereau luminate. Am urmărit cu interes investigații în viața, în gândurile și simțămintele lui Simion și ale Linei, ale lui Mitru, Indreiu, Gligor, ale celorlalte personaje, angrenate în complexul noilor relații umane, socialiste. Păstrînd unghiul de vedere al lui Lae, romancierul își mărginește considerabil posibilitățile de investigație morală și unele episoade ale celui de al treilea volum se mențin în limitele reportajului.

În pofida tuturor obiecțiilor pe care le suscită, romanul face, într-un anumit fel, — prin destinul lui Lae Cordovan — sensibil adevărul că nu e posibilă boicotarea istoriei. Printr-o determinare de neocolit, dreaptă, a vieții însăși, personajul, biruind toate constrîngerile individualismului țărănesc, toate sucelele propriei firi complicate, se integrează pînă la urmă, cu convingere inflexibilă, în existența colectivității căreia aparține, în istorie.

Într-o carte de proporțiile *Cordova-nilor* sînt puse, natural, în mișcare, un mare număr de personaje. Se desenează profiluri de comuniști dîrji și drepti, devotați cu entuziasm și abnegație cauzei pe care o slujesc: Mitru, Pătru lui Milănton, Indreiu Susan, Gligor, Maxim, Gheorghe Dicu. Eroii sînt concepuți realist, fără idealizări, nu par coboriți din

icoane. Veridice sînt și figurile din tabăra adversă, de la Aurică Aviatorul la Mitrofan Pujdercă, reprezentative pentru fizionomia respingătoare a categoriilor sociale și morale pe care le intruchipează. Dintre țărani obișnuți care populează cartea, cîtiva capătă relief: Cordovani, mătușa Onița, Ilie ceterașul, Nica lui Indreiu, Miia lui Sîsu, Parasca. Cum s-a remarcat, personajele romanului nu se impun însă cu suficientă forță expresivă ca individualități bine conturate. Comuniștii seamănă izbitor între ei. Doar Mitru, prin impulsivitatea lui, amintind de aceea a omînimilor săi Mitrea Cocor și Mitru Moț, se diferențiază mai profund, temperamental, de tovarășii lui. Cînd nu sînt variante ale unui aceluiași tip, personajele se definesc individual, de cele mai multe ori prin cîte o singură trăsătură de caracter. Nica lui Indreiu și Miia lui Sîsu, bunăoară, incarnează femeia voluntară, aprigă în apărarea dreptății. Mătușa Onița e o bătrînă bună, ocrotitoare a tinerilor aflați la greu, un fel de Sfînta Duminecă; Parasca — mamă și gospodină exemplară, soție înțeleaptă; Ana lui Clăment — femeia însetată de dragoste. Ionu lui Cărbune e un dușman înrăit, agresiv, Cula lui Hăpăleață — o coadă de topor, o lepădătură, Alisandru Ghirăului — șmecher. Un șmecher e și Titus Colceriu și Găozariu, avînd ca unică notă distinctivă bilbiiala. Șarjată e Lina, femeie arțăgoasă, vulgară, fără rușine; o exprimă integral urletele cu care umple adeseori satul: „Sărițiii!... Tulai, doamne!... Sărițiii!”

Personajele rămîn aceleași pe tot cuprînsul narațiunii, nu evoluează.

Romanul lui Ion Lăncrănjan cucerește la lectură prin puterea sa epică deosebită. Se creează sentimentul vieții clocoțitoare, cartea avînd însușirea de a mișca energii uriașe, de a zugrăvi pasiuni în ciocniri năpraznice, de a ridica mase, fluvii umane gigantice, cu tălăzuri grele. Realitatea e scrutată în Cor-

dovanii cu o îndrăzneală derivată din cunoaşterea esenţială a unora din aspectele ei fundamentale. Prozatorul înregistrează fără greş starea de spirit a mulţimilor în acţiune sau aşteptare, psihologia colectivă, cu toate fluxurile şi refluxurile ei. Rezultă situaţii de un realism formidabil. Nu încap dubiu că, marcînd cu evidenţă un moment în evoluţia prozei româneşti din viaţa nouă a

ţărănimii, *Cordovanii* e una din realizările incontestabile, ale epicii noastre, cu tematică actuală, o biruinţă a literaturii româneşti realist-socialiste. Cu apariţia acestui roman (oricît de inegal), paginilor de neuitat, răscolite de vuietul istoriei, din literatura noastră de ieri şi de azi, li se adaugă noi pagini viguroase, pline de frămîntarea tumultoasă a prezentului.

Cibernetica și literatura

de I. Mărculescu

1. Premize optimiste

fenomenul creației spirituale reprezintă una din marile enigme ale cunoașterii.

Structura creerii a fost cunoscută în cele mai fine amănunte morfologice. Arhitectura internă a celulei, inclusiv a celulei nervoase, a neuronului, începe să fie pătrunsă în toată profunzimea ei. Viața ca proces evolutiv, rezultat al interacțiunii unor factori, în ei înșiși complicați — ereditatea, mutațiile și selecția — este pe cale de a fi modelată cu ajutorul unor mașini cibernetice „universale” ; s-ar putea spune că teoriile actuale despre origina și evoluția vieții încep să fie verificate cu deosebită pregnanță cu ajutorul mașinilor.

Operații logice, elementare sau deosebit de complicate, sisteme logice, bivalente și trivalente, au putut fi modelate cu ajutorul dispozitivelor electronice. Aproape nu există problemă intelectuală, logică, matematică sau de domeniul cercetării științifice experimentale, care să nu poată fi „reprezentată” astăzi cu ajutorul mașinilor cibernetice, a calculatoarelor universale.

Una din caracteristicile recente ale dezvoltării ciberneticii este introducerea ei largă, în științele umanistice. Cibernetica a pătruns în lingvistică făcând gramatica mai riguroasă și mai conștientă de sensurile ei, a pătruns în psihologie, pătrunde în științe cu caracter istoric (arheologie) sau pur social (drept). Cibernetica ne oferă un model al interrelațiilor între oameni în procesul comunicației, proces în care în același timp, după cum se știe, ia naștere și se exteriorizează gândirea.

Modelând aproape întreg conținutul formalizabil (adică apt a fi transpus în formule) al științelor, cibernetica și-a arogat dintr-odată o pretenție exorbitantă: să modeleze cu același succes orice gândire umană creatoare, fie că se desfășoară pe terenul arid al concepțiilor științifice, fie că jonglează cu imagini, — cu sentimente și afecte exprimate plastic¹).

1) Voprosi filozofii, nr. 1, 1963, p. 23.

E oare posibilă o asemenea ambiție? Un răspuns definitiv, dogmatic și aprioric negativ nu se mai poate astăzi; scolastica restrictivă a primilor ani de dezvoltare ai ciberneticii este definitiv înfrântă. Fără a anticipa, din experiența modelării gândirii științifice reiese totuși, o concluzie diriguitoare: gândirea umană în general are două aspecte principale, un aspect formal și unul intuitiv. Aceste două aspecte nu sînt principial ireductibile unul la celălalt. Prin definiție, formal, orice gândire umană poate fi exprimată în mod exhaustiv printr-o formulă, printr-o suită de simboluri bine definite, legate între ele conform unor reguli, bine definite și ele. Astfel, propozițiunea: „Praga este capitala Cehoslovaciei” este în întregime formalizabilă, adică poate fi tradusă fără reziduuri într-un limbaj formal, în care există posibilitatea de a traduce cuvintele „Praga” și „Cehoslovacia” și există de asemenea o legătură logică de tipul cōpulei „este”. Zicem că propozițiunea (A.) este formalizabilă. Omul mai are însă altfel de idei decît cele exprimabile exhaustiv în cuvînt. Cineva trece peste un pod. La un moment dat zărește o altă persoană care se apleacă ușor peste balustradă, ca și cum ar vrea să privească mai bine riul. Dintr-o mișcare imperceptibilă, mai mult din atitudinea trupului rigid, dintr-o expresie disperată a mușchilor feței pe care abia poate s-o întrevadă, primul își dă seama că cel de-al doilea vrea să se îneece; aleargă într-acolo, și într-adevăr ajunge la timp ca să-l împiedece pe nefericit să-și pună capăt zilelor. Din ce a dedus primul intenția celui de-al doilea? Nici el n-ar putea-o spune singur: a fost o intuiție, o bruscă revelație (deloc divină, ci perfect materială, explicabilă, în termeni de comportament) a ceea ce avea să se întîmple, totul dedus dintr-o structură a prezentului; ceva în poziția corpului semnifică renunțarea la viață. O mașină, oricît de inteligentă, n-ar putea distinge între un om care se apleacă peste o balustradă ca să-și contemple imaginea în riu și unul care se apleacă pentru a sonda adîncimile, unde peste cîteva minute va dispărea și, o dată cu el, toată durerea acumulată... Se pare că în această privință animalul este „superior” mașinii. Un ciine are instinct, o mașină cel mult reflexe condiționate. Iar instinctul, fenomen material, pe deplin supus tuturor legilor materiei, dar însușire a materiei vii, complex organizate, a unui sistem nervos diferențiat și complicat, este precursorul biologic-evolutiv al intuiției.

Înainte de gândirea discursivă, care exprimă totul în noțiuni adecvat formulate, legate între ele prin relații și operații logice rigide, a existat și există gândirea intuitivă ale cărei legi interioare nu sînt cunoscute decît cu foarte mare aproximație de psihologi. Percepție, senzație și mai ales reprezentare — atît ale omului adult, cît și ale copilului și animalului — sînt forme ale gândirii intuitive. În artă, gândirea în imagini, gândirea intuitivă este însoțitoarea permanentă a gândirii logice, discursive, care nu face adesea decît să o traducă, dar care alteori rămîne mută în fața celei intuitive.

S-a demonstrat că și în gândirea științifică cea mai riguroasă, sub aspect deductiv, subsistă un reziduu neformalizabil, un strat intuitiv, pe care matematicianul nu îl poate justifica din punct de vedere logic, altfel decît construind un obiect cu însușirile respective (un obiect matematic, ideal prin excelență!) Intuiționismul matematic pornește de la această idee că formalismul nu este universal și atotputernic.

Totuși, psihologia și gnoseologia nu pot admite lucruri incognoscibile cu ajutorul rațiunii! Trebuie găsit mecanismul acestei foste citadele a misticismului, a intuiției „noematice”, a simpatiei care ne transportă în obiect (Bergson, etc. etc.) toate denumiri mistificatoare date unui proces cît se poate de uman și natural.

Cibernetica, abia cu cîteva zeci de ani în urmă, preocupată de necesitatea tehnică de a găsi un regim de tir optim bateriilor antiaeriene, atacă de front problema mecanismului intim al gândirii creatoare; ce este intuiția? Cît anume din

gîndirea creatoare (și cît mai mult, asta e tendința!) este formalizabil, exprimabil în formule cantitativ precise, formulele teoriei informației?

În ce scop întreprinde cibernetica această cercetare? Pentru a automatiza gîndirea creatoare, pentru a crea automate-poeti, pictori-roboti, surogate de compozitori? Nu, cei care au crezut în asemenea intenții și perspective s-au înșelat. Cibernetica are, este adevărat, o puternică orientare practică, ea tinde să creeze auxiliarele cele mai puternice ale muncii umane atît în domeniul fizic cît și în cel intelectual, ea tinde într-adevăr să construiască mașini care să înlocuiască pe om în cît mai multe operații tehnice mecanice, grele sau pur și simplu penibile, cerînd un mare consum de energie fizică sau nervoasă. Dar în acest domeniu cibernetica este și o știință profund teoretică, ce studiază de dragul cunoașterii obiective, adînci, diferitele procese care au între ele ceva analog, procesele de transmitere și prelucrare a informației. În cazul de față, cibernetica studiază procesul creației umane, inclusiv al celei artistice, pentru a aduce mai multă lumină în clar-obscurul proceselor psihologice intuitive, pentru a pune sub reflector procesul „argumentării” informației, sporului de cunoaștere obținut în decursul producerii unei opere de artă.

Pentru a înțelege în ce mod poate contribui cibernetica la înțelegerea științifică, obiectivă, a acestui proces pe care pînă acum îl studiaseră mai mult filozofia, psihologia (și aceasta cu mijloace introspective sau pur empirice), estetica, este necesar să admitem de la început două postulate: 1) Între gîndirea creatoare și cea necreatoare, mecanică, nu există un zid, o prăpastie de netrecut, la fel cum între formal și intuitiv nu există o separație absolută. Ca două cantități dialectice, fiecare din aceste două categorii contrarii trec una în cealaltă după legi anumite și în anumite condiții; 2) Arta este formă de cunoaștere care se supune, deci, legilor generale ale cunoașterii omenestii.

2. Discuții pe un plan nou

La începutul anului acesta a avut loc la Leningrad o conferință teoretică, care s-a ocupat de analiza proceselor creației artistice. Această conferință-simpozion a fost convocată de literați și psihologi; la ea au participat însă și savanți din ramuri felurite, neurofiziologi, matematicieni, fizicieni, medici, ingineri electroni, lingviști, etc.

Însăși convocarea unor asemenea conferințe acum cîțiva ani ar fi stîrnit nedumerire, ar fi fost teoretic imposibilă. Și astăzi mai sînt emise păreri sceptice cu privire la posibilitatea unei colaborări fructuoase a „tehnicienilor” cu oamenii de artă și cultură, ca și cu psihologii, în vederea dezvoltării mecanismelor creației artistice. O prejudecată înrădăcinată face încă pe mulți literați să privească cu teamă infuziunea tehnicii în domeniile așa zisei gîndiri pure, nemecanice! Se uită însă, în această ordine de idei, două lucruri esențiale: întii că ambiția supremă a oricărei gîndiri creatoare este să-și vadă realizat „modelul” propriei sale creații și, în al doilea rînd, că în zilele noastre, tehnica nu mai este ceea ce era în trecut, o amplificare grosolană a forței umane fizice, și nici măcar ceea ce părea că este pînă pe la jumătatea secolului nostru — o deolanșatoare de energii uriașe, inumane, capabile să antreneze pe om într-un domeniu de forță nelimitată. Tehnica și-a dezvoltat în ultimul interval de timp capacitățile de finețe. Principiul analogiei, care stă la baza modelării cibernetice, permite astăzi omului o abordare a unei realități mult mai subtile — și mai puternice, în același timp — decît oricare alta cu care a avut de-a face în decursul istoriei sale, deși purtătoare a unei energii infinite — ca infor-

mația. Cibernetica realizează cu mijloace teoretice și practice deosebit de subtile o sinteză sui-generis între știință și artă.

Fizica și lirica nu mai sînt concepute ca două domenii antagonice, care se suspectează reciproc, în ansamblul activităților spirituale umane, ci ca două sfere care se interpătrund și se luminează reciproc: poetul conștient de propriul său mecanism de gândire furnizează fizicianului schemele introspecției sale, mașina cibernetică descompune mesajul artistic în secvențe formale...

În cursul discuțiilor I. Bealik, unul din cei mai pesimiști comentatori ai ciberneticii, a protestat iarăși împotriva fuziunii metodelor artistice cu procedeele tehnice și unificării lor sub aceeași egidă a cunoașterii științifice. Fizicienii-chimiști ca Wolkenstein și ingineri ca Poletaev, au amintit de timpurile cînd anatomia era considerată o „profanare a integrității persoanei umane și chiar de baba care, văzînd pentru prima oară o girafă, a exclamat: „Nu poate fi!”

Majoritatea discuțiilor însă a purtat un caracter constructiv. Colaborarea dintre specialiștii diferitelor domenii s-a dovedit deosebit de fructuoasă pentru a aprecia rezultatele unei științe-metodă, cu un grad foarte mare de aplicabilitate în nenumărate alte discipline, o știință cheie care ajută la unificarea unor domenii separate ale cunoașterii și activității umane. S-au discutat probleme puțin obișnuite, teme bizare pentru o ureche neprevenită, sau chestiuni care altădată erau trecute cu prudență sub tăcere. „Diagnosticul talentului”, problema psihologică a determinării aptitudinilor pe criterii infinite mai științifice decît empiricele și fantezistele „teste” buigheze, problema care se află la limita de interferență dintre științele sociale și cele ale naturii. În procesul creației, talentul se manifesta ca rezultatul interacțiunii multor forțe: maturitatea ideilor, spiritul de observație, temperamentul, memoria, fantezia, viziunea interioară, capacitatea de transfer, de obiectivare, etc. Pot fi studiate toate aceste trăsături în mod experimental cu ajutorul mașinilor? Participanții la simpozion au răspuns afirmativ la această întrebare. Modelarea cibernetică permite un studiu analitic al esenței calitative a acestor procese, tocmai prin faptul că le cercetează și aspectele cantitative, măsura proprie a fiecărei trăsături psihologice, în actul integrativ, sintetic, al creației. S-a vorbit despre intuiție ca proces psihologic normal, stînd la baza atît a gîndirii științifice cît și a celei artistice, ca manifestare a generalizării fenomenelor cu ajutorul imaginilor, spre deosebire de generalizarea cu ajutorul abstracțiilor. Evident că talentul nu poate fi privit numai abstract, în latura sa structural psihologică, ci ca o funcție a factorilor sociali. Dar premiza imediată, datul prim fără de care talentul nici nu poate fi conceput, stă în particularitățile sistemului nervos tipologic, pe care cibernetica le modelează cu o evidență excepțională. Reiese din opiniile convergente ale unor fiziologi ciberneticieni că talentul nu este o metaforă ci un parametru fiziologic real, și dacă cineva nu are premise fiziologice pentru o activitate creatoare este perfect inutil să i se ceară să-și „sporească măiestria artistică”!

Fiziologia materialistă, pe urmele lui Secenov și Pavlov, consideră că inspirația artistică este un proces cognoscibil rațional. În laboratorul lui P. Anohin s-a studiat experimental energetica procesului de creație. Cu cît experiența de viață a scriitorului, poetului, artistului în genere, este mai mare, cu atît este necesară o energie de „combustiune” mai mare pentru a pune în mișcare procesul creației. De unde provine această energie? Ea este adunată literalmente din straturile subcorticale ale creierului, unde se făuresc emoțiile. Emoțiile sînt acelea care furnizează combustibilul pentru uzina intelectuală alcătuită de celulele corticale. Pentru a se întruchipa în opera de artă, experiența de viață a unui autor se cere mobilizată, organizată dinamic în jurul unui țel; — impulsul acestei organizări este dat de emoții. Acesta este unul din elementele inspirației, condiția primă fiind desigur existența unui mate-

rial de impresii vitale suficient de bogat, asupra căruia să poată opera gândirea și imaginația. Un alt element al inspirației fertile este *selecția*. Din punctul de vedere al ciberneticii un autor „prost” este un autor ale cărui filtre nu funcționează bine, care nu selectează materialul de viață, impresiile adunate de-a lungul existenței, pentru care anecdotele sînt egale în însemnătate cu episoadele dramatice unice, dar în care se exprimă esența fenomenului uman descris (grandomanii „crează” în acest mod). Un autor bun operează o selecție severă a imaginilor pe care i le oferă viața, luptînd, în termeni cibernetici, împotriva *entropiei imaginilor*, a nedeterminării specifice pe care o generează multitudinea neselectată, întîmplătoare a sîrurilor de imagini pe care ni le oferă viața. (Asemenea accidente se pot întîmpla și unor scriitori buni, dacă, la un moment dat, furati de atracția „universalității” și a culorii, înghesuie într-un roman sau într-o năvelă aproximativ toată informația, neselectată, pe care i-o poate oferi un mediu studiat). La un moment dat toate întîmplările devin la fel de probabile, și la fel de neinteresante: dacă unui om i se poate întîmpla orice, nu există evenimente preferențiale, destinul lui devine perfect absurd, în înțelesul absolut al cuvîntului.

3. Ce este invenția?

După unii, invenția științifică, la fel ca și creația artistică nu este altceva decît combinarea unor elemente existente, și selecția din variantele posibile, să zicem, printre imaginile care se oferă spiritului. Rămîne de neînțeles, dacă admitem acest punct de vedere, cum apar însăși imaginile primordiale care constituie materialul combinării și al selecției? Fără îndoială că aici psihologia creației nu și-a spus încă ultimul cuvînt și că sondarea cu mijloace obiective, științifice a păturilor subconștiente, cel puțin în creația artistică dacă nu și în cea științifică este absolut indispensabilă înțelegerii ultimei a procesului creației. „Aparatul psihic, mental, emoțional al artistului nu este încă studiat — scrie Alexei Tolstoi. Dar cîndva va fi cercetat”

Cu toate aceste restricții pe care sîntem nevoiți să le formulăm oricînd ori ne gîndim la esența procesului de creație, nu este mai puțin adevărat că punctul de vedere cibernetic ne oferă modele pentru înțelegerea unor comportamente tipic artistice și, invers, comportamentul artistului față de manuscrisul său constituie o sursă de îmbogățire a ideilor constructive în cibernetică. Analogiile nu sînt perfecte, — altminteri ar fi identități, nu analogii, — totuși sînt frapante. Iată un exemplu. Cum își alegea Hemingway titlurile năvelor și romanelor sale? Scria pe o foaie de hîrtie sute de titluri care îi veneau în minte și îi plăceau, apoi ștergea tot ce-i se părea slab, pînă cînd rămînea la unul singur, ultimul, care a ajuns pînă la noi. Cam în același mod procedează și o mașină făcînd o selecție a tuturor variantelor posibile. Totuși e de la sine înțeles că nu toate variantele posibile de cuvinte, să zicem asocierile între un substantiv și un adjectiv, care se întîlnesc în decursul operii, sînt luate în considerare de un scriitor, ci o selecție mult mai redusă, limitată în funcție de anumite criterii (Acele criterii sînt mintea autorului, și desigur, sînt de ordin intuitiv, nu pot fi deocamdată formalizate și introduse, ca atare, sub formă de program, în mașină).

Nici omul, nici mașina, nu sînt în stare și nici nu au nevoie să realizeze o trecere în revistă a tuturor posibilităților, variantelor și combinațiilor existente. Dacă artistul proceda așa, operele de artă n-ar putea exista. Mi-aduc aminte de obiecția inteligentă a unui adversar al selecției naturale, față de ideea selecției variațiilor întîmplătoare. „E ca și cum am admite, scria acest neofinalist, Raymond Ruyer — că o maimuță, așezîndu-se la o mașină de scris ar putea încerca toate combinațiile

de litere posibile pentru ca din ele să compună operele complete ale lui Victor Hugo... Cît timp i-ar trebui pentru aceasta maimuței?" Ruyer calculează că mult mai puțin timp decît i-ar fi trebuit vieții ca să creeze toate speciile de animale și plante existente pe calea selecției mutațiilor întîmplătoare...

Dar tocmai explicația pe care o dă cibernetica procesului creației este de natură să elimine asemenea raționamente. „Selecția” nu este completă, nu este selecția tuturor variantelor posibile ci numai a unora dintre ele, căci numai anumite variante se realizează efectiv în decursul unui proces de creație. Ceea ce ne face să susținem că invenția și creația nu se reduc la combinare și selectare.

Lev Tolstoi își prelucra manuscrisele atît de mult încît adesea forma care apărea la tipar nu mai conținea nici un singur cuvînt din ciorna inițială. Cu toate acestea, nici aci nu putem presupune că s-ar fi făcut selecție completă a posibilităților, ci numai una rațional limitată.

Academicianul Kolmogorov a calculat dimensiunile unui manuscris care ar conține toate combinațiile posibile între 16 versuri iambice; ele ar ocupa un volum de trei ani lumină în fiecare dimensiune a spațiului. Este evident că pentru nici o formă a creației fie ea biologică, naturală, estetică sau științifică, nu putem admite rolul unic al probabilității, acționînd într-o mulțime de întîmplări. Ceva în plus dirijează apariția unor combinații în dauna altora. Pentru natura vie, acest ceva în plus este constituit de finalitatea adaptărilor, de faptul că în decursul evoluției au apărut nu numai variații întîmplătoare, dar și variații adecvate utile modului de trai al viețuitoarelor, variații reprezentînd începutul unor adaptări. Pentru creația umană, ceea ce acționează favorizînd apariția unor combinații în dauna altora, care erau numai în mod abstract probabile este țelul sau idealul estetic, care apare ca un criteriu de selecționare a imaginilor și impresiilor iscate din viață.

Motivele care fac să apară în mintea creatorului un număr mare dar totuși limitat de variante inițiale, din care mai apoi se selectează cea mai reușită, sînt motive de ordin uman.

Cînd Omul de Cromagyon desena pe pereții peșterilor bizonii în fugă, el nu săvîrșea prin aceasta numai un act magic de conjurare a unei forțe inamice, ci își reprezenta printr-un act constructiv, o bună vînătoare. Desenul ca și oricare gen de artă reprezintă un model al unei activități, pe care omul și-o reprezintă în chip ideal, căreia, tocmai de aceea, i se pot aplica legile ciberneticii.

Imaginea însă nu este niciodată neutră, indiferentă față de idealul estetic. Valența imaginilor, afinitatea lor cu idealul estetic al unei epoci sau al unui autor, constituie cimentul care leagă între ele imaginile favorite ale acestora, le determină atît frecvența cît și valoarea emoțională.

E imposibil pentru o mașină să dezvăluie ce semnificație reală împinge pe primul plan și face să corespundă imaginile poetului damnat relevînd o sete de ideal pozitiv, într-o relație antisimetrică, ca o abstracție profundă de neșters. Deși mașina poate, fără îndoială, să distingă, după factură, între un vers shakespearian și unul de Pușchin. Intuirea precisă a raporturilor sufletești, a afinităților dintre aspirațiile cititorilor și capacitatea de a materializa, a construi aceste aspirații, într-un sistem cu o structură asemănătoare, asigură rezonanța artistică a operei de artă.

Teoria informației studiază legile după care se petrece această construcție artistică, în așa fel „calculată” încît să comunice o informație valabilă, nealterată, celui care recepționează mesajul operei de artă. Ea studiază de asemenea modalitățile în care se exprimă informația în poezie, muzică, pictură, proză, etc.

Cibernetica promite un ajutor criticii și istoriei literare, stilisticii, teoriei artei în genere. Viteza fulgerătoare a mașinilor cibernetice poate servi analizei stilistice

și metrice a operelor literare, sistematizării materialului unor scopuri bibliografice, etc. Algoritmii de recunoaștere a imaginilor și analiza textelor vor ajuta la alcătuirea unor dicționare de terminologie pe autori, unor noi dicționare de rime, etc.

La Moscova, în cercetările colectivului condus de acad. Kolmogorov se folosesc metode statistice și teoria probabilităților pentru studierea legilor care guvernează ritmul poeziei, în particular structura iambului.

S-a creat prin metode statistice un iamb-etalon, un model ideal al iambului cu patru picioare. Este evident că un asemenea etalon de metrică poetică nu încâtușează cu nimic fantezia creatoare a poetului, lăsându-i libertatea să-și exprime neîngrădit ideea.

Problema nu este pusă „*stricto sensu*”. Se are în vedere legătura intimă dintre metrica versului și conținutul lui informativ, raportul între ritm și motiv sau subiect, care de asemenea se supune unor legi interioare, fără de care precizia exprimării gândirii în imagini ar fi turburată. Un metru prost ales, o normă prea încălecată de accente sau repetiții fonematice poate intra în contradicție cu natura ideii denaturând expresivitatea sonoră care se cere versului. În această ordine de idei mașinile de făcut versuri nu interesează cibernetică, nici desființarea profesiunilor umanistice, ci găsirea unor metode mai exacte care să permită diagnosticul operei literare. În critică se întâlnesc adesea aprecieri cantitativiste de genul: „*Scriitorul nu accentuează suficient pe*”, „*imaginea x e mai puternică decât imaginea y*”, stilul e diluat, imagistica e prea concentrată, aprecieri „după ochi și după ureche”, în precizarea și fundamentarea științifică a cărora cibernetică și teoria informației vor putea aduce o contribuție prețioasă. Pe de altă parte, nu este exclus ca aplicarea unor noțiuni de teoria informației și analiza cantitativă a stilului, valorii și bogăției imaginilor, ca și a structurii lor interioare să determine un nou impuls în dezvoltarea unor noțiuni calitative ale criticii și teoriei literare, așa cum îndeobște în știință introducerea metodelor cantitative a dat un impuls dezvoltării unor noi noțiuni calitative.

Scopul mai îndepărtat și cel mai ambițios pe care îl urmăresc cercetările asupra poeziei este însă să arunce lumină asupra proceselor care se petrec în creierul omului, să folosească cunoștințele dobândite deocamdată prin analiza rezultatelor activității creatoare și a structurii lor, pentru a le înțelege geneza; de aceea sînt folosite mașini *modelatoare* ale acestor procese ca un mijloc de *verificare* a exactității cunoștințelor noastre despre procesul creației, ca o dovadă practică experimentală a posibilităților cunoașterii raționale.

Cunoaștem atunci cînd știm să reproducem. Dacă rezultatele activității mașinilor seamănă cu creațiile umane, înseamnă că știm cum creăm și că rațiunea însăși nu mai e un fonemen irățional.

Un alt domeniu preferat al aplicării ciberneticii este muzica. Explicarea sentimentelor, a emoțiilor, a lumii interioare a compozitorului în suita melodică, a tot ceea ce definește mesajul operii, este nerealizabil cu ajutorul mașinii. Mașina le imită numai. În schimb, legile armoniei și contrapunctului sînt perfect formalizabile. (Mozart construisese de altfel un algoritm complet al compoziției unui vals). Tehnica muzicii electronice este foarte ușoară. Unei mașini cibernetice complexe, care în mod obișnuit calculează traiectoria unei nave cosmice, i s-a comandat să compună mici piese muzicale de cite un cuplet fiecare.

Muzica trebuia să fie melodioasă, tonalitatea majoră sau minoră era determinată de la pupitrul de comandă.

Mașinii i se propune o notă oarecare după alta, la întîmplare: aceste note sînt trecute prin filtrul care reprezintă regulile codificate ale compoziției. Dacă nota

corespunde acestor reguli, este trecută și scrisă în fraza muzicală. Dacă nu, este respinsă și oferită următoarea notă s.a.m.d. Așa se procedează pînă cînd se obține o lucrare încheiată. Pentru fiecare asemenea compoziție, mașina cheltuiește cite patru-cinci minute.

Aceste creații muzicale au fost executate apoi la diverse instrumente, ele sunau cît se poate de „profesional”, dar, din păcate deloc inspirat. Bucata lirică seamăna cu o romanță proastă, valsul era cît se poate de plîngăreț, iar încercarea de a imita pe marii clasici vienezi s-a soldat cu niște cîntecele foarte nostime pentru copii.

Muzica aceasta, pe cît se spune, constituie un exemplu bun de cum nu ar trebui să scrie oamenii. Cu ajutorul mașinii se mimează mediocritatea umană. Se obține un fel de formulă matematică a unui standard, șablon meșteșugăresc.

Oricînd și oriunde, omul rămîne primul mobil, factorul motor al creării și apercepției frumosului, deoarece el interpretează și judecă, el poartă judecata de valoare asupra operei de artă în timp ce mașinile pot crea în sine, fără să știe ce e frumos. Mașina nu poate în mod spontan și în adevăratul înțeles al cuvîntului să distingă între frumos și urît, între bine și rău, deși poate distinge între adevăr și fals. Domeniul propriu zis al valorilor estetice și morale este interzis mașinii. Oricît de bine ar selecta filtrele ei, oricît de complex ar fi programul, criteriile valorii, produse istorice și sociale prin excelență, în crearea cărora joacă cel mai mare rol conștiința, nu pot fi mimate de mașini.

Chiar selecția mijloacelor artistice formale, care este într-un oarecare grad mecanică la artist, se face în funcție de aspirații și țeluri complexe, care nu pot fi proprii mașinii. Artă poate fi mimată, nu creată de mașini, care pot găsi în mod întîmplător tonul potrivit și combinații de elemente formale interesante, cu eventual ecou emoțional. Fără un conținut afectiv și ideativ precis, corespunzător unui ideal de progres și umanitate, unei nevoi sociale bine determinate, arta rămîne stearpă, nu mai corespunde conceptului, menirii sale.

Procedeele intelectuale ale creației artistice pot fi analizate de mașini, simulate pe rînd, și în interdependența lor, și aceasta oferă un material experimental, un model extrem de instructiv psihologiei artei, care se poate ghida după criterii mult mai obiective decît simplele declarații introspectivă ale artiștilor.

Intuiția și inspirația — iată două domenii „prohibite”, în măsura în care au fost de veacuri înconjurate cu o aureolă mistică. Inefabilul inspirației artistice este apărât și astăzi cu strășnicie de prejudecăți. Introducerea mașinilor, a calculului matematic ca auxiliare în înțelegerea procesului creației nu desființează însă nici profunzimea inspirației și a intuiției, nici originalitatea creației. Ci pur și simplu, alături și paralel cu studiile neurofiziologice și psihologice, bazate pe acestea, contribuie cu încă un instrument de cunoaștere obiectivă la dezlegarea misterului activității cerebrale profunde, subiacente rațiunii umane. Cibernetica realizează și ea, din interacțiunea cu arta și cu activitatea creatoare în genere, un folos practic. Învață să construiască mașini mai eficiente, cu un randament „psihologic” și intelectual mai mare, cu o capacitate de selectare și prelucrare a informației sporită.

Cunoașterea omului stă în centrul științei contemporane. Cibernetica încearcă, cu metodele sale, diferite de ale artei, dar nu lipsite de asemănare și de țeluri, să-l descrie, în termeni concisi, minimali. Un creier artificial ar ocupa un paralelipiped cu suprafață de 100 m². și înălțimea de 140 m. Pentru a fi pus în mișcare ar fi necesară energia unei hidrocentrale ca cea de pe Volga. Construirea lui ar însemna poate un mare progres științific. Dar și stabilirea mecanismelor interioare care pun în acțiune puterea creatoare a omului, a componentelor inspirației, a modului în care intuitivul trece în formal și se materializează în semnale, idei, operații logice sau succesiuni de imagini artistice inaugurează o nouă eră a autocunoașterii umane.

„Codin“

de D. I. Suchianu

Am spus unii că eroul lui Panait Istrati este tipic gorkian. Colpi a făcut bine respingând această judecată. Căci (cel puțin asta e părerea mea) vagabondul lui Gorki — și toți semenii lui din literatura rusească — au la baza nomadismului o sete de a căuta prin largă lume un răspuns la niște probleme de o gravitate, de o complicație, de o universalitate amețitoare, care contrastează cu primitivitatea personajului. Codin nu-i chinat de asemenea filozofice chestiuni, ci pur și simplu de nedreptate și, în al doilea rînd, de meschinărie. Lăcomia după avut, mai ales după avuturi mici, avariția care pentru cinci parale calcă peste cadavre, aceste păcate burgheze fac din Codin un fel de zeu al miniei și al răzbunării. Asta explică purtarea lui de călău față de măcă-sa, purtare la prima vedere contradictorie la un om așa bun și milos ca dînsul. În sfîrșit, Codin nu seamănă nici cu eroul lui Steinbeck din „Oameni și soareci”. Acela avea, e drept, și el, un suflet de copil. Dar pe bază și de sursă pur biologică. Personajul pe care-l întruchipa Lon Chaney-fiul era un anormal. Codin nu are nimic degenerat sau patologic. Este ființa cea mai sănătoasă, mai înțeleaptă din toată mahalaua Comorofcăi. De altfel epitetul „înțelept” aparține chiar co-mahalagiilor lui Codin. Colpi a înțeles bine în ce sens Codin are suflet de copil, în ce sens trebuie să înțelegem prietenia lui, frăția lui de cruce cu Adrian, băiețașul de 12 ani. Și a mai înțeles ceva Colpi: deosebirea între acest copil și cel din „Ciulinii”. Am spus cu ocazia aceluia film că Daquin înțelesese bine adevăratul subiect al poveștii: descrierea unor evenimente groaznice căzute, ca într-o oglindă, pe retina proaspătă a unui băiețel care tocmai atunci deschidea ochii în fața vieții. Nu aceasta e tema în „Codin”, ci o nevoie imensă de prietenie apărută simultan la doi oameni total deosebiți: ca vîrstă, ca biografie, ca familie, ca fire, ca bagaj de experiențe. Și în dragostea lor enormă, în iubirea lor unul pentru altul, înțelepciunea funcționează la ei „cu schimbul”: cînd uriașul, cînd piticul vin la rînd cu vorba sau cu fapta, ca să înlocuiască rătăcirea cu cumnîtenia.

Există în artele cu poveste o temă care le copleșește pe toate în importanță. Este tema pe care aș numi-o a „vinovăției generale”, a vinovăției societății pentru păcatele săvîrșite de indivizi. Sînt sute de feluri de a zugrăvi această culpă comună, sute de exemple, nici-unul la fel cu altul. Codin e și el un caz. Acest om s-a născut

puternic la trup și la minte. El nu-i numai un Hercule invincibil, dar și un spirit echilibrat, o minte cumpănită, înzestrat cu o mare forță de reținere, de înfrînare, de cenzură. Calități remarcabile în jungla Comorofcăi, unde sărăcia, murdăria, beția, impulsivitatea, maladia, violența întorceau toată viața pe dos. Nu degeaba acea incoerență populație de cerșetori, bețivi, lichele, cuțitari și excroci îl poreclise pe Codin „înțeleptul”.

Dar toată această mare forță a lui Codin era zadarnică. Eroismul lui de justițiar și de bun samaritean va fi mereu frînat de societate. În scenele finale Codin se pregătea pentru cea mai cuminte, civilizată purtare. Voia să se predea justiției și vroia să convingă pe jurați că e nevinovat. Dar nu e lăsat. Îl va împiedeca acel zeu al lumii capitaliste: banul. Pentru cîțiva gologani, maică-sa, propria lui mamă, îl omoară.

Iată și un alt aspect al povestirii lui Istrati pe care Colpi a avut meritul să-l detecteze. Codin e o matahală, o gorilă monstroasă. „Bot de maimuță”, îl porecliseră toți cei ce voiau să-l lovească. Dar Panait Istrati ne mai spune că acest colos avea niște dinți de o albeață, de o regularitate și strălucire fascinante. Cînd zimbea înceta de a mai fi urît. Iar cînd va încheia cu Adrian frăția de cruce, copilul — ne spune Panait Istrati — va găsi că în viața lui n-a avut dinaintea ochilor un om mai frumos. Desigur, e mare meritul lui Panait Istrati de a ne spune toate acestea. Dar nu mai m'c e meritul lui Colpi de a fi descoperit un actor care să joace această combinație de urîtenie prefăcută în frumusețe.

Scenaristul a adăugat și lucrări care nu erau în text, dar care îl completează. Astfel, părinții lui Codin nu numai că-l trimeteau pe copil să fure, dar îl și vindeau cu ziua la stăpîn, la o muncă infernală. Și din ce cîștiga, mu-i dădeau nici-un ban. Alt exemplu. În nuvelă, mama lui Codin îi toarnă pe trup untdelemn fierbinte. În film, i-l toarnă pe gură, în timpul somnului, ceea ce e mult mai shakespearian, mai „vrăjitoresc”.

Un motiv important pentru care filmul a plăcut a fost calitatea imaginii. Filmul e colorat, dar tehnicolorul are inconvenientul de a da fotografiei ceva opac. Aici — și acesta e meritul șefului operator francez și al asistenților săi romîni — imaginea are o neînchipuită transparență și o lucire diamantină. Iar ca nuanțe cromatice și combinații de tonuri, pot spune că e cea mai frumoasă imagine cinematografică din cîte am văzut de 40 de ani încoace.

Un alt motiv de succes este făptura fizică a eroului. Există două metode de „distribuție” actoricească: alegi un actor bun care, din această cauză, este capabil să întruchipeze cu un egal succes personajele cele mai diferite; și mai este și o altă metodă, oarecum inversă: cauți un om, chiar ne-actor, care să aibă exact capul care trebuie. Această a doua cale e indicată mai cu seamă (dacă nu exclusiv) în cazul cînd avem un personaj al cărui fizic, prin trăsături complexe și contradictorii, reflectă o psihologie ea însăși neobișnuită, paradoxală. Iată de ce asemenea personaje sînt rare, și atunci cînd apar pe ecran apar ca o mare noutate, impresionantă ca atare, adică pentru însăși raritatea fenomenului acesta, de primat acordat fizicului. Am explicat toate acestea pentru a marca meritul lui Colpi, autorul descoperirii actorului Platon, a cărui făptură fizică și a căru: fizionomie originală au contribuit considerabil la emoționarea spectatorilor.

Codin este sigur o victorie, o victorie în domeniul filmului artistic.

Singurul cusur al acestui film este acela că, în afară de vorbirea lui Codin (care aparține lui Emanoil Petruț) și a băiețelului — care vorbiri sînt amîndouă perfecte și la care putem adăuga cele 3—4 vorbe ale mamei lui Codin, care-s așa de puține încît spikerița respectivă n-a avut timpul material să-și dea în petec — în afară, zic, de aceste trei excepții, toate celelalte voci sună supărător de fals.

DOI ANI DE LA STINGERA LUI MIHAIL SADOVEANU

În Octombrie 1961. O filă de calendar din cele 365 care cuprind în ele ca într-o formulă trecător-umană, un circuit al mișcării și geometriei cosmice. Egalitatea aritmetică a celor 24 de ore ale unei zile e zdruncinată în realitatea vieții de afectivitatea și sentimentele noastre ale fiecăruia, care înseamnă în amintirile noastre, prin fior de bucurie sau de tristețe, anumite zile ce nu se pot uita și care nu se pierd în noianul zilelor ce-au licărit doar trecător, ca niște pîlpîiri de focuri.

Pentru poporul nostru acel 19 Octombrie 1961, întunecat de mîhnire uimită și de doliu ca noaptea, e ziua însemnată cu negru în calendarul neamului pentru cît va dăinui el și istoria lui, cu stingerea marelui nostru Mihail Sadoveanu.

Au trecut de-atunci doi ani. De două ori pămîntul ca un temerar astronaut și-a încheiat drumul său circular în jurul soarelui ; în două rînduri, pasările migratoare, neliniștite, au țipat sub bolta înstelată a nopților de primăvară, în bejenia lor curgătoare ca un șuvoi aerian, venind aici să-și caute prietenul și cîntărețul, și de două ori s-au înpoiat speriate în țările calde, fără să-l găsească.

Dar acesta este doar începutul veșniciei lui. Și dacă pasările migratoare nu l-au mai aflat, și nu l-au aflat nici iarba și florile celor două primăveri și nici frunza codrilor bătrîni, oamenii au putut să-l afle în opera lui cea fără de moarte, căci el, retrăgîndu-se în adîncul necunoscutului, ne-a lăsat mărturia gîndurilor și simțămintelor lui, în limba cea dragă nouă, limba pe care ar înțelege-o arcașii lui Ștefan cel Mare ca și omul ce știe a minui azi o rachetă.

Uitare și moarte nu pot fi pentru Mihail Sadoveanu. Opera lui imensă, legată de viața poporului nostru și de frămîntata lui istorie, e purtată nu numai în memoria noastră, dar și în structura fapturii noastre de oameni, în tot ceea ce este bun și drept și frumos în judecata și în viziunea noastră asupra lumii și asupra oamenilor. Generații după generații au crescut ascultînd armonia fără seamăn a vocii sale ; slova în care răsunau, nu doar simțămintele unui om, ci ale unui popor, în continuitatea lui fără sfîrșit ; glasul iobagilor, al umiliților și oropsiților, — plămada de foc a epocii luminoase pe care o trăim.

Și totuși însemnăm aici, încă o dată, acea dată a stingerii sale, și o vom însemna încă și încă, pînă ce vor ajunge alții și alții la rînd să o facă ; pentru a-i cinsti cum se cuvine memoria ; pentru a ne face datoria sfîntă de fii sufletești față de acel care a pus în sufletul nostru tot ce avea mai bun și mai frumos, — și, poate, pentru a ne regăsi și noi mai înălțați.

Vestirea din ceasul stingerii sale a răsunit acum doi ani în munții patriei noastre și le-a înfiorat frunzele aspre și ruginite de bătaia toamnei, din Valea Frumoasei pînă în valea Ozanei, de-au auzit și ciobanii din goluri că a murit judecă-

torul drept al crimei asupra lui Lipan și părintele Vitoriei Lipan, de-au auzit stră-nepoții „celui Moldovan“ din plaiul etern al Mioriței că unul din tulpina lui „s-a însurat cu-o mîndră crăiasă, a lumii mireasă“.

Au auzit acea veste muncitorii din fabrici și uzine, ca și cei de pe șantierele în fața cărora în ultimii ani îl vedeau, privitor adîncit în gînduri, bucurîndu-se în tăcerea lui fără voie, de tot ce mîna lor iscusită înfăptuiește.

Au auzit-o țărani de pe toate meleagurile țării, din toate gospodăriile de stat și colective, truditarii pămîntului, altă dată oropsiți și umiliți, a auzit-o și fiul său drept, Mitrea Cocor, cu feciorii lui, azi mulți ca iarba la număr, care se bucură de viața nouă în toate gospodăriile colective.

Isvorul acestei cunoașteri trebuiește mereu înprospătat pentru ca lumina ce scipește în el să ajungă tot mai departe în timp, tot mai răspîdită în sufletul oamenilor. E datoria noastră să nu-i punem opost. Generațiile care se ridică trebuie să cunoască trecutul, cu ce a fost frumos și urît în el.

Iată, în acești doi ani, două rînduri de copii au ajuns la treapta cunoașterii, alte rînduri înaintașe la adolescență. Opera lui Sadoveanu trebuie să le poată fi cunoscută ca o realitate vie, în care palpită sufletul etern al poporului nostru.

Mihail Sadoveanu e unul din marii noștri clasici, un clasic de dimensiuni universale, dintre cei mai reprezentativi pentru viața și geniul poporului nostru. De aceea, e bine să se tipărească în continuare, cît mai mult din opera sa, să se scrie și mai mult despre această monumentală operă, care abia în anii noștri a fost pe deplin valorificată și popularizată.

Lumina celestă a operei lui Mihail Sadoveanu iradiază continuu. Să întindem doar cabluri de mare tensiune, pentru a o difuza în toate căminele din țară, și va fi tot atît de folositoare, pe alt plan, ca și lumina hidrocentralei de la Bicaz.

V. R.

SĂPTĂMÎNA POEZIEI

S-au încheiat, abea de vreo cîteva zile, feluritele manifestații care au marcat Săptămîna Poeziei, a anului 1963. Este o săptămîină anuală, dacă ne putem exprima astfel, și anul acesta am avut-o pe cea de a doua

Judecînd după participarea masivă și entuziastă, atît a publicului cît și poezilor și scriitorilor de tot felul, rezultă că succesul săptămîinii Poeziei a fost deplin, că inițiativa Uniunii Scriitorilor a venit la timp, și a răspuns unei așteptări, chiar unei necesități.

Care ar putea fi această necesitate, din moment ce, acțiuni și manifestații ca acelea ce au avut loc între 1 și 8 octombrie se produc în tot cursul anului, și cu o frecvență nedesmințită? Trece, oare, vreo săptămîină fără un festival literar? Există oare multe uzine, gospodării colective, instituții administrative

sau culturale, unități militare sau nave plutind în depărtări, în a căror sală de club să nu se organizeze numeroase festivaluri literare, să nu poposească un grup de scriitori, pentru o lectură publică, pentru o convorbire colectivă, pentru o șezătoare literară cu program realizat prin colaborare bilaterală (adică și a scriitorilor, și a membrilor colectivului respectiv)? Timpul a trecut de mult, când lumea literară se frământa, sau dormita într-un minuscul teritoriu cu granițele închise ermetic. Azi lumea literară nu are dorință mai arzătoare decât de a se amesteca și identifica cu lumea mare, cu lumea tuturor celor ce muncesc, de a face una cu ea. Această dorință nu se exprimă numai în scrierea unei literaturi a poporului și pentru popor, ci și în stabilirea unor legături directe, și cât mai strânse între scriitori și cititori. Contactul literaturii cu viața pornește de la contactul scriitorilor cu cititorii, de la împrietenirea, de la înfrățirea, de la egalitatea lor. De unde, întreagă această activitate de contact direct, ale cărei forme numeroase s-au concentrat și intensificat doar, între 1 și 8 octombrie.

Atunci, cărei necesități îi corespunde Săptămîna Poeziei, în ce constă semnificația și necesitatea ei?

Fără îndoială, în aceea că dragostea de poezie, setea de poezie a poporului nostru depășește cu mult tot ceea ce poate satisface o formă organizatorică sau alta, și chiar ceea ce îi poate oferi creația poetică însăși. Noi nu avem a ne feri de asemenea constatare, căci dacă opera poezilor noștri nu stinge întreaga sete de poezie a cititorilor săi, — aceasta implică în primul rînd, un omagiu adus poezilor, căci ei, prin creația lor, au stîrnit această sete, și, în al doilea rînd, un omagiu adus Poeziei, a cărei exigență supremă este de a fi iubită fără limită, fără oboseală, fără sațietate.

Aceasta nu e o simplă afirmație, o încredințare oarbă a literatorilor, o iluzie a poezilor. Cine cunoaște, cît de cît, situația concretă, mișcarea materială și obiectivă a produsului poetic în țara noastră, știe bine că multe volume de versuri se trag în ediții mereu repetate, că nu puține dispar din librării în douăzeci și patru de ore, totul putîndu-se socoti în cifre cu care nici nu mai are rost să comparăm trajele și edițiile de poezie de acum douăzeci de ani, deoarece saltul le desparte ca prin epoci uriașe. Cine cunoaște însă, cît de cît, mișcarea poeziei, știe că în ultimii ani, s-a produs un fenomen și mai semnificativ, și mai concludent: de la o vreme, volumele de versuri sînt mai numeroase, la statistică, decît volumele de proză, în orice caz de cît volumele de proză epică. Și aceasta nu pentru că producția prozei epice ar fi scăzut, căci ea însăși se află în continuă creștere, ci pentrucă, efectiv, producția poetică crește în salturi. E un fenomen neobișnuit și rar în biologia literară, el se produce determinat de o mulțime de cauze, pe care nu le putem nici măcar enumera aici. Este însă clar că la afirmarea lui participă în cea mai decisivă măsură dragostea față de poezie, cererea de poezie, o autentică necesitate lirică a publicului însuși.

Nu încape vorbă că orice constatare în legătură cu fenomenul de poezie se impune ca serioasă numai în măsura în care privim acest fenomen în cadrul întregului fenomen cultural al țării noastre. În primă ca și în ultimă instanță, înflorirea Poeziei și a gustului pentru Poezie, e un rezultat al revoluției culturale socialiste, al ridicării neîncetate a nivelului cultural al maselor, al noilor valori introduse în educația sentimentelor în cursul procesului de formație a omului nou, omul epocii

noastre. Îndrumarea Partidului este deci una din cauzele fundamentale ale tuturor progreselor culturii și artei noastre, și a Poeziei, implicit.

Trăim o epocă măreață, de enorm și unanim avânt sufletesc, o epocă în care totul caută expresia unei frumuseți noi și superioare, în care totul pare că „se face vers”. Săptămîna Poeziei e numai un semn, între altele, despre această sete a frumosului care caracterizează epoca și oamenii noștri.

R. P.

DOUĂ EXPOZIȚII DE GRAFICĂ: ANGI PETRESCU și CLARETTE WACHTEL

Angi Petrescu-Tipărescu este bine cunoscută publicului printr-o îndelungată și rodnică activitate artistică: participă din 1947 la mai toate expozițiile colective, anuale sau periodice, publică frecvent desene în presă, creează afișe, ilustrații de carte, lucrări de decorație sau artă aplicată.

Expoziția sa personală, deschisă în toamna aceasta la Galeriile de artă din str. Kirov, ne-a conturat mai bine și mai complet personalitatea artistei, cu deosebire în ceea ce privește ilustrarea literaturii pentru copii și tineret, domeniu pe care Angi Petrescu-Tipărescu îl cultivă de predilecție în ultimii ani.

Printre ilustrațiile expuse — alese cu multă grijă din marele număr de lucrări create de artistă — poate cele mai reprezentative erau cele pentru „Flori de prun” și cele pentru „1001 de nopți”. Ceea ce definește pregnant personalitatea ilustratoarei constă, mai ales, în faptul că, deși adecuează întreaga concepție la conținutul textului literar, deși soluțiile plastice pe care le găsește prezintă o tot atît de bogată varietate cît și operele literare abordate, ilustrațiile păstrează nealterate principalele trăsături specifice stilului artistei: grafică ușoară, grațioasă, fină, dar nu lipsită de putere evocatoare, decorativism subtil, dar perfect angrenat pe linia relevării spațialității și atmosferei reale, precum și o tehnică iscusită, de giuvaergiu.

Cele opt ilustrații pentru volumul de poezii chinezești — „Flori de prun” — distribuite pe pagină plină, unele compuse cu titlul poeziei dispus vertical (sugerînd scrierea chineză), sînt o fericită îmbinare de sugestie grafică extrem-orientală și concepție europeană, contemporană.

Și în această serie, ca și în cele patruzeci de ilustrații pentru „1001 de nopți” — în versiunea lui Eusebiu Camilar — Angi Petrescu-Tipărescu izbutește să sugereze dinamism în mozaicul de esență statică al compoziției și detaliilor desenului, să dea prin elemente văzute frontal (ca în perspectiva etajată orientală) iluzia perspectivei, a adîncinei spațiale.

Dar poate cea mai prețioasă calitate relevată prin expunerea acestor ilustrații originale — calitate pierdută în bună măsură prin tipărirea defectuoasă — constă în cromatică. Reproducerea tipografică a alterat, din păcate, subtila concepție coloristică a artistei. Originalele arată din plin înțelegerea policromiei de către ilustratoarea Angi Petrescu-Tipărescu, raiamentul întregii imagini. Deși amintesc perfect de grafica persană, miniaturile pentru „1001 de nopți” sînt originale, mai ales prin echilibrul culorilor de aceleași valori, prin ingenioasa distribuire a contrastelor, prin alternarea suprafețelor vibrante sau a elementelor decorative stilizate, cu alte suprafețe, plate. Pe această construcție evocatoare își întemeiază artista desenul ușor, fluent, armonios legat de culoare, organic integrat întregii imagini.

Clarette Wachtel practică prin excelență o artă de idei. Gravurile sale, prezente în aproape toate expozițiile din ultimii cinci-șase ani, s-au caracterizat întotdeauna prin feluri ample, prin tendința spre un mesaj larg, social, printr-un deosebit de bogat conținut.

În expoziția sa personală — deschisă la Galeriile de artă din Bd. Magheru în lunile august—septembrie — artista a prezentat patruzeci de linogravuri, în majoritate colorate, dintre care cele mai multe inedite.

Ansamblul a interesat îndcoșebii, ca de obicei, prin marea bogăție de idei, prin inventivitatea tematică și varietatea soluțiilor plastice. Gravurile Clarettei Wachtel solicită mai întotdeauna privitorul să parcurgă un drum, să le citească treptat, ghidat de concepția afectiv-rațională a artistei ce construiește din imagini suprapuse sau juxtapuse, din elementele cele mai firești, simboluri și metafore („Carte de citire”, „Arc de triumf” — din ciclul „Grivița 1933” — sau „Ecuajie”, „Copilărie”, „Plimbare”, „Amiaza” — din ciclul „Despre Pace”).

Drumul vestimentelor în atelierul de croitorie (ciclul „Fabrica de confecții”), drumul piinii („Pline”), drumul transformării oamenilor — de la țăranul „pădurean”, la viitorul muncitor industrial — drumul copilăriei, iată tot atâtea adevărate teme de „roman-plastic”. Linile de forță ale compozițiilor, vibrația grafiei și alternanța coloristică, dinamica fiecărei gravuri, converg spre exprimarea cinematică a unei succesiuni de idei, căci imaginea plastică, element monolit, unic, prin definiție static, ajunge să exprime în gravurile Clarettei Wachtel o devenire, un elan spre viitor, depășind cadrul limit.

Chiar dacă artista nu izbutește întotdeauna să stăpânească prin soluția plastică iureșii ideilor și al sentimentelor care o animă, chiar dacă, uneori, gravura literaturizează excesiv, drumul Clarettei Wachtel mi se pare cu totul remarcabil; el se situează pe cele mai valoroase direcții ale graficei noastre militante.

P. CONSTANTIN

GEORGES BRAQUE

Braque obișnuia să spună: „La Manet nu există decît floarea; la Cezanne floarea și rădăcina; și important este drumul de la rădăcină la floare, în care se află închisă o întreagă viață”. Dezvăluirea emoțională, poetică, a vieții lăuntrice a tulpinei obiectelor, căutării structurii lor interioare i-a fost închinată creația marelui artist, desfășurată pe întinsul a mai mult (de șase decenii).

Fire pasionată, iscoditoare, Braque face parte din familia spirituală a artiștilor în permanentă căutare de înnoire a modalităților de expresie, preocupați de abordarea unor variate tehnici printre care întâlnim, alături de pictură, desen și gravură, sculptură, vitraliul, tapiseria și, mai recent, bijuteria.

Născut în 1882 la Argenteuil, ca fiu al unui zugrav-antreprenor cu înclinații pentru pictură (un peisaj cu Sena al acestuia va fi păstrat cu cinstă în atelierul artistului), Georges Braque își petrece copilăria la Hâvre. Atmosfera irizată de aburii mării, reflexele colorate în apă sînt motive care-l invită pe tînărul artist să se ralieze viziunii impresioniste. Stabilît apoi la Paris, în Montmartre, în anul 1900, cunoaște sub intermediul picturii lui Matisse, Otto Friesz, Vlaminck, Derain, Dufy, „orchestrațiile colorate” ale „fauvilor”. Spre deosebire de lucrările acestora, peisajele lui Braque din perioada „fauvă” sînt din punct de vedere coloristic mai puțin incandescente, violente, mai echilibrate compozițional. Arabescurile gra-

țioase ale desenului lui Dufy sau Derain sînt treptat înlocuite prin linii anguloase, culoarea căpătînd valori mai constructive, formele tind către geometrie.

Sînt elemente, enunțate doar în peisajele din *La Ciotat* sau din *Estaque*, ce se vor accentua în contact cu pictura lui Cezanne, a cărei vedere de ansamblu o oferea expoziția retrospectivă organizată în toamna anului 1907. Încercarea lui Cezanne, formulată teoretic în cunoscuta axiomă „să tratezi natura prin cilindru, sferă și con” și concretizată prin întreaga sa creație născută din dorința de a reacționa împotriva tendinței impresioniste de solvare, de fluidizare a materiei, readea osatura formelor prin reducerea obiectelor la figuri simplificate geometrice.

Meditațiile lui Cezanne asupra scheletului constructiv al formei, noile teorii ale geometriei neeuclidiene, cit și descoperirea de către europeni a artei negre — a statuilor și măștilor, impresionante prin stilizarea geometrică a construcției — sînt elementele care stau la baza noului curent artistic al cărui inițiator era Braque, — „cubismul”.

Termenul de „cubism”, ca de altfel marea majoritate a nomenclaturilor date stilurilor și curentelor cunoscute în Istoria artei, a avut la început un sens pejorativ.

Reluînd o butadă a lui Matisse, criticul Louis Vauxcelles în cronică la prima expoziție a lui Braque vorbește despre „Cuburi”, iar în primăvara următoare, în paginile aceluiași ziar (*Gil Blas*, 1908) lucrările lui Braque sînt calificate drept „bizarerii cubice”.

Nu e locul să stăruim aici asupra rezervelor, bine cunoscute, pe care cubismul le suscită. Ceea ce vrem să arătăm e doar că pentru Braque, cubismul „repunea la loc de cinste ordinea” în ceea ce privește structura formei și reprezentarea volumului colorat pe o suprafață plană. Căutările lui Braque sînt înrudite cu cele ale lui Picasso, de care îl leagă o strînsă prietenie și alături de care încearcă să ducă mai departe lecția de artă a lui Cezanne, străduindu-se să concretizeze un vechi deziderat al Renașterii, exprimat de cunoscuta povăță cuprinsă în „Tratatul de pictură” al florentinului Leonardo, care considera „fii” adevărați ai naturii pe acei pictori „ce nu se mulțumesc să redea lucrurile așa cum în mod obișnuit natura le oferă privirii, ci care se străduiesc să cunoască originea lucrurilor, structura lor interioară, așa cum apare ea conturată în spiritul nostru”. De aici ideea înfățișării proprietăților permanente ale obiectelor, conform principiului „pictezi ce știi despre obiect” și nu cum natura ți-l oferă privirii. Este perioada cunoscută sub numele de „simultaneism analitic”, care constă în redarea mai multor aspecte ale aceluiași obiect prin rabaterea și suprapunerea planurilor, prin fragmentarea poliedrică a volumelor. Temele abordate cu preferință acum sînt limitate la redarea obiectelor din apropierea artistului, sticle, pahare, un jurnal, cărți, instrumente muzicale. Motivul instrumentelor muzicale pare a fi cel preferat: „pictam în acea epocă multe instrumente muzicale, mai întii pentru că eram înconjurat în atelier de ele, și apoi pentru plasticitatea formei lor, care intra în domeniul naturii moarte, așa cum o înțelegeam eu: instrumentele muzicale fiind acele obiecte ce au particularitatea de a putea fi animate printr-o ușoară atingere”.

Braque reușește într-adevăr să animeze obiectele pe care le compune, descoperă și „învață pe oameni să pătrundă estetica formelor, alții de necunoscute nouă și pe care poate doar unii poeți reușesc s-o pătrundă”, după cum scrisese Apollinaire, prezentînd catalogul primei expoziții a artistului.

Există în aceste natuiri statice un simț ireductibil pentru concret, pentru materialitate, pentru stabilirea unor ritmuri între figuri și planuri, între linii și curbe, legate prin rapeluri de culoare întemeind o legătură poetică între obiectele echilibrat dispuse și transmițînd privitorului sentimente de ordine și echilibru. To-

nurile restrînse de negru, cenușiu, verde, ocru, păstrează o rezonanță gravă, poetică, în perfect acord cu spiritul echilibrat și rațional al concepției compoziționale. Naturile statice, peisajele lui Braque sînt adevărate „fapte lirice”, așa cum însuși autorul lor concepea ideea de tablou. „Iubesc regula, care corectează emoția” spunea artistul. Din fericire, „regula” impusă nu alterează, nu reușește să usuce emoția în lucrările lui Braque, care depășesc astfel cadrul unor simple inovații formale, inserîndu-se pe linia marilor valori plastice.

De la obiectele familiare artistului, Braque trece la pictura însăși a Atelierului său. Suita de lucrări pe această temă exprimă, după cum spune René Char, „acumularea genială a puterii de muncă și reverie”. Leitmotivul acestor lucrări este pasărea în zbor, care simbolizează poate ideea victoriei asupra spațiului, a înfini-tului pe care însuși artistul mărturisește că s-a străduit toată viața să-l picteze.

Se vorbește adeseori despre esența muzicală a picturii lui Braque, sublini-ndu-se nenumăratele-i contingențe cu muzica de cameră. Simțul pentru orchestrarea tonurilor în game majore, predilecția pentru trîmnicia compoziției, dragostea pentru echilibru, stăpînirea în cel mai înalt nivel a măiestriei tehnice, sînt însușiri cu care Braque putea crea nu numai piese instrumentale, ci mari tutti-uri orches-trale, simfonii, cantate, oratorii.

MARINA VANCI

O NOUĂ PUBLICAȚIE: „VIAȚA ECONOMICĂ”

A pariția Vieții economice răspunde unei nevoi de multă vreme resimțită. Pu-ternicul avînt al întregii economii naționale, participarea activă și conștientă a oamenilor muncii la opera de construire a socialismului în patria noastră, preocuparea pentru introducerea în producție a celor mai recente cuceriri ale ști-inței și tehnicii, au sporit interesul cadrelor din economie pentru tot ce e înaintat în teoria și practica economică. „Viața economică” e o expresie a acestui interes în continuă creștere, propunîndu-și să contribuie eficient la analiza celor mai impor-tante probleme ale economiei naționale, devenind — cum se anunță în primul ei număr „o tribună a schimbului de experiență înaintată în conducerea și organi-zarea întreprinderilor noastre”.

Cele 24 pagini ale revistei cuprind număr de număr un variat material teo-retic și informativ despre problemele concrete ale economiei noastre, despre poli-tica economică a statului nostru în desăvîrșirea construcției socialiste, despre unele probleme economice internaționale. Modalitatea originală, atrăgătoare a tratării materialului, importanța temelor abordate, excelentele condiții grafice și de pre-zentare au trezit interesul justificat nu numai al cadrelor de specialitate, dar al unei sfere largi de cititori preocupați de problematica economică. Articole de genul celor semnate în primele patru numere de Manea Mănescu, E. Drăgănescu, Petre Năvodaru, Gogu Rădulescu, R. Săveanu, Costin Murgescu, C. Marin, T. Tudor etc. sînt elocvente pentru strădania revistei de a analiza aspectele esențiale ale actualei etape de dezvoltare economică a României. Merită a fi menționate în chip deosebit rubricile „la masa rotundă”, „dezbateri”, „comentariul nostru”, „documentar” în care s-au publicat pînă acum articole și intervenții de largă utilitate și de un real interes. Amintim în acest sens dezbaterile în legătură cu problemele pieții comune și realitățile „integrării” (nr. 1), de articolele documentare privind conjunctura eco-nomiei capitaliste la mijlocul anului 1963 (nr. 1, 2), a treia anchetă mondială asu-pra alimentației (nr. 4), starea economică în America latină (nr. 3). De asemenea discuțiile organizate de redacție în legătură cu probleme importante ale econo-miei naționale precum „utilizarea maselor plastice în economie” (nr. 1, 3), „folo-

sirea intensivă a pământului" (nr. 2, 4), „standardizarea în viața economică" (nr. 3, 4). Revista înserează în fiecare număr un amplu reportaj („Noul drum al lemnului" de Virgil Dănciulescu, „Galați — port la Dunăre" de Dan Deșliu).

Primele numere din Viața economică anunță o publicație interesantă, deosebit de utilă, de largă accesibilitate pentru cele mai variate categorii de cititori.

Z. O.

MARCEL BRESLAȘU LA ȘAIZECI DE ANI

Să scriem vârsta poetului cu litere, nu cu cifre, și să ne facem că nu o luăm în seamă. Ar fi ca un fel de calambur, pe placul dumisale, un fel de vicleșug grafic, dar mai ales, un joc de-a ascunselea, cu anii ce se suprapun, ilustrând o fabulă unică, a existenței. Lirismul condiționat al „dialecticii", ironia și apropoul ce dau poeziei sale frumusețe antididactică, s-ar asocia acestui joc cu zarurile, la care ursitoarele îl provoacă poate și de data aceasta: „Noaptea dă un zar de-a dura, / apoi altul — ura, ura! / Șase-șase! (Semn că mor.) / Stau descumpănit o clipă, / Dar pe urmă se-nfiripă / iarăși vechiul meu humor: / Joci la sigur, dodă noapte / dacă dau eu șapte-șapte? / Poate sînt nemuritor?"

I-am telefonat aseară să-l felicit și să-i urez încă pe atîția. Cu vocea de adolescent răgușit, poate punîndu-și pipa lîngă telefon, Marcel Breslașu mi-a răspuns rîspicat, ca în toate și întotdeauna: „încă sînt tînăr, mîine dimineață împlinesc șaizeci de ani". Avea și nu avea dreptate, pentru că anii, oricît ar fi de rotunzi, îi fragmentăm în anotimpuri și-i distribuim în evenimente cotidiene, gîsindu-le o altă rațiune, în afara celei astronomice, aceea a vieții. Poți rotunji biografia unui poet, să aduni an după an și să măsoari totul ca la piață, după aritmetică? Total șaizeci! Cu ce cîntar să cîntărești acel ceva ce nu se pipăie și nu se adună în palmă ci se închide numai, ciudat, între copertile unei cărți, în surprinzătoarea potrivă a cuvintelor? Vârsta, rotunjită ori ba, reprezintă o cifră pe cît de materială, în ireversibilitatea ei, pe atît de convențională. Biografia poetului se prelungește într-un număr infinit de biografii, și vârsta socotită, șaizeci, poate fi transcrisă șase mii ori șase milioane, socotind că la fiecare lectură a operei lui, tu însuși ești altul, încă unul, ori încă o sută. Nu e un simplu joc de-a cifrele, ci exprimarea în termeni matematici a ceea ce Marcel Breslașu, în toată viața lui, a adunat ca să dea mai departe. Vorbesc de o biografie a poetului, așa cum Breslașu însuși se adresează poezilor în „dialectica" sa, nelăsînd însă să-i scape nici un prilej în care să nu acorde poeziei dreptul de identificare cu diversitatea actelor creatoare ale vieții, — „...și dacă pe ici pe colo / mă destăinui mai curînd / seminției lui Apolo / și nu ție, Om de Rînd — / poate că-ți voi ajuta / — și așa — să redescoperi / taina orișicărui „operi" / legea orișicărui „creșteri" / pentru-nvățaței și meșteri / ... dorul de desăvîrșire, / cumpătul de-a adăsta / împlinirea ce-nfîrzie... / Și — dacă-ai putut uita! — / uriașa POEZIE / tînuită-n munca ta!"

Am continuat convorbirea, redacțional, și am reușit să obțin o promisiune: „Lasă-mă cîteva zile să mă limpezesc, să văd ce sarcini mă așteaptă la „Secolul", și să văd apoi ce pot alege dintre foile încă nepuse la punct". Mă așteptam la acest răspuns, același în toate dățile, — poate singurul capitol în care se repetă, el, inpuizabilul, iscoditorul, mereu surprinzătorul Breslașu. Întotdeauna, amină, întotdeauna mai are nevoie de cîteva zile și de alte cîteva, să mai revadă, să mai precizeze, să mai rotunjească. Admirabil regizor și comentator în lumea fabulelor

sale, asociația unei idei, scăpărarea unui gând, împerecherea unui cuvânt, efectul unui calambur, o rimă inedită, o aluzie în paranteză, nu trebuie să-i scape. Din grajduri și ocoale, din bălți ori din văzduhurile stăpinite, nici nu știi când îi scapă câte-o vietate, să fabulizeze o idee adusă, prin asociație, din cine știe ce spații livrești, la actualitate. Așa cum, printre orăcăituri și răgete, poetul intervine la timp, iscusit dresor al ideilor neîmblinzite, și, mai cu gîrbaciul, mai cu muzicuța, mai cu bucățica de zahăr, mai cu mîngîierea, și întotdeauna cu gestul reținut al stăpînului recunoscător, pune ordine și stăpînește jocul frumos al unei noi realități. Cite n-ar fi de spus? Mai în șoaptă, ca în „Cîntec de leagăn al Doncăi“, mai răsvrătit, ca „În tîrg la Iași — 1917“, mai în joacă, pe înțelesul lui Bondocel ori mai solemn, ca în cîntecele despre Partid. Pentru că autorul neterminatei (ori poate interminabilei) „Povești a poveștilor“ este un destoinic breslaș al „dialecticei poeziei“, ca și al cîtorva niște fabule mari și mici pentru toate vîrstele. Parafrazîndu-l, aș zice că la (totuși) șaizeci de ani, Breslașu „Își încearcă visele pe flaut / și anotimpurile trec pe lângă dînsul“.

ION HOREA

TELEMOZAIC

1 dată ce a apucat-o pe drumul generozității, televiziunea ține să se arate consecventă... Numai așa ne explicăm marele număr de filme oferite — câte unul zilnic — ca și transmisiunile teatrale în reluare periodică (vezi „Pygmalion“), emisiunile muzicale, bisate chiar și fără insistența publicului, ș.a.m.d.

E drept că dificultatea începe din clipa în care s-ar simți necesitatea unor explicații pentru repetatele defecțiuni tehnice, ce survin cînd ține lumea mai dragă. Practic, lucrurile stau cam așa. Se anunță prin televiziune un program. Dacă pe rețeaua noastră de relec totul e în regulă, defecțiunile se ivesc pe parcurs, provocînd goluri în coloana sonoră sau dimpotrivă șgomote intense, pierderi de imagini etc. Dacă nu s-a asigurat legătura cu postul emitent, emisiunea proiectată iese din programul zilei printr-un anunț de ultimă oră al crainicului. Așa s-a întîmplat cu „Micul concert distractiv“ ce urma să fie difuzat de la Sofia. Mai de mirare ni se par defecțiunile ce abundă chiar cînd e vorba de localități apropiate. Bunăoară, de pe litoral s-au experimentat transmisiile încă din vară, dar calitatea lor, și așa mediocră sub raport tehnic, a coborît recent la un nivel inadmisibil. Așa se face că atunci cînd s-a dorit prezentă la primul festival de muzică ușoară romînească organizat la Mamaia, televiziunea n-a fost în stare să asigure acuratețea emisiunii „în direct“, întreruptă în repetate rînduri de șuierături, voalări de imagini, pauze provocate de contacte defectuoase, ieșiri din cadru, ș.a. Este de presupus că, dincolo de unele accidente inerente, se impune un mai exigent control asupra muncii corpului tehnic. Ori cît de bine pregătite ar fi unele emisii ele ajung la telespectator viciate, trunchiate, deformate de slaba calitate a transmisiiei. Judecînd după cele întîmplate în lunile din urmă n-ar fi rău să fie pregătite emisiuni de rezervă care să acopere mulțumitor (și nu de complezență —) golurile eventuale provocate de enervantul anunț: „defecțiune tehnică“.

Insemnările noastre sînt de astă dată mai succinte, mai ales fiindcă au de consemnat puține emisiuni ieșite din comun. Una ar fi recitalul de pian al Sofiei Cosma, interpretă matură, echilibrată, cu un robust simț al nuanțelor. O altă emisiune izbutită ni s-a părut telemagazinul turistic, bine alcătuit și interesant. Menționăm secvențele de la întreprinderea de material didactic, precum și cea de drumetrie.

Mai ieșită din comun, dar cu un serios pas înapoi față de experiența cîștigată pînă acum, „Vitrina literară“ a lunii August, stîngace, aproximativ în deosebi în prezentarea făcută romanelor prozatorului belgian Daniel Gillès. Episodul ales să illustreze unul din aspectele esențiale ale cărții a fost jucat cu o surprinzătoare neînțelegere a sensurilor implicate, și cu o crispare total străină de poezia suavă a momentului.

În sfîrșit, să riscăm o sugestie: deoarece literatura rămîne în continuare neglijată, n-ar fi cu puțință să se inițieze un ciclu de evocări de genul „Cum l-am cunoscut pe...“ paralel cu un altul de „Portrete literare“? Asemenea emisiuni reclamă un restrîns număr de actori și n-au nevoie decît de rare filmări de platou, cu alte cuvinte sînt economice și nu ridică probleme organizatorice speciale. Folosul ar fi, în schimb, incontestabil. S-ar realiza medalioane dinamice, atrăgătoare, cu certe calități instructive care și-ar cîștiga repede un loc durabil în programele pentru micul ecran.

H. ZALIS

SCRISORILE LUI CEHOV

Publicarea corespondenței adincește considerabil cunoașterea ființei întime, a convingerilor și sensului real al operei oricărui scriitor, contribuie la o mai bună situare a acesteia, precizează laturi rămase în obscuritate, dă dreptate unora dintre interpreți în dezavantajul celorlalți, în genere luminează puternic „intențiile“ scriitorului obiectivate în cărțile sale. Toate aceste adevăruri foarte curențe și universal valabile capătă însă o confirmare mai acută, un accent în plus în cazul lui Cehov, mai mult decît în cazul oricărui altul din marii scriitori ai lumii. Convingerile lor estetice, etice, sau politice, scriitorii ca Balzac sau Tolstoi, Dostoievski sau Stendhal, nu s-au dat înlături de a le afirma nemijlocit, de a le expune și a le apăra în opera artistică însăși — scrisorile publicate postum, toate cite s-au știut mai tîrziu, n-au făcut decît să întregescă prin oricît de tulburătoare detalii imaginea cunoscută a personalității, a convingerilor și „intențiilor“ lor. Cehov însă este aproape singurul dintre cei mari care s-a ferit cu un fel de îndrîjire să-și expună direct în operă părerile și care recomanda tuturor, el însuși respectînd fără abatere principiul recomandat, să lase „creația“ să vorbească. Cehov susținea că artistul trebuie să se obiectiveze în creația de tipuri, restrîngînd pînă la ultima limită a posibilului auto-exprimarea, „personalitatea“ sa, („Oamenilor trebuie să le înfățișezi oameni, nu pe tine însuși“). Cehov avea deplină încredere în discernămintul și puterea de înțelegere a cititorului, el singur chemat să aprecieze de partea

cui e adevărul și care este adevărul („cînd scriu eu mă bizui pe cititor, presupunînd că va completa singur elementele subiective care-i lipsesc povestirii“). Fără îndoială, chiar adînc îngropate în structura cea mai intimă a operei, în tonalitatea ei lăuntrică, în tipuri, împrejurări, detalii expuse ca atare, făcînd corp organic cu existența obiectivată în operă, concepția asupra lumii, credințele politice, etice și estetice, întreaga „subiectivitate“ a scriitorului — oricît de perseverent „ascunsă“ privirilor superficiale, prea repede dispuse să tragă concluzii — comunică totuși înafară, se împun în cele din urmă cu o forță conținută, reprimată în subteranele creației. Cifrul acestor convingeri, pentru cine este atent la lectură, cedează, lăsînd să izbucnească adesea violent la suprafață sensul activ, luminos și nobil al operei lui Cehov. La fel de adevărat este însă și faptul că acest sens a fost supus mistificărilor, asalturilor diversiuilor mincinoase de tot felul, tentativelor repetate (începînd chiar din timpul vieții scriitorului) de a falsifica imaginea operei, intențiile și adevărul ei, fie în sensul unei „răceli“ absolute, a unei funciare „lipse de principii“, a unui „indiferentism“ consecvent, fie în cel aparent contrar, dar la fel de inadecvat, al unei universale „înțelegeri“, al unei prea generoase absolviri a răului, al blîndeții așa zis „cehoviene“ atotiertătoare. Cele cîteva sute de scrisori cuprinse în volumul al XII-lea al operei lui Cehov apărut recent la Ed. pt. lit. universală, răspund mai convingător decît orice exegeză critică tentativelor de mistificare (curente și astăzi în lumea burgheză) și dezvăluie de-a dreptul ceea ce opera însăși — lăsînd un mare spațiu „sugestiei“ — spune pe „căile ocolite“ (recomandate de Cehov) ale artei organice, ale artei păzite cu neînduplecare de imixtiunea elementului „speculativ“ prea abstract sau prea „personal“. De aceea publicarea corespondenței este mai evident și mai de neprețuit în cazul lui Cehov decît în oricare alt caz. Lectura scrisorilor nu produce firește revelație în absolut, o răsturnare radicală în zona adevărilor, deacum știute, dar adîncește considerabil aceste adevăruri, le autentifică. Scrisorile ne descoperă domeniul în care Cehov s-a exprimat nemijlocit, s-a „autoexprimat“. Ele risipesc destule prejudecăți, unele încă aflate în circulație. Imaginea unui Cehov universal „generos“ (imagine care diforma în sens mic-burghez umanismul operei sale) dispus mereu să privească blînd și înțelegător în jur, să absolve pe toți, să „compătimizească“, să justifice, să consoleze și-n cele din urmă să dea minciunii, mediocrității, ignoranței acordul său tacit, — această imagine este violent infirmată și cedează locul imaginii autentice: „Îmi scrii că-mi învidiezi caracterul. Trebuie să-ți mărturisesc că, de felul meu sînt aspru, violent, etc. etc., dar m-am deprins să mă stăpînesc...“ (pg.575). Stăpînită cu forță, cu „discreție“ cehoviană, „violenta“ și „asprimea“ veghează totuși în întimitatea scriitorului, în structura ascunsă a operei, sub chipul intransigenței etice și spirituale față de minciună, mediocritate și ticăloșie — care delimitează cu strictețe marginile atitudinii generoase, ale „compătimirii“. Stăpînite, pentru a nu lua forma vehemenței grosolane, profund nesuferite de scriitor, „asprimea“ și „violenta“ chiar sînt, se poate spune, tot așa de „cehoviene“ ca și „blîndețea“, „discreția“ și celelalte. Stăpînirea, „răceala“, discreția etc., sînt moduri artistice, ele constituie oarecum o „tehnică“ (care nu trebuie să inducă în eroare și nici nu trebuie absolutizate) pe cînd „asprimea“ și „violenta“ inteligenții sale critice (care este o inteligență eminentamente socială și etică) sînt mai mult decît atât, ele își trimit rădăcinile în adîncimea personalității și operei lui Cehov. O situație tipică, revelatoare a acestei intransigențe oneori dusă la violență desvăluie scri-soarea adresată lui V. M. Vavrov, responsabilul unei publicații în paginile căreia Cehov fusese numit autor „indiferent“, fără „principii“. Mai întii este caracteristic faptul că scriitorul, împotriva obiceiului său, se decide să intervină în controversa asupra sensului operei sale. În critica vremii mișunau interpretările cele mai absurde în jurul operei lui Cehov. Scriitorul nu le acorda însă prea multă atenție, hotărît să

se păstreze „în rezervă”. Dar de data aceasta, se pune sub semnul întrebării o atitudine fundamentală, era grosolan falsificată tendința social-etică a operei — și tradiționala „rezervă” cehoviană trebuia să se destrame, pentru a deschide drum unei explicații categorice. „Scriitor-fără principii sau nemernic (s.n.), ceea ce e tot una, n-am fost niciodată”. Urmează lămuriri detaliate, expuse în dosul unei onestități tradițional „cehoviene”, ton rezervat, fără izbucniri vehemente. Ceea ce poate surprinde, este precizarea cu o notă de irevocabil din finalul scrisorii: „Se înțelege de la sine că în urma acuzațiilor dumitale, nu mai pot fi între noi nu numai relații de colaborare, dar nici măcar de bună ziua” (pg. 236). Dar acest accent final atît de ferm, de necruțător, laolaltă cu tot ce implică el în ordinea „principiilor”, ca atitudine și convingere răspicat afirmată, este revelator și — încă odată — profund „cehovian” chiar dacă la prima impresie s-ar părea că nu este.

R.

DOUĂ SCRISORI INEDITE ALE LUI V. I. POPA

In toamna aceasta (1963) se implinesc treizeci de ani de cînd am primit de la Victor Ion Popa cele două scrisori inedite, mai jos reproduse. Dar iată, mai întâi, în ce împrejurări:

La 5 noiembrie 1933, ziarul „Cuvîntul” — al cărui secretar de redacție eram atunci — împlinea zece ani de la apariție. S-a hotărît scoaterea unui număr festiv consacrat acestui eveniment, lucru ce s-a și realizat: la data respectivă, ziarul a apărut în o sută de pagini, cifră-record pentru un cotidian în România.

Pe lângă fotografierea în grup a personalului redacțional, s-a apelat la Victor Ion Popa să facă și desene-caricaturi ale redactorilor, el fiind unul din cei mai talentați artiști ai timpului, în acest gen. A fost o muncă grea: zile de-a rîndul Victor Ion Popa a trebuit să stea la pîndă în redacție ca să-i „prindă” pe cei peste 40 de oameni ale căror „capete” să le creioneze și apoi să le definitiveze. Iar Victor Ion Popa nefiind numai pictor, ci și om de teatru, a fost un chin — cum reiese, de altfel, și din una din scrisori — pînă a izbutit să-și ducă munca la realizarea atîtor zeci de figuri, la bun sfîrșit.

Tonul prietenos al scrisorilor lui Victor Ion Popa nu era, ocazional. Cu ani în urmă, lucrasem alături de el — în stagiunea 1926—1927 — la alcătuirea redacțională și tehnică a programelor de sală ale Teatrului Național din București, împreună cu poetul D. Nanu, cu publicista Ștefania Zottoviceanu, cum și cu bătrînul N. N. Basarabeanu, fost actor, care ani de zile a strîns documente valoroase privind trecutul Teatrului Național, documente ce au constituit baza muzeului și a bibliotecii primului teatru românesc. (În una din stagiunile următoare, am lucrat la alcătuirea programelor de sală și cu scriitorul Ion Marin Sadoveanu). În cei cîțiva ani cît am lucrat la aceste programe, la conducerea Teatrului Național bucureștean s-au perindat directorii: Corneliu Moldovanu, Ion Minulescu, Liviu Rebreanu, Alex. Mavrodi, I. Gr. Periețeanu, care se preocupau și ei în bună parte de alcătuirea redacțională a programelor.

După cum se vede din textele scrisorilor, deși muncea enorm în teatru, căldătorînd în turnee, deși îi apărea atunci primul său roman „Velerim și Veler-doamne”, deși lucra zi și noapte să desăvîrșească o lucrare urgentă, ca aceea a celor peste patruzeci de desene-caricaturi, totuși, Victor Ion Popa o ducea atît de greu, încît nu avea cu ce să-și plătească chiria!...

În asemenea grele condițiuni muncea și trăia atunci un om multilateral, în egală măsură talentat: scriitor, autor dramatic, regizor, director de teatru, pictor, caricaturist, etc., cum era Victor Ion Popa...

Și acum, iată scrisorile, care oglindesc viața unui muncitor intelectual sub vechile regimuri:

Scrisoare inedită, dar e din a doua sau a treia decadă a lunii octombrie 1933.

I.

Scumpe domnule Albu,

Deși îmi dau seama că în clipa cînd ai — în sfîrșit!!! — în mîină toate desenele nu mai este nevoie de nici un comentariu, totuși țin să încep cu un triplu — „Iartă-mă” pentru întîrzierea neprevăzută pe care am suferit-o amîndoi.

Cum vezi, îți scriu din alt oraș unde m-au chemat urgent lucrări grabnice și grave. Și iarăși, cum vezi, am făcut eforturi supraomenești să-ți dau desenele pînă la cel din urmă, lucrînd noaptea ca un bezmetic. În clipa cînd îți scriu e ora șapte seara și eu n-am dormit în ultimele 48 de ore decît trei ceasuri: două ieri și unul astăzi înainte de masă.

De altfel, a fost mult mai mult de lucru decît credeam eu, deși rezultatul nu-i totdeauna strălucit. Spune însă băieților că le făgăduiesc solemn ca la jubileul de 25 de ani să le fac numai desene perfecte, iar la cel de 100 ani capodopere...

Aici am dat — în sfîrșit!!! — și de Breazu, pe care — cum vezi — am izbutit să-l fac.

Alăturat îți strecor o chitanță pentru restul de 3000 lei, pe care îl va încasa cumnata mea — aducătoarea desanelor, pentru ca imediat să verse chiria către stîmătul meu proprietar. Sper că lumea de la „Cuvîntul” — partea administrativă — se va contagia de la mala în ceea ce privește amabilitatea și — ca și rîndul trecut — va fi drăguță și cuîntă.

Spune zincografului să aibă grijă de ceea ce face, căci altminteri îl împuşc în ziua de 4 Noembrie — eu la 1 Noembrie sînt întors în București.

Și-acum, strîngîndu-ți mîna, îți zic la revedere, mulțumesc și — încăodată — iartă-mi întîrzierile.

Victor Ion Popa

Am adăugat un mic cap al meu pe care puteți să-l puneți — dacă socotiți cu cale — în locul său în apropierea iscăliturii, pentru că eu n-am iscălit desenele, nevînd a repeta iscălitura de 42 de ori. În cazul cînd vreți să puneți o iscălitură autentică — și asta nu trebuie decît o singură dată, în josul unei pagini, întrebunțați pe aceasta: desene de POPA.” (Ambele cereri i-au fost satisfăcute n.a.)

II.

Lugoj, 9 noembrie 1933

Scumpe domnule Albu,

Totdeauna m-am bizuit pe nedreptate. Anume, am avut încredere că prietenii mă vor trata absolut contrar felului în care îi tratez eu. Cu alte cuvinte, cînd eu le fac încurcături, sînt sigur că ei or să mi le evite, și pe cit de mari întîrzieri le isc eu pe alit de prompt sînt ei față de mine.

Ca o dovadă, ai și văzut. V-am necăjit amarnic cu desenele, iar dumneavoastră ați fost drăguți ca cele mai delicioase bomboane în vigoare...

N-am nici un motiv, deci, să cred că mă veți nenoroci, aplicîndu-mi acum sistemul meu.

Iată acum — după scurtul și concisul meu protocol — pricina acestei jalbe care bate o țară întreagă ca să vă ajungă.

E vorba de apariția pe curînd a romanului meu „Velerim și Veler Doamne” care — dragă doamne — este prima ispravă a mea de acest fel și chipurile cere reclamă — sau (mai literar!) pregătire. De bună seamă ai să zici că pregătire (sublinierea lui V.I.P.) trebuia să am eu cînd m-am încumentat să scriu un roman, dar observația asta mi-am făcut-o eu cînd era prea tîrziu, — adică atunci cînd izbutisem să păcălesc o editură și să fac un contract. Remușcărilor mele însă sînt din ce în ce mai vii și mai inulile. Vreau totuși să nu-i fac să păgubească pe niște oameni care au greșit plasîndu-și banii încrederii lor într-o acțiune așa de nestabilă și îndoielnică, cum este „Velerim și Ve'er Doamne”.

Sprîjinul amiciilor îmi este dar trebuitor, mai ales că el se poate intitula „nobil”, întrucît eu n-am ce să le dau în schimb.

Fă dar ce vrei: anunță, pune informații, spune lui Călugăru, sau oricareia din cele 41 de victime ale mele, să scrie articole. La nevoie fă o pagină întreagă sau scoate o ediție specială de 100 pagini — ca numărul festiv. Nu, n-am să mă supăr și guvernul tot n-are să deschidă Camera... Vorba e ca să apucași a mă proclama genial pînă n-o prinde publicul de veste care e adevărul, căci altminteri e dezastru: Undița mea are momeală falsă!!

În definitiv, cred că ești informat. Și-apoi, mata personal îmi ești deosebit de obligat. Ți-am făcut o caricatură așa de urîdă, încît ești dator să-mi faci o reclamă frumoasă.

Scoate deci o reclamă monstră pentru monstrul care te-a făcut monstru și sîntem toți răzbuțați.

Simțînd că mi-am epuizat tot humorul, mă văd silit să închei. Dar nu pot încheia de tot fără să nu-ți mulțumesc anticipat (vezi viclenia?) pentru tot ceea ce sînt sigur (sublinierea lui V. I. P.) că vei face în hatîrul romanului meu.

O strîngere de mînă caldă,

Victor Ion Popa

Notă. — I-am mai solicitat lui Victor Ion Popa colaborarea și pentru numărul de Crăciun al ziarului, în același an, în decembrie 1933, cînd a dat un artistic desen cu chipul Moșului Crăciun, care a servit ca ilustrație la un mare poem festiv scris special, cu aceaș prilej, de Tudor Arghezi. Desenul acesta al lui Victor Ion Popa se află acum în colecția de stampe a Academiei R.P.R.

S. ALBU

CÎTEVA ASPECTE ALE PROZEI ITALIENE DE AZI

Dn panorama generală, oarecum haotică, a literaturii contemporane din Italia nu se distinge nici un curent dominant: temele prezintă o mare diversitate, se întîlnesc elementele cele mai contradictorii. Gama vastă a romanelor și nuvelor tipărite de curînd cuprinde opere autobiografice și altele de detașare obiectivă sau evazioniste, povestiri istorice din vremuri îndepărtate (ca de exemplu cînd Turcii atacau Otranto) sau din veacul trecut din perioada Risorgimento, întîmplări petrecute în cursul ultimului război mondial, episoade din prizonierat sau din activitatea antifascistă și lupta partizanilor. Viața postbelică inspiră lucrări epice în care sînt desbătute chestiuni sociale, problemele muncii sub regimul exploatații capitaliste, sau se analizează sentimente și preocupări micurburghize și convenționalismul claselor înstărite. Nu lipsesc nici narațiunile simbolice sau pastorale, experiențe onirice și nici nota mistică, grotescă sau comico-macabră.

Într-un articol cu titlul: „Proza epică între cronică și istorie” publicat în nr. 4 — 1963 al revistei lunare de politică și literatură „Il Ponte” scoasă la Florența de Societatea editoare „Nuova Italia”, criticul Riccardo Scivano socotește că ar fi cazul să se ocupe mai puțin de lucrări recente, considerate de el în mare parte ca încercări, îndreptându-și atenția mai de grabă către cărți scrise în ultimele două decenii și reeditate acum în abundență. Această idee nu poate fi împărțită: examinarea romanelor și navelor noi interesează prin faptul că de ele depind dezvoltările ulterioare ale epiceii italiene. Este adevărat că se înregistrează în ultimul timp multe experimentări, că unele scrieri lasă impresia de nesiguranță, de provizorat din cauza temei tratate sumar sau a unei documentări directe, neadâncite. Rămîne însă de văzut care lucrări și întrucît ele au valoare reprezentativă, reușind să înfățișeze într-o lumină justă pe omul epocii actuale.

Prozatorii angajați continuă să demaște nedreptăți sociale în „literatura industrială”, desvăluind situația muncitorimii, neajunsurile materiale și psihice în climatul închis al fabricii, criza omului contemporan în industrie, chiar acolo unde progresele tehnice sînt remarcabile. Scriitorul florentin Vasco Pratolini, care în titlul operelor sale precedente se autodefinise „cronicar”, revine acum cu un alt roman și anume „Statornicia rațiunii”, scris le persoana întâia. Aici, personajele sînt tineri născuți în cursul ultimului răboi. Protagonistul, lucrătorul Bruno ajunge la comunism în etape, după greve, agitații politice și despărțirea de prieteni îmburgheziți.

Mult mai puțin interesante se dovedesc cărțile în care problemele din lumea muncii sînt privite din punctul de vedere al clasei conducătoare. În revista milaneză „Comunità”, în numerele 4 și 5 — 1963 sînt studiate cîteva aparținînd acestei categorii. Astfel, în romanul „Linia gotică”, de fapt un jurnal de amintiri, autorul Ottieri prins la un moment dat al vieții sale în angrenajul industrial, relatează experiențe personale neconcludente, deși el ar vrea să pară că a căutat să îndeplinească interesele proprii cu cele sociale. Nici o semnificație nu posedă romanul lui Libero Bigiaretti intitulat „Il congresso”. Este o carte psihologică, de dragoste; eroul, industriaș, critică la un congres sistemele de organizare a producției și raporturile dintre muncitori și patroni, doar spre a impresiona pe o femeie iubită, retractînd mai tîrziu cele afirmate.

O temă cu adevărat inedită tratează Italo Calvino în romanul „Ziua unui scrutator”. Într-o narațiune realistă, autorul atacă ingerințele cercurilor religioase asupra unei categorii de votanți la alegerile politice. În altă carte de Rodolfo Doni sînt arătate limitările impuse de catolicism culturii și în materie de căsătorie.

Ciudată apare azi ideea de a se folosi în roman de mijloacele fabulei spre a se critica răcilele societății din țările apusene. La o simbologie animală a recurs cu cîteva ani în urmă prozatorul Antonelli în cartea sa „Tigrul vicios” și acum de curînd el procedează la fel, alegîndu-și drept personaj principal o veveriță. Această creație mică, umilă, se luptă în pădure, fiind victima animalelor puternice care pe lîngă violență uzează și de minciuni în legătură cu viața prezentă și viitoare. Satira anticlericală este aici implacabilă.

Descrierea naturii nu ca element accesoriu sau decorativ ci ca o dimensiune a povestirii, peisajul alcătuiind spațiul poetic din jurul eroilor, se întîlnește în „Zebio Cotal”, roman de Guido Cavani, cîștigătorul recent al unui important premiu literar. Autorul a debutat ca scriitor la vîrsta de 60 de ani, fiind încurajat de către Pier Paolo Pasolini. Acesta, pfațînd cartea de mai sus, vede în ea o variantă modernă a poemului pastoral, cu influențe tardive din verismul lui Verga. După cum arată un critic într-un lung studiu apărut în nr. 2 — 1963 al revistei trimestriale umaniste „Belfagor”, Cavani încearcă să obțină un echilibru între genul liric și cel epic, omul de la țară, natura și lucrurile fiind fuzionate într-o realitate unitară. Dar nu e vorba de o realitate istorică, sociologică, ci de una atemporală

În general, prea puține opere din proza italiană de astăzi sînt reprezentative; le lipsește o lărgire a semnificației întâmplărilor personale, o adîncire a conținutului ideologic, o judecată a situațiilor. Nu numai atît, dar la unii scriitori se întrezărește chiar scepticism față de civilizația modernă, și negarea progresului.

Cît despre tehnica literară, nici din acest punct de vedere nu abundă operele valoroase. Se continuă a se scrie în maniera tradițională, mai există reziduri naturaliste. Totuși pe alocuri apare o independență de stil, se remarcă o originalitate în expunere, nelipsind firește aplicarea unor formule la modă. În lucrările cu pronunțat caracter experimental, modalitățile expresive sînt îndrăznețe, limbajul e de laborator. Demn de interes este realismul eseistic, amestecul de narațiune cu eseu, cum se întîlnește de pildă la scriitorul sicilian Leonardo Sciascia premiat în 1962 cu premiul Crotone, pentru o novelă inspirată din nelegiurile Mafiei și transpusă ulterior pentru teatru. Într-un interviu acordat acum vreo lună ziarului „Unita“, el nu respinge acuzația adusă de critici că amestecă genurile. Dimpotrivă, el se dăclară adversar al genului literar pur și-și propune să continue pe aceeași cale, ceea ce și face publicînd ultima sa carte intitulată „Consiglio d'Egitto“.

J. M.

GÎNDURI LA MUZEUL MEMORIAL EMIL ISAC

— O scrisoare inedită a soției lui Macedonski —

Cînd am trecut deunăzi, la Cluj, prin fața clădirii impozante, sub balconul căreia pe o tablă aurită citești: „Muzeul memorial Emil Isac“, m-au năpădit amintirile, greu de încăput într-o simplă însemnare. Poetul, totdeauna în ireproșabilă ținută vestimentară, de statură înaltă, cu mersul tulburat de o deficiență fizică, dar drept, și parcă privind țintă, un punct fix mult înaintea lui, făcea zilnice plimbări pe bulevarde sau prin minunatul parc al orașului. Isac iubea anturajul oamenilor. Te invita să-l însoțești, dispus în orice moment la o „paradă“. În astfel de peripatetice plimbări, își deschidea sufletul, precum o carte. Te ducea cu ani în urmă, la zilele de luptă și neconținut zbucium pentru adevăr, bine, dreptate. Evocarea unui nume scump de luptător, cum era Frimu, o făcea înflăcărat, pe un ton liric, ca și cum ar fi citit o poezie... În acelaș mod vorbea despre marii scriitori pe care îi cunoscuse: Barbusse, Panait Istrati, Ady Endre, Caragiale, Macedonski, ș.a.

Îi plăceau anecdotele. Spunîndu-le, rîdea cu poftă, aidoma unui copil. Învrtea bețișorul de promenadă, cu gesturi de zglobiu adolescent.

Avea cuvinte de venerație pentru memoria lui Ady Endre, bun amic, prieten de vis și idealuri. Între două trenuri Ciucea-Budapesta, Ady se oprea la Cluj, să-l vadă, să stea de vorbă cu Isac. Ambii, denunțînd șovinismul feroce, se declarau ferm pentru o politică de prietenie romîno-maghiară. Centrul preocupărilor comune fiind literatura, este firesc să găsești în scrisori teme de atare natură. Într-o misivă am citit intenția de a fi tradusă în ungurește piesa lui Isac „Maica cea tînără“, la adresa căreia, în prefață, Caragiale avea numai cuvinte de laudă.

Acum, pe pereții celor două încăperi, în vitrinele frumos aranjate de nora poetului, Eugenia Isac, responsabilă muzeului, — se află prețioase exponate și relicve privitoare la marele poet maghiar Ady Endre. Numeroase fotografii: Caragiale, Macedonski, Brănișteanu, Kosztolányi, Dezső, Minulescu, Isac ș.a. În ștanduri, îngălbenite foi de ziare. Printre ele am notat „Adevărul“, 1917, nr. 12, sau „Hu-

szadik század" („Secolul 20") din 1918, sept. La aceste publicații, ca la multe altele temutul gazetar Isac fusese colaborator asiduu. Vitrinele sînt presărate, apoi, cu manuscrise și documente de familie.

În camera cu balcon spre stradă, masa de lucru a poetului. Două mari biblioteci cu volume în toate limbile europene. Multe picturi pe pereți. Portretul lui Isac, de Iser și Steriade. Altul, în ulei, de pictorul maghiar Gáll Ferenc.

Corespondența, în original, poartă pe plicuri numărul catalogării. Scrisorile, multe, fac dovada iubirii de oameni. Emil Isac nu te mințea. Cînd fîți spunea prieten: nu vorbea în deșert.

La numărul de înregistrare 637/1956, am dat peste o scrisoare deznădăjduită, ce o primise poetul de la soția lui Macedonski, la scurt timp după moartea acestuia. O transcriem integral, fiind cu totul necunoscută publicului:

București, 8.IV.1924

Mulț stimatelor Domnule Emil Isac,

Vă trimit, odată cu aceasta, cărțile apărute din opera soțului meu. Îmi fac o plăcere și o datorie să vi le dau. M-ați întrebat la Minister dacă mi-ați putea fi de folos, oferindu-mi sprijinul dv. Profit de bună voința dv., de a mă asculta, făcîndu-vă mărturisirea că, astăzi, după trei ani de la moartea soțului meu, între mulții admiratori, discipoli, prieteni și cunoscuți ai lui, — sînt cu desăvîrșire uitată.

M-am adresat tuturor, celor mai vechi și celor mai puternici dintre cei cari l-au înconjurat pe cel care a fost Alexandru Macedonski; — toți, însă, s-au arătat grăbiți: bunii și nedespărțirii lui prieteni de gîndire, de suflet și chiar, sau mai bine zis, mai ales, de suferință.

Sînt obosită, nu mai am pe nimeni; în casa care era totdeauna deschisă — în felul în care o deschidea Macedonski — azi nu mai vine nici un prieten. Îi întîlnesc pe stradă, acasă la dîșii, sau la Cameră; eu îi opresc, îi rog să-și aducă aminte de el, de opera lui — rămasă în cea mai mare parte netipărită — de situația penibilă și umilitoare în care trăiesc: aceeași desinteresare și uitare peste tot. Vedeți?: Macedonski, care s-a chinuit o viață întreagă, cel mai bun prieten al celor tineri, al celor singuri, al celor săraci; poetul și omul cel mai insultat, cel mai pîngărit, vedeți... Macedonski mai suferă încă. Înțeleg că oamenii uită, că ei nu au recunoștință, că ei își calcă cuvîntul și din ce în ce îmi scade tăria de a protesta; dacă-aș putea însă, aș urla, aș striga eu în numele lui; căci nu a rămas nimeni dintre afiția care să-l apere, după ce a plecat.

Dv. care v-ați purtat cavalereste cu el, întotdeauna, mă destăinuiesc, cu toată sinceritatea și părăsirea în care sînt.

Sprijinul Dvoastră? Nu știu, nu știu nimic. Vă mulțumesc. Primiți expresiunea stimei mele,

Ana Al. Macedonski.

PETRE PASCU

CONSTANTIN CHIRIȚĂ : „DRUM BUN, CIREȘARI“ *)

Acest volum încheie o trilogie („Cireșarii“, „Castelul fetei în alb“ și „Drum bun, cireșari!“) dedicată copilăriei și adolescenței. Eroii, elevi dintr-un oraș de provincie, sînt antrenați într-un lanț de întîmplări neobișnuite trăite în vacanță. În acest al treilea volum este vorba de o „expediție“ pornită spre a descoperi misterul unei coloane de marmură pe care unul din ei a văzut-o într-o noapte ieșind din mare.

C. Chiriță a reușit să conducă cu abilitate firele unei acțiuni cu multe momente de tensiune, cartea oferind aproape pe întreg parcursul o lectură captivantă. Dar scriitorul nu și-a propus numai un roman de aventuri, bazat pe efectul exclusiv al dinamicii faptelor, al suspensiiei și neprevăzutului acțiunii. E evidentă tendința sa de a urmări traiectoria formării caracterelor unor eroi aflați în pragul adolescenței, de a desprinde niște semnificații cu valoare simbolică legate de această vîrstă a avînturilor îndrăznețe, a visurilor și a marilor căutări. Nu o adolescență în general ci una marcată puternic de ambianța socialismului, care favorizează o dezvoltare armonioasă a personalității umane.

La început nu prea diferențiați, eroii pe măsură ce participă la desfășurarea faptelor încep să dobîndească un profil din ce în ce mai bine conturat. Maria,

căreia îi plac gesturile romantice (fuge noaptea cu barca pe mare în lumina lunii), pășește în adolescență ca-ntr-o lume a mirajului. Victor e dimpotrivă un spirit înclinat către științe, supunînd mereu visul, controlului realității; Lucia — replica feminină a lui Victor, aduce o mare pasiune pentru muncă, cenzurîndu-și efuziunile și Ursu are o disciplină a comportărilor pe care o dă practicarea sportului (Apare totuși cam exagerată capacitatea acestui „Hercule“ de a-și salva prietenii din tot felul de primejdii). Adeziunea afectivă a scriitorului se îndreaptă însă mai ales către Fic, mezinul grupului, fire neastîmpărată, precoce, prezent în toate peripețiile, dînd narațiunii o notă de umor și gingășie. Fiecare dintre ei caută să-și descopere adevărata personalitate și asistăm — aici aflăm unul din meritele autorului — la definirea fiecăruia mereu în raport continuu cu ceilalți și cu faptele lor.

Una din intențiile artistice ale cărții este de altfel aceea de a demonstra cum conștiința că aparțin unui colectiv (grupul „cireșarilor“) determină în lumea acestor eroi-copii o creștere a spiritului de responsabilitate, o accelerare a procesului de maturizare sufletească și intelectuală. O pondere deosebită o are lirismul, folosit nu numai ca mijloc de a poetiza situațiile în care se află eroii, ci și ca procedeu în descrierea psihologiei. Atît că scriitorul ar fi trebuit să-și limiteze intervențiile li-

* Ed. Tineretului, 1963.

rice, comentariile făcute pe un ton prea patetic. Ar fi trebuit de asemeni stăvilită o anumită tendință spre locvacitate a personajelor, care se autocomentează mereu, își explică reacțiile, cu o afectare filozofantă inexplicabilă, dacă ne gândim la vârsta lor. Iată cum se autoanalizează unul dintre ei: „Nu fug de colectiv, să nu-ți treacă prin cap așa ceva. Eu nu mă simt viu decât între voi toți. Numai atunci îmi înfloresc gândurile. Când sînt singur, zău, Ionel, parcă mă simt copil. Am temeri, sfiieli, incertitudini...” (p. 314) sau:

„— Bine... Tac! Veți găsi la întoarcere o excrescență kantiană. Teza: Intrigă despre intriganți. Și gata, am tăcut definitiv și pur“ (22) (De remarcat că eroii abia treceau în clasa a IX-a).

De o slabă factură literară sînt de asemeni pasajele despre idila uneia dintre eroine, Maria, scrise într-o manieră romantoasă.

Făcînd abstracție de această încărcătură parazită (ea nu exista în volumele anterioare) „Drum bun, cireșari!“ se înscrie pe linia cărților interesante dedicate copilăriei și adolescenței, scrisă cu fantezie și ingeniozitate, trăsătură care lipsește încă multor cărți cu obiective asemănătoare.

G. NAIDIN

MIHAI GAFIȚA: „CEZAR PETRESCU“ *)

Mihai Gafița a știut să releve printr-un nuanțat examen analitic ceea ce rămîne valoros și interesant într-o operă vastă, dar încărcată cu foarte mult balast. Tocmai de aceea criticul a trebuit să cheltuiască destul efort în operații nu tocmai plăcute de curățire a terenului, pentru a elibera metalul nobil — atîta cît există — de zgura care-l acoperă.

Propunîndu-și așa dar din capul locului să facă operă de valorificare, autorul monografiei nu și-a supralicitat

însă obiectul cercetării. Un ochi lucid și critic a examinat cu metodă cele patruzeci de volume ale scriitorului ca și publicistica sa, formulînd judecăți de valoare. Procedînd monografic, autorul a început firește prin a urmări biografia. Capitolul acesta nu se limitează la o detaliată prezentare a vieții scriitorului. Firul biografic oferă aici mai ales prilejul unei atente dezbateri privind evoluția nu numai a operei dar și a crezurilor sociale, politice și estetice ale scriitorului, a raporturilor de interferență sau de delimitare față de curentele ideologice sau estetice din epocă. Probleme de fundamentală importanță în scrisul lui Cezar Petrescu ca relațiile cu sămănătorismul, poporanismul, dar mai ales gîndirismul, cărora scriitorul le-a plătit tribut destul de greu, sînt dezbătute științific și cu folos. Așa se și explică de ce acest capitol ocupă o jumătate din spațiul volumului. Mihai Gafița a pornit de la ideea, fără îndoielă adevărată, după care fără clarificarea acestor probleme spinoase nu poate fi vorba de necesara operație de estimare a operei. Influențele sămănătoriste nu sînt localizate la perioada debutului, ci detectate pînă tîrziu, în *Apostol* și 1907. În acest fel se demonstrează pe mai multe planuri inconsistența mărturisirilor programatice ale scriitorului, făcute prin 1927, cu privire la repudierea definitivă a sămănătorismului. Examenul critic nu duce însă la egalizări. Deși sămănătorismul se profilează ca o linie discontinuă de-a lungul întregii creații, criticul surprinde în egală măsură și momentele de repudiere a tezelor estetice și sociologice iorghiste, altfel spus și replica lui Cezar Petrescu adresată sămănătorismului. Acest lucru, se arată în volum, e valabil nu numai în cazul unor romane ca „Oraș patriarhal“ sau „Calea Victoriei“, dar chiar și pentru „Scrisorile unui răzeș“ sau „Drumul cu plopi“, unde tîhna și fericirea patriarhală sînt privite polemic. Autorul surprinde deci nuanțat

*) E.P.L.A., 1963.

una din particularitățile definitorii pentru scriitorul care a debutat sub zodia sămănătorismului, l-a abandonat programatic, declarând în 1929 că i se pare ilogic și absurd „a proslăvi în același timp țăranul și proprietarul, exploatatul și exploatatorul”, dar a reluat, în a doua jumătate a deceniului al IV-lea, concepțe și soluții de bază din doctrina sămănătoristă, închipuind în „Apostol” dar mai ales în „1907” un univers rural idilic în care boierii buni și de neam (Cumpătă) se îngrijesc de soarta țărâmului, bucurându-se de prețuirea și dragostea „bietului sătean”. După ce sînt subliniate și unele influențe poporaniște, criticul se oprește îndelung asupra raporturilor scriitorului și publicistului Cezar Petrescu cu gîndirismul. Ideea pe care o dezvoltă criticul pe larg și documentat e că întemeietorul revistei „Gîndirea” nu s-a dovedit a fi un adept al ideologiei cu numele împrumutat de la titlul revistei. Gîndirismul, așa cum a fost elaborat și profesat de Crainic, Blaga, apoi de N. Roșu și pleiada de poeți afiliați revistei și publicațiilor similare, nu a fost îmbrățișat de autorul „Întunecării”, care a încetat de a mai fi conducătorul revistei, rămînînd numai colaboratorul ei. Și nu se poate spune că autorul nu are dreptate.

Criticul precizează cu deplină întemeiere: „Cezar Petrescu nu face parte dintre creatorii ei (ai doctrinei gîndiriste n. n.) dar unele elemente care, duse la limită extremă, au constituit bazele «gîndirismului», au apărut în perioada cînd el însuși se ocupa de «Gîndirea» și nu odată chiar în scrisul său”. Relevînd procesul de filiație între sămănătorism și gîndirism, Mihai Gafița subliniază circulația motivelor în cadrul celor două doctrine: tradiționalismul, opoziția sat-orăș, anti-industrialismul manifest, pledoaria pentru o lume rurală ferită de luptă de clasă etc. Criticul înclină spre ipoteza că la Cezar Petrescu se poate vorbi numai de

sămănătorism profesat de scriitor și în primii ani de apariție a „Gîndirii”, îndeplinind oficiul de punte între doctrina iorghistă și gîndirismul care a continuat-o și dezvoltat-o pînă la exacerbare.

Concluziile degajate de autor pe marginea publicisticii sînt subordonate, de aceea, ideii privind caracterul profund contradictoriu al scrisului lui Cezar Petrescu.

Cele două capitole consacrate analizei operei sînt o prelungire firească a celui dintii. Cum autorul nu s-a limitat în prima parte la o strictă prezentare a biografiei, ci a analizat, prin intermediul operei, concepția social-politică și estetică a scriitorului, foarte multe din problemele atacate în capitolele exclusiv analitice sînt anunțate și enunțate anterior, dar reluate aici cu alte mijloace și oțeodată din altă perspectivă și cu alt scop. Alături de consecințele pozitive, această formulă a generat și cîteva repetări. Cu o formulare sintetică am spune că în aceste capitole criticul s-a străduit cu succes să arate ce rămîne din opera literară a lui Cezar Petrescu, ce trebuie să rețină din aceasta cititorul. Se procedează cu metodă, autorul supunînd unui temeinic examen critic lucrările mai importante și cele minore, dispuse într-o ordine tematică, potrivit locului ocupat în cele patru cicluri ale doritei de scriitor „Cronici romînești a veacului XX”. Apoi sînt discutate următoarele serii ale operei lui Cezar Petrescu: „Romanul lui Eminescu” (întegrat de scriitor în seria denumită „Rădăcinile din celălalt veac”), cărțile pentru copii. De subliniat că lucrările scriitorului de după 23 August nu sînt analizate numai într-un subcapitol special („Înceninare”), dar și în cadrul diverselor teme, relevîndu-se efortul lui Cezar Petrescu de a da replică actuală unor vechi soluții și puncte de vedere.

Mihai Gafița a izbutit, credem, să nărutască o aproape unanimă opinie după

care din opera scriitorului nu s-ar putea retine decât nuvelele din tinerețe și „Intuneocare”. Criticul a știut să dezvăluie valorile reale ale unor romane ca „Oraș patriarhal”, „Calea Victoriei”, fragmente din ciclul „Aurul negru”, o năvelă interesantă precum „Guynemer” etc. În același timp a respins argumentat literatura industriosoasă gen „Greta Garbo”, „Cheia visurilor”, „Plecăt fără adresă”, „La Paradis general”, „Carlton”, „Ochii strigoiului”. Deși dovedește mai peste tot luciditate și obiectivitate critică față de opera cercetată, autorul păcătuiește uneori printr-o generozitate nejustificată în apreciere. Se insistă bunăoară excesiv asupra unor scrieri mediocre ca „Palace” sau „Paletul mecanic”, după criterii strict tematice, trecându-se peste realitatea artistică cu totul deplorabilă a acestor lucrări. Aceste concesii nu pot mîna însă caracterizările de ansamblu privind valoarea operei lui Cezar Petrescu despre care se spune cu dreptate că „oferă cel mai variat profil de prozator, cu inegalitățile cele mai flagrante, dar și cu reușite care-l situează la nivelul prozatorilor noștri de frunte” sau că, dincolo de fabricația serială, „Cezar Petrescu rămîne un bun și interesant constructor de proză epică... predominantă rîminînd la el autenticitatea, senzația continuă a vieții”.

Monografie interesantă și valoroasă, volumul lui Mihai Gafița oferă o imagine veridică asupra operei unuia dintre cei mai fecunzi și controversați prozatori dintre cele două războaie

Z. ORNEA

C. MĂCIUCĂ : „DIMITRIE CANTEMIR...”

Intr-o epocă în care știința de carte era încă, în mare măsură, o taină și părea — ca toate tainele — să fie privilegiul bisericii și al cancelariilor domnești, un voevod analfabet e poate un fe-

nomen tot atît de uimitor ca acela al unui voevod savant. Bătrînul Cantemir nu învățase decît să se iscăleaască și pentru că nu știa rostul literei, se poate spune că numele mai degrabă și-l desemna decît și-l scria. Așa s-a întîmplat ca unul din cei mai de seamă cărturari ai neamului românesc, un spirit enciclopedic, cu formația unui savant, să fie feciorul unui analfabet.

Cărturari de seamă, cu tragere de inimă pentru miracolul scrisului, geloși pentru trecutul și gloria neamului, îl precedaseră sau îi fuseseră contemporani. Dar prin afirmarea unei concepții istorice superioare, prin erudiție, prin întinderea, varietatea și importanța operei, Cantemir pare să exprime, cu strălucirea cea mai mare, posibilitățile latente ale unui popor cu energii încă necheltuite.

Să scrii biografia unui asemenea om e nici vorbă o sarcină dificilă. Măciucă își biruiește sfiala cu calm și seriozitate. Își admiră, firește, eroul, dar simte nevoia să se apropie de el înarmat. Și preferă, evident, armele istoricului celor ale artistului. Autorul nu-și îngăduie, de regulă, nici o afirmație decisivă fără sprijinul unui document. Asemenea însemnări nu-i lipsesc. Într-o epocă fără cultul documentului, știrile despre Cantemir sînt totuși relativ bogate. Nu e mai puțin adevărat însă că, trăind 22 de ani la Constantinople și alți 12 în Rusia lui Petru cel Mare, lipsind așa dar din țară 34 din cei 50 de ani cîți avea să trăiască, numeroase împrejurări de seamă care privesc formația sa de cărturar, munca sa de scriitor, activitatea sa nevoită de diplomat în mediul unei diplomații încilcite și primejdioase, peregrinările sale de soldat, aventurile sale constantinopolitane, odiseea sa de principe serenissim al Imperiului rus, lipsesc în anume măsură din memorialul timpului său. Cu propria sa operă, cu însemnările lui Neculce, cu unele acte oficiale, cu unele consemnări întîmplătoare și cu unele ecouri

*) Ed. Tineretului, 1963.

ocolite se constituie de fapt cea mai de seamă sursă de informații. Dacă principalele momente ale existenței sale — nașterea, prima învătătură, cele două căsătorii, unele acte politice esențiale, apariția operelor, moartea, sînt mai bine cunoscute, foarte multe trebuie adesea reconstituite din cuvinte înjumătățite, sau deduse perspicace din ambianța epocii. Această amănunțită și prudentă muncă de investigație cu care istoricii și filologii s-au străduit să restaureze profilul lui Cantemir pe o pînză mîncată de vremi, a cunoscut rezultate remarcabile. Recunoaștem azi în Dimitrie Cantemir un domn luminat, un diplomat rafinat, cu intuiția prefacerilor istorice, un istoric atent la mecanismul lumii, un literat interesant, un cărturar erudit și, mai ales din acest punct de vedere, un cap de serie pentru acea familie de spirite fantastice, căreia îi aflăm nobili urmași pînă în zilele noastre.

O biografie care să sintetizeze, pentru uzul tineretului, în mod agreabil și interesant, toate cîștigurile de seamă ale unor cercetări mai vechi și mai noi, aceasta pare să fi fost prima intenție a lui Constantin Măciucă. E remarcabilă consecvența cu care i-a rămas credincios.

Ca pretutindeni unde o armată întregă de cercetători au acumulat, cu timpul, un imens material, prima datorie a unui biograf e să descopere, cu spirit critic, sub maldărul de contribuții variate, de ipoteze ingenioase și de rezultate sigure, liniile mari ale portretului, sufletul cel viu al eroului. Poate că autorul nu a știut întotdeauna să renunțe la o întîmplare sau alta, dar e vădit că n-a lăsat de o parte nici o împrejurare care putea să colaboreze semnificativ la luminarea unei personalități atît de complexe. Metoda sa e, în general, aceea a acumulării calculate de întîmplări și detalii, în așa fel montate în țesătura densă a timpului, încît omul și epoca să-și împrumute neconținut luminile. În felul acesta portretul

se constituie pe încetul și trebuie să ajungi la sfîrșitul cărții pentru ca să ai sentimentul că-l cunoști în întregime. Și cu siguranță că farmecul acesta deosebit își va fi dovedit încă odată puterea în momentul sosirii lui Cantemir în Rusia, cînd țarul îi acordă privilegiu potrivit tratatului de alianță și-l cheamă în rîndul consilierilor săi.

Comportarea și generozitatea lui Cantemir sînt întotdeauna ale unui om civilizat, superior de obicei mediului corupt. Cu Nicolae Mavrocordat, domnul mazilit pe care îl înlocuiește în domnie, se poartă, spre surpriza tuturora, în chipul cel mai prevenitor; pe Brîncoveanu, care întotdeauna complotase împotriva Cantemiriștilor și pe care ar fi urmat, la timp potrivit, să-l prindă și să-l predea turcilor, îl înștiințează discret de primejdia ce-l pîndește; pe Antioh, om slab și temător, care avea să se lepede de el, nu cumva să fie bănuț de complicitate cu rușii, îl va ajuta totuși, stăruind pe lîngă Petru cel Mare să-l scoată din închisorile turcești și să-i facă o pensie. Chiar actul fundamental al domniei sale, alianța cu Rusia, ne este înfățișat ca o expresie a unei inteligențe politice.

Cîteodată, după ce ne-a dezvăluit resortul faptelor mari și a discutat opere de seamă, după ce ne-a purtat prin cancelariile domnești și ne-a dovedit pe cîmpurile de luptă în ce măsură războiul este continuarea cu alte mijloace a politicii, autorului îi place să ne ofere amănunte semnificative. Și el cunoaște neașteptat de multe. El știe că beizadeaua cînta pe instrumente turcești, cunoaște ceva din încurcăturile lui bănești, știe la ce oră se scula și cite ceasuri lucra... Și acolo unde îi lipsesc date despre om are, cu siguranță, în rezervă, date despre epocă, suficiente ca să ne lase libertatea de a suplini cu propria noastră închipuire ceea ce lipsa unui document îl împiedică să ne ofere direct, cu garanții serioase. Cu asemenea fapte mari și mici, întemeiate în genere pe document, implicate la locul și

la momentul potrivit, autorul obține în cele din urmă un portret viu și atrăgător, căruia nu-i lipsește pe alocuri decît un comentariu mai îndrăzneț și o frază mai ageră.

ALEXANDRU SEVER

RADU ALBALA: „ANTIM IVIREANUL“*)

Printre personalitățile din istoria culturii românești evocate în ultima vreme în cadrul colecției „Oameni de seamă“ se numără unul din reprezentanții de frunte ai literaturii religioase: Antim Ivireanul. A rechema din ceața timpului figura maiestooasă a mitropolitului care la începutul veacului XVIII a contribuit la înflorirea cuvintului, răspîdit în rîndurile ascultătorilor și cititorilor de la înălțimea amvonului și din liniștea tiparنیței, n-a fost o misiune ușoară. Sărăcia datelor, puținătatea materialului care stă la dispoziția cercetătorului dau însă și mai mult preț strădaniei atunci cînd ea este încununată de succes. Iar un asemenea efort are și meritul nu numai de a apropia un public larg de o personalitate însemnată a culturii noastre — merit ce revine multor biografii literare — ci și pe acela de a reînvia o perioadă mai îndepărtată, mai necunoscută și care, datorită unei literaturi destul de spinoase pentru lectorul obișnuit reține, în genere, mai anevoie atenția. Iubitor al Bucureștiului, ale cărui taine de odinioară știe să le descopere, autorul biografiei a schițat cu minuție și precizie conturul Cetății de scaun a Țării românești. El a reconstituit evenimentele de atunci, societatea vremii. Radu Albala nu-și propune, se înțelege, să realizeze o amplă frescă a epocii. Aceste imagini slujesc drept fundal la însoțirea dramaticei

existențe a tipografului Andrei ajuns puternicul Vlădică muntean.

Stabilirea legăturii între omul de seamă și vremea, societatea unde a trăit constituie una din problemele de bază în alcătuirea unei biografii. Fără îndoială priceperea deplină și posibilitatea de a zugrăvi aceste raporturi, de a sesiza sensul de dezvoltare a istoriei și rolul pe care-l are personalitatea evocată e în strînsă corelație cu înțelegerea fenomenelor prin prizma științei marxiste. În trecut foarte multe lucrări biografice sau „vieți romanțate“ păcătuiau prin omiterea sau considerarea greșită a interdependenței între personalitatea prezentată și timpul în care a trăit. Teoria geniului singular, rupt de lume a pătruns adesea în asemenea scrieri. De asemenea, anecdotică nesemnificativă căpătase un loc din ce în ce mai preponderent în biografiile romanțate care se silise să dezvăluie lucruri „senzationale“ din intimitatea oamenilor știștrii. Abundența unor scrieri despre „Napoleon în intimitate“, „Anatole France în papuci“ formează un apendice penibil al vieților de oameni celebri.

În urmărirea firului vieții lui Antim Ivireanul, autorul observă și subliniază că activitatea mitropolitului e în întregime străbătută de strădania de a scutura jugul otoman. Intr-adevăr, pragul secolului XVIII însemna un moment de culme al revoltei împotriva stăpînirii turcești. El anunță destrămarea puternicului imperiu, pe de o parte prin perioada unor înfrîngeri militare și diplomatice, pe de alta, prin înăsprirea birurilor și sporirea măsurilor de represiune în țările ocupate. Acest proces istoric în plină desfășurare a dat naștere la o vehementă opoziție antiturcă în Țările romîne, care și-a găsit partizani și în rîndurile boierimii și în rîndurile clerului. Domnul și partida care-l sprijinea — odată consolidată domnia — nu puteau fi decît mulțumiți fațăș sau pe ascuns de obliga-

*) Ed. Tineretului, 1963

țiile față de turci, cu atât mai mult cu cât Scaunul fusese scump cumpărat de la Poartă. Această atitudine o lua îndebște și capul bisericii în strînse relații cu Curtea și dependent de ea, aducînd luptei antiotomane suportul argumentelor religioase. Fermitatea cu care se ridică împotriva turcilor Dimitrie Cantemir, Neculce, Antim Ivireanul își găsesc sursa în premisele social-politice ale epocii. Privind împletirea între lupta efectivă a mitropolitului pentru neatinare și predicile lui, care constituie în mare parte, sub retoricismul bisericesc, o posibilitate de răspîndire a ideilor sale politice, figura înaltului prelat ne apare în adevărata ei lumină. Exponent al clerului el se află în fruntea statului feudal, sprijinitor al acestuia, avînd conștiința forței sale de constructor. În duritatea unor apostrofe din Didahii, în demnitatea cu care respinge învinuirile ce i se aduc, în hotărîrea cu care, crezînd că a sosit momentul, i se opune lui Mavrocordat, se simte această certitudine a rolului pe care trebuie să-l joace în călăuzirea destinelor țării. Natural că autoritatea de care se bucură se datorează și trăsăturilor sale de caracter, specificului formației sale. Și autorul biografiei scoate în evidență acest lucru. Înzestratul tipograf, ajuns capul bisericii, nu-și uită sorgintea umilă, știe cît prețuiește munca perseverentă. Dragostea pentru harnicii lui ucenici și disprețul pentru desfriul și minciuna în care trăiesc cei ce huzuresc ducînd o existență parazitară se exprimă limpede și cu neobișnuită forță în opera sa.

Felul în care sînt înfățișate laturile principale ale activității lui Antim Ivireanul slujește unuia din scopurile colecției „Oameni de seamă” și anume acela de a oferi tineretului pilde reprezentative în educarea lui pe calea muncii, curajului, abnegației, elanului patriotic de care au dat dovadă marile personalități istorice, științifice, literare etc. Poate că pentru a pune în

lumină caracteristicile operei lui Antim Ivireanul și aportul său în cultura noastră ar mai fi fost util un portret final care să sintetizeze și să valorifice critic cele deduse de cititor în cursul amplei narațiuni.

Încercînd să apropie publicul de omul de seamă de care se ocupă, biograful caută mijloace variate pentru o conturare cît mai vie, pentru desprinderea unui profil cît mai clar. De aceea el alternează tabloul de epocă și relatarea evenimentelor cu mica scenetă dramatizată fără a se îndepărta însă de datele realității stricte, pe care le deține și le indică. În „Istoria literaturii”, vorbind despre problemele pe care le ridică genul biografiei romanțate, acad. G. Călinescu scria: „Deosebirea fundamentală între romanul istoric și viața romanțată este că aceasta din urmă se limitează la o singură existență și o epuizează după etapele biografiei. Situația scriitorului devine astfel mai grea întrucît el nu se poate mișca în voie și nu poate prezenta un erou numai atît cît crede necesar pentru economia romanului. Deci viața romanțată rămîne o biografie cu cadru limitat de invenție, dar cu puțința de a colora... Biografia romanțată, propriu zisă, este o scriere în care pe un cadru cronologic relativ exact se inventează situații și dialoguri”. Apelînd la diverse procedee pentru a „colora” povestirea etapelor vieții mitropolitului, autorul biografiei despre Antim Ivireanul nu greșește. Dar în virtutea scrupulozității lui științifice atrage atît de mult atenția asupra cantității de ficțiune introduse încît pune un obstacol în fața dorinței cititorului de a se lăsa prins de ea. Există, totodată, o prea vizibilă tendință moralizatoare ce apare în scenete dramatizate care intervin brusc după o expunere sobră și meticuloasă.

Servindu-se de un bogat material documentar, Radu Albală reușește să transmită numeroase cunoștințe asupra perioadei istorice descrise și să

urmărească cu exactitate drumul de muncă al înzestratului cărturar Antim Ivireanul, sfârșit într-un apus singeros, ca urmare a îndrăzneței sale lupte pentru neatârarea Țării românești.

SANDA RADIAN

ERWIN WITTSTOCK : „SALBA MIRESEI“ *)

Primele povestiri și nuvele ale lui Erwin Wittstock, unul din reprezentanții literaturii germane din țara noastră, au apărut în reviste prin anul 1925 și au fost adunate peste doi ani, în volumul „Zineborn“. În 1933 scriitorul publică romanul „Frate, ia-ți cu mine frații“, iar între 1936 și 1938 culegerile de nuvele „Prietenia din Cocleți“ și „Oaspeți la vreme de seară“. În anii puterii populare continuă să scrie nuvele și povestiri. Acest gen literar îl definește ca scriitor, cu toate că s-a mai preocupat și de jurnalistică și de literatura dramatică.

Volumul „Salba miresei“ cuprinde șapte nuvele ale căror subiecte sînt inspirate din viața populației sătești ardelenene în timpul primului război mondial sau în anii imediat următori. Autorul se menține în general la un ton plăcut și cald, niciodată strident sau excesiv, rămînînd mereu judicios și antrenant.

Cea mai reușită dintre nuvelele din recentul volum este „Întîlnirea“, scrisă în 1944. Este o frumoasă poveste de dragoste, dar și un sever rechizitoriu al războiului. Apare la un moment dat în nuvelă un pasaj care cuprinde reflecțiile unui fost combatant pe front, orbit în urma exploziei unei grenade. Eroul povestirii este un fost ofițer ce trece prin profunde transformări sufletești. Plecat dintr-un sat ardelenesc, în timpul primului război mondial, spre frontul italian, el primește în dar de la logodnica sa, fată

modestă, un talisman ca semn al dragostei și al încrederii ei. Viața cazonă îl modifică. Camarazii îl antrenează în petreceri, îl fac să-și uite de familie și de oamenii din sat și să aspire la titluri de noblețe, găsindu-i-se oarecare legături de rudenie cu un nobil german, înrolat și el în armata austro-ungară. Abia cînd intră cu adevărat în focul luptei, el trăiește trista experiență a războiului, care-l umanizează. Risipa de vieți omenești, energia cheltuită pentru distrugere îl pun pe gînduri. Întîlnirea cu un sergent italian, care-i era dușman, ambii fiind în misiune și surprinși între cele două focuri, îl fac să înțeleagă cîtă valoare are prietenia dintre oameni, indiferent de naționalitate. În momentul cînd fiecare, în loc să se omoare și-a asvirlit pistolul, iar italianul teafăr l-a sprijinit pe germanul rănit deși deasupra amîndorura s-ar fi putut dezlănțui gurile de foc ale artileriei din ambele fronturi — „în clipa aceea“, gîndea eroul, „și el și eu nu sîntem decît oameni“.

Totul este relatat scurt, cu sobrietate, dezvăluind capacitatea scriitorului de a se alătura într-un mod personal luptătorilor pentru pace de pe tărîmul literar.

Povestea de dragoste din nuvela „Fiul vizitiului“ servește o semnificație profund socială. Miezul nuvelei este critica îndreptată împotriva nobilimii din Transilvania. Ludovic Molnar, meditatorul nepoților contelui Mako trebuie să ascundă că este fiul vizitiului curții, pentru a-și menține postul. Prezența tînărului Molnar la moșie este un prilej pentru scriitor de a descrie succesiv oameni și aspecte din medii felurite, dezvăluind în felul acesta prăpastia care există între cele două lumi.

Cu „Miesken și Riesken“ revine la preocuparea lui de a cerceta rolul distrugător pe care-l are războiul asupra oamenilor. Prima parte a nuvelei cuprinde descrierea așezărilor de munte, cu oameni pașnici. Cadența lină și armonioasă a acestei prime părți îi dă un farmec simplu și discret. Războiul distruge peisajul limpede și prietenos în care se în-

*) E.P.L., 1963.

cadrase firese satul pînă cînd nu a fost călcat de trupe străine. Pe lîngă aceste contraste, Wittstock este atent ca întotdeauna la aspectul social perceput în mod critic.

Episoade din război sînt și în povestirea „Holoș”, dar aici ele sînt înregistrate cu degajare și umor. Preocuparea de căpetenie a lui Wittstock se face simțită și aici, fiindcă întreaga povestire este o pledoarie împotriva războiului prin sfîrșitul tragic al unui soldat sîngaci și naiv, iubit de toți ostașii din baterie pentru cinstea și blîndețea lui.

„O excursie cu unchiul Flichă” și „Salba miresei” relatează cu vervă și umor întâmplări din viața unor țîrgoveți. În aceste două nuvele autorul este înclinat spre un comic superficial, fără im-

plicații sociale. Se simte aici o ușoară idealizare a victii burgheziei sătești. Acțiunile pot fi plasate în orice an, amprenta epocii nesimțindu-se de loc, cu toate că ambele nuvele au fost scrise după eliberare.

„O vînătoare de urși în Transilvania” este un prilej pentru autor să-și desfete privirea în contemplarea ferventă a peisajului țării.

Ervin Wittstock este un realist, cu vădite calități de prozator. El narează limpede și ușor, are spirit de observație în sesizarea unui detaliu și o aplicare deosebită în înregistrarea nuanțelor specifice ale decorurilor.

Scriitorul Erwin Wittstock contribuie la îmbogățirea literaturii germane de la noi.

CORNELIA ȘTEFĂNESCU

Abonați-vă pe anul 1964 la

„Viața romînească”

Revistă a Uniunii Scriitorilor din R. P. R.

Prețul abonamentelor:

pe 12 luni	84 lei
„ 6 „	42 „
„ 3 „	21 „

Abonamentele se primesc la oficiile și agențiile poștale precum și la locurile de muncă.

— din țară —

„VIATA LITERARĂ SOVIETICĂ“ nr. 7/1963

Publicația Institutului de studii romino-sovietic al Academiei R.P.R. cuprinde, și în ultimul său număr, o diversitate de materiale interesante, traduse din limba rusă, revelatoare pentru stadiul actual al literaturii esteticii și criticii literare din Uniunea Sovietică, rezumate și extrase din presa de specialitate, note, informații bibliografice. Revista se parcurge cu incontestabil interes. Se publică la început un text inedit al lui A. Lunacearski intitulat „Un artist al maselor populare”, privind unele probleme ale creației remarcabilului poet sovietic Demian Bednii („eminent poet proletar”). Textul conține și o serie de indicații programatice, cu valoare generalizatoare. Bednii — consideră A. Lunacearski — „este un om pătruns pînă în adîncul sufletului de conștiința neobișnuitei măreții a operei pe care o înfăptuiește partidul comunist, de conștiința faptului că omul care într-o măsură sau alta, va ajuta cu arma artistică partidul la opera răspîndirii reale a influenței lozincilor lui este mai presus decît cel mai talentat om care, pe căi individuale, pe căi capricioase, pe căi originale, a căutat în mod artificial posibilitatea contactului cu cititorul”. Sînt pline de interes considerațiile generalizatoare ale

criticului referitoare la caracterul de masă al creației artistice, raporturile poeziei cu publicistica, etc.

Articolul lui D. Lihaciov „Cu privire la studierea estetică a monumentelor de cultură ale trecutului” ridică o serie de probleme legate de arta și cultura rusă din epoca veche. În esență autorul combate părerile unor specialiști prea repede înclinați să excludă din sfera esteticului acele producții ale culturii vechi care nu au un aspect exclusiv artistic, socotind că aceste păreri reeditează în fond teoriile estetice autonomiste ce izolează arta de conținutul ei social-istoric. Acest articol interesează nu numai pe specialiștii în arta și literatura veche, întrucît sugerează posibilitatea de a da un conținut și un înțeles mai bogat sferei esteticului. Date și interpretări noi, legate de aprecierea unor aspecte mai puțin cercetate ale activității lui Gorki, aduce cercetătorul sovietic E. M. Samarian în articolul „A. M. Gorki și Editura „Vsemirnaia literatura”. Interesul acestui articol constă în special în modul cum subliniază atitudinea critică a întemeietorului realismului socialist față de literatura burgheză, aflată în plină criză, față de aspectele diverse ale decadenței ei. Bogat în observații pătrunzătoare și

s-a părut și articolul „Conformism și tradiție” (de M. Landov) — despre proza americană postbelică. După părerea lui M. Landov, aspectul dominant al prozei burgheze din Statele Unite (deceniul al 6-lea) este chemarea tot mai insistentă la conformism, la „împăcarea” cu viața, renunțarea la aspectul problematic, protestatar și neliniștit. Semnalăm de asemenea articolul, publicat la rubrica „Discuții”: „Sarcinile de luptă ale teoriei marxiste a literaturii”. Articolul expune succint părerile exprimate în cadrul unei recente dezbateri despre „Legile dezvoltării literaturii universale în epoca contemporană”, organizată la Consiliul științific de pe lângă Academia de Științe a U.R.S.S. Pe baza rapoartelor prezentate de cunoștinții cercetători B. Markov („Studiu literaturii slave din Uniunea Sovietică”), R. Samarin („Probleme legate de stadiul actual al teoriei literaturii în țările capitaliste”), G. Lomidze și L. Timofeev („Cu privire la dezvoltarea teoriei literare în Uniunea Sovietică și peste hotare”), dezbaterile a scos în evidență o serie de concluzii de mare însemnătate pentru literatura contemporană. S-a subliniat că „profundimea cercetărilor, cutezanța gândirii, curajul și amploarea cu care sînt tratate problemele” sînt strîns legate de „evenimentele care au avut loc în viața societății sovietice după congresele XX și XXII ale P.C.U.S.”. Au fost trecute în revistă discuțiile animate care au avut loc în ultima vreme și care constituie tot atîtea importante evenimente pline de însemnătate pentru estetica contemporană (discuția despre umanism, discuțiile legate de „reconsiderarea unor opinii și concepții greșite care au existat în trecut”, ca și acelea privitoare la „interacțiunea și îmbogățirea reciprocă dintre literaturile naționale”). S-a subliniat de asemenea însemnătatea principială a combaterii este-

ticii reacționare, sarcină de bază a științei literare. Raportul lui L. Timofeev s-a referit între altele la necesitatea de a studia mai temeinic idealul estetic al literaturii sovietice, metodologia studiilor monografice. Raportul prezentat de R. Samarin a subliniat că lupta împotriva esteticii burgheze trebuie desfășurată „cu mai multă asocuitime, cu mai multă eficiență politică, la un nivel științific tot mai înalt” oprindu-se în special asupra orientărilor formaliste, discutînd în spirit critic o serie de lucrări recente ale specialiștilor burghezi. În concluzia dezbaterilor s-a arătat că elaborarea problemelor și aspectelor estetice ale realismului socialist trebuie ridicată pe o nouă treaptă.

La rubrica „Orizont literar” se publică un substanțial studiu intitulat „A. V. Lunacearski despre procesul creării imaginii artistice”. Autorul — esteticianul P. F. Malișev — comentează o seamă de aprecieri făcute de Lunacearski în legătură cu geneza operei de artă, raportul dintre factorul spontan și factorul conștient, dintre intuiție și gândire, raportîndu-le la stadiul actual al cercetării estetice. Rubrica „Rezumate și extrase” conține, între altele, expuneri pe marginea unor articole și studii privitoare la: experiența creatoare a lui Mihail Șolohov, Dobroliubov și problema valorii artistice, romanul cazah peste hotare, Blok și Strindberg. Socotim că această importantă rubrică ar putea să capete o extindere mai mare, să cuprindă un material informativ mai bogat. În redactarea ei, aspectul sintetic ar trebui îmbinat într-o măsură mai însemnată cu grija evitării locurilor comune. S-ar recomanda de asemenea, o preocupare mai constantă față de calitatea traducerilor efectuate. Nivelul științific și claritatea traducerilor în limba română a studiilor sovietice de specialitate, lasă uneori de dorit. În

ansamblu, „Viața literară sovietică” este o publicitate necesară, binevenită, care se urmărește cu interes pe toată întinderea ei, întrucât izbuteste să ofere atât specialiștilor cât și celor mai largi categorii de cititori o imagine semnificativă, concentrată, a literaturii sovietice contemporane.

S. L.

„SECOLUL XX“ nr. 5-6-7/1963

Ultimele numere ale revistei de literatură universală contemporană vădesc mai multă atenție la organizarea materialului (divers prin natura sa însăși) în jurul unor teme unitare, al unor idei centrale, mai multă sistematizare, fapt pozitiv, dacă ne gândim că prea adesea, de-a lungul existenței sale se făcuse simțită o insuficiență de coordonare, o tendință eclectică. Îndeosebi, numărul dublu 6—7 se impune ca o realizare prin calitatea și alegerea nimerită a textelor traduse, prin caracterul substanțial al articolelor și studiilor publicate, toate laolaltă dând o impresie de bogăție și densitate. Inițiativa de a grupa materialul în jurul cîte unei figuri reprezentative pentru literatura secolului 20 (Thomas Mann — în numărul 6—7) și de a însoți textul tradus cu articole de exegeză a operei, în stare să dea cititorului o imagine exactă și sintetică — a scriitorului respectiv — este foarte bună și merită a fi extinsă de-acum înainte.

Ultimul număr se deschide într-un fel binevenit, sub semnul aniversării lui Maiakovski. Marcel Breslașu dedică amintirii marelui poet al Revoluției un articol viu și concis, inspirat de sentimentul contemporaneității neîntrerupte cu viața și opera „tribunului fascinant”,

a „bardului tînăr, păstrînd, pînă la urmă, sub trăsăturile viguroase, aproape aspre, ceva din farmecul adolescentului”. Citim în continuare rîndurile vibrante-evocatoare ale colaboratorilor lui Maiakovski — regizorii V. E. Meyerhold („Elogiul dramaturgului”) și S. M. Eisenstein („Luptele noastre”). Considerațiile lor sînt de interes deosebit, acești doi mari artiști sînt cei mai în măsură să vorbească despre Maiakovski, pătrunși cum sînt de același înalt suflu revoluționar, de același patos innoitor care străbate și geniul poetului evocat.

„Am fost acuzat uneori că aș fi părținitor față de Maiakovski ca dramaturg (...) Din momentul debutului lui Maiakovski în dramaturgie a trecut un număr destul de mare de ani. Și dacă aș fi exagerat într-adevăr în privința lui, după moartea sa ar fi trebuit să apară alți dramaturgi, altădată umbriți de el. Dar un talent egal cu al lui, pînă acum, nu am întîlnit (...) Pot s-o afirm cu toată tăria și cu toată răspunderea: Maiakovski era un dramaturg autentic, dar care nu a putut fi recunoscut pentru că depășise cu cîțiva ani pe contemporanii săi” (V. E. Meyerhold). Aflăm, între altele, că poetul se oferise să joace rolul lui Bazarov, într-o ecranizare după Turgheniev...

Prin publicarea unor texte integrale sau fragmente caracteristice, însoțite de articole de larg interes analitic, documentate, revista a contribuit într-un chip lăudabil, în ultimele sale numere, la familiarizarea cititorului român cu opera unora dintre cei mai mari și mai reprezentativi scriitori ai epocii moderne: Thomas Mann și John Steinbeck. Așteptată cu legitim interes, apariția integrală a recentului roman al lui John Steinbeck „Iarna nemulțumirii noastre” — constituie un motiv de satisfacție. Magistral condusă, întreținind

neîntrerupt interesul epic al cititorului, acțiunea cărții, relatată din perspectiva eroului principal, ne plasează nemijlocit într-un univers tipic contemporan, apt să reprezinte metaforic și totodată cu mijloace prin excelență realiste, o realitate tragică, asaltul realităților capitaliste asupra omului simplu și cîstit, pe care tind să-l destigureze. Cartea comunică un sentiment acut de nemulțumire și îngrijorare, tristețe, silă și revoltă.

Bogat și substanțial, un succes vrednic de semnalat, este cuprinzătorul capitol închinat creației lui Thomas Mann. Fragmente din primul volum al corespondenței marelui scriitor (alese și traduse de Ion Ianoși), revelatoarea povestire intitulată „Sfîrșitul lui Lobogt Piepsam” (în romînește de I. M. Sadoveanu) și îndeosebi cele cîteva zeci de pagini din romanul „Lotte la Weimar”, în admirabila transpunere romînescă realizată de academicianul Al. A. Philippide — izbutesc să recompună, pe căi variate, la fel de necesare și de semnificative, lumea de preocupări a genialului prozator. Fragmentele din „Corespondență” conțin auto-caracterizări de neprețuit interes („Am apărut rușinos de tîrziu — o natură integral și în toate componentele domoală. Totul trebuie să se fi copt în mine pînă la capăt înainte de a împărtăși ceva” — sau: „Spiritul umanismului mîngîie instinctele mele cele mai adinci, este ca și cum aș atinge pămîntul mamă, aici mă mai simt încă acasă...”) O admirabilă definiție a romanului, ca gen literar esențial — reprezentativ al epocii noastre: „Totmai aceste proprietăți prozaice ale sale, conștiința și criticismul său, plus boagățiile mijloacelor sale, legătura sa liberă și mobilă cu intruchiparea și analiza, muzica și cunoașterea, mitul și știința, lărgimea sa umană, obiectivitatea și ironia au dus romanul la ceea ce este el pe treapta timpului nostru: o operă literară reprezentativă și dominantă”. Ion Marin Sadoveanu, Șer-

ban Cioculescu, George Bălan și Ion Ianoși semnează articole consacrate unor aspecte esențiale în înțelegerea operei lui Thomas Mann.

Luăm, înția oară, cunoștință cu opera unui tînr, dar (se pare) mare poet german contemporan: Hans Magnus Enzensberger — prin mijlocirea unor traduceri datorate lui Mihai Beniuc, Marcel Breslașu, V. Porumbacu și A. Rău. Concludență este și mica antologie a poeziei lirice finlandeze (5/963) într-o bună versiune romînească semnată de Maria Banuș, Tașcu Gheorghiu și Petre Stoica. Inspirate — traduceri de A. E. Baconsky din belgianul Vander Cammen. În cadrul rubricii „Sinteze și profiluri”, înțilnim contribuții interesante, între altele: „Științele și studiul creației literare”, de B. Meilah și V. L. Drankov, „Carlo Levi” de Nina Façon etc.

Nuveia „Doar adresa a rămas aceeași” a scriitorului bulgar Pavel Spasov ni s-a părut neconvîngătoare, nereprezentativă. Articolul „De la muzică la poezie” de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, conținînd și unele considerații utile. Autoarea articolului condamnă în bloc, cu criteriul simplificatoare, simbolismul, căruia îi recunoaște doar meritul unor „inovații tehnice”.

Revista mai cuprinde obișnuitele rubrici (bine reprezentate mai ales în numărul 6—7) „De vorbă cu”, „Imaginea prezentului în lume”, „Cadran mondial”.

În ansamblu, „Secolul 20” a realizat certe progrese în direcția omogenității, a calității materialelor traduse sau originale. Din păcate continuă să lipsească articolele și studiile scrise de cercetători romîni — care să încerce o generalizare a curentelor și tendințelor caracteristice pentru dezvoltarea literaturii contemporane. Am dori să citim și articole cu aspect polemic, care să ia în discuție o serie de aspecte ale literaturii și esteticii burgheze contemporane.

S. L.

Discuția în jurul problemei inovației, începută încă anul trecut în paginile revistei, continuă în acest număr cu articolul „Omul-contemporanul-cetățeanul” de Z. Kedrina. Autoarea se declară în dezacord cu acel care caută unilateral noi mijloace de expresie artistică. Noul conținut și noua problematică a vieții impun mijloace de expresie noi, care să permită o pătrundere mai profundă în lumea contemporană a eroului contemporan și să sporească eficiența funcțiilor educative ale literaturii.

Sub presiunea vastității și complexității noii realități, forma clasică tradițională trece prin transformări esențiale. Una dintre direcțiile acestor transformări este tendința spre laconism. „Laconismul chehovian a intrat în terminologia literară”, scrie autoarea și, citindu-l pe Tvardovski, adaugă că laconismul nu este un indicator cantitativ (pagini, volume) ci unul calitativ. Leonov spunea odată că trebuie căutată o „formă a evenimentului” care să fie ca o „sămânță” ale cărei dimensiuni minuscule să conțină, comprimată, toată mărimea viitorului copac. Această idee poate fi identificată în noua versiune a romanului „Hotul”, în care personajele — motivate de condițiile

precise ale momentului și locului — se transformă totodată în chipuri-simbol, realiste, a căror semnificație depășește cadrul împrejurărilor concrete. Când a scris prima versiune, Leonov, după mărturisirea sa, nu stăpânea încă suficient „matematica superioară” a relațiilor sociale... Tot în legătură cu tendința spre laconism, autoarea remarcă faptul că tinerele literaturi naționale din Uniunea Sovietică, în care prevalau formele mari ale eposului, se îndreaptă acum spre genurile „mici” ale prozei, care permit o generalizare profundă și operativă a noului în impetuoasă creștere. Semnificativă în acest sens este creația tinărului prozator chirghiz Cinghiz Aitmatov.

Una dintre trăsăturile caracteristice ale căutărilor individuale, ducând spre același țel umanist comun, ce se pot observa la scriitorii sovietici — ca și la scriitorii realiști de peste hotare — scrie Z. Kedrina, constă în apelul la mijloacele de expresie ale altor genuri. Se petrece un fel de „difuzie” chiar între specii limitrofe ale artei; filmul pătrunde în literatură, poezia în proză și invers. Această „difuzie” devine o îmbogățire reciprocă a formelor de expresie numai atunci când contribuie la dezvoltarea profundă și

complexă a personajelor, în contextul dezvoltării social-istorice contemporane, al marilor transformări prin care trece astăzi omenirea în mersul ei spre comunism. În reportajul lui I. Smuul, „Cartea Ghețurilor”, eroul liric este un reprezentant tipic al omului înaintat al epocii noastre, a cărui conturare a fost servită din plin de mijloacele lirice la care a recurs prozatorul eston. Relevând succesul cu care a folosit Ehrenburg mijloacele filmului (montajul, ritmul) în „Furtuna”, autoarea consideră că procedeul a ratat în „Dezghețul” tocmai pentru că autorul a pornit dela premize ideologice greșite, de la ideea falsă a instabilității „climatului” social, ilustrată prin psihologia fiecărui personaj, în vreme ce succesiunea episoadelor în „secvențe” a accentuat impresia de schematism. Este evident, adaugă Z. Kedrina, că astfel de mijloace se valorifică numai atunci când autorul abordează zone importante și semnificative ale realității, prin prisma unei largi perspective istorice, orientată spre viitor. În ultimul timp a devenit frecventă folosirea monologului interior, modalitate de altfel de mult cunoscută în literatura universală, în care autorul se contopește cu personajul său. În dramaturgie se re-

curge adeseori la monologul interior, prin intermediul căruia gândurile, amintirile eroiului par să se „materializeze” pe scenă (de pildă, în piesa lui K. Simonov: „Al patrulea”). Cu toate rezervele unora față de „piese cu fantome”, autoarea susține că aceste personaje ajută pe spectator să înțeleagă mai bine procesele sufletești ale eroilor și contribuie la aprofundarea analizei psihologice. Într-o piesă realistă, „fantoma” devine o modalitate convențională, pentru dezvăluirea psihologiei personajelor și nu are nimic comun cu imaginile simbolismului, care exprimau ideea incognoscibilității vieții sau a arbitrarului legilor biologice. În legătură cu aceasta, autoarea consideră că introducerea corului în piesa „Poveste din Irkutsk” nu numai că nu servește unei mai profunde înțelegeri a dramei, ci scade veridicitatea subiectului, iar folosirea abuzivă a monologului interior, a unor modalități cinematografice și altor convenții capătă în piesa „Sintem așteptați undeva” de A. Arbuzov caracterul unor ornamente gratuite.

La baza căutărilor unor noi mijloace de expresie în artă trebuie să se afle, în ultima analiză, ideea întruchipării omului-cetățean și tema, strins legată de această idee, a răspunderii omului pentru semenii săi.

I. P.

„IL CONTEMPORANEO“,
nr. 61/1963

Numărul acesta aduce No seamă de interesante studii de interpretare științifică a artei, în ce privește teatrul, muzica și arta plastică. Demn de menționat în primul rând este eseul lui Armando Plebe intitulat „Critica marxistă și muzica de astăzi”. La rubrica „Ideile timpului” merită să fie reținuți articolul „Raportul dintre cinema și literatură la regizorul Visconti” semnat Mino Argentero, care pune în fond problema relațiilor dintre cinema și literatură în întreaga Italie.

Contribuția cea mai prețioasă a acestui număr din „Il Contemporaneo” ni se pare a fi însă un grupaj de treisprezece tineri poeți, reprezentați fiecare prin două-patru poezii și ilustrând tendințele cele mai recente ale versului italian. Ne dăm seama cu ușurință că poezia italiană, după primul efort de descătușare din ermetism, făcut de versurile închinete Rezistenței, între 1945—1950, trece acum printr-o perioadă foarte semnificativă de lărgire a accesibilității ei în marele public și de captare a irământărilor actualității. Etapa intermediară pe care a format-o poezia lui Pier Paolo Pasolini pare astăzi depășită. În grupajul de față, o evidentă influență a lui Pasolini o arată versurile lui Michele Parella, intitulate „Alegeri 1963” (scrise de altminteri în ace-

eași terțină liberă pe care o întinim în „Cenușa lui Gramsci”). Un ciudat efect, destul de sugestiv însă, fac versurile lui Vinicio Saviantoni, care încearcă un aliaj cu poezia lui Eugenio Montale, într-un sens mai bogat uman și mai comunicativ. Poezia „Fragmente de asasinat politic” — care face parte din seria semnată de Giuliano Scabia — ne amintește de ritmul lui Maiakovski. Ceilalți poeți sint: Pier Luigi Baglioni (cu un număr de nouă „Cin-tece muncitorești”), apoi Emilio Carlucci, de o notă mai naturalistă, Piero Cimatti, Gaetano Citerone, Guido Constantini, Paolo Cristiano, Pia D'Alessandria, Cesare Garelli, Ivo Guasti, Adris Tagliabracci.

Poezia „Biroul forțelor de muncă”, semnată de Cesare Garelli, vorbind de cel mai recent angajat, termină în acest fel: „Peste două săptămâni / el va fi galben la față ca un canar / dar nu va cânta ca un canar”. Același poet în „Moartea tatălui meu” întrebuițează aparent mijlocul prozaic pentru efecte îndrăznețe ca acestea: „Trebuie să mă credeți: la Montecatini, Societate anonimă pe acțiuni / din Milano, Via Turati, numărul 18 / se mestecă în dinți oameni”. (Este vorba de cunoscuta întreprindere metalurgică Montecatini).

Partizanul, prins și deportat în Germania, exclamă în poezia „Partizanii” de Guido Constantini: „Trebuie să ne legăm soarta de urutul trenului / care

fuge spre ruină / pe un
țarm de cîntece deznădă-
duite. / Departe de buzele
tale albe / dragostea mea /
cîmpurile verzi / se cîtină
la vîntul Europei“...

DRAGOȘ VRÎNCEANU

„LE FIGARO LITTERAIRE“

nr. 902, 903, 904/1963

Urmărind în aceste
trei numere ale săp-
tămînalului parizian
dările de seamă asupra
mișcării artistice estivale
din Franța, e de relevat
importanța sporită pe care
o capătă festivalurile tea-
trale și muzicale de pe
mai întreg teritoriul Fran-
ței. Luînd aspectele unei
vaste descentralizări ar-
tistice, festivalurile, în nu-
măr de 300, după unii, în
număr de 75, după alții,
corespund unor necesități
educative și turistice, re-
flectînd totodată interesul
sporit pe care aceste ma-
nifestări le trezesc în pu-
blicul nu numai călător,
dar și în rîndurile unor
populații lipsite de distra-
cții și destindere în ano-
timpurile reci.

Din Bretania pînă în
Burgundia și mai departe
în sud, la Orange, de pil-
dă, sau pe fundaluri de
ruine și donjoane istorice
(de care Franța nu duce
lipsă), cu mijloace mate-
riale reduse, cu, drept unic
fast jocuri de lumini și
reflectoare, cu acompania-
ment muzical sau fără, co-

medianții francezi comu-
nică unui public receptiv
(succesul acestor festiva-
luri e o garanție) din ne-
pieritoarele frumuseți ale
teatrului antic sau clasic
francez și universal, fă-
cînd astfel o frumoasă o-
peră educativă.

Și nu e puțin semnifica-
tiv faptul că, în epoca a-
ceasta a tuturor experi-
mentelor teatrale ce culti-
vă de atîtea ori iraționa-
lul, morbidul sau absurdul
autorul cel mai jucat e
Shakespeare (în 19 festi-
valuri, afișînd de cele mai
multe ori „Noaptea regi-
lor“), după care urmează
Molière (cu 13 festivaluri),
Victor Hugo (cu 8), Mari-
vaux (cu 7), Corneille (cu
7), Racine și Musset (cu 5).
E o dovadă că publicul
larg (fiecare din aceste ma-
nifestații adună uneori mii
de spectatori la o singură
reprezentatie), apreciază
valorile universale ale cul-
turii și e receptiv la sen-
timentele nobile, eroice, pe
care capodoperele teatrului
clasic știu să le trezească
în sufletele tinere, atunci
cînd ele sînt puse în evi-
dență de actori talentați și
pasionați după arta lor.
Precarității mijloacelor ma-
teriale, lipsei decorurilor,
sărăciei costumelor, uneori,
publicul larg le face față
mai totdeauna cu un splen-
did avînt al imaginației.
suplinind astfel inevitabi-
lele curențe ale unor or-
ganizări improvizate sau
grăbite.

Acesta ar fi un aspect,
aspectul pozitiv al festiva-
lurilor, remarcat de con-

deierii „Figaro-ului”. Spu-
neam însă, mai sus, că fes-
tivalurile ar fi în număr
de 300, după unii, de 75
după alții. Asupra acestei
divergențe de cifre cată
însă să ne oprim, mai bine
zis asupra modului lor de
organizare. O întrebare fi-
rească: cine organizează
aceste festivaluri? Cine le
subvenționează? Din cine
sînt alcătuite aceste trupe
sporadice? Să spunem de la
început că ministerul arte-
lor și culturii din Franța,
în fruntea căruia stă d.
André Malraux, nu acordă
subvenția sa decît unui nu-
măr de 17 festivaluri tea-
trale și 2 de balet. Și restul
pînă la 75, sau 300, la ri-
goare? Cine le animează?
Lăsînd la o parte inevita-
biliile samsari de spectaco-
le — probabil că sînt de-
stui — trebuie de aseme-
nea relevată (ne servim,
bineînțeles, de datele fur-
nizate de săptămînalul pa-
rizian pe care îl recenzi-
zăm), fervoarea sindicatel-
or de inițiativă, a comite-
telor instituite ad-hoc sau
a unor simpli particulari,
fie ei oameni dornici să
continue tradiții ancestra-
le, fie edili urmărind tre-
zirea din stagnare a unor
burguri amortite, fie iubi-
tori ai folclorului (în a-
cest din urmă caz trebuie
citat festivalul de dansuri
folclorice din Conflens,
care în ultimii ani și-a
meritat o faimă universa-
lă), fie simpli „posedați”
ai artei teatrale, însuflețiți
de o patimă irezistibilă pen-
tru teatru, cunoscînd ro-
lul acestuia în acțiunea de

educare a poporului și străduindu-se să ofere spectatorilor, oameni din popor, fărîme din viața lor de oameni din popor — așa cum odinioară Michelet visa teatrul viitorului. „Le Figaro littéraire“ menționează din rîndurile acestora frumoasa inițiativă a unui primar dintr-un târg din munții Vosgi, Frédéric Pöttacher, care, animat de dragostea sa, pentru pămîntul de baștină și pentru locuitorii săi, mai toți tăietori de lemne, textiliști, a organizat, încă din 1895, în lumile de vară, festivaluri de artă dramatică ce cunosc pînă în zilele de azi, sub conducerea fostului actor de cinema Pierre Richard Wilm, un frumos succes. E înduioșător — scrie „Le Figaro littéraire“ — entuziasmul mașiniștilor și actorilor, toți săteni, care vin la repetiții după orele de muncă, nu iau salarii, nu figurează pe afiș, ba și confecționează puținele decoruri ce se asociază splendidului fundal al pădurilor vosgiene. Și publicul, acelaș public de pădurari, de tăietori de lemne, de textiliști, tovarăși de muncă ai actorilor și mașiniștilor, răspunde acestei chemări asistînd la spectacolele ale căror teme sînt izvorite dintr-o realitate ce le este cunoscută.

Revista pariziană mai citează, între altele, și cazul femeilor dintr-un târg medieval care, ca să reînnoade cu o veche tradiție artistică de spectacole în aer liber, au depus muncă voluntară, tricotînd... cămășile de zale ale neînfricaților cavaleri ce urmau să joace pe estrada improvizată în inima tîrgului. Teatrul devine astfel, scrie „Le figaro littéraire“, nu numai o manifestare educativă ci și o sărbătoare a prieteniei, fraternității și cunoașterii reciproce.

„Le Figaro littéraire“ scriind despre trupa ambulantă a d-lui și d-nei Patau, directorii „Teatrului liric Patau“, instalat din luna mai pînă în septembrie în piața din Villefranche-sur Saône, atrage atenția cititorilor asupra unui alt aspect, mai puțin strălucit, dar mult mai frecvent, al mișcării teatrale estivale franceze: supraviețuirea acelor „cărute cu paie“ vagabondînd pe întinderile teritoriului, victime ale intemperiilor, ale imprevizibilului, în goană după bucățița de pîine — alfa și omega atîtor cariere ce s-ar crede întemeiate numai pe strălucirea olimpică a succesului. Înșelătoare aparență. Îndărătul decorurilor de ocazie, se conturează, modest, ca un adevărat simbol al atîtor

strădăanii aventuroase sau „artistice“, colțul pentru astîmpărul stomacului. E cazul, între altele, al acestui teatru liric Patau, căruia ministrul Artelor, d. Malraux, i-a tăiat subvenția. Interviewat, Patau s-a plîns, firește, în numele artei sale, în numele actorilor cărora le dă acest colț de pîine, în numele misiunii sale — aceea de a aduce din oraș în oraș veselia, distracții sănătoase — de dificultățile transportului atît de costisitor, de terenurile improprii pe care-și instalează „baraca“, de arșița care dogorește vara, de ploaia care lovind acoperișurile teatrului improvizat face atîta șgomot încît „cîntăreții sînt obligați să ridice diapazonul“, dar, ca un adevărat om al scenei, nu revendică nimic altceva decît posibilitatea de a-și continua meseria, aceea de baladin al operei, de greere artistic al nopților de vară.

Și revenind din nou la cifre :300 sau 75 de festivaluri teatrale și muzicale? (menționăm că cele teatrale sînt mai numeroase). N-ar fi exclus ca, alături de cele 75 oficial recunoscute, din care numai 19 subvenționate, cifra lor să atingă într-adevăr de trei ori sută, ținînd seama de nenumăratele și anonimele trupe de trubaduri itineranți.

L. D.

LESSA UKRAINKA (Larissa Kotaci-Kvitka), poeta ucraineană care a cîntat libertatea cu aceeași ardoare, cu care a luptat pentru triumful ei, s-a stins din viață acum 50 de ani, cu gîndurile îndreptate spre idealul măreț, cîntat de ea, al unei epoci „în care pacea va fi eternă, după cum eternă va fi și activitatea constructivă a omenirii”. Consiliul Mondial al Păcii a propus să fie evocată a-mintirea ei în întreaga lume ca o recunoaștere atît a eroismului luptei sale cetățenești, cît și a valorii operei sale. Lessa Ukrainka, este prima traducătoare în limba ucrainiană a „Manifestului comunist” (1902).

MEMORIILE LUI PABLO NERUDA, poetul revoluționar chilian, una dintre cele mai interesante personalități ale literaturii universale contemporane, publicate nu de mult, se bucură de un mare interes în întreaga lume. „Primul meu volum de versuri „Crepusculario” — scrie Neruda — a apărut în 1923. Pentru

a plăti nota tipografiei, am avut de dus în fiecare zi lupte grele. Mi-am vîndut puțina mobilă pe care o aveam, ceasul mi-a ajuns la muntele de pietate, urmat apoi de costumul negru, costumul meu de „poet”. Tipograful era neîndurător, și cînd a terminat tipărirea cărții mi-a declarat categoric: „Nu poți ridica nici un singur exemplar înainte de a achita întreaga noță”. Cu chiu cu vai am izbutit să adun cei din urmă peso pe care-i mai datoram, iar apoi, încărcat de cărți, cu ghetete rupte, dar nebun de bucurie am ieșit în stradă”.

În afară de datele autobiografice, memoriile lui Neruda conțin date interesante despre o serie de contemporani, între care Federico Garcia Lorca, Alberto Rojas Jimenez, Vicente Huidobro precum și eroicul conducător al clasei muncitoare, unul din primii organizatori ai proletariatului din Chile, Luis Emilio Recabarren.

SĂRBĂTORIREA LUI DANTE. În Italia se fac pregătiri ample în vederea sărbătorii celei de a 700-a aniversări a nașterii lui Dante Alighieri. Numeroase echipe de cercetători desfășoară o adevărată campanie pentru descoperirea manuscriselor originale ale „Divinei Comedii” care — după părerea filologilor competenți, rezultată din studierea tuturor datelor și amintirilor care au supraviețuit pînă în zilele noastre — se crede că ar fi fost îngropate la Garagnago, localitate în care au trăit unii descendenți ai familiei marelui poet. Manuscrisele sînt căutate cu atît mai mare străduință, cu cît se știe că, în 1865, cu ocazia sărbătoririi ceii de al 6-lea centenar de la nașterea poetului, a fost descoperit tot în urma unei acțiuni de acest fel, într-o minăstire din Ravenna, mormîntul, pînă atunci neidentificat, al autorului „Divinei Comedii”.

ELEFANTUL VIZIRULUI, este titlul unui volum de nuvele, publicat recent de

Ivo Andrici, scriitorul jugoslav distins cu premiul Nobel. Acțiunea navelor se petrece tot în trecut și înfățișează crîmpee din lupta poporului Jugoslav împotriva autocrației sultanilor și a împilării turcești. Titlul volumului e dat de o navelă mai extinsă în care ni se povestește cum unul dintre viziri, pentru a intimida poporul, a recurs la „ajutorul” animalelor, printre care și un elefant.

POEZII ROMÎNI sînt prezenți din nou în sumarul revistei Nagy Vilag (Lumea Mare) din Budapesta (nr. 8/ august) cu o selecție din operele lui Tudor Arghezi, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Anatol Baconski, Nina Cassian, Ion Bănuță, Emil Giurgiuca, Ilie Constantin. Traducerile sînt semnate de poezii maghiari din RPR: Szemler Ferencz, Kanyadi Sandor, Deak Tamas, Lorinczi Laszlo, Janoshzy Gyorgy, precum și de poetul Jekely Zoltan din Budapesta. În același număr al revistei găsim o cronică substanțială despre proza lui Dumitru Radu Popescu (cu ocazia apariției volumului „Umbrela de soare”). Criticul maghiar găsește reunite la tînărul prozator român „toate calitățile prozatorului contemporan: o bogată cunoaștere a vieții, rigurozitate, modernism, un simț sigur al formei, limbaj nuanțat, capacitatea de analiză și de condensare”.

DAVID CAUTE, tînărul romancier englez (27 de ani,

născut la Alexandria, fost ofițer, laureat al unor premii literare din Anglia și Statele Unite pentru prima sa scriere epică, „At Fever Pitch”) a ales ca erou central al noului său roman pe cetățeanul Winstanley, care în timpul revoluției burgheze a lui Cromwell a fost partizanul extinderii obiectivelor mișcării revoluționare și a încercat să mobilizeze masele pentru idealuri mai avansate, ca lucrarea în comun a pămînturilor și a afirmat că „**proprietatea privată este sursa tuturor relelor sociale și a tuturor egoismelor**”.

DOI POEZI MAGHIARI din țara noastră au fost sãrbătoriti recent de confrãți și cititori. Serestely Béla, poetul arãdan, care cu volumul sãu „Triumful este al Vieții” s-a înscris printre cei mai entuziaști cîntãreți ai realizãrilor zilelor noastre, a implinit 80 de ani de viață, iar inefabilul poet al vieții rurale ardelene Bartalis Janos, prezentat cititorilor romîni în nr. 12/1956 al V.R., a trecut în cel de al 71-lea an al vieții. Volumul recent apãrut din opera acestui poet aduce în lirica țãrii noastre o notã particularã, din care nu lipsește elogiul cald pentru noua viață a satelor de la noi.

TEATRELE POLONEZE, acordã o deosebitã atenție operei dramatice a lui Durrenmatt. Dupã „Vizita bãtrînei doamne”, „Marele Romanulus”, „Îngerul a coborit

în Babilon”, „Frank al V-lea”, „Teatrul Dramatic” din capitala polonezã prezintã acum, în continuare și cu un deosebit succes, piesa „Fizicienii” în regia ingenioasã a lui Ludwig Ren.

ÎN ROMANUL FRANCEZ CONTEMPORAN, sînt tot mai numeroase subiectele care înfãțișeazã viața și problemele clasei muncitoare. Christiane Peyre a publicat nu de mult un roman sub titlul „Une société anonyme”, în care nu e vorba înșã de obișnuitele „societãți anonime pe acțiuni”, caracteristice pentru orînduirea capitalistã, ci de mulțimea anonimilor care trãiesc în oprîmare, mizerie și exploatare. Autorul înfãțisînd cu deosebitã forțã dramaticã viața mizerã a clasei muncitoare din cartierele mãrginașe ale Parisului, realizeazã în acelaș timp un tablou concludent al existenței „fericite” a oamenilor muncii în „raiul” capitalist.

DESPRE ROMAN, a spus cuvinte extrem de interesante Halldor Laxness (romancierul islandez distins cu premiile Lenin și Nobel) ca urmare a solicitãrii făcute de redacția revistei „Literaturnaia Gazeta”. „Romanul e un fel de cronicã — a spus Laxness. Roman-cierul povestește ceva ce s-a întîmplat sau s-ar fi putut întîmpla. El se supune regulilor cronicii populine cadru în întîmplãrilor plãsmuite cu caractere și desti-

ne omenеști. Tucidide e mai curînd un premergător al romancierilor decît al istoricilor și de aceea lectura lui este tot atît de instructivă ca și aceea a „Saga”-nelor islandeze, fiindcă ea ne învață cum putem transforma întîmplările istorice senzaționale în material prim pentru cele mai autentice „story”-uri literare. A povesti cu măiestrie artistică evenimentele întîmplate este sarcina cea mai dificilă din lume, întrucît nu există nici o rețetă infailibilă după care să se orienteze cel ce vrea să scrie romane. A scrie un roman înseamnă a parcurge un drum plin de capcane”.

Laxness mărturisește în continuare că el însuși s-a izbit în cariera lui adeseori de asemenea piedici. Romancierul nu trebuie să se îndrăgostească de nici unul din elementele romanului, punîndu-l pe acesta în evidență, în detrimentul întregului complex epic. „Adevăratul romancier își îmbracă mesajul în dialectica întîmplărilor, care trebuie să se desfășoare pe planuri reale și conform cu logica cea mai severă”. Laxness a condamnat ceea ce, în mod curent, se numește „psihologie”, dar de fapt, nu este, după el, de cele mai multe ori, decît o ploconire în

fața învățăturilor lui Freud, „care au infectat literatura”.

RENATO GUTUSO, celebrul pictor italian, care lucrează de patru ani la ilustrațiile destinate unei ediții festive a „Divinei Comedii”, a anunțat că este în preajma terminării operii sale. Cu acest prilej el a precizat: „în lucrarea mea am încercat să privesc evenimentele și personajele înfățișate de Divina Comedie, prin prisma pasiunilor contemporane nouă, tot așa cum le-a privit și Dante, care a văzut lucrurile cu ochii epocii lui”.

BIBLIOTECA REGELUI MATEI CORVIN, cunoscută de specialiști sub denumirea de „Corviniana”, a fost, precum se știe, risipită după bătălia dela 1526. Multă vreme s-a crezut că o parte din prețioasele manuscrise a fost salvată și că s-ar găsi la Viena, unde le-ar fi dus — după reocuparea cetății Buda — Cuspinian, ambasadorul împăratului Maximilian. Șeful secției de manuscrise a Academiei maghiare, Csapodi Csaba, publică acum concluziile la care a ajuns după analiza fondului pretins corvinian aflător la Viena, precizînd că printre lucrările

inregistrate drept „Corviniene”, se găsesc numeroase manuscrise care nu au putut aparține acelei biblioteci, fiind de dată mult mai recentă. Cea mai mare parte a cărților aflate la Viena sînt de altfel lucrări religioase, or se știe că biblioteca regelui Matei a fost compusă cu predilecție din manuscrise și transcrieri ale operelor scriitorilor antichității. Constatările recente par a confirma ipoteza că după ocuparea de către turci a cetății Buda, biblioteca a fost transferată la Constantinopol, ipoteză întărită și de faptul că sultanul Abdul Hamid, făcînd în anul 1875 guvernului maghiar un dar de cărți, printre cărțile dăruite s-au descoperit 39 de incunabile corviniene.

MIROSLAV KRLEZA, scriitorul croat bine cunoscut, a împlinit 70 de ani. Cu acest prilej opera sa a fost tipărită în mai multe limbi iar activitatea sa analizată în studii ample publicate de toate revistele Republicii Federative Jugoslave. Personalitate complexă, Krleza a scris poezii, proză și critică, fiind un luptător consecvent pentru democrație și progres.